

**МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЯ**

**«ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
НАУКИ І ОСВІТИ
В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ»**

ВИПУСК 94

31 травня 2023 р.

м. Переяслав

УНІВЕРСИТЕТ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ
В ПЕРЕЯСЛАВІ

Рада молодих учених університету

Матеріали
Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції
**«ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
НАУКИ І ОСВІТИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ»**

31 травня 2023 року

Вип. 94

Збірник наукових праць

Переяслав – 2023

УНИВЕРСИТЕТ ГРИГОРИЯ СКОВОРОДЫ
В ПЕРЕЯСЛАВЕ

Совет молодых ученых университета

Материалы
Международной научно-практической интернет-конференции
**«ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ
НАУКИ И ОБРАЗОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ»**

31 мая 2023 года

Вып. 94

Сборник научных трудов

Переяслав – 2023

УДК 001+37(100)
ББК 72.4+74(0)
Т 33

Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації»: Зб. наук. праць. Переяслав, 2023. Вип. 94. 157 с.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Коцур В. П. – доктор історичних наук, професор, академік НАПН України

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Воловик Л. М. – кандидат географічних наук, доцент

Гузун А. В. – кандидат біологічних наук, доцент

Євтушенко Н. М. – кандидат економічних наук, доцент

Кикоть С. М. – кандидат історичних наук (відповідальний секретар)

Носаченко В. М. – кандидат педагогічних наук, доцент

Руденко О. В. – кандидат психологічних наук, доцент

Садиков А. А. – кандидат фізико-математичних наук, доцент (Казахстан)

Скляренко О. Б. – кандидат філологічних наук, доцент

Халматова Ш. С. – кандидат медичних наук, доцент (Узбекистан)

Юхименко Н. Ф. – кандидат філософських наук, доцент

Збірник матеріалів конференції вміщує результати наукових досліджень наукових співробітників, викладачів вищих навчальних закладів, докторантів, аспірантів, студентів з актуальних проблем гуманітарних, природничих і технічних наук

Відповідальність за грамотність, автентичність цитат, достовірність фактів і посилань несуть автори публікацій

©Університет Григорія Сковороди
в Переяславі

©Рада молодих учених університету

УДК 001+37(100)

ББК 72.4+74(0)

Т 33

Материалы Международной научно-практической интернет-конференции «Тенденции и перспективы развития науки и образования в условиях глобализации»: Сб. науч. трудов. Переяслав, 2023. Вып. 94. 157 с.

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

Коцур В. П. – доктор исторических наук, профессор, академик НАПН Украины

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Воловик Л. М. – кандидат географических наук, доцент

Гузун А. В. – кандидат биологических наук, доцент

Евтушенко Н. Н. – кандидат экономических наук, доцент

Кикоть С. Н. – кандидат исторических наук (ответственный секретарь)

Носаченко В. Н. – кандидат педагогических наук, доцент

Руденко О. В. – кандидат психологических наук, доцент

Садыков А. А. – кандидат физико-математических наук, доцент (Казахстан)

Скляренко О. Б. – кандидат филологических наук, доцент

Халматова Ш. С. – кандидат медицинских наук, доцент (Узбекистан)

Юхименко Н. Ф. – кандидат философских наук, доцент

Сборник материалов конференции вмещает результаты научных исследований научных сотрудников, преподавателей высших учебных заведений, докторантов, аспирантов, студентов по актуальным проблемам гуманитарных, естественных и технических наук

Ответственность за грамотность, аутентичность цитат, достоверность фактов и ссылок несут авторы публикаций

©Университет Григория Сковороды
в Переяславе

©Совет молодых ученых университета

БІОЛОГІЧНІ НАУКИ / БИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

УДК 371.613.8

*Любов Корінчак
(Умань, Україна)*

РОЛЬ ПЕДАГОГА У ФОРМУВАННІ ДБАЛИВОГО СТАВЛЕННЯ ДО ВЛАСНОГО ЗДОРОВ'Я ЯК ДО НАЙВАЖЛИВІШОЇ ЛЮДСЬКОЇ ЦІННОСТІ

В умовах складного економічного становища, яке склалося в Україні, виховання духовно здорових учнів, навчання їх здорового способу життя як необхідної умови розвитку стало однією з найгострішої проблем сучасної школи. Ефективним шляхом виходу з кризового становища, як показує дослід багатьох країн світу, є валеологічна та медико-педагогічна освіта учнів. Державною національною програмою «Освіта» визначено, що пріоритетними напрямками реформування освіти є забезпечення в кожному навчально-виховному закладі гуманістичного підходу до дитини, відповідних умов для розвитку фізично та психічно здорової особи, запобігання пияцтву, наркоманії, тютюнопалінню, токсикоманії, що негативно позначається на здоров'ї дитини [2].

Основні підходи до формування, збереження, зміцнення, відновлення та передачу здоров'я наступним поколінням в Україні відзначені і в інших державних документах і програмах, де здоров'я особистості розглядається, як інтегрований показник соціального розвитку суспільства, могутній фактор впливу на культурний потенціал держави.

Здоров'я підростаючого покоління і формування правильного поняття про здоровий спосіб життя у молоді, є головним завданням системи національної освіти. Науковці сьогодення підкреслюють, що правильне розуміння здорового способу життя, та поняття «здоров'я», в сучасній молоді, або не формується зовсім, або ж іноді виховується стихійно під впливом негативних явищ. Наслідком цього являється сумна картина зниження тривалості життя населення, в тому числі і учнівської молоді.

Проблема формування здорового способу життя підростаючого покоління України належить до найактуальніших проблем, вирішення якої обумовлює майбутнє держави та подальше існування здорової нації.

Сучасний навчальний процес своїми технологіями, обсягом інформації, побудовою, специфікою занять, умовами їх проведення висувають до учнів високі психологічні та фізіологічні вимоги, які у більшості не відповідають індивідуальним віковим, ментальним і фізичним властивостям дітей. Така невідповідальність приводить уже на ранніх етапах навчання до зниження резервів систем організму, його компенсаторних і адаптаційних можливостей. В результаті чого порушується стійкість організму до дії соціальних, екологічних і професійних факторів.

Фундамент здоров'я людини закладається ще в ранньому дитинстві та продовжується у період навчання в школі. Учителю належить дуже і важлива роль – закласти у свідомість учнів основи знань про свій організм та розуміння необхідності підтримувати його в належному стані, тобто сформувати у дітей уявлення про здоров'я та здоровий спосіб життя і прищепити основні гігієнічні навички. Саме тому, гігієнічне навчання і виховання учнів як найбільш ефективні методи профілактики повинні стати невід'ємною частиною навчально-виховного процесу в школі. Але для того, щоб виховати у дитини дієві навички здорового способу життя, свідомого дотримання правил особистої гігієни та психогігієни, учителю необхідно самому володіти ґрунтовними знаннями гігієни дітей та підлітків, зокрема гігієни навчання та виховання, гігієни праці, гігієни будівництва шкіл та дитячих установ, гігієни фізичного виховання.

Сучасні загальноосвітні навчальні заклади мають стати джерелом формування у дітей здоров'я, виховання в них відповідних звичок та навичок. У цьому плані особливого значення набуває професійна діяльність учителя, спрямована на вирішення вищезгаданих проблем (М.І. Пирогов, С.В. Русова, А.С. Макаренко, В.О. Сухомлинський та ін.) [5].

Значну увагу М.І. Пирогов у своїх педагогічних працях «Питання життя» приділяв вихованню здорового способу життя, у яких він пропагував ідею загальнолюдського виховання, формування «істинної людини».

Можливість вирішення низки спільних проблем у формуванні фізично сильної, вольової, дисциплінованої особистості за допомогою фізичного виховання вбачав А.С. Макаренко, практична діяльність в цій галузі мала значні успіхи [2].

Важливу роль у вихованні здорового способу життя відіграє методика роботи «Школа під голубим небом» В.О. Сухомлинського, суть і зміст якої славетний педагог розкрив у праці «Серце віддаю дітям» [4].

У дослідженнях, проведених В.С. Язловецьким, М. Кобза відмічено, що стан здоров'я молоді України, Польщі та інших країн з кожним роком погіршується. Всі ці факти спонукають науковців до негайного вирішення проблеми здоров'я сучасного молодого покоління.

Н.В. Панкратова, В.Ф. Попов, Ю.В. Шиленко, І. Бех, О. Захаренко, С. Омельченко, О.М. Балакірева, О.В. Вакуленко, О.В. Язловецька, В.С. Язловецький та інші доводять у своїй праці, що сучасному молодому поколінню необхідно правильно сформулювати точку зору щодо власного стану здоров'я. Вони стверджують, що особистість повинна займатися самопізнанням з метою самовдосконалення, все це повинно збуджувати «гострий інтерес» до проблеми особистісного здоров'я. Автори дають визначення поняттю «здоров'я», як здібності людини до оптимального фізіологічного, психологічного та соціального існування, підкреслюючи аспект щасливого існування, фізичного і психічного, а не тільки відсутності хвороб та фізичних недоліків [3, 4, 6, 7].

Проте, не всіма дослідниками порушується весь спектр питань, які в цьому відношенні може вирішувати учитель. В основному їх зводять до трьох основних напрямків:

- а) виховання у дітей стійкої мотивації на здоров'я та здоровий спосіб життя;
- б) проведення санітарно-гігієнічної оцінки і контролю організації, змісту і технологій навчального процесу;
- в) організація роботи з оздоровлення учнів у навчальному та виховному процесах.

Основною метою освіти є створення умов для розвитку і саморозвитку учнів, виховання умінь приймати самостійні рішення, оволодівати новою інформацією, використовувати отримані знання в практичній діяльності і особистому житті. Сучасний вчитель має орієнтуватися не на групу, клас, а на конкретну особистість.

Беручи до уваги всі вищезгадані напрямки діяльності вчителя, важливо загострювати увагу і на інші, не менш важливі, на наш погляд:

- а) побудова навчального процесу у відповідності із завданнями гуманістичної освіти;
- б) створення здоров'я зберігаючого освітнього середовища;
- в) формування у школярів загальної культури і зокрема її невід'ємної частини – культури здоров'я;
- г) формування у дітей уявлення про здоров'я та здоровий спосіб життя;
- д) прищеплення основних гігієнічних навичок.

Педагогічна діяльність повинна мати гуманістичну спрямованість як головну умову для всебічного, гармонійного розвитку майбутньої людини, тобто завданням педагога має стати така організація діяльності, яка б не тільки освічувала і навчала іншу людину, але в певній мірі передбачала виникнення конфліктів і незгод з навколишнім світом і всередині самої людини.

Одним з принципових завдань освіти має бути створення умов для максимально повної реалізації кожної людини. Для цього перш за все слід провести діагностику дитини за генотипічними і фенотипічними ознаками, що дозволить побудувати індивідуальну освітню програму і методику навчання, яка передбачає самореалізацію – максимально повну і з найменшими затратами здоров'я і часу.

В ієрархії цінностей учнів різного віку, здоров'я займає одне з основних місць. Водночас учні не мають міцної установки на ведення здорового способу життя, що обумовлено цілим

рядом причин. У вирішенні суперечностей між інтуїтивним розумінням значення здоров'я в забезпеченні життєдіяльності у всій різноманітності її проявів і реальним ставленням до нього роль вчителя може бути визначальною.

Нині освітнє середовище школи є одним із найсерйозніших факторів ризику здоров'я школярів. У зв'язку з цим її оптимізація є важливим завданням освіти в цілому і вчителя зокрема.

Проблемами шкільної освіти є регламентація завдань для самостійної роботи, форми організації уроку, які супроводжуються моторно-інактиваційною позою учнів з усіма наслідками для здоров'я, які властиві гіпокінезії, та багато інших. Тому, в першу чергу, слід формувати загальну культуру учнів і її невід'ємну частину – культуру здоров'я. Роль учителя тут є також визначальною. Вона полягає у формуванні життєвих пріоритетів, виховання культури спілкування і культури міжособистісних стосунків, культури статі і етикету, етнічних і регіональних традицій. Форми і засоби можуть включати різноманітність можливостей його професійної діяльності: навчальну, позакласну, позашкільну роботу та роботу з батьками [8, 9].

Організаційна робота вчителя полягає в:

- ознайомленні кожного року з результатами медичного огляду школярів і врахування їх у навчальній і виховній роботі;
- допомозі у проведенні психолого-фізіологічного тестування індивідуальних особливостей і рівня здоров'я дітей;
- допомозі їм і батькам у побудові раціональної і здорової життєдіяльності;
- координації роботи з формування і забезпечення здоров'я з іншими вчителями.

В той же час слід пам'ятати, що виховати здорову людину зможе лише здоровий педагог, з досить високим рівнем культури здоров'я, адже мова іде про формування духовно-морального компонента здоров'я людини поряд із соматичним, фізичним і психічним.

Вчитель загальноосвітньої школи є ключовою фігурою навчально-виховного процесу, ефективність якого визначається не тільки професійною компетентністю педагога, але багато чого залежить і від його власного фізичного благополуччя, ставлення до свого здоров'я та здоров'я учнів. Тому, виховання відповідального ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших громадян як найвищої соціальної цінності, формування гігієнічних навичок та засад здорового способу життя, зміцнення фізичного і психічного здоров'я дитини є одним із пріоритетних завдань освіти.

Велике значення для збереження здоров'я людини має спосіб її життя. Сучасна молодь у переважній більшості випадків не замислюється над своєю поведінкою, недбало ставиться до власного здоров'я, культивує шкідливі звички. Відомо, що майже 75% хвороб дорослих людей «зароблені» ними в дитячі та підліткові роки. Тому основне завдання батьків та школи полягає, в формуванні у підростаючого покоління валеологічної поведінки, спрямованої на нівелювання дії факторів ризику, оскільки в дорослому віці спосіб життя змінити значно важче, вкорінених шкідливих звичок позбавитись майже неможливо.

Таким чином, актуальність обраної теми дослідження зумовлена необхідністю формування у підростаючого покоління валеологічного світогляду, дбайливого ставлення до власного здоров'я як до найважливішої людської цінності. Щоб зберегти своє здоров'я, зміцнити його, реалізувати всі можливості, які надає людині природа, учні мають знати, як розпізнавати стан власного здоров'я, як запобігти хворобі, дії яких чинників потрібно уникати.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бондар Т.С. Здоров'я школярів: практичні матеріали для повсякденної роботи педагога / Упоряд. Т.С. Бондар. Харків: Веста, 2009. 192 с.
2. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття). *Освіта*. Грудень.1993. №44.12 с.

3. Омельченко С. Здоров'я та здоровий спосіб життя: погляди, думки, висновки. *Рідна школа*. 2005. 80 с.
4. Луканова О.М. Медико-соціальні аспекти збереження здоров'я дітей, забезпечення їхнього гармонійного фізичного та інтелектуального розвитку. *Журнал АМН України*. 2001. Т. 7 № 3. С.408-415.
5. Макаренко А.С. Методика організації виховного процесу. Вибрані твори: В 7 т. Київ: Рад. школа, 1954. Т.5. С.97-119.
6. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Київ: Рад. школа, 1988. 272 с.
7. Язловецька О.В., Язловецький В.С. Учням про здоров'я. Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2000. 210 с.
8. Жигульова Е. О., Заїкін А. В., Усов Г. А. Актуальні психолого-педагогічні проблеми здоров'я дітей в системі шкільної освіти. *Науковий вісник України*. URL: <http://visnyk.com.ua/stattya/4132-aktualnipsihologo-pedagogichni-problemi-zberezhenija-zdorovja-ditej-v-sistemi-shkilnoyi-osviti.html> 117
9. Формування здорового способу життя учнів загальноосвітніх навчальних закладів на основі розвитку життєвих навичок: зб. резюме доповідей на Всеукр. наук.-практ. конф. за участі представників міжнародних організацій / укл. Т. Є. Бойченко. Київ, 2010. 24 с.

ЕКОЛОГІЯ / ЭКОЛОГИЯ

УДК 504

Анна Гілевич
(Ладизжин, Україна)

ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ

У статті розглянуто найбільші екологічні проблеми України, досліджено яку екологічну трагедію для нас створила росія.

Ключові слова: екосистема, довкілля, критерії, екологічна криза, війна.

Екологічні проблеми-досить важлива тема для всього світі. Проте, для України вона полягає не лише в забрудненні води та навколишнього середовища, а й війною. Зимом 24 лютого 2022 року на територію України зухвало ввірвалися росіяни. І досі вони нищать не лише наш народ, а й родючі землі, чисті води та повітря.

Війна негативно впливає на навколишнє середовище. Обстріли лісів, наземних і морських екосистем, промислових об'єктів, транспортної інфраструктури та будинків, руйнування систем водопостачання, каналізації та поводження з відходами провокують широкомасштабну та серйозну шкоду з довгостроковими наслідками довкілля та для здоров'я людей. Світова екологічна спільнота переймається подіями в Україні, адже питання екології та зміни клімату – це не проблема однієї країни. Тож про війну та її наслідків для екології неодноразово писали світові ЗМІ.

За даними Державної екологічної інспекції, за час війни понад 280 тисяч квадратних метрів ґрунту забруднено небезпечними речовинами. Мова про всю Україну. Понад 59 тисяч гектарів лісів та інших насаджень випалені ракетами та снарядами, зокрема ліси Святогір'я. Величезні території заміновані.

«З початку повномасштабної війни Держекоінспекція зафіксувала вже понад 2303 випадки збитків, завданих навколишньому середовищу. На сьогоднішній день розрахунки ведуться за різними напрямками. Сума збитків через забруднення та засмічення земель становить понад 845 млрд грн, атмосферного повітря – 998 млрд грн, водних об'єктів – 56 млрд грн. Загальна сума збитків – близько 1,9 трлн. грн.», – каже заступник голови Управління Міністерства захисту навколишнього середовища та природних ресурсів України Олександр Ставнійчук.

Окрім цього, на даний момент окуповано 514 об'єктів природно-заповідного фонду. Усі вони перебувають під загрозою зникнення. Захоплено національні парки «Великий Луг» та «Приазовський» у Запорізькій області, «Меотида» у Донецькій області, «Кременські ліси» у Луганській області, «Білобережжя Святослава» у Миколаївській області, «Джарилгацький», «Нижньодніпровський», «Олешківські Піски», «Кам'янська січ» та «Азово-Сиваський» у Херсонській області.

Оскільки війна продовжує вирувати на території країни, забруднення ґрунтів і водних шляхів викликає серйозне занепокоєння для екологічних активістів. Україна є однією з найбільш індустріалізованих країн Європи, де, за оцінками, зберігається 6 мільярдів тонн рідких відходів, які утворюються на вугільних шахтах, хімічних підприємствах та інших галузях важкої промисловості. За останні шість місяців такі надзвичайно чутливі об'єкти постійно піддавалися російським обстрілам.

Франкфуртське зоологічне товариство втратило більше третини своєї європейської програми через війну в Україні, де протягом двох десятиліть проводило природоохоронну роботу. Він підтримує зусилля, спрямовані на те, щоб допомогти біженцям, які втікають від конфлікту, знайти тимчасове місце для проживання в захищених зонах.

З політичного погляду війна ризикує поставити під загрозу план біорізноманіття Європейської зеленої угоди, оскільки ЄС відкладає публікацію директиви щодо сталого

використання пестицидів і цілей щодо «відновлення природи», посиляючись на занепокоєння щодо продовольчої безпеки, спричиненої війною.

Проте, не потрібно забувати, що і до війни в Україні були екологічні проблеми. Щорічно кількість шкідливих викидів в атмосферу підприємствами нашої країни збільшується в середньому на 8%. Разом з тим фінанси, виділені на реалізацію шляхів вирішення основних сучасних регіональних екологічних проблем, не використовуються досить ефективно.

Основні актуальні проблеми сучасної регіональної екології полягають у відмові великих заводів від використання природного газу. Підприємства та населення перейшло на використання дешевшого, але разом з тим шкідливого для нашої екології, твердого палива. Всі підприємства, які так чи інакше забруднюють атмосферу продуктами своєї діяльності, є платниками до фонду екологічного податку, який повинен покривати збитки від їхньої діяльності.

Серед найважливіших актуальних екологічних проблем, крім перерахованих вище пунктів, варто також відзначити підтоплення дніпровськими водами, засолення великих площ родючих ґрунтів сільськогосподарського користування. "Недбале" використання водних ресурсів України призвело до неминучого забруднення поверхневих вод "гірської перлини" України – Карпат.

У нашій країні локальні екологічні проблеми існують здебільшого через діяльність недосконалої та несучасної вугільної промисловості. Після видобутку вугілля в шахтах утворюються терикони, що призводить до провалів верхніх шарів землі та погіршення якості підземних вод. Проблеми екології для України були та будуть головними, але кожного дня знаходяться нові шляхи їх вирішення.

Отже, на території України досить багато екологічних проблем. В 2023 році найважливішою залишається війна. Вона приносить нашій країні досить великі збитки в екології. Для вирішення всіх проблем країни потрібно більше 976 млрд. доларів та 200 тис. років.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Екологічна ситуація в Україні під час війни. Новини Донбасу. URL: <https://novosti.dn.ua/article/8376-bomba-upovilnenoyi-diyi-yak-za-rik-velykoyi-vijny-pogirshylasya-ekologichna-sytuatsiya-v-ukrayini>.
2. Екологічні наслідки війни в Україні. ЕКО Район. URL: <https://eco.rayon.in.ua/blogs/551461-ekologichni-naslidki-viyni-v-ukraini-shcho-pishut-svitovi-zmi>.
3. Екологічні проблеми в Україні. Основні забруднювачі на 2023 рік. НОВИНИ. URL: <https://sho.org.ua/ekologichni-problemy-ukrayiny-osnovni-zabrudnyuvachi-na-2023-rik/>

Науковий керівник: спеціаліст вищої категорії Лобуренко О. В.

ТУРИЗМ І РЕКРЕАЦІЯ / ТУРИЗМ И РЕКРЕАЦИЯ

УДК 338.48

*Катерина Мельничук, Марія Алдошина
(Харків, Україна)*

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ У ГАЛУЗІ ТУРИЗМУ

У статті визначено значення міжнародного співробітництва для України у сферах безпеки, економіки, державного управління та туризму. Зазначено що співпраця з сусідніми країнами та міжнародними організаціями, лібералізація візового режиму країни з Європейським Союзом сприяє транскордонним подорожам, спільним маркетинговим кампаніям і обміну знаннями. Визначено перспективні напрями міжнародного співробітництва України у сфері туризму в післявоєнному періоді.

Ключові слова: міжнародне співробітництво, туристична галузь, спільнота, партнерство.

The article defines the importance of international cooperation for Ukraine in the spheres of security, economy, public administration and tourism. It is noted that cooperation with neighboring countries and international organizations, liberalization of the country's visa regime with the European Union promotes cross-border travel, joint marketing campaigns and exchange of knowledge. Prospective directions of international cooperation of Ukraine in the field of tourism in the post-war period have been determined.

Key words: international cooperation, tourism industry, community, partnership.

Міжнародне співробітництво відіграє вирішальну роль у сприянні глобальній гармонії та вирішенні складних проблем, які виходять за рамки національних кордонів. Проте Україна стикається з кількома викликами, які перешкоджають ефективній співпраці з міжнародним співтовариством. Від геополітичної напруги до внутрішніх конфліктів. Однією з головних перешкод для міжнародної співпраці в Україні є геополітична напруженість і територіальні суперечки, особливо з Росією. Незаконна анексія Криму в 2014 році та триваючий конфлікт на сході України погіршили відносини України з великими світовими державами. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), станом на 2021 рік понад 1,7 мільйона людей стали внутрішньо переміщеними особами через конфлікт, та станом на 2023 рік після початку активних бойових дій в Україні після 24 лютого 2022 року офіційно зареєстровано 4,9 мільйона внутрішньо переміщених осіб, що робить його однією з найбільших криз переміщення в Європі з часів Другої світової війни [1, 3].

Відсутність довіри між Україною та деякими ключовими міжнародними акторами в поєднанні з розбіжністю інтересів ще більше ускладнює міжнародне співробітництво. Різні геополітичні міркування та відмінні пріоритети між країнами завадили єдиній відповіді на українську кризу. Згідно зі звітом Європейської ради з міжнародних відносин (ECFR) [2], розбіжності всередині Європейського Союзу (ЄС) щодо перспектив вступу України, а також енергетична залежність деяких країн-членів ЄС від Росії створили розбіжності, які послаблюють ефективність колективних дій.

Міжнародна співпраця в Україні охоплює широкий спектр сфер, включаючи безпеку, економіку, енергетику та демократичні реформи. Це передбачає взаємодію з двосторонніми та багатосторонніми партнерами, регіональними організаціями та міжнародними фінансовими установами. Суть полягає у сприянні діалогу, порозумінню та співпраці для досягнення спільних цілей. Співпраця України з Європейським Союзом (ЄС), наприклад, спрямована на посилення політичної асоціації, економічної інтеграції та гармонізацію законодавства зі стандартами ЄС. Крім того, Україна прагне до співпраці з НАТО для зміцнення своєї обороноздатності та підвищення регіональної стабільності.

Міжнародне співробітництво в туристичному секторі України передбачає співпрацю з різними країнами, міжнародними організаціями та зацікавленими сторонами туристичної галузі. Це ініціативи, спрямовані на популяризацію України як туристичного напрямку, полегшення подорожей, обмін передовим досвідом та залучення іноземних інвестицій. Суть полягає у використанні унікальних пропозицій України, таких як об'єкти Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, яскраві міста, мальовничі ландшафти та культурне розмаїття, для створення можливостей розвитку сталого туризму. Співпраця з сусідніми країнами, а також міжнародними організаціями, такими як Всесвітня туристична організація (UNWTO), сприяє транскордонним подорожам, спільним маркетинговим кампаніям і обміну знаннями [4, 7].

Україна має значні перспективи для міжнародного співробітництва у сфері туризму. Лібералізація візового режиму країни з Європейським Союзом (ЄС) спростила подорожі, збільшивши потенціал для в'їзного туризму. Спільні зусилля можна зосередити на популяризації менш відомих регіонів і розвитку нішевих сегментів туризму, таких як культурна спадщина, екотуризм і гастрономія. Крім того, партнерство з міжнародними туроператорами, туристичними агентствами та зацікавленими сторонами індустрії гостинності може допомогти покращити інфраструктуру, покращити якість послуг і розширити охоплення ринку. Завдяки різноманітним туристичним пропозиціям Україна має потенціал для залучення ширшої міжнародної аудиторії та отримання значних економічних вигод та користі від туризму [5, 6].

Перспективи післявоєнного співробітництва з міжнародною спільнотою в галузі туризму:

1) Покращення зв'язку та доступності. Покращене повітряне, наземне та морське транспортне сполучення, а також спрощені візові процедури можуть спростити подорожі до країни та всередині країни. Спільні ініціативи з сусідніми країнами та міжнародними партнерами можуть допомогти розвинути транспортну інфраструктуру, встановити нові маршрути авіарейсів і сприяти транскордонним подорожам, зробивши Україну доступнішою та зручнішою.

2) Диверсифікація туристичних пропозицій. Багата культурна спадщина країни, історичні пам'ятки, мальовничі ландшафти та яскраві міста пропонують широкий вибір туристичних вражень. Спільні зусилля можна зосередити на видах туризму та демонстрації унікальних визначних пам'яток України, таких як: об'єкти Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, воєнно-історичний туризм, традиційні фестивалі, гастрономічний та гірський туризм.

3) Обмін знаннями та розвиток потенціалу. Партнерство з міжнародними організаціями, туристичними асоціаціями та навчальними закладами може сприяти обміну передовим досвідом та навчальними програмами.

4) Економічне зростання та створення робочих місць. Збільшення прибуттів туристів, інвестиції в туристичну інфраструктуру та розширення бізнесу, пов'язаного з туризмом, можуть сприяти збільшенню внеску індустрії туризму у ВВП країни та можливостям зайнятості.

Україна стикається зі значними проблемами в досягненні плідної міжнародної співпраці. Геополітична напруженість і територіальні суперечки в поєднанні з відсутністю довіри та розбіжністю інтересів між ключовими міжнародними гравцями заважають прогресу. Вирішення цих проблем вимагає дипломатичних зусиль, заходів із зміцнення довіри та пошуку спільної мови між зацікавленими сторонами. Усуваючи ці перешкоди, Україна може прокласти шлях до поглибленої міжнародної співпраці, стабільності та, зрештою, світлого майбутнього для своїх громадян. Співпрацюючи з міжнародним співтовариством, Україна може урізноманітнити свої туристичні пропозиції, покращити зв'язок і доступність, зробити пріоритетним сталий розвиток, сприяти обміну знаннями та стимулювати економічне зростання. Завдяки партнерству Україна може використовувати свої унікальні туристичні активи, підвищити якість своїх туристичних послуг і створити позитивні та незабутні враження для туристів. Міжнародне співробітництво у сфері туризму – це шлях до повного розкриття потенціалу туристичного сектора України та сприяння загальному розвитку та процвітанню країни.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Офіційний сайт Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН). URL: <https://www.unhcr.org/ukraine-emergency.html> (дата звернення: 27.05.2023).
2. Офіційний сайт Європейської ради з міжнародних відносин (ECFR). URL: https://www.ecfr.eu/article/commentary_ukraines_invisible_conflict_and_the_fight_for_europes_future (дата звернення: 27.05.2023).
3. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html#:~:text=Початок%20активних%20бойових%20дій%20після,досягає%204%2C9%20млн%20осіб> (дата звернення: 27.05.2023).
4. Офіційний сайт: Всесвітня туристична організація ООН (UNWTO). URL: <https://www.unwto.org/> (дата звернення: 26.05.2023).
5. Офіційний сайт: Державне агентство розвитку туризму України. URL: <https://tourism.gov.ua/> (дата звернення: 27.05.2023).
6. Офіційний сайт: Європейська туристична комісія (ETC). URL: <https://etc-corporate.org/> (дата звернення: 27.05.2023).
7. Офіційний сайт: Всесвітня рада подорожей і туризму (WTTC). URL: <https://www.wttc.org/> (дата звернення: 27.05.2023).

УДК 502(477.53-751):556.51

*Валентина Стельмах, Олександр Вовк,
Зоя Карпюк, Олег Мельник, Лариса Чижевська,
Сергій Ковальчук, Роман Качаровський
(Луцьк, Україна)*

ЗАГАЛЬНОГЕОЛОГІЧНИЙ ЗАКАЗНИК «ДЮНА» ЯК ВАЖЛИВИЙ РЕКРЕАЦІЙНИЙ ОБ'ЄКТ СЕРЕХОВИЧІВСЬКОЇ ТГ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Досліджено рекреаційний потенціал загальногеологічного заказника «Дюна». Здійснено аналіз особливостей об'єкту природно-заповідного фонду (ПЗФ). Охарактеризовано кліматичні умови Сереховичівської ТГ (на прикладі 2022 р.). Визначено можливості та ризики потенційного використання об'єкту ПЗФ в рекреації та запропоновано заходи оптимізації його функціонування.

Ключові слова: *природно-заповідний фонд, рекреаційний потенціал, клімат, заказник, загальногеологічний заказник, Сереховичівська ТГ, Ковельський район, Волинська область.*

The recreational potential of the general geological reserve «Dune» are investigated. The features of the object of the nature reserve fund (NRF) were analyzed. The climatic conditions of the Serekhovychivs'ka TC (on the example of 2022) are characterized. The possibilities and risks of potential use of the object of the NRF in recreation are determined and measures to optimize its functioning are proposed.

Key words: *nature reserve fund, recreational potential, climate, reserve, geological reserve, Serekhovychivs'ka TC, Kovel district, Volyn region.*

Сучасний адміністративно-територіальний устрій Волинської області включає в себе чотири райони, що поділені на 54 громади, Серед них виділяється й Сереховичівська, що утворена 29.10.2017 року. До її складу увійшли три сільські ради (Сереховичівська, Солов'ївська, Синівська), куди входили сім сіл – Грабове, Комарове, Ниці, Нова Воля, Солов'ї, Сереховичі, Синово. Площа її складала 138,34 км², населення – 2 686 осіб. Перспективним планом укрупнення громад, рішенням Кабінету Міністрів України [3], до громади була приєднана Соколищенська сільська рада із селами Мильці, Підсинівка,

Соколище, Шкrobi. Нині її площа – 171,8 км², а кількість населення – 3 242 осіб. Центром громади є с. Сереховичі. Фактично, після місцевих виборів 25.10.2020 року, відбулася трансформація старої та створення нової ТГ [1; 4; 7].

Громада має задовільні передумови для організації туристично-рекреаційної діяльності. Клімат сприятливий для здійснення рекреації і туризму увесь рік (середньорічна зимова температура +0,5 °С, а літня – +19,8 °С; у період квітень-травень – 9,8 °С, вересень-жовтень – 10,8 °С) [4; 7; 10]. Водними туристичними ресурсами є р. Турія, п'ять озер – Опахове (с. Грабове), Синове (с. Синове), Безодне, Потужжя Серахове (с. Сереховичі). Ці об'єкти є привабливими для проведення рекреації, зокрема, короткотривалого сімейного відпочинку (купання, плавання на човнах, занять водним туризмом, рибальства) та екологічного дослідження природи (біорізноманіття ПЗФ). Лісові ресурси зосереджені у Сьомаківському лісництві ДП «Старовижівське ЛГ». Найбільшими за площею є хвойні насадження (понад 68 %) – сосна звичайна *Pinus sylvestris*, з домішками берези повислої *Betula pendula*, вільхи чорної *Alnus glutinosa*, дуба звичайного *Quercus robur*. Ліси багаті лікувальними травами та дикорослими ягодами. До мисливських угідь громади належать землі Сьомаківському лісництві ДП «Старовижівське ЛГ» та Старовижівського РО УТМР. У цих господарствах є можливість у полювати: лося, видру, козулю, кабана, заєця, білку, лисицю, рябчика, ондатру [1; 4; 6–7; 9–10].

Екологічний туризм розвивається завдяки наявності об'єктів ПЗФ, у Сереховичівській ТГ їх три – заказники місцевого значення, зокрема: загальногеологічний «Дюна» (площа 90,1 га, рішенням Волинської обласної ради (ВОР) від 09.12.1998 р., № 4/3) та два ботанічних – «Озерище» (21,7 га, ВОР від 25.07.2003 р., № 6/33) та «Мизівська дача» (14,0 га, ВОР від 31.10.1991 р., № 226) [2–3; 8].

Таблиця 1

Об'єкти природно-заповідного фонду Сереховичівської ТГ [1–3; 7–8]

Назва об'єкта	Місце знаходження	Загальна площа, га	Нормативний документ, орган, що утворив та дата утворення
Заказники			
Ботанічні			
«Озерище»	с. Комарове	21,7	Рішення Волинської обласної ради від 25.07.2003 р., № 6/33
«Мизівська дача»	Старовижівське лісництво	14,0	Рішення Волинської обласної ради від 31.10.1991 р., № 226
Загальногеологічний			
«Дюна»	Синівське лісництво	90,1	Рішення Волинської обласної ради від 09.12.1998 р., № 4/3

Громада має значний рекреаційний потенціал та сприятливі кліматичні умови (усі наведені нижче у цьому абзаці числові дані визначено за 2022 рік) упродовж року (середньорічна температура повітря – 9,0°С). Для її території характерним є тепле вологе літо з найвищою середньомісячною температурою 20,4 °С у серпні (у липні – 19,3 °С) і м'яка зима з найнижчою середньомісячною температурою у січні – 0,0 °С (у грудні 2022 р. – -0,6 °С). Останнім часом фіксується поступова тенденція до зростання середньомісячної температури у зимовий період. Заморозки можуть спостерігатися, починаючи з середини вересня до кінця травня, тривалість безморозного періоду становить 208 днів, загальна тривалість періоду з температурами вище 0 °С становить 304 доби (усереднено за тригодинними метеорологічними спостереженнями). Стійкий сніговий покрив (середня

товщина – 7,8 см, максимальна – 41 см) утворюється наприкінці грудня, тривалість залягання – 32 дні. Пересічний атмосферний тиск нормальний: 1) середньорічний – 746,7 мм рт. ст., мінімальний – 723,0 мм рт. ст., максимальний – 768,4 мм рт. ст.; 2) приведений до рівня моря: середньорічний – 763,1 мм рт. ст., мінімальний – 739,4 мм рт. ст., максимальний – 785,9 мм рт. ст. Переважає вітер західного та північно-західного напрямків, середньорічна швидкість вітру становить 3,7 м/с, максимальна – 15 м/с. Пересічна відносна вологість повітря – 77 %, річна сума опадів – 704 мм [1; 4; 7–10].

«Дюна» – загальногеологічний заказник площею 90,1 га лежить у межах землекористування ДП «Старовиживське ЛГ», Синівського л-ва, кв. 34, вид. 26-71, утворений за рішенням Волинської обласної ради від 09.12.1998, № 4/3. Охороняється форма рельєфу, утворена на Волинському Поліссі в умовах післяльодовикової пустелі в результаті перевиювання з наступною акумуляцією водно-льодовикових середньоплейстоценових пісків зандрової рівнини після дніпровського зледеніння – еолова параболічна дюна. Довжина її крил сягає 2,0–2,5 км, ширина центральної їх частини – 200,0–250,0 м, кут між ними – близько 50°. Навітряний бік похилий з кутом нахилу 8–12°, закріплений насадженнями сосни звичайної *Pinus sylvestris* із незначною домішкою берези повислої *Betula pendula*, осики звичайної *Populus tremula* віком до 60 років, 2–3 бонітету, повнотою 0,6–0,8. Підвітряний бік – крутіший, кут нахилу складає 30°, менше закріплений рослинністю. Розмах крил у периферійній частині досягає 1,8–2,0 км. Поверхня гребеня дюни крута – до 33°, висота – до 28,0 м, абсолютна відмітка складає 176,0 м н. р. м. Підвітряні схили межують з болотними масивами, частково меліорованими [2–3; 5].

Потенційну рекреаційну ємність загальногеологічного заказника «Дюна» необхідно визначати за найжорсткішими нормативами рекреаційного навантаження, оскільки значна крутизна схилів та слаборозвинений (особливо трав'яний та чагарниковий яруси) ґрунтово-рослинний покрив сприяють посиленню ерозійних процесів та руйнуванню об'єкта внаслідок антропогенного навантаження. Рекомендуємо для мінімізації негативних наслідків використовувати на практиці наступні нормативи рекреаційного навантаження (впродовж квітня-жовтня): одночасне – 0,01 ос./га, довготривале – 0,1 ос.·год/га. У підсумку отримуємо: одночасна ємність – 8 осіб, довготривала ємність – 9 ос.·год/добу.

Рис. 1. Загальногеологічний заказник «Дюна» [6–8]

Заказник та прилеглі території можуть використовуватися для різних видів туризму та рекреації, екологічного пізнання природи [1; 8; 10]. Організація оптимального рекреаційного природокористування природно-заповідного фонду Сереховичівської ТГ потребує реалізації наступних заходів:

1) обчислення рекреаційної ємності (сезонної, добової та одномоментної (*одночасної*)) загальногеологічного заказника місцевого значення «Дюна» із врахуванням актуальної рекреаційної дигресії та погоди (напр., під час дощів та періоду сніготанення взагалі не допускати присутність рекреантів), а також строго контролю дотримання нормативів рекреаційного навантаження;

2) розширення межі ботанічних заказників місцевого значення «Озерище» та «Мизівська дача» для збільшення його екологічної стійкості;

3) створення нових об'єктів ПЗФ в межах громади для диверсифікації рекреаційних потоків;

4) забезпечення управління об'єктами ПЗФ для відстеження актуальної рекреаційної дигресії для постійної корекції фактичних гранично допустимих нормативів рекреаційного навантаження;

5) внесення заказників місцевого значення «Дюна», «Озерище» та «Мизівська дача» до мережі туристсько-рекреаційних маршрутів Сереховичівської територіальної громади та Ковельського району Волинської області;

6) створення й облаштування тимчасових сезонних рекреаційних пунктів, зокрема й для людей з особливими потребами з дотриманням вимог чинного, зокрема природоохоронного, законодавства.

Висновки. Рекреаційне освоєння незначних за площею нестійких природно-територіальних комплексів ПЗФ має здійснюватися із врахуванням значної кількості взаємозалежних нелінійних факторів навколишнього середовища. Освоєння крутосхилів, складених дрібнозернистими уламковими породами, недостатньо скріпленими кореневими системами рослинного покриву, за умов відносно значної повторюваності зливових опадів, потребує обережності та додаткових обмежень. Прокладання спеціальних екологічних стежок на самому об'єкті ПЗФ несе загрозу посилення лінійної ерозії у їх межах, що взагалі позбавляє змісту їх створення. Можливість вільного переміщення рекреантів в межах заказника «Дюна» спричинить руйнування ґрунтово-рослинного покриву з подальшим поширенням площинної ерозії та зсувами. Створення постійних пунктів перебування рекреантів вважаємо недоцільним та навіть шкідливим. Застосування дуже низьких нормативів рекреаційного навантаження є вимушеним неминучим компромісом між збереженням довкілля та рекреаційним освоєнням території громади.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Єрко А. В., Єрко І. В., Качаровський Р. Є., Мельник Н. В. Туристично-рекреаційна привабливість Сереховичівської сільської ОТГ Волинської області. *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації*: матер. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції, 22 грудня 2020 р.: зб. наук. праць. Переяслав, 2020. Вип. 66. С. 13–16.

2. Карпюк З. К., Фесюк В. О. Природоохоронні мережі Волинської області: монографія. Луцьк : Вид-во «Терен», 2021. 212 с.

3. Карпюк З. К., Фесюк В. О., Антипюк О. В. Природно-заповідний фонд Волинської області : альбом-каталог. Київ, 2018. 136 с.

4. Ковельська районна державна адміністрація. URL: <http://koveladm.gov.ua/> (дата звернення 22.04.2023).

5. Природно-заповідний фонд Волинської області. URL: <http://eco.voladm.gov.ua/category/all/locality=9> (дата звернення 25.03.2023).

6. Регіональний офіс водних ресурсів у Волинській області. URL: <https://vodres.gov.ua/> (дата звернення 27.03.2023).

7. Сереховичівська територіальна громада. URL: <https://serehovychivska-gromada.gov.ua/>

(дата звернення 29.04.2023).

8. Управління екології та природних ресурсів Волинської ОДА. URL: <https://voladm.gov.ua/category/upravlinnya-ekologiyi-ta-prirodnih-resursiv/1/> (дата звернення 27.04.2023).

9. Чир Н. В., Мельнічук М.М., Качаровський Р. Є. Лісовий фонд басейну р. Вижівка: сучасний стан та особливості використання. *Вісник Львівського університету. Серія геогр.* 2013. Вип. 42. С. 357–366.

10. Чир Н. В., Качаровський Р. Є. Туристична інфраструктура як складова туристично-рекреаційного потенціалу Старовижівського району Волинської області. *Теоретичні і прикладні напрямки розвитку туризму та рекреації: Матер.Міжнар.наук.-практ. конф. зб. наук. пр.* Кіровоград, 2016. С. 339–347.

ЕКОНОМІКА / ЕКОНОМИКА

УДК 330.322

Олександр Войтко
(Київ, Україна)

ЗАОЩАДЖЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ІНВЕСТУВАННЯ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ

Механізм перетворення заощаджень населення України в інвестування економіки країни, інвестиції на фондовому ринку.

Ключові слова: заощадження населення, інвестиції, інвестиційна діяльність, інвестиційний процес, фінансові інвестиції.

В тяжкі часи сьогодення Україна не може пишатися своєю економікою. Країна вимушена вдаватися до будь-яких шляхів поліпшення цієї ситуації, одним з яких є збільшення заощаджень населення. При збереженні коштів населення вкладає певну їх частину в банки, які, в свою чергу, інвестують ці кошти в цінні папери уряду, роблять інвестиції в реальний сектор економіки тощо. Разом з реальним сектором економіки розвивається і фінансово-кредитна система в країні.

Під заощадженнями населення слід розуміти частину грошових коштів (надходжень) населення, яка не використовується на поточне споживання з метою накопичення в майбутньому. Так само заощадження населення розглядаються як невикористана за певний період частина грошових коштів (доходів) фізичної особи або сім'ї (домогосподарства). З точки зору статистики, заощадження населення це накопичений залишок грошових коштів фізичних осіб або сім'ї (домогосподарства) станом на певну дату.

Заощадження населення – це економічне поняття, яке проявляється в наявності залишків доходів після витрат на поточне споживання [1]. Одним з основних суб'єктів заощаджень у будь-якій державі є домогосподарства як елементарна економічна одиниця, що складається з однієї або більше осіб; постачає економіку ресурсами й використовує отримані гроші для купівлі товарів і послуг, які задовольняють потреби людини [2]. У більшості країн із розвинутою економікою внутрішні інвестиції становлять чималу частку оборотного капіталу держави.

Для того, щоб зробити прорив у залученні внутрішніх інвестицій для потреб національної економіки, потрібно вдосконалити механізми трансформації заощаджень населення в інвестиційний капітал та надати громадянам країни відповідні гарантії. Це стимулюватиме внутрішнього інвестора.

Здебільшого обсяг заощаджень населення безпосередньо пов'язаний з життєвим циклом індивіда. У більшості випадків основна частина заощаджень починає формуватися з початком трудової діяльності, але в деяких випадках й раніше (накопичення у вигляді подарунків, виграшів і т.д.).

У сучасній економіці заощадження населення розглядаються як один з найважливіших чинників розвитку і стимулювання інноваційного розвитку виробництва та економічного зростання за умови їх інвестування в інноваційну діяльність в різних галузях.

Фондовий ринок, що є стратегічно важливою галуззю економіки України, сьогодні не повною мірою використовує своє головне призначення, що полягає у створенні фінансового механізму для запуску інвестицій у промисловість, мобілізації інвестицій і забезпечення трансформації нагромаджень у доступні виробництва фінансові ресурси. Як відомо, у США саме фондовий ринок став двигуном зростання економіки. Відсутність розвинених фінансових ринків призводить до ускладнення міжгалузевого переливу капіталу.

Інвестування посідає особливе місце у структурі економічних пріоритетів розвитку фондового ринку України. Залежно від рівня спроможності національної економіки та її

інтегрованості у світове господарство формуються мотивація і політика щодо трансформації заощаджень населення в інвестиційний капітал. В умовах внутрішньої кризи залучений внутрішній капітал може стати відчутним чинником стабілізації економіки.

Найбільш надійним позичальником держави в часи значних потреб у фінансових ресурсах було й залишається населення. Однак сьогодні, в тяжкий для всіх період, взаємодія між населенням як кредитором і державою практично відсутня, хоч необхідність пошуку джерел для формування інвестицій давно диктує потребу в залученні саме державою довгострокових та дешевих ресурсів для реалізації стратегічного курсу України на інноваційно-інвестиційний розвиток.

На сьогоднішній день зношеність основних засобів на більшості вітчизняних підприємств досягає критичного рівня, наслідком чого є зниження їх конкурентоспроможності, підвищення технологічних та екологічних ризиків, збільшення енерго- й матеріалоємності виробництва, поглиблення соціальних проблем, неможливість подальшого нарощування економічних та соціальних показників розвитку України.

В свою чергу, необхідність розроблення механізму трансформації заощаджень населення в інвестиційний процес зумовлена наступними чинниками: недостатній рівень розвитку ринку цінних паперів в Україні, висока вартість запозичених джерел фінансування, наявність великої кількості технічно відсталих, неконкурентно- та неплатоспроможних суб'єктів господарювання, нераціональне використання грошових коштів.

Модель трансформації заощаджень населення в інвестиції через фінансових посередників договірно-ощадного характеру має ряд особливостей. Відкриваючи пенсійні рахунки, люди довіряють свої заощадження певним інститутам на достатньо тривалий період часу без змоги дострокового вилучення, приймаючи на себе ризик повернення, та можливість отримати своєрідну ренту за вкладені кошти. Поява даної моделі обумовлена закономірностями ринкової економіки, об'єктивними характеристиками якої є ризики та невизначеність, відсутність соціальних гарантій і соціальної захищеності громадян.

З точки зору фінансового забезпечення домогосподарств, зазначена модель дозволяє отримувати дохід на вкладені кошти. На макроекономічному рівні акумульовані певними інститутами заощадження населення є основним джерелом довгострокових ресурсів для розвитку економіки. Вони сприяють формуванню інвестиційного капіталу.

Механізм трансформації заощаджень населення сприяє також і вирішенню такої важливої соціальної проблеми, як житлова. Світовий досвід показує, що забезпечення житлом кожного домогосподарства відбувається із використанням власних коштів чи позичкових засобів. Особливу роль у цьому процесі відіграло створення системи іпотечного кредитування. Головна проблема для кредитних організацій при наданні іпотечних кредитів полягає в тому, що кредити видаються на тривалі терміни, а отже, вимагають довгострокових пасивів.

Інвестиційний характер вкладень населення в нерухомість обумовлений необхідністю ухвалення рішення щодо альтернативного використання заощаджень й оцінки як економічного, так і соціального ефекту, що отримується від інвестицій.

Поєднання цих ефектів виявляється і в такій моделі трансформації заощаджень населення в інвестиції, як формування людського капіталу, коли частина заощаджень населення витрачається на власну освіту зберігача або членів його сім'ї. Інвестиції в людський капітал, як і будь-які інвестиції, пов'язані з тимчасовим благом, оскільки віддача від вкладень в освіту настає після завершення навчання. В свою чергу результат не може бути гарантованим, оскільки припускає отримання робочого місця.

Водночас, дослідження економістів свідчать про те, що віддача від інвестицій в людський капітал у середньому є навіть вищою, ніж від інвестицій у фізичний капітал. Одним із перших економістів, який намагався виявити вплив людського капіталу, долучивши його в модель економічного зростання Р. Солоу, був Р. Лукас [3].

Існування різних моделей трансформації заощаджень в інвестиції відкриває широкий вибір домогосподарствам для кращої реалізації своїх функцій, перетворюючи їх як на

самостійних інвесторів (коли вони купують цінні папери або передають свої кошти та інші активи в довірче управління), так і на постачальників позичкового капіталу (коли вони здійснюють вкладення в інструменти, запропоновані банками та іншими фінансовими установами), виконуючи не тільки економічні, а й соціальні функції.

Фінансові інвестиції найбільшою мірою відповідають природі заощаджень домогосподарств, надаючи їм можливість накопичувати багатство, вирішувати соціальні проблеми, а за допомогою банків та фінансових установ знижувати і перерозподіляти ризики між тими зберігачами, які краще до них готові.

В сучасних умовах населення володіє широкими можливостями трансформації заощаджень в інвестиції завдяки існуванню особливого механізму, за допомогою якого реалізується економічна природа заощаджень і формується інвестиційний капітал в економіці. Трансформуючись в інвестиції, заощадження населення перетворюються на капітал.

Інвестиційні ресурси, створені за участю населення, використовуються для зростання й розвитку економіки, підвищуючи добробут населення та якість його життя. Люди, які долучаються до інвестиційного процесу через власні заощадження, дедалі стають учасниками процесів соціально-економічного розвитку країни.

Дослідник Коваленко В.В., розмірковуючи про різні трактування поняття заощаджень, ставить наголос на таких сутнісних їх функціях, а саме: 1) збільшення поточних витрат населення приводить до зменшення заощаджень та знижує його довгострокову фінансову стійкість, та навпаки, збільшення заощаджень зумовлює скорочення поточного споживання; 2) в основі заощаджень лежить добровільне відкладання грошових коштів задля задоволення потреб, а саме забезпечення подальшого споживання або отримання додаткового доходу; 3) заощадження – це кошти призначені для накопичення, можуть бути вкладені в різні види фінансових та нефінансових активів [4].

Отже, одним із суттєвих, проте мало задіяних в українській економіці видом внутрішніх інвестицій є заощадження домогосподарств. Вони акумулюють значний капітал, що при ефективному використанні забезпечує країні доступ до сучасних технологій, науково-технічних розробок та нових принципів менеджменту. Тож варто приділяти більше уваги стимулюванню залучення заощаджень населення, які є важливим ресурсом для досягнення економічної рівноваги та стабільності у фінансовій системі країни, порушення якої може спричинити негативні процеси в економіці. В свою чергу, при розробці та реалізації державної економічної політики потрібно врахувати, що забезпечення економічної стабільності повинно ґрунтуватися на необхідності формування збалансованої та ефективної структури доходів і витрат населення, а також максимально можливої їх акумуляції на фондовому ринку.

Побудова ефективного механізму трансформації заощаджень населення в інвестиції залежить здебільшого і від інформаційного середовища на ринку. Прийняття інвестиційного рішення тісно взаємопов'язано із процесами формування та обробки інформації, достовірності, точності та оперативності. Інформація про інвестиційні грошові потоки, що надходять ззовні, оцінюється учасниками ринку, з чого формується інвестиційна політика та приймаються відповідні рішення стосовно побудови ефективного механізму трансформації заощаджень населення. Інформаційне забезпечення даного процесу визначає обґрунтованість та об'єктивність результатів управління заощадженнями.

При впровадженні такого механізму населення країни отримає новий об'єкт інвестицій, держава, в свою чергу, надійного кредитора, а бюджет та відповідна галузь економіки отримають довгі фінансові ресурси.

Для того, щоб отримати суттєві дивіденди необхідно спочатку зробити вкладення.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Македон Г.М. Заощадження домогосподарств: економічна сутність та фактори впливу. *Сталий розвиток економіки*. 2015. №2.

2. Семененко В. М., Коваленко Д. І. Економічна теорія. Політекономія. URL: http://pidruchniki.com/17761007/politekonomiya/ekonomichna_teoriya_politekonomiya.
3. Нуреев Р.М. Экономика развития: модели становления рыночной экономики. 2001.
4. Коваленко В.В., Сергеева О.С. Заощадження населення у забезпеченні фінансових ресурсів банків. *Гроші, фінанси і кредит*. 2019. Вип. 28.
5. Офіційний сайт Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

УДК 356.7:001.895

Олена Зінченко, Єлизавета Бівалькевич
(Київ, Україна)

РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

В даній статті досліджено аспекти сучасного нормативно-правового регулювання інноваційної діяльності в Україні. Проведено порівняльний аналіз основних нормативно-правових актів та конституційних норм, що регламентують інноваційну діяльність, а також розглянуто виявлені розбіжності та суперечності між ними.

Ключові слова: інновації, інноваційний вид діяльності, нормативно-правове регулювання, державний контроль, інноваційний стан, інноваційна модель, інноваційна система, інноваційний розвиток.

This article examines the aspects of modern regulatory and legal regulation of innovative activity in Ukraine. A comparative analysis of the main normative legal acts and constitutional norms regulating innovative activity was carried out, as well as the identified discrepancies and contradictions between them were considered

Key words: innovation, innovative type of activity, normative and legal regulation, state control, innovative state, innovative model, innovative system, innovative development.

Наслідком переходу України до ринкової економічної системи є поява інноваційного виду діяльності, який, в свою чергу, відбиває економічний рівень розвитку держави. Рівень інноваційної активності суб'єктів господарювання має вагомий вплив на економічне становище більшості держав.

Саме ефективність та чіткість нормативно-правового регулювання є необхідним для забезпечення плідності інноваційної системи в державі.

Питання щодо регулювання інноваційної сфери на законодавчому рівні досліджувати такі вчені, а саме: Єфремова К.В., Задихайло Д.В., Шевчук С.В., Багрова І.В. та ін.

Впровадження новітніх технологій у виробничий процес вітчизняних суб'єктів господарювання сприяє реалізації їх конкурентоспроможності. Оскільки, саме інноваційна діяльність є показником того, наскільки такі суб'єкти господарювання є незалежними з технологічної точки зору. Завдяки посиленню даного виду активності, їх функціонування стає ефективнішим та результативнішим.

Однак, інноваційний стан розвитку сучасної вітчизняної економіки є досить нестабільним, через негативний вплив значної кількості загрозливих чинників. До числа яких, насамперед, входять недосконалість, недостатня ефективність системи державного контролю та регулювання інноваційної діяльності.

Із низки нормативних документів, що стосуються провадження інноваційної діяльності, наразі більша їх кількість є непрактичними в застосуванні, що утворює господарюючим суб'єктам певні перешкоди.

Так, наприклад, науковці Багрова І.В та Черевко О.Л., вважають ключовим рівень ефективності державного управління, від якого залежать недоліки інноваційного розвитку України [1]. Проте, незважаючи на те, що дана проблема через свою дискусійність, викликала велику кількість уваги різних науковців, вчених-практиків, значна низка питань

щодо дієвості та відповідності чинного законодавства до сучасних потреб економіки залишаються невирішеними.

На думку Д.В. Задихайла, суттєва роль належить господарсько-правовому забезпеченню специфічної діяльності у сфері надання інноваційних послуг, тобто діяльності суб'єктів господарювання, що займаються доведенням інноваційної розробки до рівня інноваційного продукту з його подальшою комерціалізацією та управлінням відповідним інвестиційно-інтелектуальним активом. Відсутність цієї ланки в ланцюгу національної інноваційної системи практично розмикає рух струму інноваційної діяльності в ній [2, с. 183].

Таким чином, в науково-практичній літературі, значна увага приділяється процесу вдосконалення державного законодавчого регулювання таких питань як податкове стимулювання, державне страхування, надання пільг та гарантій. Суттєвим є також визначення пріоритетів та розробки системи заходів розширення функціонування в інвестиційній галузі діяльності суб'єктів господарювання.

Відповідно до Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» [5], забезпечення інноваційної моделі економічного розвитку, шляхом концентрування державних ресурсів у пріоритетних науково-технічних напрямках виробничого оновлення, підвищення рівня конкурентоспроможності української продукції, як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, є його основною метою. Досягнення зазначеної мети, потребує постійного правового регулювання відносин у даній галузі на законодавчому рівні, а тому виникає потреба проведення відповідних досліджень його здійснення та впровадження.

Аналізуючи даний нормативний документ, можна відзначити різновиди основних напрямків інноваційної активності, що взаємопов'язані між собою. Законом [5], визначаються такі напрямки як стратегічний (визначається на найближчі 10 років) та середньострокові (визначаються терміном на 5 років). При відповідному правовому регулюванні, зв'язок між ними забезпечує національний розвиток інноваційної діяльності.

Однак, через деякі недоліки системи державного регулювання даних напрямів, з'являються певні проблеми, що унеможливають визначити та виконати середньотермінові пріоритетні напрямки. Тому, законодавством розглядається послідовність процесу визначення та формування уповноваженими органами влади таких напрямів інноваційної діяльності.

Згідно зі статтями 3 та 4 Закону [5], уряд щодо кожного стратегічного напрямку має:

1. Обґрунтовувати необхідність прийняття пріоритетного напрямку, його очікуваний результат, вплив на економіку України;
2. Оцінювати науково-технічний потенціал, наукові школи, що будуть залучатися у реалізацію пріоритетного напрямку, оцінити існуючі об'єкти права інтелектуальної власності, наукових результатів, що лежатимуть в основі реалізації пріоритетного напрямку;
3. Пропонувати пріоритетні тематичні напрями наукових досліджень і науково-технічних розробок, визначення фахівців та базових наукових установ, що здійснюють науково-технічний супровід пріоритетного напрямку;
4. Встановлювати концепцію реалізації пріоритетного напрямку та оцінити фінансові, матеріально-технічні ресурси, що повинні бути задіяними для його реалізації [5].

Інноваційний напрямок руху, якого притримується наша держава, визначено на основі Концепції науково-технічного та інноваційного розвитку України [4], що має на меті стабілізувати економіку країни та сприяти її подальшому розвитку. Концепція регламентує основні цілі, пріоритетні напрямки, принципи та механізми науково-технічної політики. Крім того, Законом [5] встановлено засади взаємовідносин між державою та суб'єктами наукової та науково-технічної діяльності, які ґрунтуються на потребі у пріоритетній державній підтримці науки, технологій та інновацій як джерела економічного зростання, складника національної культури, освіти та сфери реалізації інтелектуального потенціалу громадян [6, с. 52].

Таким чином, ураховуючи щойно зазначене, можна констатувати, що система законодавчого визначення пріоритетних напрямків є досить складною, характеризується значною низкою етапів проходження, їх підготовки, розгляду, погодження та затвердження. Що є одним з важливих чинників, які впливають на виникнення певних перешкод на шляху законодавчого регулювання галузі інноваційного виду діяльності. Як наслідок, спостерігається порушення процедур та термінів проведення формування даних пріоритетних напрямків.

Має місце недолік відсутності, визначеної на майбутні перспективи, поточної цільової програми щодо державного регулювання інноваційної діяльності та розвитку її провідних напрямів. Таким чином, бюджетне фінансування, яке спрямовується на це, є відповідно неможливим, оскільки його отримання ґрунтується саме на програмному методі застосування.

Змістовні розбіжності між Порядком формування, експертизи та обговорення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності [3] в Україні та Законі України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності» [5], що утворилися внаслідок виконання вимог Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності» від 16.01.2003 №433-IV, який був першим, а з ухваленням наразі чинного Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності» від 08.09.2011 № 3715-VI, втратив чинність.

Тоді, як Порядок [3] залишився без змін та досі підпорядковується вимогам Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності» від 16.01.2003 №433-IV, який втратив чинність. Внаслідок чого, зумовлено невідповідність механізмів щодо формування стратегічних і середньотермінових напрямків інноваційної активності, передбачених Порядком [3], до нового Закону [5].

Отже, нині, правове регулювання інноваційного виду діяльності в Україні, характеризується наявністю значної кількості недоліків, що стосуються змісту відповідних нормативно-правових документів, що її регламентують, а також дотриманням порядку за проведенням виконання їх вимог. Це, в свою чергу, може призвести до порушення законності, визначення та затвердження основних напрямків даної галузі.

Для вирішення даної проблеми, та попередження небажаних наслідків, держава має переглянути на законодавчому рівні сам механізм формування, розробки цільової програми щодо визначення перспектив та порядку їх здійснення. Слід розглянути можливість спрощення процедур прийняття, а також відповідність та узгодженість регулюючих нормативних актів в сфері інноваційної діяльності.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Багрова І.В., Черевко О.Л. Національна інноваційна система України: характеристика та проблеми становлення. *Вісник ДДФА*. 2010. № 2 (24). С. 81–90.
2. Задихайло Д.В. Кодифікація інноваційного законодавства: окремі концептуально-правові підходи (2010). Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2010_4_18 (дата звернення: 23.05.2023).
3. Про затвердження Порядку формування, експертизи та обговорення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1094-2003-п#Text> (дата звернення: 23.05.2023).
4. Про Концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/916-14#Text> (дата звернення: 23.05.2023).
5. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17#Text> (дата звернення: 23.05.2023).
6. Шевчук С. В. Економіко-правові засади регулювання інноваційної діяльності в Україні (2013). Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvnudpsu_2013_3_8 (дата звернення: 23.05.2023).

ВПЛИВ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК ГАЛУЗЕЙ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена дослідженню процесу діджиталізації економіки України та його вплив на розвиток країни. Стаття розглядає успішні приклади діджиталізації українських компаній і організацій у різних галузях. Крім того, стаття висвітлює виклики, пов'язані з діджиталізацією, такі як кібербезпека, необхідність розвитку цифрових навичок та інфраструктури та роль держави у створенні сприятливого середовища для діджиталізації та необхідність розробки стратегій розвитку.

Ключові слова: діджиталізація, економіка, Україна, технологічні інновації, цифрова трансформація, конкурентоспроможність.

The article is dedicated to exploring the process of digitalization of the Ukrainian economy and its impact on the country's development. The article examines successful examples of digitalization in Ukrainian companies and organizations across various sectors. Additionally, the article highlights the challenges associated with digitalization, such as cybersecurity, the need for developing digital skills and infrastructure, and the role of the government in creating a favorable environment for digitalization and the necessity of developing development strategies.

Key words: digitalization, economy, Ukraine, technological innovations, digital transformation, competitiveness.

Нині сучасна економіка стикається зі стрімкими змінами, що вимагають оновлення і адаптації звичних бізнес-моделей до вимог цифрової епохи. Діджиталізація (цифровізація) є ключовим чинником, що визначає конкурентоспроможність країн та їхню здатність до інноваційного розвитку.

Економіка України активно впроваджує діджиталізаційні проекти та стратегії з метою створення сприятливих умов для зростання та розвитку всіх секторів.

Діджиталізація є однією з основних тем, що має популярну тенденцію в сучасному світі. Ця сфера має значний вплив на розвиток різних галузей економіки. Доцільно провести невеликий аналіз досвіду успішної діджиталізації в українських секторах, зокрема в ІТ-індустрії, фінансовому секторі та сільському господарстві. Для цього слід розглянути досягнення, виклики та перспективи розвитку у цих галузях.

ІТ-індустрія України є однією з найконкурентніших на міжнародному ринку. Серед переваг українські ІТ-компанії можна виділити успіхи в області розробки програмного забезпечення, веб-розробки, аналітики даних та штучного інтелекту. В Україні активно впроваджуються інноваційні технології, такі як хмарні рішення, Big Data, машинне навчання та інше. Це дає можливість залучати іноземних клієнтів та інвесторів, що сприятиме економічному зростанню країни. Прикладом успішного стартапу, що здобув світове визнання, є компанія DIGIS, основним напрямком якої є розвиток клієнтів-стартапів [8].

Відповідно до розвитку та діджиталізації ІТ-індустрії виникають нові задачі для вирішення. Серед них є брак кваліфікованих фахівців, особливо в області штучного інтелекту та кібербезпеки. Для подолання цих викликів слід переглянути наявні освітні програми та запровадити найсучасніші підходи до навчання і набуття здобувачами освіти необхідних практичних навичок. В Україні активно впроваджуються необхідні заходи для вирішення цього питання. [6]

Глобалізація та діджиталізація усіх світових економічних процесів зумовлює застосування сучасних інформаційних технологій в діяльності суб'єкта господарювання і, особливо, в процесі проведення аудиту його діяльності [2, с. 27]. Для фінансового сектору

значна частина впровадження цифрових технологій перепадає на банківську сферу, що сприяє полегшенню фінансових операцій та покращенню обслуговування клієнтів.

Діджиталізація в банківській сфері призвела до появи онлайн-банкінгу, безготівкових платежів та електронних грошей. Ці небанки, електронні платежі, онлайн-кредитування та інші віртуальні послуги мають тенденцію до збільшення популярності серед населення. Відбувається активне впровадження фінтех-інновацій, які є неодмінною складовою сучасної фінансової системи, що сприяють впровадженню новітніх технологій та змінюють спосіб, яким люди взаємодіють з фінансовими послугами (мобільні платежі, розумні фінансові аналітичні системи та блокчейн-технології). Особливості використання останнього є важливим, оскільки це дозволить мінімізувати ризики втрати та витоку інформації, що є надважливим моментом діджиталізації прийняття рішень в аудиті [2, с. 27].

Застосування програмного забезпечення суб'єктів господарювання забезпечить:

– проведення аналізу впливу на досліджуваний об'єкт широкого круга внутрішніх і зовнішніх чинників;
– підвищення достовірності і надійності отриманих результатів фінансового аналізу;
– створення можливості для проведення комплексних досліджень для аналізу фінансової діяльності суб'єктів господарювання, що полегшить роботу щодо проведення фінансового аналізу та оцінки фінансової стійкості;
– підвищення системності фінансового аналізу, що обумовлене потребою чіткого визначення і формалізації аналітичних завдань при їх розв'язанні в автоматичному режимі [7].

Таким чином, фінтех-інновації сприяють збільшенню доступності, швидкості та безпеки фінансових послуг.

Крім того, спостерігається ефективне використання значних обсягів даних (Big Data) для розрахунків ризиків, прогнозування ринкових тенденцій та підтримки прийняття рішень.

Проте, разом із цим виникають нові виклики, пов'язані з кібербезпекою та захистом персональних даних клієнтів. Фінансові установи мають приділяти значну увагу цим питанням та впроваджувати найкращі практики кібербезпеки з метою запобігання зламам та крадіжкам даних.

Одним з найприбутковіших секторів України є сільське господарство, яке показує позитивні зміни завдяки діджиталізації. Використання сучасних технологій, зокрема, сільськогосподарські дрони, датчики землі, системи автоматичного поливу та моніторингу врожайності, дозволяють збільшити продуктивність, ефективність та якість сільськогосподарської продукції.

Проте, впровадження діджиталізації в сільському господарстві потребує вирішення певних проблем, а саме, доступність сучасних технологій, особливо маломасштабних сільських господарств, а також недостатня кількість фахівців, що володіють необхідними цифровими навичками.

Отже, вище зазначене дозволяє констатувати, що діджиталізація українських секторів, таких як ІТ-індустрія, фінансовий сектор та сільське господарство, мають значний прогрес і досягнення. Впровадження цифрових технологій сприяє розвитку економіки, полегшенню фінансових операцій та покращенню продуктивності в сфері економіки України.

Одним з викликів для України на 2023 рік є повномасштабна війна, що сприяло популяризації нового напрямку ІТ. Цим трендом у 2023 році став розвиток military-tech. Оскільки, створення військового обладнання набирає значної популярності і в Україні, очікується, що певну частину коштів держави буде зосереджено саме на цій галузі, а це становитиме значну цінність на світовому ринку військових технологій і ймовірно призведе до отримання з цього профіту. [4]

У таблиці 1 розглянуто виклики та можливості діджиталізації в таких галузях, як виробництво, торгівля та послуги.

Таблиця 1

Виклики та можливості діджиталізації на виробництві, торгівлі та послугах

Виклики	Можливості
1	2
Виробництво	
Автоматизація та впровадження роботизованих систем. Виробничі підприємства стикаються з потребою у впровадженні автоматизованих систем та роботів для оптимізації процесів виробництва, зменшення витрат та підвищення ефективності.	Використання аналітики даних для оптимізації виробничих процесів. Зібрані дані можуть бути використані для виявлення та усунення неефективностей у виробництві, вдосконалення ланцюжків постачання та прогнозування попиту.
Кібербезпека. Виробничі підприємства повинні забезпечити захист від кібератак та витоку конфіденційної інформації, оскільки зростають загрози з боку хакерів та кіберзлочинців.	Використання штучного інтелекту (AI). AI може бути застосований для оптимізації процесів виробництва, автоматизації контролю якості та прогнозування технічних проблем.
Торгівля	
Електронна комерція. Зростання популярності онлайн-покупок утворює конкуренцію традиційним крамницям, які повинні адаптуватися до цифрової економіки та пропонувати зручні та конкурентноздатні рішення.	Аналітика та великі дані. Збір та аналіз даних покупців допомагає торговим підприємствам зрозуміти їхні потреби та пристосувати пропозиції до індивідуальних вимог.
Клієнтський досвід. Зміна очікувань споживачів ставить виклик перед торговими підприємствами щодо надання персоналізованого сервісу, зручного онлайн-замовлення та швидкої доставки.	Використання соціальних мереж. Соціальні мережі можуть бути використані для залучення клієнтів, реклами, що створює простір для прямої взаємодії зі споживачами.
Послуги	
Цифрова конкуренція. З'явлення цифрових платформ та інноваційних послуг змушує традиційні послуги адаптуватися та забезпечувати цифровий досвід клієнтам.	Впровадження хмарних технологій. Хмарні рішення дозволяють підприємствам зберігати дані, покращувати доступність та швидкість обробки даних та сприяти впровадженню нових послуг.
Кібербезпека та захист даних. Зростання кіберзлочинності та потенційні ризики порушення конфіденційності даних ставлять питання щодо кібербезпеки в сфері послуг.	Доступність комунікації. Впровадження технологій для комунікації утворюють середовище для легшої комунікації та розвитку послуг і різних напрямках.

Отже, доцільним є розгляд шляхів подальшого розвитку цифрової економіки в Україні:

1.	Підвищення кваліфікації IT-спеціалістів. Впровадження цифрових технологій вимагає наявності висококваліфікованих IT-спеціалістів та фахівців з цифрових технологій. Необхідно розвивати систему навчання та підвищення кваліфікації, спрямовану на підготовку майбутніх працівників, в особливості студентів, які зможуть успішно функціонувати в цифровій економіці.
2.	Інвестиції в інфраструктуру. Розвиток цифрової економіки потребує відповідної інфраструктури, такої як швидкі та стабільні мережі зв'язку, широкосмуговий інтернет, цифрові платформи та сервіси. Інвестування в ці сфери допоможе забезпечити необхідну інфраструктуру для розвитку цифрової економіки.

3.	Співпраця з міжнародними партнерами. Україна повинна активно співпрацювати з міжнародними партнерами, організаціями та експертами в галузі цифрової економіки. Це дозволить використовувати міжнародний досвід та кращі практики, а також залучити інвестиції та технології для подальшого розвитку цифрової економіки в Україні.
4.	Сприяння інноваціям та стартапам. Держава та суспільство в цілому повинні активно підтримувати та сприяти інноваційним проектам та стартапам. Це може включати фінансову підтримку, спрощення процедур створення бізнесу, впровадження додаткових заходів для розвитку свідомості громадян з питань створення стартапів, а також залучення інвестицій в перспективні галузі цифрової економіки.
5.	Сприяння цифровій трансформації традиційних галузей. Для досягнення повноцінної цифрової економіки необхідно сприяти цифровій трансформації традиційних галузей, таких як виробництво, торгівля та послуги. Це може включати впровадження електронних систем управління, автоматизацію процесів та аналітики даних.
6.	Створення необхідної правової бази. Для подальшого розвитку цифрової економіки необхідно створити чіткі та сучасні правові рамки, що регулюють діяльність в цифровому просторі. Це включає в себе законодавство про кібербезпеку, захист персональних даних, електронний документообіг та інші аспекти, які сприятимуть розвитку діджиталізації.

Отже, діджиталізація економіки України має досить великий потенціал для розвитку країни. Один із ключових чинників успіху полягає в створенні сприятливого середовища для її розвитку. Це включає в себе створення відповідних правових рамок, розвиток інфраструктури, забезпечення кадрового потенціалу та підтримку інноваційних проектів та стартапів.

Діджиталізація економіки України постає перед певними викликами, однак при належній співпраці між державою та бізнесом це питання може бути вичерпаним.

Таким чином, впровадження інноваційних технологій в економіку України є невід'ємною складовою сучасного розвитку країни. Це відкриває значні перспективи для покращення конкурентоспроможності, залучення інвестицій, створення нових робочих місць та поліпшення якості життя громадян.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Боднар І.Г. Діджиталізація економіки: виклики та перспективи для України. Київ: Наукова думка, 2020.
2. Бунда О. М. Наукові дослідження: парадигма інноваційного розвитку: Зб. тез наук. праць XI Міжнародної наук. конференції (Прага, Чехія, 30.08.2022) / ГО «Міжнародний науковий центр розвитку науки та технологій». 2022. 74 с.
3. Дубина М., Козлянченко О. Концептуальні аспекти дослідження сутності діджиталізації та її ролі в розвитку сучасного суспільства. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2019. Вип. №3 (19). С.21-32.
4. Кириченко А. ІТ 2023: що насправді відбувається з вітчизняним ринком. *Укрінформ – мультимедійна платформа*. 2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3692904-it-2023-so-naspravdi-vidbuvaetsa-z-vitciznanim-rinkom.html>
5. Клименко К. В. Діджиталізація як інноваційний розвиток підприємств: досвід України. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2020. №4, Том 3. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2021/11/2020-4t3-04.pdf>
6. Нові освітні програми з кібербезпеки. МОН. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/novi-osvitni-programi-z-kiberbezpeki-v-ukrayinskih-vishah-mayut-bazuvatisya-na-mizhnarodnih-standartah-ta-buti-oriyentovanimi-na-zdobuttya-praktichnih-navichok-mon>

7. Програмне забезпечення фінансової аналітики бізнесу / Іванченкова Л., Ткачук Г., Скляр Л., Маркова Т. *Scientific journal "Modeling the development of the economic systems"*. URL: <https://mdes.khmnu.edu.ua/index.php/mdes/article/view/34>
8. Усачова О. Успішні до 25-ти: як українська IT-компанія залучила в клієнти BlaBlaCar, Coca-Cola та Warner Bros. *Діловий журнал Mind*. 2021. URL: <https://mind.ua/publications/20223809-uspishni-do-25-ti-yak-ukrayinska-it-kompaniya-zaluchila-v-klienti-blablacar-coca-cola-ta-warner-bros>
9. Устенко М., Руських А. Діджиталізація: основа конкурентоспроможності підприємства в реаліях цифрової економіки. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2019. Вип. 68. С.181-192.
10. Swan M. Blockchain: Blueprint for a New Economy. Sebastopol: O'Reilly Media, 2015. 129 p.

УДК 658.15

Олена Зінченко, Анна Сорока, Марія Сорока
(Київ, Україна)

МЕТОДИ ОЦІНКИ ВАРТОСТІ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Оцінка вартості суб'єкта господарювання є одним з найбільш важливих елементів бізнес-аналізу, так як дає змогу визначити його ринкову ціну, а це є важливим при купівлі чи продажу бізнесу. Проведення оцінки вартості суб'єкта господарювання передбачає використання різноманітних методів – аналіз прибутку, активів та інших показників, що дозволяє визначити його об'єктивну вартість, що є корисним для потенційних інвесторів, менеджерів, керівників установ, фінансових аналітиків тощо, котрі виконують різноманітні функції в процесі управління фінансами суб'єкта господарювання.

Ключові слова: оцінка вартості суб'єкта господарювання, методичні підходи до оцінки вартості суб'єкта господарювання, дохідний підхід, витратний підхід, ринковий підхід.

Estimating the value of a business entity is one of the most important elements of business analysis, as it allows you to determine its market price, which is important when buying or selling a business. Carrying out an assessment of the value of a business entity involves the use of various methods – the analysis of profit, assets and other indicators, which allows you to determine its objective value, which is useful for potential investors, managers, heads of institutions, financial analysts, etc., who perform various functions in the process of managing the finances of the business entity.

Keywords: assessment of the value of a business entity, methodical approaches to the assessment of the value of a business entity, income approach, cost approach, market approach.

В умовах сьогодення розуміння вартості суб'єкта господарювання є необхідним для великої кількості стейкхолдерів – власників, інвесторів, кредиторів та управлінців. Знання про оцінку та фактори, що мають здатність впливати на вартість суб'єкта господарювання, виступають підґрунтям для прийняття управлінських рішень і досягнення успіху у сфері бізнесу. У літературі спостерігаються розбіжності наукових поглядів, що свідчить про необхідність подальшого дослідження даного питання.

Вартість суб'єкта господарювання – це величина, яка являється грошовим вираженням цінності суб'єкта господарювання з урахуванням його кількісних і якісних аспектів діяльності на визначений момент, тобто обґрунтована вартістю підвласних йому активів, грошових потоків тощо, сформована під впливом факторів ділового середовища суб'єкта підприємництва [8].

Климаш Н. І. наводить таке визначення вартості суб'єкта господарювання: комплексний фінансовий показник діяльності підприємства, побудований на основі його фінансових результатів, що відображає вплив різних факторів і інтересів сторін-учасників ринкових відносин [6]. Напроти, Давидов О. І. розглядає вартість суб'єкта господарювання як спосіб грошового вираження перевищення результату його діяльності відносно витрат з приводу залучення капіталу з урахуванням впливу зовнішніх і внутрішніх факторів на підприємство для зацікавлених сторін [2].

Так, вартістю суб'єкта господарювання є числове вираження його економічної цінності, що відображає сукупність матеріальних і нематеріальних активів, ризиків підприємства та його доходів, потенціалу, ресурсів і можливостей, які пов'язані з його діяльністю, розширенням і розвитком.

Оцінка – це здійснення суб'єктом розрахунку вартості об'єкту у грошовому виразі на визначений момент часу та у певних суспільно-економічних умовах, за якою у майбутньому може бути укладено угоду про певні блага як майнові, так і немайнові, та права між різними суб'єктами цивільного права [7].

Експертною ж оцінкою є процес визначення кількісних або якісних характеристик певного явища, що виконується експертами – з латині *expertus* – досвідчений – на основі їх професійних досвіду та знань і надається у вигляді висновку, певного рейтингу тощо. Випадками її використання можуть бути ті, при яких явища та процеси, що повинні бути оцінені, мають невизначений вірогідний характер, взагалі чи при конкретній ситуації не можуть бути виміряні методами точних наук, нормативними інструментами або інші методи більш трудомісткі чи менш достовірні тощо [3].

Оцінка вартості бізнесу – це акт або процес формування точки зору оцінювача та підрахунку вартості бізнесу, цілісного майнового комплексу або пов'язаних з ним прав [5]. Оцінка вартості суб'єкта господарювання – це процес, який має на меті визначення його економічної цінності з використанням різних методів, моделей і підходів, що включає аналіз фінансової звітності, ринкових умов, прогнозування майбутніх грошових потоків, оцінку активів і ризиків.

Так, методичні підходи до оцінки вартості підприємства – це систематизовані підходи та методи, які використовують для визначення рівня фінансової цінності підприємства, кожен з яких охоплює різні аспекти оцінки, включаючи фінансові, економічні, ринкові та стратегічні. Основні методичні підходи включають дохідний, витратний, ринковий підхід, аналіз заміни та аналіз портфеля активів.

Дохідний підхід базується на прогнозуванні майбутніх грошових потоків, які генерує підприємство, та їх дисконтуванні до сучасної вартості. Витратний підхід орієнтований на вартість його активів, враховуючи витрати на їх відновлення. Ринковий ґрунтується на порівнянні суб'єкта господарювання з аналогічними на ринку. Аналіз заміни враховує вартість заміни активів суб'єкта підприємництва, а аналіз портфеля активів оцінює вартість на основі сукупності активів у його власності.

Вибір методичного підходу залежить від завдання оцінки, характеристик суб'єкта оцінки та доступної інформації, причому комбінація різних підходів може використовуватись для більш точної та об'єктивної оцінки його вартості.

Важливо зазначити, що оцінювання бізнесу зазвичай проводиться на базі ринкової вартості, тобто грошової суми, достатньої для купівлі-продажу об'єкта оцінки на ринку [10].

Предметом оцінки вартості бізнесу виступає вартість прав на майновий комплекс або систему, тобто на його рухоме та нерухоме майно, необхідне для реалізації поставлених цілей, а метою є визначення виду оціночної вартості, необхідної для прийняття зацікавленими сторонами відповідних рішень [1].

Об'єктами оцінки вартості суб'єкта господарювання є всі його матеріальні та нематеріальні активи, кредиторська заборгованість тощо, необхідні для реалізації цілей, поставлених перед ним, причому оцінці підлягають будь-які активи, об'єкти та види власності [1].

На рис. 1 зображено основні цілі оцінювання вартості суб'єкта господарювання.

Рис. 1. Основні цілі оцінювання вартості суб'єкта господарювання

Джерело: побудовано авторами на основі [1, 7, 10]

Так, у ході реорганізації суб'єкта господарювання метою оцінки його вартості є визначення ціни покупки акцій і складання передавального чи розподільного балансу. При банкрутстві суб'єкта господарювання та його ліквідації метою є визначення ліквідаційної вартості. У разі купівлі-продажу – визначення реальної ціни продажу майна. Визначення реальної вартості кредитного забезпечення є метою при оцінці вартості суб'єкта господарювання при визначенні його кредитоспроможності, а також при заставі майна. При санації підприємства метою оцінки є визначення ефективності та доцільності її проведення, а при приватизації державних підприємств – визначення початкової ціни продажу об'єкта приватизації тощо.

Оцінка вартості суб'єкта господарювання ґрунтується на певних принципах, які наведено та представлено їм характеристику у таблиці 1.

Таблиця 1

Принципи оцінки вартості суб'єкта господарювання та їх характеристика

Принцип	Характеристика
заміщення	покупець не заплатить за об'єкт більше мінімальної ціни за майно аналогічної корисності
корисності	об'єкт має вартість тоді, коли корисний для потенційного власника (корисність може бути пов'язана з очікуванням майбутніх доходів тощо)
очікування	інвестор очікує на дохід від об'єкта в майбутньому
зміни вартості	ціна об'єкта оцінки змінюється в результаті зміни внутрішнього стану та дії зовнішніх факторів
ефективного використання	обирають варіант експлуатації з найефективнішим використанням характеристик об'єкта

розумної обережності оцінок	оцінювач має критично ставитися до інформації про об'єкт оцінки та перевіряти її
альтернативності оцінок	необхідність використання різних методів оцінки та порівняння показників вартості, отриманих у результаті застосування альтернативних методів
попередньої поелементної оцінки вартості капіталу	виокремлення окремих компонент капіталу підприємства для проведення розрахунків
узагальнюваної оцінки вартості капіталу	розрахунок показника середньозваженої вартості капіталу
порівняння оцінки вартості власного та позиченого капіталів	вибір максимально достовірного способу оцінювання вартості капіталу з метою отримання співставних даних
динамічної оцінки вартості капіталу	корегування середньозваженої вартості капіталу необхідно проводити своєчасно до змін вартості кожного зі складових її елементів
взаємозв'язку оцінки теперішньої та майбутньої середньозваженої вартості капіталу підприємства	розрахунок показника граничної вартості капіталу підприємства
визначення границі ефективного використання додатково залученого капіталу	розрахунок показника граничної ефективності капіталу підприємства

Джерело: сформовано авторами на основі [9,10]

Організаційне, методичне та практичне забезпечення проведення оцінки вартості підприємств здійснюють особи, що займаються професійною оціночною діяльністю – оцінювачі та суб'єкти цієї діяльності [10].

Так, згідно з Законом України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні», суб'єктами оціночної діяльності можуть бути фізичні особи, зареєстровані в установленому законодавством порядку, юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність, незалежно від їх організаційно-правової форми та форми власності, та мають відповідний сертифікат, у складі яких працює хоча б один оцінювач, та органи державної влади та місцевого самоврядування, уповноважені здійснювати цю діяльність у процесі виконання функцій з управління та розпорядження майном державним і тим, що є у комунальній власності, та у складі яких працюють оцінювачі [4].

Оцінка вартості підприємства є надзвичайно важливою у сучасних умовах – при зростанні конкуренції на ринку, економічній нестабільності (наприклад, в Україні в умовах війни), науково-технічному прогресі. Вона допомагає в управлінні активами, залученні інвестицій, визначенні ціни при купівлі або продажу, ризик-менеджменті. Правильна оцінка вартості є інструментом забезпечення об'єктивності, ефективного планування та прийняття обґрунтованих рішень.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бусов В. І., Землянський О. А., Поляков А. П. Оцінка вартості підприємства (бізнесу): підручник для бакалаврів. Київ: Юрайт, 2013. 430 с.
2. Давидов О. І. Вартість підприємства як економічна категорія. *Актуальні проблеми економіки*. 2014. № 5. С. 8-19.
3. Експертна оцінка / О. А. Гриценко. *Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс]* / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. URL: <https://esu.com.ua/article-18826>.

4. Закон України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» від 12.07.2001 № 2658-III зі змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658-14#Text>.
5. Іванов В. Б., Кохась О. М., Хмелевський С. М. Потенціал підприємства: науково-метод. посібник. Київ: Кондор, 2009. 300 с.
6. Климаш Н. І. Економічна додана вартість (EVA) та її вплив на вартість підприємства. *Актуальні проблеми використання потенціалу економіки країни: світовий досвід та вітчизняні реалії*: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, 25 квітня 2020 р., м. Дніпро. Дніпро: ПДАБА, 2020. С. 115-117.
7. Кравчина А. В. Експертне оцінювання вартості підприємства: теорія і практика. Дипломна робота за ОКР «Магістр». ТНЕУ, 2018. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/28230/1/Kravchyna%20A%20V.pdf>.
8. Кривов'язюк І. В., Бурбан О. В. Економічна сутність поняття «вартість підприємства» та детермінанти її зростання. *Економіка та держава*. 2020. №10. С. 99–104. DOI: 10.32702/2306-6806.2020.10.99.
9. Сташук О. В., Савчук Л. С. Теоретичні та практичні аспекти оцінювання вартості капіталу підприємств. *Економіка і суспільство*. 2018. №19. С. 1153-1157. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/19_ukr/173.pdf.
10. Терещенко О. О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: Навч. посібник. Київ: КНЕУ, 2003. 554 с.

УДК 335.5

Наталія Склярчук
(Ладизин, Україна)

ФОРМУВАННЯ РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

У статті розглянуто наслідки війни в Україні на ринку праці, професії які зараз в дефіциті, професії які будуть в попиті в післявоєнний період.

Ключові слова: війна, наслідки, післявоєнний період, професії.

Війна в Україні спричинила гуманітарну катастрофу, що супроводжується стагнацією економічного розвитку, знищенням соціальної та критичної інфраструктури. Розширилася категорія соціально вразливих верств населення, серед яких хворі літні люди, вдови, діти-сироти, люди з особливими потребами. Наслідком цього вже стали труднощі, які заважають населенню вживати профілактичних заходів з обмеження ризику захворюваності через погіршення гігієнічних умов, накопичення органічних відходів, брак питної води в більшості містах України, де відбуваються бойові дії. Більше того, мародерство окупантів знищило частину минулорічних врожаїв та запаси продовольства, а також створило незахищеність через закладені на полях протипіхотні міни, що зробило сільськогосподарське виробництво небезпечним. [1]

Втрата та пошкодження виробничих активів та інфраструктури, переривання ланцюгів поставок торговельних мереж послабили потенціал ринку праці, призвівши до «зривів» на ньому та втрати можливостей до працевлаштування більшості українців. Війна характеризується зростанням рівня безробіття та поширенням неповної зайнятості, погіршенням умов працевлаштування та «ерозією» доходів.

Смерть людей працездатного віку та тих, хто мігрував за кордон, зменшила пропозицію кваліфікованої робочої сили. Водночас, збільшується число працівників з обмеженими можливостями, а їх рівень працездатності та перелік робіт, які вони можуть виконувати, відрізняється від довоєнного періоду. Відкладення шлюбу, а також народження дітей через війну збільшило пропозицію жінок на ринку праці. Також, перебування годувальника сім'ї у

збройних силах чи його втрата, призвело до того, що жінкам доводиться брати на себе більше обов'язків, щоб забезпечити базові життєві потреби своїх сімей. Очікуваним є й збільшення показників дитячої праці внаслідок поширення бідності та втрати можливостей для отримання освіти, особливо вищої. [3]

Релокація та вимушена міграція призвела до зміни структури ринку праці, а також структури пропозицій та насиченість фахівцями у розрізі регіонів. У регіонах, які найбільше відчували на собі військову агресію РФ, зменшилася кількість робочих місць і зросла конкуренція. Релокація підприємств у безпечні регіони України, внутрішня та зовнішня міграція фахівців спричинила те, що у західних областях кількість пропозицій роботи була менша за січневі показники майже втричі внаслідок збільшення чисельності шукачів.

Ситуація на ринку праці залежатиме від тривалості бойових дій, а також повернення українських мігрантів. У квітні трудова активність почала поступово відновлюватись, припинилося зниження кількості вакансій: на 100-й день війни майже 50% великих підприємств-членів ЄБА відновили свою роботу; решта працює з певними обмеженнями або частково. Відбувається оптимізація діяльності бізнесу, значна частина працівників працює віддалено, інша частина працівників на своїх робочих місцях або у відпустках. Відповідно до даних кадрового порталу ggc.ua, станом на середину квітня, відкритих вакансій було у 30 разів менше, ніж у довоєнний період. Проте охочих знайти роботу все ще значно більше, ніж число роботодавців, які наймають людей. Тож рівень середньої зарплати знижується. [2]

«Гідна праця» може змінити післявоєнну трансформацію країни, покращуючи соціально-економічні умови. Робочі місця дозволяють реінтегрувати різні групи населення, які постраждали від конфлікту, таких як демобілізовані комбатанти, біженці, внутрішньо переміщені особи, жінки-домогосподарки, люди з особливими потребами, молодь. [3]

Політика, зосереджена виключно на економічному відновленні, дозволить створити певну кількість робочих місць, але рівень і характер безробіття в період післявоєнного відновлення потребуватиме багаторівневої системи управління з урахуванням розширення соціальної згуртованості. Після закінчення війни ринок праці відновиться, але затребуваність професій зазнає змін. Професії, які раніше були популярними, можуть втратити актуальність або ж взагалі зникнути. При цьому фахівці, які були менш затребувані, виявляться «в ціні». Попит на деякі професії з'явиться вперше, які зокрема потребуватимуть концептуально нових навичок. Які ж професії будуть у попиті та чому розглянемо детальніше.

Професійні військові. Система безпеки та її підтримка буде важливою, оскільки якими б не були соціально-економічні, енергетичні, екологічні реформи, законодавство чи інституційна підтримка, вкрай важливо мати відповідну систему безпеки. З припиненням війни розвиток оборонного сектору не уповільниться, а навпаки – попит на спеціалістів у сфері безпеки та оборони лише підвищиться.

ІТ-спеціалісти, розробники та дизайнери. Проведення воєнних дій чи захист своїх кордонів потребуватиме все більшого використання самокерованих систем, автоматизованої зброї, підсиленої штучним інтелектом. Технології сприяють більш точному веденню бойових дій, а також можуть застосовуватися для розробки спеціальних запчастин, спорядження чи одягу для військових. Для України в умовах війни та в період післявоєнного відновлення на порядку денному залишатиметься потреба у спеціалістах, які будуть долучені до виробництва безпілотних літальних пристроїв, самокерованої зброї чи натільних пристроїв.

Програмісти, які спеціалізуються на цифровізації економіки та розвитку е-комерції, де Україна збільшує свою присутність. Сегмент е-комерції в Україні наразі займає близько 4% ринку роздрібною торгівлі, водночас перспективи розвитку ринку сприятливі: щорічний темп зростання протягом наступних трьох років становитиме 18,76%, що призведе до прогнозованого обсягу ринку у \$7,29 млрд. у 2025 р., а число користувачів на ринку е-комерції складе 23,4 млн.

Робітничі професії. Війна, яку Росія розв'язала проти України, призвела до пошкодження та знищення в окремих містах фізичної інфраструктури, як-то дороги, мости, залізниці, електростанції та системи зв'язку. Значними є руйнування об'єктів комунальної

інфраструктури, шкіл, медичних установ та житлових будинків. Їх відбудова вже сьогодні потребує кваліфікованих кадрів. Затребуваними є будівельники, технологи, інженери з будівництва доріг, мостів та будівель. Актуальними стануть робітничі спеціальності як-то зварювальники, столяри, муляри, тинькарі, слюсарі, електрики та облицювальники, які до початку повномасштабної війни були в дефіциті.

Спеціалісти у сфері енергетики. Відмова від російських енергоресурсів не лише в ЄС, але й в Україні потребуватиме розвитку власних проєктів у сфері газовидобутку, нафтопереробки та, особливо, відновлюваної енергетики з необхідністю дотримання Європейського зеленого курсу. Відтак, фахівці у сфері альтернативної енергетики та енергоефективності будуть найбільш затребуваними, зважаючи на світовий тренд сталого, низьковуглецевого розвитку.

Працівники медичної сфери. Війна супроводжується не лише втратою житла, виробничих фондів та інфраструктури, але й порушенням фізичного здоров'я і військових, і цивільних. Медичні працівники потрібні у будь-який час, проте в найближчому майбутньому лікування та реабілітація пережитого, нові виклики майбутнього зроблять попит на професійних медиків сталим. Актуальними будуть професії хірурга, кардіолога, реабілітолога, фізіотерапевта, спеціаліста лікувального масажу. [1]

А управління заради миру вимагатиме професій, які будуть пов'язані з державним творенням на різних рівнях, у т.ч. ті, що орієнтовані на гуманітарну політику.

Отже, наслідком війни в Україні є багато смертей, втрата робочої сили, кваліфікованих робітників. В післявоєнний період в попиті будуть професії, які пов'язані з вібудовою країни, здоров'ям людей, психічним станом людей, відновленням енергетики тощо.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Соціально-економічні та гуманітарні наслідки російської агресії для українського суспільства. Razumkov. 2022_Gum.pdf. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2022_Gum.pdf
2. Як змінився ринок праці під час війни. LIGA ZAKON. URL: https://biz.ligazakon.net/news/218059_yak-zmnivsyia-rinok-prats-pd-chas-vyni
3. Аудит збитків, понесених внаслідок війни. Національна рада з відновлення України від наслідків війни. audit-of-war-damage.pdf. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/audit-of-war-damage.pdf>

Науковий керівник: спеціаліст вищої категорії Лобуренко О. В.

МЕНЕДЖМЕНТ І МАРКЕТИНГ / МЕНЕДЖМЕНТ И МАРКЕТИНГ

УДК 339.9

Аліна Мельник
(Ладизин, Україна)

РИНОК КОНСАЛТИНГОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

У статті розкрито особливості функціонування ринку консалтингових послуг в Україні в умовах змін, проаналізовано поняття та законодавчу базу, в межах якої провадиться надання консультаційних послуг в Україні. Українському ринку консалтингових послуг притаманні основні характерні риси світового, оскільки переважну його частку займають компанії, що є представниками великих міжнародних гравців. Сьогодні на світовому консалтинговому ринку продовжує посилюватися конкуренція, деякі малі та середні фірми його залишають.

Ключові слова: консалтингові послуги, консалтингові компанії, консалтинг, управлінський консалтинг, транснаціональні корпорації, тези конференції.

The article reveals the peculiarities of the functioning of the consulting services market in Ukraine under conditions of change, analyzes the concept and legislative framework within which consulting services are provided in Ukraine. The Ukrainian market of consulting services has the main characteristic features of the global one, since the majority of it is occupied by companies that are representatives of large international players. Today, competition continues to intensify in the global consulting market, some small and medium-sized firms are leaving it.

Key words: consulting services, consulting companies, consulting, management consulting, transnational corporations, conference abstracts.

Наразі консалтингові послуги є дуже актуальними у всьому світі, адже великі компанії зіштовхуються з невідомими раніше управлінськими викликами, нерозумінням як працювати з новими поколіннями потенційних робітників, як оптимізувати свою роботу у постковідну добу та ще багатьма іншими проблемами сьогодення, зокрема, під час воєнного стану чи поствоєнного періоду. [1]

Аналіз сучасного стану світового ринку консалтингових послуг дає змогу виділити найбільш важливі тенденції його розвитку та визначити найсуттєвіші фактори, що на нього впливають. Так, з огляду на глобальний характер розвитку ринку консалтингових послуг, можна визначити такі ключові тенденції: інституціоналізація, глобалізація та транснаціоналізація; універсалізація, інтелектуальна капіталізація, еволюція маркетингових технологій консалтингових компаній, модернізація клієнт-партнерських відносин. Однією з основних сучасних тенденцій на світовому ринку консалтингових послуг є інституціоналізація. Неврегульованість консалтингової діяльності, відсутність чітких стандартів і стратегій ведення консалтингового бізнесу, несистематизований підхід до структуризації галузі й асиметрія консалтингової інформації – основні проблематичні аспекти розвитку цієї сфери економіки, що сприяли інтенсифікації інституційної діяльності. Із становленням глобального ринку консалтингових послуг виникла об'єктивна необхідність в інститутах, які б організовували, регулювали та сприяли ефективності діяльності численних міжнародних консалтингових фірм. Основним завданням фахових асоціацій та інститутів консультування є забезпечення і гарантування високої якості консалтингових послуг і рівня професійної кваліфікації своїх членів. Типовою тенденцією на світовому ринку консалтингових послуг є глобалізація та транснаціоналізація.

Останнім десятиріччям чітко простежується тенденція надзвичайно швидкого зростання розмірів та глобалізації групи фірм-лідерів управлінського консалтингу, які суттєво змінили весь світовий ландшафт галузі. За висловлюванням А. Березного, з традиційного "заповідника вільного підприємництва, який нагадує архіпелаг малопов'язаних між собою

локалізованих національних ринків з анатомічною структурою", консалтингова галузь почала динамічно трансформуватись в єдину світову індустрію з яскраво вираженим домінуванням одних й тих самих транснаціональних гігантів практично на всіх основних світових ринках. Однією з головних причин інтенсивного розвитку цієї галузі є відсутність таких видимих бар'єрів при входженні в бізнес, як конкретні матеріальні та ресурсні мінімуми, обмеження для започаткування бізнесу.

Нині на світовому консалтинговому ринку продовжує посилюватися конкуренція, деякі малі та середні фірми його залишають. З одного боку, вони об'єднуються з великими компаніями, тобто відбувається так звана концентрація бізнесу, з іншого, дедалі більше лідерів малих компаній схилиються до індивідуальної практики, мінімізуючи у такий спосіб загальні витрати. Відносно невелика група транснаціональних гігантів демонструє домінування на сучасному ринку послуг і фактично визначає політику світової консалтингової індустрії. Прикладом такої активної експансії виступають представники сучасної "Великої Четвірки": PwC, Ernst & Young, KPMG та Deloitte. Підхопивши хвилю розвитку консалтингової індустрії, ці компанії швидко розширили свій спектр послуг, позиціонуючи себе як мультифункціональні консультанти, і захопили лідерство в оперативному/ операційному консалтингу. "Велика Четвірка" належить до лідерів світового консалтингового ринку.

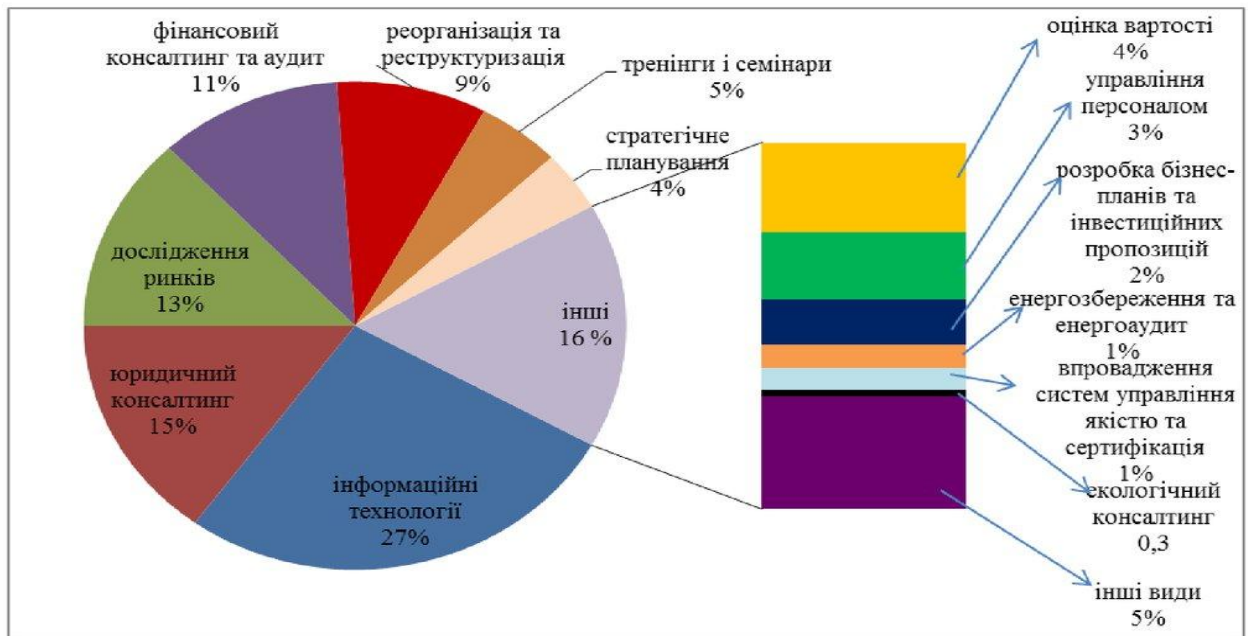

Рис. 1. Ємність ринку консультативних послуг в Україні по сегментам, % 2021 р.

Характерною тенденцією нинішнього етапу розвитку ринку консалтингових послуг є інтелектуальна капіталізація. Основним фактором успіху будь-якої консалтингової компанії є збереження та розвиток найголовнішого його активу – кваліфікованого персоналу. Зарубіжні консалтингові компанії залучають найкращі кадри, експертів з управління, забезпечують їх подальше удосконалення через постійне підвищення кваліфікації та накопичення досвіду, а також створюють достатні стимули для продовження роботи в організації. Все це досягається завдяки формуванню спеціальних систем найму, мотивації та просування персоналу, складних багатоступеневих систем його перепідготовки та підвищення кваліфікації, систем трансформації накопиченого досвіду в методології та їх внутрішньофірмового розповсюдження (так званих систем управління знаннями) і, нарешті, систем, процедур і стандартів клієнтської роботи, які визначають фірмовий стиль і корпоративну культуру. Наприклад, у консалтинговій компанії McKinsey розвиток бізнесу забезпечується постійним збагаченням унікальної системи знань про зміст та наслідки виконаних компанією проектів, кількість яких налічує вже більше десяти тисяч. McKinsey

володіє однією з найбільших систем накопичення знань, на розвиток якої щорічно витрачає 150 млн. дол. США (більше, ніж будь яка інша консалтингова компанія). [2]

В Україні перші консалтингові підприємства почали функціонувати у 90-х роках одночасно з відкриттям відомими міжнародними компаніями своїх представництв. Спектр консалтингових послуг, що пропонується на національному ринку, включає: ІТ-консалтинг, фінансовий, юридичний та маркетинговий консалтинг, оціночну діяльність, управлінський та виробничий консалтинг, інші види. У нинішній період консалтинг як особлива послуга активно розвивається та має значний потенціал для подальшого зростання, що зумовлено, насамперед, застосуванням ІТ-технологій. Нині в Україні працює понад 300 вітчизняних консалтингових фірм, половина з яких займається виключно наданням послуг із питань управлінського консультування. За основними рейтингами до лідерів українського ринку відносять: Baker Tilly, BFM Group Ukraine, Pro-Consulting, SECL Group Ukraine, Smart Capital, SV Development, Авеста-Україна, Інтер Кредит, Кортекс, Простобанк Консалтинг. Відкриті представництва провідних консалтингових фірм, які є лідерами консалтингового бізнесу, у тому числі «Великої четвірки». [3] Очевидним є факт того, що як вітчизняні, так і міжнародні консалтингові компанії, в своїй більшості оперують у великих українських містах, містах мільйонниках та обласних центрах з насиченим бізнес кліматом (Одеса, Дніпро, Харків, Львів). Найбільший осередок консалтингових компаній знаходиться у м. Києві, що не забороняє працювати й у інших регіонах країни та навіть закордоном за допомогою діджиталізації послуг. [1]

Важливою тенденцією розвитку ринку консалтингових послуг стала активізація тісної співпраці консультантів з клієнтами, які в окремих випадках ставали повноправними учасниками консультаційної команди. Розмивання традиційних професійних цінностей найбільших консалтингових фірм, які дедалі більше орієнтуються на прибутковість та ринкову капіталізацію, спричинило своєрідну захисну реакцію з боку їх клієнтів. У найбільш концентрованому вигляді це простежується в змінах ставлення клієнтів до самих результатів роботи цих фірм, що останнім часом суттєво змінило конфігурацію ділової практики лідерів світового консалтингу. Якщо донедавна стандартним підсумком роботи консультантів вважався звіт по проекту з висновками та рекомендаціями, то нині клієнти здебільшого очікують від них впровадження наданих рекомендацій та доведення їх до дієвих результатів. Важливим наслідком нової орієнтації на відчутний результат стало активне намагання консультантів тісно співпрацювати в ході робіт із співробітниками клієнта, які зазвичай залучалися до консультаційних команд як повноправні учасники. [2]

Успіх консультаційних організацій в Україні багато в чому залежить від їх готовності до нововведень, адаптованості набору послуг до потреб клієнтів, пошуку нових продуктів і ринків, застосування нових методів втручання та внесення змін під час реалізації 16 консультаційних пропозицій. Майбутнє консалтингу нерозривно пов'язане з підвищенням професіоналізму консультантів, високою якістю виконання замовлень, дотриманням етичних стандартів, здатних задовольнити потреби клієнтів. Можна стверджувати, що українському ринку консалтингових послуг притаманні основні характерні риси світового, оскільки переважну його частку займають компанії, що є представниками великих міжнародних гравців. Загалом в США та у світі у сфері консалтингу домінують транснаціональні корпорації. [1]

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/88662060-48a9-40a7-8a3e-b59fc56206ad/content>
2. URL: <http://visnik.knute.edu.ua/files/2013/04/2.pdf>
3. URL: https://www.researchgate.net/publication/350491061_RINOK_KONSALTINGOVIH_POSLUG_UKRAINI_TA_SVITU_V_UMOVAN_ZMIN

Науковий керівник: спеціаліст вищої категорії Лобуренко О. В.

МОТИВАЦІЯ ПЕРСОНАЛУ ЯК ОДИН ІЗ ФАКТОРІВ УДОСКОНАЛЕННЯ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглянуто важливість мотивації персоналу як одного з чинників удосконалення кадрової політики підприємства. Проаналізовано основні аспекти мотивації праці. Виявлено пріоритетні напрямки щодо розв'язання проблем формування кадрової політики підприємства у частині мотивації праці, які можуть використовуватися як складові механізму реалізації кадрової політики.

Ключові слова: ефективність праці, кадрова політика, мотивація персоналу, мотиваційні підходи, персонал, професійний розвиток.

This article examines the importance of staff motivation as one of the factors for improving the company's personnel policy. The main aspects of work motivation have been analyzed. The priority directions for solving the problems of forming the personnel policy of the enterprise in terms of work motivation have been identified, which can be used as components of the personnel policy implementation mechanism.

Key words: work efficiency, personnel policy, personnel motivation, motivational approaches, personnel, professional development.

Сучасний рівень розвитку ринкової економіки, а також масштаби глобалізації та трансформаційних процесів у світі значно вплинули на актуальність досліджень й розробку нових підходів до вирішення проблем формування, розвитку та ефективного використання людських ресурсів. Ефективне використання людських ресурсів може бути досягнуто зокрема за рахунок формування та впровадження ефективної кадрової політики, яка на сьогоднішній день вважається найважливішою конкурентною перевагою та засобом досягнення успіху для будь-якого сучасного підприємства. Своєю чергою мотивація персоналу є одним із найважливіших чинників успішної кадрової політики підприємства [2, 6]. Якщо співробітники не мають достатнього стимулу працювати на високому рівні, це може призвести до низької продуктивності, втрати талановитих працівників та негативного впливу на загальну репутацію підприємства. Мотивування персоналу є тим ланцюгом, який з'єднує готовність людини до діяльності з безпосереднім виявом цієї готовності – творчою, інноваційною, ефективною роботою. Вмотивований співробітник зацікавлений у виконанні завдань підприємства, тим самим задовольняючи власні потреби, та свідомо обираючи певну поведінку. Ефективним механізмом узгодження очікувань співробітників з очікуваннями організації є обмін результатів роботи на винагороду, що надається організацією, а також відповідність результатів цим винагородам [1, 3].

Як відомо, мотивація – це внутрішній стан, який спонукає та направляє поведінку людини до досягнення певних цілей або задоволення певних потреб. Мотивація може бути розділена на два основні типи: внутрішню і зовнішню. Внутрішня мотивація відбувається внаслідок особистих переконань, цінностей, потреб і цілей працівника. Зовнішня мотивація включає зовнішні стимули, такі як: фінансова винагорода, премії, похвали, просування по службі тощо.

Мотивація персоналу – це сукупність заходів, комплексів та методів, спрямованих на стимулювання та підвищення ефективності роботи працівників в організації. Це включає в себе використання різних форм стимулювання, таких як: матеріальні та нематеріальні винагороди, підвищення кваліфікації та розвиток кар'єрних можливостей, створення комфортних умов роботи, сприятливої атмосфери, а також формування позитивної корпоративної культури та моралі у колективі [2, 5].

Розглядаючи мотивацію праці, то необхідно зосередити увагу на тому, що вона доповнює кадрову політику, й це полягає у розробленні та виконанні планових завдань, посадових та інших інструкцій, методичних положень і вказівок, наказів, розпоряджень, і являє собою непряме, опосередковане управління через інтереси робітників із використанням специфічних форм і методів забезпечення їхньої матеріальної та моральної зацікавленості у праці, у досягненні високих її результатів. Система мотивації праці завжди складається із двох основних блоків: матеріального й нематеріального стимулювання. Найважливішими є матеріальні мотиваційні чинники, а саме: заробітна плата, преміювання, грошова винагорода, матеріальна допомога, участь у прибутках тощо [3].

Розглядаючи мотивацію і стимулювання персоналу, науковці виділяють три групи методів: адміністративні (метод батога), економічні (метод пряника) і соціально-психологічні. До останніх відносять особистий приклад, соціальний захист, встановлення моральних санкцій і заохочень тощо [1, 4].

Для підвищення ефективності діяльності підприємства необхідно покращити систему мотивації працівників, що зі свого боку призведе до:

- швидкого досягнення корпоративних цілей;
- підвищення продуктивності та результативності праці співробітників;
- зменшення плинності кадрів;
- посилення взаємозв'язку між результативністю роботи працівників і винагородою, а також нематеріальним заохоченням;
- підвищення прозорості системи стимулювання;
- покращення психологічного клімату в колективі;
- покращення командної роботи [1, 3].

Для того, щоб підвищити мотивацію персоналу, підприємство може використовувати різноманітні підходи, такі як:

1. Забезпечення конкурентоспроможної заробітної плати та соціальних гарантій, які відповідають ринковим умовам;
2. Розвиток кар'єри та можливостей для професійного зростання співробітників;
3. Створення сприятливого робочого середовища, де кожен працівник відчуватиме себе важливим і необхідним;
4. Впровадження програм мотивації, таких як бонусні системи, премії за досягнення показників продуктивності, надання відпусток тощо;
5. Визнання та похвала за успіхи та досягнення. Важливо визнавати та підкреслювати досягнення персоналу, адже висловлення вдячності за вклад у роботу, нагорода та похвала підвищують мотивацію співробітника;
6. Забезпечення можливості брати участь у прийнятті рішень та діяльності організації;
7. Розвиток корпоративної культури, що сприяє позитивним взаємовідносинам та успішнішій колективній діяльності;
8. Справедливість та рівні умови: важливо створювати атмосферу справедливості, де кожен працівник має рівні можливості та одержує винагороду та визнання за свою працю.

Удосконалення кадрової політики підприємства охоплює не тільки впровадження нових методів мотивації персоналу, а й забезпечення якісного добору кадрів й адаптації нових співробітників, проведення систематичного навчання та розвиток навичок працівників, контроль за рівнем продуктивності та роботою з негативними проявами в колективі. Коректно побудована кадрова політика дає змогу залучити та зберегти талановитих працівників, підвищити їхню продуктивність та забезпечити розвиток компанії загалом.

Додатково до запропонованих методів можуть використовуватися інші інструменти мотивації персоналу, зокрема такі як: гнучкий графік роботи, можливість дистанційної роботи, створення комфортних умов для виконання роботи, організація тимблдингових заходів тощо.

Крім того, важливим аспектом удосконалення кадрової політики є врахування особливостей і потреб кожного працівника. Наприклад, одній людині може бути важливо

мати можливість здійснити кар'єрний ріст, тоді як інша більше цінуватиме надані можливості для розвитку та навчання. Тому підприємство повинно працювати з кожним працівником із розумінням його індивідуальних потреб та бажань.

Також варто відмітити, що мотивація персоналу не є одноразовим процесом, вона має бути постійною та системною. Підприємство має регулярно оцінювати ефективність своєї кадрової політики та вносити необхідні зміни для забезпечення максимальної мотивації своїх працівників [2, 6].

Отже, на сьогоднішній день кадрова політика – це один із основних факторів, що забезпечують конкурентоспроможність підприємства, результативність та ефективність його функціонування та розвитку. Мотивація персоналу є надзвичайно важливим чинником успішної кадрової політики підприємства. Важливо враховувати, що мотивація персоналу є індивідуальною та залежить від потреб та бажань кожного працівника. Тому необхідно розглядати різні способи мотивації та обирати ті, які найбільше відповідають конкретній ситуації та потребам колективу. Для забезпечення максимальної мотивації необхідно використовувати різноманітні підходи, враховувати індивідуальні потреби та бажання кожного працівника, а також забезпечувати системний підхід до мотивації персоналу.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Зеленько Г. І., Ганжурова Л. Ю. Мотивація як чинник підвищення ефективності праці персоналу підприємства. *Економічні науки*. 2013. № 7. С. 46-49.
2. Киричок О.В. Мотивації персоналу як напрям формування кадрової політики підприємства. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2019. № 1 (106). С. 82-87. URL: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2019/1_2019/14.pdf
3. Лещенко Л. О. Мотивація праці як фактор підвищення прибутковості виробництва. *Ефективна економіка*. 2016. №4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4917>
4. Невмержицька С. М., Козир Т. В. Мотивація персоналу в сучасній компанії. *Problemas y perspectivas de la aplicación de la investigación científica innovadora: Colección de documentos científicos «ΛΟΓΟΣ» con actas de la Conferencia Internacional Científica y Práctica*, Panamá, 11 de junio de 2021. Panamá-Vinnytsia: Centro de Estudios Estratégicos & European Scientific Platform, 2021. С. 42-43. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/22737/1/11.06_%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8_%D0%9F%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BC%D0%B0_2021-43-44.pdf
5. Невмержицька С. М., Себта Г.В. Управлінські рішення у сфері мотивації. «Професійний менеджмент в сучасних умовах розвитку ринку»: Матеріали доповідей VI науково-практичної конференції з міжнародною участю (1 листопада 2017 р.): Збірник. Харків: Монограф, 2017. С. 411-414.
6. Удовенко Т.С., Невмержицька С.М. Формування ефективної кадрової політики на підприємстві. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2014. №3 (154). С. 125-127.

УДК 339.37

Валерія Шевчук
(Ладизин, Україна)

НАЙВПЛИВОВІШІ ТРЕНДИ ЦИФРОВОГО МАРКЕТИНГУ

У статті розглянуто популярні тренди сучасного інтернет-маркетингу, досліджено з яким контентом сучасний бізнес матиме більше шансів для розвитку.

Ключові слова: тренди, цифровий маркетинг, бізнес, контент.

Іти в ногу з часом – важливе правило ведення бізнесу. Необхідно відслідковувати ринок та тенденції, впроваджувати нововведення для оптимізації роботи та залучення користувачів.

Щоб орієнтуватися в складнощах онлайн-екосистеми, яка перебуває в постійному розвитку, компаніям важливо бути в курсі останніх трендів цифрового маркетингу, які сприяють зростанню, підвищенню впізнаваності бренду та налагодженню ефективних зв'язків із клієнтами. Природно, що компанії, які швидко адаптуються до цих змін, матимуть більше шансів бути ефективними і результативними у своїх маркетингових зусиллях.

У цій статті розглянуто найновіші та найвпливовіші тренди цифрового маркетингу, які нині формують такий різнобарвний світ бізнесу.

Контент – це обличчя бренду. Контент – це термін яким заведено називати наповнення (склад) певного інформаційного ресурсу. Зазвичай дане слово використовується у сфері інтернет-ресурсів і під його характеристику підпадають: текстові та відео матеріали, аудіо записи чи зображення.

Контент відіграє важливу роль не тільки для користувачів, але і для пошукових систем. Його якість та відповідність запитам користувачів впливає на ранжування у пошукових системах.

Зростає зацікавленість користувачів у відеоконтенті, і це підтверджує безліч досліджень. За результатами опитування:

1. 96% опитаних користувачів дивляться відео, щоб дізнатися більше про продукт чи послугу;

2. 84% покупців стверджують, що відео переконує їх у покупці продукту цього бренду;

Відеоконтент вже замінив текстові повідомлення: 69% опитаних сказали, що їм краще подивитися відео, і лише 18% віддають перевагу текстовому матеріалу.

Рис. 1. Діаграма покупців, що використовують відеоконтент

Покупці діляться відео зі своїми друзями у 2 рази частіше, ніж будь-яким іншим типом контенту. На тлі зростання інтересу та лояльності до відео багато соцмереж створили можливість постити короткі відеоформати: TikTok, Snapchat, Instagram Reels, YouTube Shorts. Дослідження Vidyard показує: 68% користувачів додивляться ролик до кінця, якщо він триває менше хвилини.

1. «Вічнозелений» контент. Цей тренд полягає у створенні контенту, термін дії якого не закінчується та буде залишатися цінним для вашої аудиторії ще необмежено довго після публікації.

Ідея «вічнозеленого» (або довговічного) контенту досить проста: створювати матеріали, які можна використовувати багаторазово, не даючи їм застарівати чи ставати неактуальними. Це означає, що вам не потрібно придумувати нові фрагменти контенту щотижня чи щомісяця, а достатньо створити щось один раз і дозволити цьому жити своїм життям.

Довговічним контентом може бути будь-що – статті, відео, подкасти чи графіка – все, що ваша цільова аудиторія вважає цінним і те, що відповідає її потребам.

2. Використання штучного інтелекту та машинного навчання. Штучний інтелект (ШІ) і машинне навчання (ML) зараз заповнили весь інфопростір. Ці технології вже дозволяють маркетологам аналізувати величезні обсяги даних, автоматизувати процеси та надавати персоналізований досвід. Ось як ШІ та ML вплинуть на діджитал-маркетинг:

- Посилення персоналізації. Алгоритми на основі штучного інтелекту можуть аналізувати дані користувачів, щоб надавати їм високоперсоналізований контент, рекомендації та рекламу, пристосовані до індивідуальних уподобань і поведінки.
- Чат-боти та віртуальні асистенти стають дедалі досконалішими, забезпечуючи підтримку клієнтів у режимі реального часу, генерацію лідів та персоналізовану взаємодію.
- Предиктивна аналітика. Алгоритми машинного навчання можуть аналізувати історичні дані для прогнозування поведінки споживачів, оптимізації маркетингових кампаній і виявлення певних трендів і закономірностей.

3. Відеомаркетинг. Популярність відеоконтенту неухильно зростає, і він продовжуватиме домінувати в цифровому маркетингу. Наступні тренди підкреслюють важливість відеомаркетингу:

- Прямі трансляції. Відео в прямому ефірі забезпечують автентичний і цікавий спосіб зв'язку з аудиторією в режимі реального часу, дозволяючи брендам демонструвати продукти, проводити заходи та взаємодіяти зі своїми підписниками.
- Короткі відео. Такі платформи, як TikTok та Instagram Reels, популяризували короткі відео, привертаючи увагу молоді аудиторії.
- Інтерактивні відео дозволяють глядачам активно взаємодіяти з контентом. Такі функції, як клікабельні посилання, вікторини та розгалужені розповіді, розширюють участь користувачів і підвищують конверсію.

На тлі коронавірусних обмежень користувачі значно збільшили замовлення в Інтернеті. За даними 2022 року кількість замовлень в інтернет-магазинах зросла майже вдвічі, а онлайн-сервісів – на 38% порівняно з попереднім роком. Користувачі цінують зручність та швидкість онлайн-покупок та інтернет-послуг. Ось які функції фахівці вважають за необхідне для e-commerce майданчиків:

- можливість придбання в один клік;
- різні варіанти способів оплати та доставки;
- швидке оформлення покупки на виплат;
- автозаповнення даних;
- повнота інформації на сторінці товару чи послуги;
- онлайн-консультація спеціаліста (часто з детальною демонстрацією товару).

Але важливо уважно стежити за новинами та оновленнями, особливо у соцмережах, відфільтровувати інформацію та актуалізувати свій бізнес під тренди.

Отже, цифровий маркетинг стрімко набирає обертів в Україні і не зупинятиметься ще досить довго. У зв'язку зі прийдешніми бідами (вірус та повномасштабна війна) люди перейшли на зручний спосіб купівлі-продажу товарів. За прогнозами у 2022 році кількість користувачів мережі Інтернет зростає на 6% і буде налічувати 5 млрд осіб, тим самим збільшуючи актуальність застосування маркетингових стратегій в онлайн-середовищі.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Найвпливовіші тренди цифрового маркетингу. Статті партнерів. Management.com.ua. URL: <https://marketer.ua/ua/digital-marketing-trends-2022-forecast-from-admitad/>
2. Тренди цифрового маркетингу 2022. Прогноз від Admitad • Marketer. URL: <https://marketer.ua/ua/digital-marketing-trends-2022-forecast-from-admita>
3. 12 трендов цифрового маркетингу, о которых нужно знать в 2021. Merehead. URL: <https://merehead.com/ru/blog/12-digital-marketing-trends/>
4. Тренди digital-маркетингу на 2023 рік – para.school. URL: <https://para.school/blog/marketing/digital-marketing-trends-for-2023>

Науковий керівник: спеціаліст вищої категорії Лобуренко О. В.

ЮРИДИЧНІ НАУКИ / ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ

УДК 343.622

Angela Cuciurcă
(Chișinău, Moldova)

TENDINȚELE HĂRȚUIRII MINORILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA: PREVENIRE SI COMBATERE

Actualitatea subiectului abordat rezidă din interesul manifestat pentru cunoașterea cauzelor și determinărilor tendințelor de hărțuire a minorilor în Republica Moldova, precum și a metodelor de prevenire și combatere a acestui fenomen.

Actualitatea studiului constă în stabilirea tendințelor de hărțuire a minorilor, precum și a metodelor de prevenire a hărțuirii, deoarece menirea este de a proteja copiii de oricare forme de exploatare posibile.

Importanța studiului constă în faptul că este necesară stoparea acestui fenomen asupra minorilor, deoarece există numeroase riscuri care-l afectează un timp îndelungat pe copilul hărțuit, nefiind pregătit fizic și moral asupra unei asemenea presiuni din partea altei persoane. Când un minor ajunge să fie hărțuit, acesta simte ofensare, umilire, își pierde încrederea în sine și tinde să păstreze acest lucru în secret, fapt care poate avea urmări periculoase pentru viață și sănătate.

Cuvinte-cheie: hărțuirea minorilor, caracter sexual, situație pandemică, mediul online, grad de maturitate, asociații educaționale, proces de activizare a conduitei, rata de raportare.

The topicality of the addressed topic resides in the interest shown in knowing the causes and determinations of the tendencies of harassment of minors in the Republic of Moldova, as well as the methods of preventing and combating this phenomenon.

The actuality of the study consists in establishing the trends of harassment of minors, as well as the methods of preventing harassment, since the aim is to protect children from any possible forms of exploitation.

The importance of the study lies in the fact that it is necessary to stop this phenomenon on minors, because there are many risks that affect the bullied child for a long time, not being physically and morally prepared for such pressure from another person. When a minor ends up being bullied, he feels insulted, humiliated, loses self-confidence and tends to keep it a secret, which can have dangerous consequences for life and health.

Key words: harassment of minors, sexual character, pandemic situation, online environment, degree of maturity, educational associations, behavioral activation process, reporting rate.

Analizînd tendințele hărțuirii minorilor din Republica Moldova, am constatat faptul că, fiecare al doilea copil din țara noastră spune că cineva necunoscut i-a cerut, cel puțin o dată, să expedieze imagini cu caracter sexual. Totodată, 40% dintre acești copii nu vor spune nimănui despre această experiență și doar 9% vor vorbi despre situația neplăcută cu părinții lor. Deși o cercetare de acum 4 ani demonstra interesul sporit al copiilor pentru activitățile din mediul online, studiul din 2022 ne arată că acest interes îi duce pe copii în situații pentru care nu sunt pregătiți, neavînd suficiente competențe de viață. De exemplu, deși 9 din 10 copii produc și expediază cu regularitate filmulețe cu sine, 4 dintre acești copii nu știu cum să modifice setările de confidențialitate pe rețelele sociale, iar fiecare al șaptelea copil nu știe ce informație poate fi publicată online și care nu ar trebui spusă nimănui. 2 din 10 copii cu vârsta de 9-11 ani au comunicat online cu persoane necunoscute. Mai periculos este însă faptul că jumătate dintre ei au recunoscut că s-au întâlnit în realitate cu persoane pe care le-au cunoscut online [7].

Botezatu E., Directoarea Programului Copii al CI „La Strada, Moldova, susține că „Această cercetare a fost realizată în contextul în care situația pandemică a determinat copiii să petreacă mai mult timp online. Mai mult timp online înseamnă mai multe oportunități, dar și mai multe

riscuri, în cazul în care copilul nu are abilitățile necesare pentru a naviga în siguranță. Una dintre cele mai mari provocări legate de siguranța copiilor pe Internet este să-i protejăm de un abuz sexual. În ultimele 12 luni, numărul abuzurilor sexuale online raportate de copii a crescut cu 50%. Iată de ce, prin acest studio ne-am propus în mod special să identificăm comportamentele riscante ale copiilor în mediul virtual, care amplifică vulnerabilitatea lor față de acest tip de abuz”. Prisariu A., consultant principal la Ministerul Educației, Culturii și Cercetării, susține că „În programul școlar actualizat, la mai multe discipline școlare se regăsesc conținuturi, dar și unități întregi de învățare cu privire la subiectul siguranței copiilor în mediul online, la discipline precum educația digitală, educația pentru societate, dezvoltarea personală, informatică, dar și în cadrul disciplinelor opționale. Este important acum să pregătim și cadrul didactic, astfel încât să fie valorificate pe deplin aceste conținuturi și să obținem în timp rezultatul pe care ni-l dorim” [7]. „La Strada” prezintă rezultatele unui studiu național despre factorii care îi fac vulnerabili pe copii la abuz și exploatare în mediul online.

Copii cu vârste cuprinse între 9-11 ani:

- 4 din 10 copii nu știu cum să modifice setările de confidențialitate;
- cel puțin un copil din 7 nu știe ce informație poate fi publicată și care nu ar trebui spusă nimănui;

- 2 din zece copii au comunicat pe internet cu persoane necunoscute;

- 1 din zece copii a recunoscut că s-a întâlnit în realitate cu persoane pe care le-a cunoscut online sau a refuzat să vorbească despre aceasta;

Copii cu vârste cuprinse între 12-14 ani:

- Aproape fiecare al doilea copil a comunicat, cel puțin o dată, cu persoane necunoscute;

- 1 din 5 copii s-au întâlnit în realitate cu persoane pe care le-au cunoscut online - 67 % din copii folosesc platformele preferate precum „Viber” și „Instagram”, iar alții 58% folosesc „Tik-Tok” aceste platforme, precum și altele sunt un motiv pentru care copiii suferă cel mai mult din cauza hărțuirii precum furtul de identitate;

Adolescenți cu vârste cuprinse între 15-17 ani:

- 6 din 10 adolescenți comunică online cu persoane necunoscute;

Fiecare al treilea adolescent s-a întâlnit în realitate cu persoane pe care le-a cunoscut online:

- 85% preferă platforma „Instagram” iar alte 57 % susțin că se confruntă cu situații dificile pe internet și aleg să discute cu prietenii despre problemele pe care le au.

- Fiecare al patrulea copil a trecut printr-o experiență neplăcută în mediul virtual cel puțin o dată pe lună, iar din situațiile cele mai neplăcute, 13% au accesat involuntar conținutul cu caracter sexual, 12% au primit mesaje vulgare sau imagini cu conținut sexual, 12% au primit mesaje înjositoare, la 9% le-a fost furată identitatea.

Reacțiile copiilor la cele întâmplate sunt următoarele: 41 % sunt afectați puternic de experiențele neplăcute din mediul virtual, 42% vor fi ajutați de părinți să le depășească, iar fiecare al patrulea copil nu va spune nimănui despre situațiile neplăcute cu care s-a confruntat. Tot aici, 7 din 100 recepționează online conținuturi cu caracter sexual, 9 % au vârste cuprinse între 15-17 ani, 7% au de la 9-11 ani, 6 % de la 12 la 17 ani, 5 % au vârsta de la 12- 14 ani. Alte 65 % care au primit mesaje neadecvate de la persoane necunoscute sunt fete, majoritatea vorbitoare de limba rusă. Fiecare al doilea copil susține că a fost contactat de necunoscuți, care i-au cerut cel puțin o dată să-i expedieze imagini cu caracter sexual, de aici, 40% nu spun nimănui despre situația data, alegând să neglijeze solicitarea, 14 % din copii au discutat această situație cu un prieten și doar 9 % fiind doar copiii cu vârstele de 12-14 ani, au informat părinții. Viziunea adolescenților referitor la expedierea imaginilor cu caracter sexual este în majoritate împotriva, mai exact 7 din 10 persoane, iar alte 3 din 10 persoane susțin că dacă este vorba despre o relație de iubire îndelungată este ok să expedieze așa gen de imagini. Motivul pentru care adolescenții expediază așa gen de imagini: este ceva normal- susțin 42 %, 23% din curiozitate, 12 % susțin că au vrut ca partenerul să aibă poze cu ei iar 8% au fost amenințați. Fiecare al treilea adolescent de 12-17 ani care a expediat conținut sexual a fost șantajat la scurt timp.

Cei mai vulnerabili la abuz și exploatare sexuală online sunt copiii care au statut social redus,

care provin din familii incomplete sau care se află în grija rudelor, și copiii care preferă să nu spună nimănui despre abuz sau hărțuire [7].

Hărțuirea, de oricare tip este o amenințare pentru minori, precum și pentru întreaga societate. Pentru ca minorii să se poată lupta cu acest fenomen, este necesar ca ei să cunoască în primul rând că există așa infracțiune și cum o pot evita, sau cui să se adreseze sau cum trebuie să se comporte, dacă totuși hărțuirea a avut loc. Datele statistice arată că, actualmente, fiecare a cincea femeie angajată din Republica Moldova este supusă unor forme subtile de hărțuire sexuală la locul de muncă (priviri nepotrivite, îmbrățișări fără permisiune, glume/ limbaj cu conotație sexuală), iar 4 din 100 se confruntă cu forme grave de hărțuire (cerința de a întreține relații sexuale pentru recompensă, folosirea forței sau amenințărilor pentru a avea relații sexuale etc.). Totodată, circa 20% dintre femei s-au confruntat cu amenințări sau solicitări de a întreține relații sexuale la locul de studii. În pofida incidenței mari a cazurilor de hărțuire sexuală, doar 15% dintre femei au anunțat despre asemenea cazuri. Nivelul redus de raportare este determinat de sentimentul de autoculpabilizare, gradul redus de încredere în organele de control, dar și de atitudinea populației – 60,5% consideră persoanele hărțuite a fi vinovate de aceste experiențe [9].

Analiza cadrului legislativ național, specific fenomenului hărțuirii sexuale, a reliefat următoarele constatări:

- actualmente, nu avem un cadru normativ național comprehensiv și clar ce ar reglementa un mecanism de protecție împotriva hărțuirii sexuale;
- reglementările ce se referă la domeniul prevenirii hărțuirii sexuale sunt fragmentare și confuze, fiind incluse doar unele sintagme generale în diverse planuri anuale, strategii, dar nu există un document complex de politici axat pe prevenirea hărțuirii sexuale;
- atribuțiile de constatare și examinare a faptei de hărțuire sexuală sunt adresate concomitent mai multor responsabili;
- legislația nu prevede o clasificare clară a actelor de hărțuire sexuală după severitatea cazului;
- avem un mecanism inefficient de verificare și sancționare a angajatorului/angajatoarei care nu respectă obligația de prevenire a hărțuirii sexuale la locul de muncă;
- legislația actuală nu obligă expres instituțiile de învățământ de toate nivelele să adopte proceduri interne de combatere a hărțuirii sexuale;
- pe parcursul ultimului deceniu, cadrul legal specific fenomenului abordat nu s-a modificat esențial în comparație cu practica internațională [10].

La nivel european, țările care aplică politici consolidate de prevenire a hărțuirii sexuale se caracterizează prin nivel înalt de raportare a acestor cazuri. Studiile internaționale arată că există o legătură directă între tipul de politici implementate și rata de raportare. Astfel, în statele cu politici consolidate de prevenire a hărțuirii, rata de raportare a comportamentelor adverse la locul de muncă este înaltă, fapt ce denotă și nivelul înalt de conștientizare a fenomenului (model caracteristic țărilor scandinave, Olandei etc) [4, p. 250]. Totodată, violența față de femei este mai puțin acceptată în țările cu un nivel înalt al egalității de gen. Datele arată că există o relație strânsă între nivelul egalității de gen (măsurat prin Indexul egalității de gen per țară) și rata de tolerare a violenței domestice față de femei. Astfel, cu cât nivelul egalității de gen în țară este mai redus, cu atât ponderea populației care consideră a fi acceptabilă violența față de femei este mai mare. Politici publice naționale ce au drept scop prevenirea și diminuarea incidenței și prevalenței hărțuirii sexuale în câmpul muncii și la studii se impun a fi elaborate/îmbunătățite și implementate [2, p. 139].

Astfel, sunt necesare intervenții atât la nivelul cadrului normativ național ce vine să combată perpetuarea fenomenului hărțuirii sexuale în Moldova, cât și la capitolul consolidării capacităților instituțiilor mandatate prin lege de investigarea, monitorizarea și reducerea cazurilor de abuz în câmpul muncii și în instituțiile de învățământ. Prin urmare, se conturează următoarele intervenții esențiale. Intervenții specifice cadrului normativ național:

- reglementarea unui mecanism eficient de combatere a hărțuirii sexuale, ce ar încuraja victimele să raporteze cazurile de abuz și ar descuraja manifestarea fenomenului la nivel național,
- adoptarea documentului comprehensiv de politici axat pe prevenirea hărțuirii sexuale și a

planului operațional național de prevenire și combatere a fenomenului, pentru un anumit an calendaristic,

- prevederea clasificării clare a actelor de hărțuire sexuală după severitatea cazului;
- revizuirea actelor normative-juridice în vigoare în vederea divizării clare a responsabilităților și a atribuțiilor instituțiilor mandatate cu prevenirea, investigarea și combaterea hărțuirii sexuale;
- includerea obligatorie în Curriculum-ul de instruire a ofițerilor de urmărire penală, judecătorilor și procurorilor subiecte specifice legate de toate tipurile de hărțuire, inclusiv sexuală;
- elaborarea unei proceduri operaționale interne ce ar permite monitorizarea respectării termenului rezonabil de desfășurare a urmăririi penale în cazurile de hărțuire sexuală, întrucât probele de constatare a actului se consumă (dispar) foarte rapid. Intervenții distincte combaterii hărțuirii sexuale în instituțiile educaționale
- completarea Codului Educației cu prevederi ce vin să oblige instituțiile de învățământ să adopte și implementeze procedura internă privind interzicerea discriminărilor după oricare criteriu și a hărțuirii sexuale în sistemul educațional;
- abilitarea Consiliului de Etică al instituției de învățământ în domeniul hărțuirii sexuale.
- abilitarea senatului studențesc de a sesiza cazurile de hărțuire sexuală ce va contribui la sporirea nivelului de raportare a faptelor de hărțuire în sistemul de învățământ superior [5, p. 37].

Un rol important în educația copiilor o au părinții, deci, ei sunt persoanele care, cu o metode corespunzătoare vor îndruma copii pentru a face față diferitor situații. „Părinții nu trebuie să-și impună opiniile personale, ci să-și prezinte credințele într-un mod onest, clar și care să fie pe măsura vârstei și gradului de maturitate al copilului. Ei trebuie să adopte o atitudine deschisă, să încurajeze întrebările copilului și dorința lui de a se informa, decât să încerce să forțeze asimilarea valorilor lor de către copil. Dacă valorile părintelui sunt bine argumentate și dacă el crede cu adevărat în ele, copilul va adopta multe dintre ele. Dacă acțiunile părintelui sunt inconsistente, ceea ce se întâmplă oricui, copiii sunt cei care vor clarifica lucrurile pentru ei, ori subtil prin intermediul comportamentului ori, la copiii mai mari, direct, exprimându-și dezacordul față de părinte...” [10].

Mijloacele mass-media și în mod special televiziunea, exercită o influență puternică asupra educației estetice. Nu se poate vorbi despre o influență strict pozitivă sau strict negativă, pe de o parte există numeroase emisiuni culturale, de îmbogățire a cunoștințelor, dar pe de altă parte sunt difuzate numeroase programe care pot deforma imaginația inocentă a copiilor. Părinții trebuie să controleze atât timpul pe care copilul îl petrece în fața televizorului cât și emisiunile pe care le urmărește. În unele familii preocuparea pentru cultura estetică a copilului lipsește cu desăvârșire, iar în altele aceasta este exagerată” [6, p. 95].

În primul rând cred că nu foarte mulți părinți conștientizează importanța și locul pe care îl au în educația copiilor lor. În acest sens cred că sunt necesare eforturi substanțiale din partea tuturor factorilor responsabili cum ar fi: sociologi, pedagogi, psihologi, asociații educaționale (O.N.G.-uri), asociații ale părinților chiar ale Ministerului Educației Naționale. În al doilea rând cred că este necesară o implicare activă din partea părinților în acest proces educațional. Societatea contemporană lansează o serie de provocări pe care părinții le pot prinde, mai puțin implicarea efectivă în educația copiilor, fapt care poate prejudicia dezvoltarea acestora. Se poate întâmpla ca părinții să fie ispitiți să se implice doar superficial, de aceea subliniez importanța unei implicări active. În al treilea rând cred că perseverența din partea părinților în demersul lor de implicare în educația copiilor joacă un rol important.

Perseverența trebuie să fie un cuvânt de ordine în orice domeniu cu atât mai mult în cel al educației. Este posibil ca părinții să conștientizeze importanța rolului lor în educația copiilor și să se implice activ dar fără perseverență nu se pot aștepta la rezultate deosebite. În al patrulea rând există riscul ca părinții să vrea să se implice dar să nu găsească cele mai bune metode. Ar fi necesar în sensul acesta să cu cunoască elemente ale psihologiei copilului cum ar fi temperamentul copilului, personalitatea lui și apoi în funcție de acestea să găsească cele mai potrivite metode. Informațiile necesare pot fi obținute prin studiu personal sau prin consultarea unui psiholog școlar [6, p. 94].

Potrivit Codului Educației al Republicii Moldova, „Educația are ca misiune satisfacerea cerințelor educaționale ale individului și ale societății, dezvoltarea potențialului uman pentru a

asigura calitatea vieții, creșterea durabilă a economiei și bunăstarea poporului, dezvoltarea culturii naționale, promovarea dialogului intercultural, a spiritului de toleranță, a nediscriminării și incluziunii sociale, promovarea învățării pe tot parcursul vieții și facilitarea reconcilierii vieții profesionale cu viața de familie pentru bărbați și femei” [1]. Orice instituție de învățământ are și un alt rol important – de a preveni și proteja discipolii săi de orice tip de violență, fie că aceasta are loc în școală sau în afara ei. O problemă actuală a școlilor este de a face față și exclude hărțuirea între elevi, care reprezintă o formă gravă a violenței și are consecințe negative asupra copiilor pe termen scurt și lung. Sunt laudabile eforturile școlilor de a întreprinde acțiuni de prevenire a situațiilor de hărțuire în școală prin lecții informative, discuții, intervenții active, dacă aceste situații au avut loc și au fost observate de pedagogi. Cu toate acestea, odată cu utilizarea tot mai largă a tehnologiilor informaționale de comunicare de către elevi, fenomenul hărțuirii între copii are loc, tot mai frecvent și cu o gravitate mai mare, și în mediul online.

Atât în cazul hărțuirii în școală, despre care li se vorbește copiilor că nu este bine să aibă loc, cât și în cazul celei din mediul online, suferința copiilor hărțuiți se manifestă prin izolare, tristețe, stimă scăzută de sine, sentimentul de singurătate, eșec sau chiar abandon școlar, stări depresive și chiar tendințe suicidale. Problema hărțuirii în general și în special în școală are un caracter complex, ea începe pe coridoarele școlii și poate continua online, precum și viceversa. Acest lucru demonstrează că o astfel de problemă necesită și o abordare complexă.” [9].

Rolul școlii pentru a stopa hărțuirea este unul foarte important. Școala trebuie să ofere discipolilor săi nu numai un mediu sigur de învățare și dezvoltare, dar și competențele necesare pentru a cunoaște cum să fie în siguranță în diferite medii (acasă, la școală, în stradă, online), cum să facă față anumitor provocări în aceste medii și de la cine să ceară ajutor atunci când se simt intimidati, ofensați sau le sunt încălcate drepturile. Este necesar a le vorbi copiilor despre hărțuirea în spațiul online și urmările oricărui comportament răutăcios sau agresiv pentru părțile implicate într-o astfel de situație. Profesorul va observa comportamentul și reacțiile copiilor utilizând telefonul la pauze sau la lecții. Anumite glume sau comentarii i-ar putea atrage atenția asupra unui caz de hărțuire și va putea acționa pe moment. Profesorul, fiind zi de zi alături de copii, va cunoaște și va observa dacă există sau nu un copil pe seama căruia se fac glume, astfel se va verifica și dacă această abordare mai are loc și în mediul online. Este esențial ca profesorul să vorbească cu copilul hărțuit despre cele întâmplate și să-i ofere suport și susținere, precum și să apeleze la ajutorul unui psiholog” [8].

Urmează un sondaj de opinii realizat de mine și expediat minorilor pentru a răspunde la câteva întrebări, în continuare vor fi atașate întrebările, precum și răspunsurile minorilor, care sunt anexate mai jos.

La acest sondaj au participat 55 persoane cu vârste cuprinse între 10-17 ani.

- 40% au vârsta de 15-17 ani:

- 35%- au vârsta de 10-15 ani

- 25%- au vârsta de 5- 10 ani

La întrebarea dacă cunosc explicația termenului de hărțuire:

- 35% au răspuns - Da

- 35% au răspuns – Cunosc, dar nu sunt bine informați

- 16,7% au răspuns – Nu, dar ar dori să cunoască

- 13.3% au răspuns - Nu

La întrebarea dacă au fost hărțuiți:

- 61.7%- Nu

- 38.3% au răspuns - Da

Întrebați dacă cunosc despre hărțuirea din mediul online:

- 63.3% au răspuns - Da

- 36.7% au răspuns - Nu

Întrebați dacă mai cunosc alte tipuri de hărțuire:

- 46.7% au răspuns – ca cunosc toate tipurile de hărțuire

- 31.7% au răspuns – că cunosc doar despre hărțuirea sexuală,

- 8.3% au răspuns – că cunosc doar despre hărțuirea psihică,
- 6.7% au răspuns – că cunosc doar despre psihică.

Întrebați dacă cunosc minori, colegi de clasă sau prieteni care au fost hărțuiți:

- 53.3% au răspuns – Da
- 46.7% au răspuns – Nu

La întrebarea dacă ar fi în stare să recunoască dacă au fost hărțuiți:

- 83.3% au răspuns – Da
- 16.7% au răspuns – Nu

Întrebarea nr.8: Pe cine vei anunța în caz că vei fi hărțuit?

- 38.3% au răspuns – pe un prieten bun,
- 26.7% au răspuns – părinții
- 16.7 au răspuns – pe nimeni,
- 13,3% au răspuns – poliția,
- 5% au răspuns – profesorul.

Următoarea întrebare: Ce i-ai recomanda unei persoane care a fost hărțuită?

- 40% au răspuns – să anunțe părinții
- 30% au răspuns – să anunțe poliția
- 16.7% au răspuns – să anunțe profesorul
- 13,3% au răspuns – să păstreze tăcerea

La ultima întrebare minorii au fost întrebați sexul lor.

Astfel, la acest sondaj au participat 70% fete și alte 30 % băieți.

Într-o clasă de elevi există o mare diversitate temperamentală: unii vioi, expansivi, comunicativi, alții retrași lenți, alții total neastâmpărați. Această realitate psihologică-grefată pe o realitate biologică, naturală-crează multe dificultăți în activitatea de instruire și educare. Pe măsură ce copilul înaintază în vârstă, însușirile înnăscute ale sistemului nervos se împletesc cu influențele de viață și ale educației, astfel încât copiii colerici (agitați) încep să devină mai stăpâni pe conduita lor (datorită posibilităților pe care le oferă activitatea școlară de a-și consuma energia prin studiu), copiii flegmatici încep să-și reducă din inerție și să adopte un ritm de lucru mai alert, cei melancolici, sensibili, cu tendințe de închidere în sine, cunosc un proces de activizare a conduitei, încurajați de succesele obținute” [3, p. 165].

Concluzii: efectuând acest studiu, analizând și generalizând materia expusă, concluzionăm că, în Republica Moldova persistă fenomenul de hărțuire, iar minorii ajung să fie victime, fiind cei care pot fi ușor ademeniți în acțiuni cu risc sporit pentru viața și sănătatea lor. Minorii pot fi ușor mințiți, manipulați și influențați în a comite acte, ale căror consecințe negative nu pot să le prevadă.

În mare parte, minorii cunosc despre existența posibilității de a fi hărțuiți, totuși marea majoritate nu aleg să spună despre acest lucru părinților, astfel cum aleg să spună unui prieten despre problemele pe care le au. De asemenea, mulți minori nu cunosc despre existența fenomenului de hărțuire în mediul online și nu-i dau mare importanță.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Codul Educației al Republicii Moldova nr. 152 din 17.07.2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 319-324 din 24.10.2014, intrat în vigoare la 23.11.2014, art. 5.
2. Diaconescu, H. Un alt punct de vedere cu privire la structura juridică și conținutul constitutiv al infracțiunii de hărțuire sexuală. În: Dreptul, 2004, nr. 1, anul XV, seria a III-a, pp. 139-149.
3. Dumimtrescu, M. Importanța cunoașterii particularităților temperamen tale pentru activitatea cadrelor didactice. București: C. H. Beck, 2018. 165 p.
4. Herinean, D. Ce infracțiuni pot fi comise în mediul online și social media. București: C. H. Beck, 2019. 254 p.
5. Ivașcu, R. *Cum prevenim și reducem hărțuirea sexuală la locul de muncă și studii*. Chișinău: Centru de Drept al Femeilor, 2016. 37 p.
6. Mugurel Crăciun, O. Implicarea familială în educația copiilor și randamentul școlar al

acestora. Rezumatul tezei de master. Mexico: Universidad de Montemorelos, 2012, 95 p.

7. La Strada- studiu national despre factorii care îi fac vulnerabili pe copii la abuz și exploatare în mediulonline. [accesat 25 mai 2023]. Disponibil: <http://lastrada.md/rom/articole/factorii-care-ii-fac-vu-258>.

8. Sigur Online - Hărțuirea în mediul online și rolul școlii. [accesat 23 mai 2023]. Disponibil: <https://siguronline.md/rom/educatori/informatii-si-sfaturi/hartuirea-in-mediul-online-si-rolul-scolii>.

9. Sigur online- cum să te protejezi de hărțuirea online. Cybercafe. [accesat 20 mai 2023]. Disponibil: <https://siguronline.md/rom/copii/informatii-si-sfaturi/ce-este-hartuirea-online>.

10. Prevenirea victimizării minorilor în era digitală. Sensibilizare și schimbare comportamentală. [accesat 20 mai 2023]. Disponibil: www.eucpn.org.

МИСТЕЦТВО / ИСКУССТВО

УДК 75.03

Тоқжан Есім
(Алматы, Казахстан)

КЕСКІНДЕМЕ ӨНЕРІНІҢ ШЕБЕРІ Н.ҚИЛЫБАЕВТЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫғыНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ ЭЛЕМЕНТТЕРІНІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Мақала Қазақстан бейнелеу өнеріндегі кескіндеме өнеріне өлшеусіз үлесін қосқан қылқалам шебері Қилыбаев Нұрлан Аталықұлының шығармашылығына арналған.

Нұрлан Қилыбаевтің кескіндеме жұмыстарындағы ұлттық көркемдік стилистикасына, бояу түстеріне, ешкімге ұқсамайтын, өзіне ғана тән даралығымен ерекшеленген шығармаларына толыққанды талдау жасалды. Оның образды шешу ерекшелігі және әйел бейнелерімен қатар қазақтың батыр жігіттеріне де көңіл бөлгендігі жайлы сөз етіледі. Сонымен қатар, оның шығармашылығының басым көпшілігі қазақтың тұрмыс-салтына, әдет-ғұрыпына, ұлттық киіміне арналғандықтан қашанда сұранысқа ие екендігі мәлім. Мақалада суретшінің «Фарица», «Бопай», «Бесік жыры», «Жеті қазына», «Сұңқар» шығармаларына автордың өнертанушылық көзқарасы айтылады.

Кілтті сөздер: Кескіндеме, бейнелеу өнері, түс, шығарма, өнер.

Статья посвящена творчеству мастера живописи Килибаеву Нурлану Аталыкулы, внесшего неоценимый вклад в искусство живописи в изобразительном искусстве Казахстана.

Проведен полный анализ национальной художественной стилистики, сочетание цветов в его работах в живописи, отличающихся уникальной индивидуальностью в творчестве Нурлана Килибаева. В своих творческих работах особое внимание он уделял женским образом и в тоже время не оставлял без внимания казахских батыров. Кроме того, известно, что большая часть его творчества всегда была востребована благодаря казахскому быту, обычаям, национальной одежде. В статье описывается авторский художественный подход к произведениям художника «Фарица», «Бопай», «Колыбельная», «Жеты казына», «Сункар».

Ключевые слова: Живопись, изобразительное искусство, цвет, творчество, искусство.

The article is devoted to the work of the master of painting Kilibaev Nurlan Atalykuly, who made an invaluable contribution to the art of painting in the fine arts of Kazakhstan.

A complete analysis of the national artistic style, the combination of colors in his works in painting, which are distinguished by a unique individuality in the work of Nurlan Kilibaev, was carried out. In his creative works, he paid special attention to the female image and at the same time did not disregard the Kazakh batyrs. In addition, it is known that most of his work has always been in demand due to Kazakh life, customs, national clothes. The article describes the author's artistic approach to the works of the artist "Fariza", "Bopai", "Lullaby", "Zhety Kazyna", "Sunkar".

Key words: Painting, fine arts, color, creativity, art.

Кіріспе. «Мәдениет – ұлттың бет-бейнесі, рухани болмысы, жаны, ақыл-ойы, парасаты. Өркениетті ұлт, ең алдымен, тарихымен, мәдениетімен, ұлтын ұлықтаған ұлы тұлғалары мен әлемдік мәдениеттің алтын қорына қосқан үлкенді-кішілі үлесімен мақтанады. Сөйтіп, тек өзінің ұлттық төл мәдениеті арқылы ғана танылады...» [1, б. 8].

Осы тұста Қазақстан бейнелеу өнеріне өлшеусіз үлесін қосқан қылқалам шабері, төл суретші, қазақ халқының қадірлі ұлдарының бірі - Қилыбаев Нұрлан Аталықұлы Қазақстан бейнелеу өнеріндегі кескіндеме шығармаларын байытып жүрген атап өтсек болады.

Қазақстан бейнелеу өнеріндегі кескіндеме шығармаларымен танылған ерекше тұлға Қилыбаев Нұрлан Аталықұлы 1969 жылы 18-ші наурызда Талдықорған облысы, Үштөбе қаласында дүниеге келген. 1995 жылы Алматы Мемлекеттік Университетін бітірген. Ол Қазақстан Суретшілер Одағының мүшесі, «Дарын» мемлекеттік сыйлығының лауреаты, Қазақ хандығының 550 жылдығының алтын медаль жеңімпазы, Қазақстан өнерінде еңбек сіңірген қайраткер. Қазіргі таңда, Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті, Өнер, мәдениет және спорт институты «Көркем білім» кафедрасының доценті қызметінде жұмыс жасап келеді. Көптеген республикалық және халықаралық көрмелерге қатысып, орындаға ие болған. Суретшінің еңбектері А.Қастеев атындағы Мемлекеттік мұражайда жұртшылыққа тұрақты көрсетіліп келеді.

Негізгі бөлім. Кескіндеме, кескіндеу өнері – бейнелеу өнерінің бір саласы, белгілі бір заттың бетіне (кенеп, ағаш, қағаз т.б.) бояу арқылы салынатын көркем шығармалар атауы. Кескіндеме заттың сыр-сипатын, нәрсе мен кеңістіктің қарым-қатынасын сәуле мен көлеңкенің құлпырымын үндестіре бейнелейтін көркемдік және танымдық қуатымен ерекшеленеді. Ол көрерменнің сезіміне, ойына әсер ету арқылы эстетикалық ләззат береді. Кескіндеме туындылары жеке бір тұлғаны, дара көріністі бейнелеп қана қоймай, күрделі сюжетке, оқиғаларға құрылған шытырман соқтығыстарды да бейнелеп, олардың мәнін ашады [2, б. 8].

Нұрлан Қилыбаевтың шығармашылығының ерекшелігі еркіндікке деген құштарлық. Суретшінің картиналары астарлы ойдан тұрғандықтан, оның шығармашылығынан зымыраған уақыт пен шынайы өмірді ұштасып жатқанын ұғынғандай боласың.

Ол әрбір композициясын жан-тәнімен салып, бар ықыласымен жасайды. Былайша айтқанда, өзінің бар ақыл-парасатын соған арнайтын адам. Оның туындыларында тосыннан пайда болған ештеңе жоқ. Бәрі де жан-жағымызда болған және болып жатқан дүниелер. Сондықтан да оның қылқаламынан туған еңбектерінің мағынасы өте терең.

Н.Қилыбаев көптеген суретшілер сияқты кескіндеме өнері бойынша академиялық кәсіби білім алған. Дегенмен ол өзінің ешкімге ұқсамайтын дара жолын қалыптастыра білді. Декоративтілік, образдардың типологиясы Әйел сұлулығын, өмірге деген сүйіспеншілігін дәріптейтін, сол арқылы көрерменді баурап алатын шын мәніндегі жарқын және есте қалатын туындылар жасайды. Оның шығармаларының сүйікті тақырыптары - жанрлық және портреттік композициялар, бұл оның барлық туындыларына тән деп айтсақта болады. Қылқалам шебері әдемі қыздар мен жігіттердің бейнесі арқылы мінезін ашып көрсете алған. Сонымен қатар ол әрбір туындысында халқымыздың байырғы салт-дәстүрін, мәдениетін, ұлттық нақыштағы киім-кешегін, әшекейлерін бейнелеу арқылы қазақтың әдемілікке, әсемдікке ұмтылысын көрсетеді. Бұл жөнінде ол өзінің сұхбатында былай деген болатын: «Менің салған еңбектерімде ұлттың тарихы, мәдениеті неліктен көбірек көрініс тапқан десеңіз - бұл шет елдік көрермендердің қызығушылығынан туған. Өнерімде бейнеленген бейнелер арқылы еліміздің дүниетанымын шет елдерге таныту мен Қазақ елінің философиялық ойын жеткізу болды» - деген.

Қазақстанда Н.Қилыбаевтың жұмысы өнер сүйер қауым мен коллекционерлер арасында кеңінен танымал. Оның туындылары көптеген жеке отандық және шетелдік жинақтарда бар. Оның шығармаларын басқалармен шатастыруға болмайды әрі Көркемдік мәселелерді шешудегі тәсілі мен әдісі дара. Н.Қилыбаевтың картиналары ұлттық бояумен бай ою-өрнектерімен ерекшеленеді. Туындыларының көбісінде өзінің шәкірттері бейнеленген және де картинаға сол шәкіртінің есімін береді. Бұл арқылы ол шетелдік көрермендеріне халық мәдениетін түсіндіргендей болады. Себебі әрбір қазақ есімінің астарында бір мән-мағына бар екенін алға тартады. Солардың бірі суретшінің таңғажайып шеберлігімен салынған «Фариза» туындысы (1-сурет).

1-сурет. Нұрлан Қилыбаев «Фариза», 2011ж. кенеп, майлы бояу 65х36 см.

Қылқалам шебері өзінің әрбір жұмысында белгілі бір таңбаларды қолданатынын жасырмайды. Егер біздің тарихымызды алар болсақ, жалпы қазақтардың түсінігінде көптеген наным-сенімдер бар және олардың мағынасы терең. Мысалы анар жемісі, шырақ, ай сияқты элементтердің астарында көп сыр жатыр. Осындай белгілер арқылы-ақ картинаның айтар ойын білуге болады. «Фариза» картинасына келер болсақ, қыздың қолында ұстап тұрған анар жемісі, ол бір жағынан жақұт, алмасты еске түсіретін әдемі жеміс болғанымен, бұл жерде ол өсіп өнудің, көбеюдің белгісін білдіріп тұр. Суреттен қыздың сұлулығымен қатар, бояу қанықтығын, әшекей, бұйымдардың әрбіріне аса мән беріп, жеткізгендігін байқаймыз. Әйел сұлулығын, өмірге деген сүйіспеншілігін дәріптейтін, сол арқылы көрерменді баурап алатын шын мәніндегі жарқын және есте қалатын туындыларының бірі. Бұл картинаның фотосуреттерін Алматы қаласындағы билбордтардан жиі көруге болады.

Жұмыстарының ерекшеліктерінің тағы да бір дәлелі ретінде, Нұрлан Қилыбаев жұмыстарын әсемдеу барысында монета (тиын) немесе фальга қолданып отырады. Мысалы: «Фариза» туындысының оң жақ бөлігінен монеталарды (тиындарды) байқауға болады. Алыстан қарағанда 3D форматында көрінеді, бірақ жақындай келе, ол жерде монеталардың қолданылғанын аңғаруға болады. Ал «Аягөз» туындысында айды фальгамен әсемдеген, себебі жарық сәулелерімен шығармасы одан әрі көркемдене түседі. Иә қазіргі дамыған заманда монета, фальга, салафан секілді заттарды жұмыстарына қолданатын суретшілер де баршылық. Нұрлан Қилыбаевтың олардан ерекшелігі ол монетаның үстінен бояу жағып 3D форматында беруі [3, б. 8].

Қазақ қызына тән қайсарлықты да, батылдықты да көркем түрде шеберлікпен көрсете білген тағы бір туындысы ол - «Бопай» картинасы (2-сурет).

2-сурет. Нұрлан Қилыбаев «Бопай» 2017 ж. майлы бояу 165х165 см.

Бопай – қазақ халқының соңғы ханы Кенесары ханның қарындасы. Халықаралық дәрежедегі кескіндемеші Н.Қилыбаев, 6 ұлдың арасында қайсар мінезді болып өскен, елі үшін сауыт киіп майданда ерлік көрсеткен қыздың кескінін көркем бейнелей білген. Түстер жағынан өте үйлесімді көрініс тапқан туындыларының бірі. Әдеттегідей қазақ мәдениетін де қалыс қалдырмаған. Алдыңғы жақ бөлігінде салынған балбал тас сонау түркі ғұрыпынан хабар беріп тұрғандай. Аса қанық түстер арқылы сұрапыл соғыстың суығын сезінгендей боласың.

3-сурет. Нұрлан Қилыбаев «Жеті қазына» 2010 ж. кенеп, майлы бояу 100х115 см.

Ұлтымыздың салт-дәстүрін паш ететін көрініс «Жеті қазына» картинасында да бірден көзге түседі (3-сурет). Аты айтып тұрғандай, қазақтың жеті қазынасы бір шығармада жинақталып, түстер үйлесімділігін тапқан. Алдыңғы планда алыс сапардан келген еріне, қымыз толы кесе ұсынып тұрған әйел бейнесі. Бұл көріністен оның жарына деген ілтипатын байқауға болады. Ал артқы планда жеті қазынаның басқа да түрлері жылқы, тазы, бүркіт көріністері қанық, бай түстермен бейнеленген. Артқы фондағы ою-өрнектер болса Қожа Ахмет Яссауи кесенесінің қақпасындағы ою-өрнектен алынған. Картинадан қазақ қызына тән нәзіктік пен ер жігіттің бойындағы қайратын байқаймыз. Ұлттық нақыштағы киімдер де бұл шығармаға көрік беріп тұрғандай. Сонау бірнеше ғасырлар бұрынғы қазақ ұлтының дәстүрін, мәдениетін, киім-кешегін картина арқылы осы заманға паш етіп отыр. Халқымыздың

байырғы мәдениетін өшірмей, келешек ұрпаққа жеткізіп отырудың бірден-бір жолы осы деп білемін.

4-5-сурет. Нұрлан Қилыбаев
«Сұңқар» 2013 ж. кенеп майлы бояу
«Бесік жыры» 2012 ж. кенеп, майлы бояу 90х90 см.

Н.Қилыбаевтың «Бесік жыры» туындысында ананың балаға деген махаббатын сезінеміз. Оның қылқаламынан туындаған әрбір талшықтарынан қазақ мәдениеті төгіліп жатыр. Қазақ қызының сұлулығы, оның үстіндегі ұлттық киімі, киімдегі, бесіктегі оюлар халқымыздың құндылығын әлемге паш етіп тұрғандай (5-сурет).

Суретшінің көпшілікті таңқалдырған айтулы жұмыстарының көпшілігі - әйелдер бейнесіне арналған. Осы жағынан келгенде ол өзінің керемет махаббатын жеткізуі мен әлемді қайран қалдырған суретші. Десек те, қазақтың батыр жігіттерін де қалыс қалдырған жоқ. Оған дәлел шығармаларының бірі - «Сұңқар» картинасы (4-сурет). Киім үлгісі, қолындағы қырағы бүркіт, астындағы жылқысына қарап шамамен XIX-XX ғасырлардағы батыр бейнесін көреміз. Суреттің өзі-ақ қазақ ер жігіттерінің жаужүрек, батыл болғанын аңғартады. Колориттік шешіміне келер болсақ, жылы түстер өзара үйлесім тапқан. Сол заманғы ер азаматтардың ұлттық нақышта көрініс тапқан киімі, басындағы тымағы, тіпті жылқының ер-тоқымына дейін көркем көрсетілген.

Автордан сұхбат алу сәтінен

Қорытынды. Н.Қилыбаев талантымен талайды табындырған білікті маман, өз ісінің нағыз майталманы. Соңғы 100 жылдықтағы қазақтың тұрмыс-салтын, ұлттық дәстүрін зор сүйіспеншілікпен бейнелеу тек оған тән қасиет. Өзінің ерекше өнерімен өз елімізден бөлек шет елдерге танытып қана қоймай бүгінгі таңда, Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университетінде қаншама шәкірт тәрбиелеп, салт-дәстүріміздің философиялық тереңде жатқан ғалымдарымыздың зерттеп кеткен ойларын бүгінгі заманның білім алушыларына жеткізіп отыр.

Халқымыздың байырғы мәдениетін өшірмей, кескіндеме өнері арқылы келешек ұрпаққа жеткізіп отырудың бірден-бір жолы осы деп білемін.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Кескіндеме өнері – Культура и искусство. Реферат – KazEdu.com. URL: <https://kazedu.com/referat/201458>
2. Уикипедия – ашық энциклопедиясы 9 ақпан 2021 ж. URL: <https://kk.wikipedia.org/wiki/Кескіндеме>
3. Нұрлан Қилыбаевтың образды шешу ерекшелігі. URL: <https://www.oner.kz/visual-arts/view/7886-nurlan-kilybaevtyng-obrazdy-sheshu-eresheligi>

ПЕДАГОГІКА / ПЕДАГОГИКА

УДК 37

Ксения Банул
(Кишинев, Молдова)

К ВОПРОСУ ОБ ОРГАНИЗАЦИИ ФОРМИРОВАНИЯ ЭМПАТИЧЕСКОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ БУДУЩЕГО МЕДИЦИНСКОГО РАБОТНИКА

В данной статье рассматривается проблема речевого поведения медицинского работника в ситуации коммуникации с пациентом. Сформированная коммуникативная компетентность у будущего медицинского работника – это профессионально значимое качество. Рассматриваются методы формирования эмпатической коммуникативной компетенции.

Ключевые слова: коммуникация, медицинский работник, пациент, техники, методология.

This article discusses the features of the speech behavior of a medical worker in a situation of communication with a patient. The formed communicative competence of the future medical worker is a professionally significant quality. The methods of formation of empathic communicative competence are considered.

Keywords: communication, medical worker, patient, techniques, methodology.

В соответствии с Кодексом деонтологии медицинского работника и фармацевта регламентирующий нормы профессионального поведения, основные этические принципы и нравственные ценности, в соответствии с которыми осуществляется профессия медицинского работника и фармацевта на территории Республики Молдова необходимым является соблюдение того, что пациент имеет право на: доступность; информацию; согласие; свободу выбора; приватность и конфиденциальность; уважение времени пациентов; соблюдение стандартов качества; безопасность и др. В структуре профессиональной компетентности будущих медицинских работников в качестве компонентов рассматриваются ценностные установки и мотивы, знания о предмете и способы их практической деятельности, обеспечивающих внутренние условия для успешного выполнения профессиональной деятельности; комбинацию личностных качеств.

Исследование специфики эмпатической коммуникативной компетенции среднего медицинского работника как профессионально важного качества, подчеркивает необходимость переоценки стандартов среднего специального медицинского образования [1]. Актуальность данной проблемы обусловлена с одной стороны сменой парадигм в подходе к изучению деятельности людей в помогающих профессиях, которая заключается в методологической переориентации в сторону субъектного подхода, имеющего гуманистическую направленность. А с другой стороны отсутствием комплексного исследования эмпатической коммуникативной компетенции будущих средних медицинских работников.

Вопросом формирования у учащихся коммуникативной компетенции, в рамках компетентностного подхода, как «совокупности способностей, качеств и свойств личности, необходимых для успешной профессиональной деятельности» занимались Михайлова Е. В., Александрова Е. А. и др. [2, 4]

В своих работах Муравьева О. И. отмечает, что «коммуникативная компетентность определяется коммуникативной гибкостью», которая обеспечивается за счет овладения коммуникативными стратегиями, способностью эффективно использовать коммуникативные навыки в каждой ситуации и выбирать соответствующие ей стратегии взаимодействия [5].

Образовательные технологии представляют собой последовательность и целостность педагогических действий, выполняющихся для достижения необходимого результата, способствуют более эффективному восприятию изучаемого материала [6].

Методы обучения являются связующим звеном между поставленной целью и конечным результатом. Их роль в системе «цели – содержание – методы – формы – средства обучения» является определяющей. Из набора методов, используемых в процессе формирующего эксперимента, можно отметить: дискуссионные, методы активизации учебного материала (анализ конкретных ситуаций), эвристические методы генерирования идей (метод мозгового штурма, метод ассоциаций), рефлексивные и т. д. Каждый метод позволяет достичь определенных целей, но для достижения ожидаемого результата необходимо их сочетание в процессе обучения. Эффективными для формирования эмпатической коммуникативной компетенции являются диалоговые приемы, приемы доверительного общения, «погружения» и «выгружения», приемы обратной связи, приемы самоанализа, самоинтерпретация, самокоррекция. Также мы предлагаем использовать информационные средства, ситуационные задачи, научные проблемы, информационные научные средства др. С целью формирования эмпатической коммуникативной компетенции организуются формы обучения в виде круглого стола, конференций, семинаров, мастер-классов, симулятивных игр и др.

Образовательные технологии как совокупность методов, форм и средств обучения должна быть представлена:

- системой классных и внеаудиторных занятий;
- методическими пособиями и рекомендациями для преподавателей и учащихся;
- системой упражнений, тренингов, ситуационных задач, симулятивных упражнений, направленных на формирование эмпатической коммуникативной компетенции.

Использование метода проектов, круглых столов, диалоговых лекций, конференций, деловых игр обеспечивают развитие у учащихся умения аргументировать, защищать свою точку зрения в споре, убеждать, принимать позицию другого.

Формирование эмпатической коммуникативной компетенции в условиях образовательного процесса медицинского колледжа, представляет собой набор стратегий, встроенных в технологии, которые способствуют формированию навыков эмпатической коммуникации учащихся.

Для получения более эффективных результатов в обучении современная дидактика рекомендует использовать инновационные педагогические технологии.

Деловая игра используется в образовательных учреждениях, как педагогическая технология или один из методов активного обучения при проведении социально-психологических тренингов для решения производственных, социальных и психологических задач. С помощью данного метода решаются не только игровые или профессиональные задачи, но одновременно происходит обучение и воспитание учащихся.

К имитационным неигровым методам относится метод тренинга. Он способствует раскрытию и совершенствованию личностного потенциала, формированию чувств, эмоций, повышению компетентности в сфере делового и межличностного общения. С целью формирования эмпатической коммуникативной компетенции мы рекомендуем использовать метод тренинга в малых группах с использованием дискуссионного метода и ролевой игры. Также на ситуационных тренингах необходимо отрабатывать приемы аргументации, контраргументации, просьб к пациенту. Здесь просьбы выступают в виде четких инструкций, от исполнения которых может зависеть жизнь пациента.

Деятельность медицинских работников проходит в коллективе, поэтому учащиеся должны уметь социально адаптироваться, входить в коллектив, выстраивать межличностные отношения с коллегами, пациентами и их родственниками. Групповая работа, во всех ее вариациях, играет важную роль при формировании эмпатической коммуникативной компетенции будущих медицинских работников. Она способствует развитию критического мышления, умению сотрудничать, согласованно взаимодействовать, принимать решения.

Активизировать групповую работу можно следующими приемами: «Корзина идей», «Инсерт», «Мозговой штурм», «Составление кластера» и другими.

«Работа в микрогруппах»: учащиеся вместе работают над поставленной проблемой, после чего рассказывают о результатах группе. Такая форма организации работы способствует формированию коммуникативных навыков, активизирует познавательный интерес к предмету, дает возможность каждому учащемуся принять активное участие в решении поставленных задач, и учиться находить стиль общения, который приведет к быстрому выполнению заданий, сплоченной и слаженной групповой работе.

С целью формирования эмпатической коммуникативной компетенции будущего медицинского работника среднего звена мы рекомендуем на практических занятиях использовать деловые игры, симуляционные тренинги, ситуационные задачи и др.

Таким образом, рассмотренные методы обучения способствуют формированию эмпатической коммуникативной компетенции, имеют свои особенности, области применения и ограничения. Для эффективности достижения поставленных целей необходим интегративный подход, верное сочетание и комбинация педагогических методов, средств и технологий.

ИСТОЧНИКИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Skills for Communicating with patients («Навыки для общения с пациентами») / J. Silverman, J. Draper, S. Kurz, Oxford University Press, 3 ed. 2013.
2. Александрова Е. А. Коммуникативная компетентность студентов технических вузов: социологический анализ. *Вестник Челябинского государственного университета*. 2010. №20(201). С.163-165.
3. Заболотная С.Г. Самоопределение личности студента в медицинской профессии как составляющее образа профессионального будущего. *European Social Science Journal*. Рига; Москва. 2012. № 8 (24).
4. Михайлова Е. В. Технологические основы формирования коммуникативной компетентности. *Вестник Томского государственного университета*. 2010. Вып. 340. С.191-194.
5. Муравьева О. И. Проблема общения и коммуникативной компетентности в контексте гипотезы о психологических пространствах существования человека. *Вестник Томского государственного университета*. 2005. Вып. 286. С.110-117.
6. Попков В.А., Коржуев А.В. Дидактика высшей школы: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. Москва: Изд. центр «Академия», 2004. 192 с.

УДК 378.147:37.013.32

*Валентина Білик, Валерія Бабенко
(Київ, Україна)*

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ОЗДОРОВЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ, ЯКІ ПЕРЕХВОРИЛИ НА COVID-19

У статті представлено аналіз питання формування, зміцнення та збереження здоров'я студентів які перехворіли на COVID-19 в процесі фізичного виховання. В даний час, за оцінкою Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), фізична активність близько 60% населення Землі не досягає рівня, необхідного для підтримки та збереження здоров'я. Хронічні навантаження школярів, а потім студентів на тлі дефіциту рухової активності призводять до погіршення стану їхнього здоров'я. Фахівці констатують збільшення кількості студентів, віднесених до спеціальної медичної групи (СМГ)(перехворілих на COVID-19).

Ключові слова: *оздоровчі технології, фізична культура, освітній процес, спеціальна медична група.*

The article presents an analysis of the issue of forming, strengthening and preserving the health of students who contracted COVID-19 in the process of physical education. Among the general risk factors, the emergence of infectious diseases against the background of insufficient physical activity of modern people occupies a prominent place. Currently, according to the World Health Organization (WHO), the physical activity of about 60% of the Earth's population does not reach the level necessary to maintain and preserve health. Chronic workloads of schoolchildren, and then students against the background of lack of physical activity, lead to deterioration of their health. Experts note an increase in the number of students assigned to the special medical group (those who have contracted COVID-19) (SMG).

Key words: *health technologies, physical culture, educational process, special medical group.*

Держава ставить перед закладами освіти завдання з охорони здоров'я учнів та розглядає фізичну культуру як один із ефективних засобів профілактики та лікування захворювань цивілізації. Сьогодні спостерігається зниження рухової активності школярів, а згодом і студентів, що призводить до зростання відхилень у стані здоров'я. Найбільшу небезпеку становить захворюваність дівчат, яка вища, ніж у юнаків, та знижує репродуктивний потенціал.

Серед численних видів спорту та рухової активності великий потенціал мають засоби оздоровчої фізичної культури, які широко використовуються у фітнес-клубах при роботі з клієнтами, які мають різні захворювання, і залишаються мало затребуваними у навчальному процесі спеціальних медичних груп. Багато в чому це пов'язано з відсутністю концепції фізичного виховання студентів, які мають відхилення у стані здоров'я, на основі застосування засобів оздоровчої фізичної культури для управління рівнем здоров'я та фізичної підготовки студентів.

У нашому дослідженні нами було розроблено технологічну модель застосування сучасних оздоровчих технологій у процесі фізичного виховання студентів що перехворіли на COVID-19 в основу якої покладено систему знань, педагогічних задумів, модельних умов, засобів та способів навчання, використовується планування, програмування та зіставлення результату з початковим еталоном. Як модельні характеристики в даній фізкультурно-оздоровчій технології використовуються: безпечний рівень здоров'я, належні показники фізичного розвитку та підготовленості.

Проведене дослідження дозволило зробити наступні висновки:

1. Аналіз численних літературних джерел показав, що зниження рухової активності школярів, а потім і студентів є основним фактором зміни у стані їхнього здоров'я. Теоретичний аналіз досліджень, присвячених вивченню стану здоров'я студентів, які займаються за допомогою сучасних оздоровчих технологій у процесі фізичного виховання студентів що перехворіли на COVID-19, показав, що у стадії ремісії (більшість студентів), визначальним критерієм змісту заняття бачать не нозологічний, а рівень функціональних резервів чи кількість здоров'я. Такий підхід дозволяє розглядати здоров'я студентів як динамічний процес, у якому стан об'єкта може змінюватись за допомогою фізичних вправ.

2. Можливості фізкультурної освіти у навчальному закладі реалізуються в повному обсязі. Ставлення більшості студентів до фізичної культури та спорту є пасивно-позитивним. Тому необхідний регулятивно-формулюючий вплив для зміни ставлення студентів до фізичної культури. Серед численних видів рухової активності підвищений інтерес у студентів мають засоби оздоровчої фізичної культури. Їх широкому використанню перешкоджає заборонний підхід до застосування фізичних вправ і фізичних навантажень при роботі зі студентами, які мають відхилення в стані здоров'я.

3. Критеріями ефективності фізкультурної освіти для студентів що перехворіли на COVID-19, можуть бути: ціннісні орієнтації (тут важливо показати студентам, що здоров'я є

інструментом для досягнення інших важливих цілей); потреби (як рухова сила поведінки); рухова активність (яка знижена у студентів спеціальної медичної групи удвічі порівняно із звичайними студентами).

Працюючи зі студентами що перехворіли на COVID-19 домогтися стійкого підвищення рівня здоров'я можливо, якщо використовувати технологічний підхід, основою якого покладено систему знань, педагогічних задумів, модельних умов, засобів і методів навчання, використовується планування, програмування і порівняння результату з початковим еталоном.

4. Освітній процес з фізичної культури в ВНЗ побудований не досить ефективно і не призводить до зростання фізкультурної освіченості студентів. Виявилось, що студентик:

- не сприймають здоров'я як актуальну цінність, тобто. низький рівень локус-контролю здоров'я;

- відрізняються низьким ставленням до засобів фізичної культури та спорту, тому індекс їх реальної активності суттєво нижчий за рівень зарубіжних студентів ($p < 0,1$) та кількісно відповідає мінімальному рівню рухової активності. Вони мають більш низькі значення позитивних мотивів для занять і вищі значення перешкод (хоча відмінності статистично недостовірні);

- відрізняються за рівнем соматичного здоров'я ($p < 0,05$), які рівень соматичного здоров'я відповідає діапазону «нижче середнього».

5. Оцінка рівня фізичної підготовленості студентів ВНЗ може реалізовуватися з використанням комплексу рухових тестів, які доступні студенткам ВНЗ, оцінюють різні рухові якості, мають невимушений характер навантаження і дозволяють здійснити індивідуальний підхід при оцінюванні результатів тестування. Комплекс включає: тест Руфф'є, тест Генчі, тест Штанге.

6. Модель системи управління навчальним процесом на заняттях із студентками ВНЗ має включати такі компоненти: блок оцінки студентів; блок оцінки рухових здібностей, що забезпечують диференціювання навантаження, а також оздоровчі системи; корекційно-відновлювальні вправи.

7. Оздоровча технологія управління навчальним процесом у спеціальних медичних групах відноситься до проблемно орієнтованої, що передбачає освоєння нових засобів, способів та прийомів діяльності. Як цільові орієнтири в ній використовуються: рівень фізкультурної освіченості в особистій фізичній культурі, середній рівень соматичного здоров'я та фізичної підготовленості. Планування навчального процесу має здійснюватися з використанням моделі системи управління навчальним процесом у ВНЗ, програмований вплив на заняття здійснюється з використанням стандартних методик, які є основними засобами ЛФК у ВНЗ, зіставлення з цільовими орієнтирами у процесі реалізації технології здійснюється як функція управління на початку кожного етапу навчання та його закінчення за рівнем фізичної підготовленості.

8. Ефективність технологій підтверджується результатами порівняння експериментальної та контрольної груп до та після педагогічного експерименту. Комплексна оцінка компонентів фізичної культури особистості дозволяє говорити про досягнення більшістю студентів експериментальної групи рівня фізкультурної освіченості.

Так, у студентів експериментальної групи суттєво змінилося ставлення до засобів фізичної культури:

- збільшилася реальна рухова активність студентів, при цьому середні показники рухової активності вийшли на оптимальні значення.

- змінилася мотивація, перше місце в рейтингу мотивів для занять фізичною культурою та спортом зайняв мотив «Покращення здоров'я» (індекс мотиву зріс на 23%), а структура негативних мотивів свідчить про посилення «локусу контролю» чи особисту відповідальність за своє здоров'я.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Апанасенко Г. Л. Книга о здоровье. Киев: Медкнига, 2007. 132 с.
2. Валеологічна освіта та виховання: сучасні підходи, доступність і шляхи їх розвитку в Україні: Зб. наук.-практ. ст. / Під ред. В. М. Оржеховської; АПН України, наук.-метод. центр превентивного виховання. Київ: Магістр, 1999. 118 с.
3. Валецька Р. О. Основи валеології. Луцьк: Волинська книга, 2007. 348 с.
4. Худолій О. М. Програма курсу «Педагогіка фізичного виховання». *Теорія і методика фізичного виховання*. 2012. №8. С. 19-34.

УДК 372

*Оксана Зай
(Володимир, Україна)*

ВИКОРИСТАННЯ МНЕМОТЕХНІКИ У РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ

У статті висвітлено важливість використання нових освітніх технологій та засобів навчання для розвитку мовлення дошкільників. Одним із таких засобів є мнемотехніка.

Ключові слова: розвиток мовлення, зв'язне мовлення, діти дошкільного віку, мнемотехніка.

The article highlights the importance of using new educational technologies and teaching aids for the development of preschool children's speaking. One of these means is mnemonics.

Key words: development of speaking skills, coherent speaking, preschool children, mnemonics.

У Державній національній програмі «Освіта (Україна XXI століття)» домінуючим напрямом реформування освіти визнано активне використання новітніх теоретичних розроблень та здобутків педагогів-новаторів. Адже оновлення процесу навчання, або «інновація», це результат праці, спрямованої на реалізацію та удосконалення досягнень науково-технічного прогресу, які сприяють кількісним та якісним змінам у внутрішньому освітньому середовищі.

В сучасних умовах розвитку суспільства необхідно здійснювати новий підхід до навчання. У дошкільному віці діти сприймають величезний потік інформації, який вкрай складно подужати, особливо не вміючи читати і писати, тому велика увага приділяється мовленнєвому спілкуванню. Важливою умовою розвитку мовлення дошкільників є використання нових освітніх технологій та засобів навчання. Одним із таких засобів є мнемотехніка. Це свого роду схеми, в основі яких лежать асоціації, що допомагають запам'ятовувати і відтворювати інформацію.

Мнемотаблиці-схеми слугують хорошим дидактичним матеріалом для збагачення, закріплення та активізації словникового запасу дитини, навчання складанню розповідей, переказу художніх творів, відгадування та загадування загадок, заучування віршів, сприяють формуванню її мовленнєвих умінь і навичок.

Оволодіння прийомами роботи з мнемотаблицями допомагає в розвитку основних психічних процесів – пам'яті, уваги, образного мислення і скорочує час навчання зв'язного мовлення дітей [1].

Така сучасна інтерактивна технологія як мнемотехніка допомагає вирішити ряд проблем з формування мовлення у дітей та забезпечує сприятливі умови для розв'язання педагогічних завдань з урахуванням можливостей дошкільників.

Вважається, що термін «мнемоніка» започаткував Піфагор Самоський в VI столітті до н.е.. Першу працю з мнемоніки приписують Цицерону. Цією технікою також цікавились такі древні філософи як Аристотель та італійський філософ епохи Відродження Джордано Бруно.

Феноменальною пам'яттю, заснованою на мнемотехніці, володіли Юлій Цезар і Наполеон Бонапарт.

Дослідженнями ефективності використання даної техніки у розвитку пам'яті, зв'язного мовлення, порівняльної продуктивності довільного і мимовільного запам'ятовування залежно від організації мнемотехнічної діяльності займалися ряд сучасних науковців та педагогів-практиків, а саме: О.М. Леонт'єв, П.І. Зінченко, О.О. Смірнов, Т.О. Ткаченко, В.П. Глухів, Т.В. Большева, Л.Н. Єфименкова.

Мнемотехніку називають по-різному: *предметно-схематичні моделі* (за Ткаченко Т. О.), *блоки-квадрати* (Глухів В.П.), *колаж* (Большева Т.В.), *схема складання розповіді* (Єфименкова Л.Н.).

Використання даної техніки сприяє вирішенню ряду освітніх та виховних завдань, зокрема:

- розширюються творчі можливості дитини;
- розвивається здатність до самостійного та ефективного навчання;
- завдяки позитивним результатам у навчанні підвищується самооцінка дитини;
- розвивається образна пам'ять, що допомагає сприймати красу світу;
- зростає самостійність в інтелектуальній та практичній роботі;
- спостерігається зростання співпраці дитини і дорослого;
- удосконалюються мова, гра, наочно-дієве мислення;
- з'являються основи наочно-образного мислення.

За словами видатного педагога К.Д. Ушинського «...навчити дитину будь-яким невідомим їй п'яти словам буде набагато важче, аніж поєднати двадцять таких слів з картинками, і вона засвоїть їх на льоту» [2, с. 2].

Суть мнемотехніки полягає в тому, що навчання відбувається системно – від простого до складного, а робота по ознайомленню проводиться поетапно: мнемоквадрат – мнемодоріжка – мнемотаблиця та включає яскраві картинки або графічні зображення (див. Рис. 1).

Рис. 1. Послідовність використання мнемотехніки

Працюючи з дітьми можна використовувати такі мнемотехнічні прийоми:

- аналогія (знайдіть пари);
- трансформація;
- тлумачення;
- зв'язування (колаж);
- сюжет;
- логічні запитання;
- небилиці;
- піктограми;
- наочне моделювання;
- мнемоквадрати;
- мнемодоріжки;
- мнемотаблиці [5, с. 26].

Мнемотехніка слугує дидактичним матеріалом для вивчення букв, артикуляційних вправ, збагачення словникового запасу, відгадування та загадування загадок, заучування віршів, прислів'їв і приказок, переказу художніх творів, а також складання розповідей.

За допомогою мнемотехніки у дітей відбувається усвідомлення того, що відбувається, тобто розуміння і осмислення змісту певного оповідання, казки, вірша, загадки тощо.

Для ще більш високої ефективності використання мнемотехніки, можна залучити дітей до їх створення, а саме:

- молодший дошкільний вік – вихователь сам виготовляє мнемотаблиці;
- середній дошкільний вік – разом з вихователем замальовують схеми;
- старший дошкільний вік – самостійно замальовують схеми;

За допомогою мнемоабеток можна набагато легше і ефективніше вивчити алфавіт з дітьми, але тільки в порядку від А до Я. Саме певні образи при вивченні букв допоможуть дитині краще запам'ятати їх.

Метод мнемотехніки можна використовувати як спосіб швидко запам'ятовувати вірші. Кожне слово вірша відповідає мнемоквадрату. Діти, повторюючи фрази, показують відповідні картинки. Ця методика нагадує простий ребус, який зашифровує весь вірш. Наочно-образна пам'ять у дітей розвинута краще, тому і запам'ятовування за допомогою мнемотехніки відбувається набагато швидше.

Діти, за допомогою мнемотехніки, можуть складати описові та творчі розповіді, переказувати. Мнемотехнічні прийоми дають можливість дітям дошкільного віку переказувати текст (10 – 11 речень) повними реченнями, без допомоги вихователя, впевнено. Для розвитку вміння переказувати художні твори також слугують опорні таблиці, в яких є зображення головних героїв, через це іде усвідомлення того, що відбувається, а також розуміння змісту казки чи оповідання, який пов'язаний з головними героями [4, с. 30].

Загадка, прислів'я, скороговка поєднані з мнемотаблицею, сприяють розвитку наочно-образного мислення; дозволяють краще осмислювати зміст. Приклади малих фольклорних жанрів розміщених у мнемотаблиці допомагають кращому розумінню та вивченню їх напам'ять.

Отже, з використанням мнемотехніки у дітей розвивається розуміння мови, а також активізується їх словник, удосконалюється активне діалогічне та монологічне мовлення, вміння переказувати та створювати описові розповіді, розвиваються творчі здібності, дошкільнята легко вивчають вірші, прислів'я, приказки та відгадують загадки.

Така сучасна інтерактивна технологія як мнемотехніка допомагає вирішити ряд проблем з формування мовлення у дітей та забезпечує сприятливі умови для розв'язання педагогічних завдань з урахуванням можливостей дошкільників. Регулярне застосування даної техніки допоможе дитині збагатити свій словниковий запас, навчить вибудовувати грамотні, логічні ланцюжки. Ця техніка дуже корисна і при підготовці дітей до школи, адже йдучи в перший клас, дитина вступає в новий колектив, в якому грамотна і зрозуміла мова допоможе знайти нових друзів і комфортно почувати себе в будь-якій обстановці та ситуації.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Мнемотехніка як ефективний засіб мовного розвитку дітей. URL: http://kr.suzirya.edukit.dp.ua/portfoliopedagogiv/volkova_1_1/innovacijni_tehnologii/mnemotehnika.
2. Полянська Т. Б. Використання методу мнемотехніки в навчанні розповіді дітей дошкільного віку: Навч.-метод. посібник. СПб.: ТОВ «Видавництво дитинство-прес», 2010. 64 с.
3. Чепурний Г.А. Мнемотехніка. Технологія ефективного засвоєння інформації в умовах сучасної освіти. Навч.-метод. посібник. Тернопіль. Видавництво: Мандрівець, 2015. 126 с.
4. Черешнюк О. Робота з літературним твором із використанням прийомів мнемотехніки. *Методична скарбничка вихователя*. 2014. № 2. С. 30-33.
5. Шикун Т. Використання прийомів мнемотехніки в пізнавально-мовленнєвому розвитку дошкільників. *Дошкільне виховання*. 2014. № 3. С. 26-29.
6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93>

МЕТОДИ КОНТРОЛЮ ТА ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ З ДИСЦИПЛІНИ «ФІЗИКА»

У статті описано основні методи контролю та оцінюванні знань здобувачів освіти з дисципліни «Фізика», зокрема, різні типи тестових завдань, форми проведення поточних та підсумкових контрольних робіт, дослідницьких завдань. Визначено поняття контроль знань, основні функції контролю знань та особливості проведення контролю знань в умовах дистанційної та змішаної форм навчання

Ключові слова: контроль знань, оцінювання, тестові завдання, контрольна робота, дослідницькі завдання.

The article describes the main methods of control and assessment of educational knowledge in the discipline of "Physics," including various types of test tasks, forms of ongoing and final control works, and research tasks. The concept of knowledge control, the main functions of knowledge control, and the peculiarities of conducting knowledge control in distance and blended learning conditions are defined.

Keywords: knowledge control, assessment, test tasks, control work, research tasks.

Контроль знань здобувачів освіти є важливою складовою освітнього процесу. Це співвідношення досягнутих результатів із запланованими цілями навчання. Результати контролю – це основа оцінки навчальних досягнень здобувачів освіти, яка характеризує рівень оволодіння ними знань, умінь і навичок згідно з вимогами навчальних програм. Трактують поняття "контроль знань" у науковій літературі. Аналіз педагогічних і методичних праць вказує, що в багатьох з них, наприклад, Є.І.Петровського, М.О.Архангельського, Т.С.Панфілова, Г.І.Казьміна, термін "перевірка знань учнів" ототожнюється чи замінюється терміном "контроль знань", у той же час, як перевірка є структурним елементом контролю. Правильно розкриває зміст поняття контролю знань М.О.Сорокін, вказуючи що контроль означає перевірку. Контроль, перевірка і оцінка результатів навчання – це складові частини навчально-виховного процесу, без яких неможливо уявити педагогічну взаємодію між здобувачем освіти та викладачем.

Якщо контроль і перевірка побудовані правильно, вони сприяють своєчасному виявленню прогалин у знаннях і вміннях учнів, повторенню і систематизації матеріалу, встановленню рівня готовності до засвоєння нового матеріалу, формуванню вміння користуватися прийомами самоперевірки і самоконтролю. [1]

Основні принципи контролю знань здобувачів освіти – об'єктивність, систематичність і своєчасність, цілеспрямованість, тематичність. Перевірка знань здобувачів освіти покликана встановити рівень засвоєння знань ними, міцність і дієвість умінь і навичок. Дидактична роль перевірки дуже складна і має цілу низку специфічних функцій:

- контролююча (вчитель, викладач реєструє рівень засвоєння знань чи рівень сформованості умінь і навичок);
- корегуюча (в процесі перевірки включаються нові зв'язки, за якими проводиться виправлення і впорядкування знань);
- розвиваюча (оперування наявними знаннями сприяє вдосконаленню процесів мислення, розвитку здібностей здобувачів освіти);
- систематизуюча (у процесі повторення знання впорядковуються);
- орієнтуюча (сприяє самооцінці знань здобувачем освіти і показує недоліки);
- виховуюча (розвиває почуття відповідальності і дисциплінованості).

Характер процесу засвоєння знань, формування умінь і навичок здобувачів освіти відображається в шкалі рівнів знань, яка вживається останнім часом в методиці фізики.

I рівень – репродуктивний:

- запам'ятовування окремих знань і вмінь, які вимагаються програмою; вміння описати фізичне явище без аналізу;

- знання окремих фактів з історії фізики;
- знання назв приладів;
- знання буквенних позначень фізичних величин;
- знання умовних позначень, вміння їх позначати на схемах та кресленнях.

У процесі перевірки виявляється вміння простого відтворення одержаних знань.

II рівень – теоретичний:

- знання теорії, яка лежить в основі вивченого явища;
- знання і розуміння формулювання фізичних законів;
- знання і розуміння означень фізичних величин;
- знання одиниць вимірювання фізичних величин;
- розуміння принципу дії окремих фізичних приладів, вміння визначити ціну поділки, границі вимірювання, знімати покази. В процесі перевірки виявляється рефлексивно-репродуктивне відтворення, переказ і мислення.

III рівень – практичний:

- уміння застосовувати теорію для пояснення окремих явищ;
- розуміння взаємозв'язку між різними ознаками, що характеризують групу однорідних явищ;
- уміння підтверджувати розповідь експериментом, підібрати прилади;
- уміння проводити розрахунок, користуючись відомими формулами;
- сформованість технічних прийомів розумової діяльності: вміння читати книгу, знаходити потрібні відомості, складати план відповіді і т.п.

В процесі перевірки розв'язуються рефлексивні завдання на основі репродуктивних знань.

IV рівень – творчий:

- використання знань в нестандартних умовах;
- застосування знань для розв'язання нестандартних задач.

Усна перевірка знань здобувачів освіти використовується найчастіше. Вона дозволяє встановити безпосередній вербальний зв'язок між викладачем та студентом. Найчастіше застосовується індивідуальна форма усної перевірки знань, під час якої перевіряються знання окремих здобувачів освіти. Вона дозволяє виявити: рівень знань змісту і послідовності програмового матеріалу; глибину засвоєння матеріалу; рівень самостійності суджень і висновків; ступінь розвитку логічного мислення; культуру мови.[1]

Іноді є потреба проводити опитування у письмовій формі, з фіксацією відповіді чи матеріалів на папері. Відповідь на питання в письмовій формі зобов'язує здобувача освіти, чітко зосередитися, максимально активізувати мислення. Існують різні форми письмової перевірки знань:

Фізичні диктанти. Усі одержують однакові завдання в усній формі і дають письмову відповідь по суті питання. Як правило, питання передбачають короткі лаконічні відповіді або доповнення незавершеної думки в тексті диктанта. Фізичний диктант дозволяє перевірити:

- знання формулювань законів і означень фізичних величин;
- знання одиниць вимірювання;
- уміння математично і графічно зображати залежності між величинами;
- уміння визначати характер залежності.

Твори на фізичні теми. Учителю, викладачу оголошує здобувачам освіти одну або декілька тем і вони в письмовій формі ведуть виклад змісту теми. Виклад потрібно конструювати на основі наявних знань. Фізичні твори сприяють розвитку активного мислення, розвивають творчість, активність.

Контрольні роботи. У контрольні роботи включаються, як правило, розрахункові або графічні задачі, якісні задачі, запитання. Вони можуть бути короткочасні (10-15 хвилин), або на цілу годину. Кожна робота розраховується на певний рівень знань здобувачів освіти, використовується диференційований підхід до складання завдань.[3, с. 50]

Останнім часом поширення набуває контроль знань у вигляді тестів, які можна реалізовувати з використанням сучасних інформаційно – комунікаційних технологій. Тест – це сукупність тестових завдань, за результатами виконання яких можна визначити рівень знань і вмінь студентів з певної навчальної дисципліни. Тестове завдання – це складова тесту, що відповідає рекомендаціям до формування тестових завдань, з якими студент (під час виконання тесту) виконує певну дію, а його результат реєструється у формі окремої відповіді, що оцінюється встановленою кількістю балів. Тестування – спосіб визначення рівня знань і вмінь студентів за допомогою тестових завдань. [3, с. 14]

Є різноманітні класифікації тестових завдань, зокрема, за призначенням тести поділяють на: навчальні(для відстеження рівня засвоєння матеріалу на етапі його опрацювання, повторення чи закріплення) та контрольні(проводяться як певний підсумок роботи над вивченням матеріалу і мають за мету оцінити знання і вміння студентів у межах одного чи кількох тематичних блоків (змістових модулів). Для контролю та оцінки знань, засвоєних здобувачами освіти з дисципліни «Фізика» тестування може проводитися: для здійснення модульного контролю, для екзаменаційного контролю, для проведення державної підсумкової атестації, для оцінювання залишкових знань, а також для самооцінювання.

Тестові завдання також можна структурувати за рівнем складності: від першого рівня (вимагається відтворення вивченого матеріалу) до четвертого рівня(виявлення вміння студента приймати рішення в проблемних, непередбачуваних ситуаціях) [2, с. 79]

Основними формами тестових завдань є: відкрита форма – без зазначення відповіді; закрыта форма, яка передбачає: вибір однієї або декількох правильних відповідей; вибір альтернативної відповіді; встановлення відповідності; встановлення правильної послідовності. Сумарна кількість балів, яка відводиться на тестування, повинна відповідати розподілу балів за видами контролю відповідно до робочої навчальної програми дисципліни. Оцінювання відповідей на тестове завдання залежить від його форми. [5, с. 20]

Тестування, як форма контролю знань, набуває певної досконалості у формі комп'ютерного тестування – важливої складової інноваційних технологій навчання, які поступово і невідворотно втілюються у педагогічну практику. Останніми роками автоматизовані системи тестування відіграють все більшу роль в навчальному процесі і найважливішим критерієм якості будь-якої системи тестування виступає системність її функціонування та простота використання.[5, с. 40]

Ось ще декілька методів, які можна застосовувати для оцінювання знань здобувачів освіти з дисципліни «Фізика»:

1. Лабораторні роботи: Цей метод вимагає виконання практичних завдань у лабораторному середовищі. Здобувачі освіти проводять експерименти, збирають дані, аналізують результати та формують висновки. Оцінювання здійснюється на основі якості виконання лабораторної роботи, здатності до аналізу даних та правильності висновків.

2. Усні виступи та презентації: Здобувачі освіти можуть демонструвати свої знання шляхом усних виступів або презентацій на певну тему з фізики. Оцінювання здійснюється на основі змісту виступу, ясності передачі інформації та здатності до відповідей на запитання.

3. Портфоліо: Цей метод передбачає збір робіт, проектів, есе, завдань та інших матеріалів, що демонструють знання з фізики. Здобувачі освіти складають свої досягнення, і вони оцінюються з урахуванням якості та широти представленого матеріалу.

4. Практичні завдання: Цей метод полягає в розв'язанні практичних завдань з фізики, таких як розрахунки, моделювання, аналіз даних тощо. Здобувачі освіти демонструють свої навички застосування теоретичних знань до практичних ситуацій.

Висновки. Усі ці методи можуть використовуватись окремо або в поєднанні один з одним для комплексного оцінювання знань з фізики. Важливо, щоб вони були об'єктивними,

адекватними предмету вивчення та спрямованими на оцінювання різних аспектів знань та навичок здобувачів освіти. Методи оцінювання та контролю допомагають визначити рівень розуміння та освоєння фізичних концепцій, вміння застосовувати їх на практиці та аналізувати результати. Використання різноманітних методів є корисним для забезпечення комплексної оцінки рівня знань та навичок здобувачів освіти з даної дисципліни. Кожен з них має свої переваги та обмеження, і їх комбінація може допомогти отримати більш повну і об'єктивну оцінку. Оцінювання знань з фізики повинно бути багатогранним і включати різноманітні методи, які дозволяють перевірити як теоретичні знання, так і практичні навички, критичне мислення, комунікаційні вміння та здатність застосовувати фізичні принципи.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Контроль знань учнів як дидактична проблема. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/pedagog/13842/> [Електронний ресурс] (Дата звернення 16.05.2023)
2. Панчук О. П. Тестування як засіб об'єктивізації тематичного контролю знань учнів з трудового навчання та фізики. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Серія педагогічна*. 2015. № 21. С. 77-80.
3. Канівець Т. М. Основи педагогічного оцінювання: навчально-методичний посібник. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М. 2012. 102 с.
4. Задорожна І.В., Шкатуляк Н.В. Тестовий контроль знань учнів із фізики. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. Вип. 4 (129). Одеса, 2019.
5. Методичні рекомендації зі складання тестових завдань / В.П. Сергієнко, Л.О. Кухар. Київ: НПУ, 2011. 41 с.

УДК 372

*Світлана Мотузюк
(Володимир, Україна)*

МЕТОДИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ФОРМУВАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ

Стаття розглядає формувальне оцінювання, як один з основних видів оцінювання здобувачів освіти, визначає суть та специфіку формувального оцінювання, знайомить з його основними компонентами, методами та інструментами.

Ключові слова: оцінювання, формувальне оцінювання, чек-листи, рубрики оцінювання, зворотний зв'язок.

У світлі змін в освіті: нових державних стандартів та ціннісних орієнтирів НУШ освітяни все частіше звертаються до нових освітніх практик, здатних реалізувати новітні освітні принципи та суттєво покращити якість та ефективність освітнього процесу. Серед таких практик вагоме місце займає формувальне оцінювання. Чому саме формувальне оцінювання? Тому що, на відміну від звичайного оцінювання: бального чи рівневого, таке оцінювання має на меті не стільки оцінити рівень знань здобувачів освіти, скільки виявити прогалини у їхніх знаннях, труднощі, що виникають у процесі засвоєння матеріалу та допомогти їх усунути, мотивувати працювати усвідомлено, наполегливо та самостійно, не бояться викликів та досягати найвищих результатів. Формувальне оцінювання впливає і на діяльність педагогів. Використовуючи дані опитувань, вчителі обирають ті інструменти та прийоми, які допомогли б здобувачам освіти досягнути максимальних результатів.

Варто зазначити, що впровадження формувального оцінювання в освітній процес сьогодні – це обов'язкова освітня вимога. Новими законодавчими документами у сфері освіти серед основних різновидів оцінювання виокремлюється і формувальне оцінювання.

На застосуванні формувального оцінювання, як ефективній стратегії підвищення рівня навчальних досягнень здобувачів освіти послідовно наголошують і міжнародні освітні експерти [5].

Отож, що ж таке формувальне оцінювання, чому воно таке важливе для освітнього процесу і які методи та інструменти формувального оцінювання варто впровадити у свою педагогічну практику?

Під формувальним оцінюванням розуміється «запланований, постійний процес, який використовують учні та вчителі під час навчання та викладання, щоб покращити розуміння учнями запланованих дисциплінарних результатів навчання» [7]. Формувальне оцінювання – це «оцінювання для навчання». Це **сукупність методів та інструментів**, впровадження яких допомагає здобувачам освіти:

- зрозуміти цілі, яких потрібно досягти;
- виявити прогалини у своїх знаннях та свої «слабкі місця»;
- стати відповідальнішими за своє навчання;

а педагогам:

- оптимізувати та корегувати навчальний процес, враховуючи індивідуальні особливості кожного учасника освітнього процесу.

Формувальне оцінювання, на відміну від підсумкового чи поточного оцінювання, здійснюється у процесі навчання для того, щоб підвищити рівень знань та допомогти сформувати навички кожному здобувачу освіти. Цінність формувального оцінювання полягає у тому, що воно допомагає кожному здобувачу освіти, незалежно від соціально-економічного статусу досягти найвищих результатів, а також, за умови систематичного впровадження, усвідомити та прийняти відповідальність за свої результати навчання.

Формувальне оцінювання вважається *результативним*, якщо здобувачі освіти можуть відповісти на наступні запитання:

1. яка моя ціль у вивченні цього предмету, які знання та вміння я маю опанувати, як вони будуть оцінюватись?
2. де я знаходжуся зараз – що мені вдається добре і над чим мені слід попрацювати?
3. яке моє наступне завдання? [5]

Формувальне оцінювання містить декілька **обов'язкових компонентів**:

1. визначення зрозумілих здобувачам освіти цілей навчання або маркерів успіху (чек-листи) та застосування рубрик оцінювання;
2. надання та отримання здобувачами освіти відгуку, щодо результатів їхнього навчання;
3. корегування педагогами освітнього процесу, враховуючи результати навчання здобувачів освіти.

Визначення цілей, рубрики оцінювання

Визначення зрозумілих та конкретних цілей на кожному етапі навчання – важлива та невід'ємна складова формувального оцінювання. Саме цей компонент сформує та закріпить навички самооцінювання, рефлексії та самостійної роботи. Як правило, він реалізується за допомогою чек-листів: контрольних списків дій, які допомагають систематизувати роботу та уникнути помилок. У такому списку здобувач освіти знайде перелік поточних завдань, які він повинен виконати та самостійно відстежити свій прогрес. Чек-листи можуть містити як цілі та завдання для поточного заняття, так і цілі та завдання для усього курсу, навчальної дисципліни в цілому або на конкретному етапі.

Оцінювання, самооцінювання та взаємооцінювання здійснюються за допомогою рубрик оцінювання. Рубрики оцінювання – це детальний опис можливих результатів виконаного завдання з зазначенням оцінки. Рубрики оцінювання полегшують процес оцінювання та сприяють розвитку навичок само оцінювання [6].

Отримання здобувачами освіти зворотного зв'язку

Це своєчасний та детальний відгук (коментар) вчителя на роботу здобувача освіти. У коментарі вчитель аналізує роботу, зазначає позитивні сторони і вказує на недоліки, які слід усунути. Такий відгук вказує напрям руху, та допомагає здобувачу освіти в майбутньому не припускати подібних помилок.

Надання здобувачами освіти зворотного зв'язку

Надання здобувачами освіти зворотного зв'язку – це поточна перевірка рівня знань здобувачів освіти. Отримані під час перевірки рівня знань дані використовуються вчителем для корегування його педагогічної діяльності. Перевірити знання здобувачів освіти викладач може у безліч способів. Ось декілька з них:

- *контрольний список питань, що розглядалися* – наприкінці уроку здобувачі освіти відповідають на питання, що розглядалися на уроці ;
- *вихідний квиток* – схожий до попереднього інструмент, що містить питання, що розглядалися на уроці; може мати вигляд анкети з запитаннями: «чого я навчився?», «що лишилось незрозумілим?», «що потребує уточнення?» тощо [4];
- *«дай п'ять»* – наприкінці уроку здобувач освіти обирає цифру, що означає кількість речей, яких він/вона навчилися під час заняття;
- *«3-2-1»* – цей інструмент допомагає здобувачам освіти узагальнити засвоєний матеріал: наприкінці заняття здобувачі освіти вказують 3 речі, яких вони раніше не знали, 2 речі, які їх здивували та 1 річ, яку вони мають намір зробити використовуючи отримані знання;
- *записати головну ідею теми або тексту, що розглядалися;*
- *«30 секунд»* – кожен здобувач освіти наприкінці заняття отримує 30 секунд, щоб розповісти про те, чого вони навчилися та про що дізналися на уроці;
- *«2 зірки та бажання»* – інструмент, який застосовується для взаємооцінювання: здобувачі освіти перевіряють роботи одне одного, вказуючи 2 позитивні риси (2 зірки) та 1 рису, що потребує доопрацювання (бажання);
- *«паличка для морозива»* – здобувачі освіти пишуть свої імена на паличках для морозива; ці палички вчитель використовує, щоб обрати здобувача освіти, який буде відповідати на запитання;
- *«три непорозуміння»* – здобувачі освіти перераховують три поширені неправильні розуміння теми, що вивчалася або типові помилки, яких часто припускаються у межах цієї теми;
- *«три питання»* – здобувачі освіти ставлять три питання по темі та диференціюють їх за цінністю/значенням;
- *«поясни, що це значить»* – здобувач освіти пояснює частину теми, запропоновану вчителем;
- *«1-2-4» або «подумай, поділись, обговори»* – цей інструмент допомагає краще опрацювати матеріал, що вивчається: на запитання вчителя здобувачі освіти спочатку відповідають самостійно, записуючи свою відповідь, далі обговорюють свої відповіді у парах і, наприкінці, у межах більшої групи [8].

За висновками міжнародних експертів формувальне оцінювання є однією з найефективніших стратегій підвищення рівня навчальних досягнень здобувачів освіти. Формувальне оцінювання підвищує мотивацію, сприяє самостійному навчанню, допомагає підвищувати рівень знань та досягати сформованості навичок. Результативність формувального оцінювання залежить від системного впровадження усіх його обов'язкових компонентів, а саме: визначення цілей навчання, застосування рубрик оцінювання, надання та отримання здобувачами освіти зворотного зв'язку, корегування педагогами освітнього процесу з урахуванням результатів навчання здобувачів освіти. Розуміючи значення кожного елемента формувального оцінювання, послідовно їх впроваджуючи, використовуючи усе різноманіття інструментів формувального оцінювання, можна досягнути найкращих успіхів у напрямку впровадження формувального оцінювання в освітній процес.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Державний стандарт початкової загальної освіти. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/Laws/show/462-2011>

2. Державний стандарт початкової освіти. *Початкова освіта: Перша всеукраїнська газета для першого вчителя*. 2018. №10. С.7-29.
3. Десять новацій закону «Про освіту». *Початкове навчання та виховання*. 2017. №30 (502). С.2-4.
4. Формувальне оцінювання: про його інструменти та користь від педагогині з Канади. URL: <https://nus.org.ua/articles/formuvalne-otsinyuvannya-pro-jogo-instrumenty-ta-koryst-vid-pedagogyni-z-kanady/>
5. Що таке формувальне оцінювання, чому воно потрібне учням і які основні виклики. URL: <https://nus.org.ua/view/shho-take-formuvalne-otsinyuvannya-chomu-vono-potribne-uchnyam-i-yaki-osnovni-vyklyky/>
6. 8 цікавих технік, як треба оцінювати і що потрібно врахувати. URL: <https://nus.org.ua/articles/8-tsikavyh-tehnik-yak-otsinyuvaty-uchniv-i-shho-treba-vrahuvaty/>
7. What is formative assessment? URL: <https://www.nwea.org/blog/2021/what-is-formative-assessment/>
8. 27 easy formative assessment strategies for gathering evidence of student learning. URL: <https://www.nwea.org/blog/2022/27-easy-formative-assessment-strategies-for-gathering-evidence-of-student-learning/>

УДК 373.5:364.043.4

Олександра Соломіна, Аліна Стьопкіна
(Слов'янськ, Україна)

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ПРОФІЛАКТИКИ ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНОСТІ

Стаття зосереджена на висвітленні проблеми інтернет-залежності, яка з дня в день стає все більш актуальною, особливо серед молоді. В статті використовується систематичний аналіз проблеми та можливості для її профілактики через соціальну роботу. В роботі представлено дослідження актуальних теоретичних підходів, емпіричних даних, методів і стратегій для профілактики інтернет-залежності.

Ключові слова: інтернет-залежність, молодь, соціальна робота, профілактика.

The article focuses on highlighting the issue of internet addiction, which is becoming increasingly relevant day by day, especially among the youth. The article employs a systematic analysis of the problem and explores opportunities for its prevention through social work. The paper presents research on current theoretical approaches, empirical data, methods, and strategies for preventing internet addiction.

Keywords: internet addiction, youth, social work, prevention.

Постановка проблеми: У сучасному цифровому світі інтернет має значуще значення в повсякденному житті людей, і його використання зростає швидкими темпами. Це створює низку нових викликів, серед яких інтернет-залежність стає особливо значущою, оскільки може впливати на фізичне та психічне здоров'я особистості. Впродовж останніх років спостерігається зростання випадків інтернет-залежності, особливо серед молоді, що вимагає невідкладного та системного реагування.

Соціальна робота, як важливий інструмент попередження і реагування на соціальні проблеми, має потенціал стати важливою частиною вирішення проблеми інтернет-залежності. Втім, організація такої роботи в контексті профілактики інтернет-залежності вимагає більш детального розуміння проблеми та розробки ефективних стратегій.

На сьогоднішній день існують значні прогалини у вивченні цієї проблематики, включаючи відсутність загальноприйнятої моделі соціальної роботи для профілактики інтернет-залежності та недостатність досліджень, що б об'єднували теоретичні знання та

практичні вміння в цій області. Тому, розробка такої моделі є актуальною та важливою проблемою для сучасної соціальної роботи.

Аналіз сучасних досліджень. Проблема інтернет-залежності є активним предметом наукових досліджень, які досліджують соціологічні та психологічні аспекти цього явища. У роботі ми аналізуємо наукові праці в галузі психології, зокрема внесок таких вчених, як М. Рева, Г. Ржевський, О. Куліш, Ю. Асєєва, Т. Веретенко.

Мета статті: розробка і впровадження ефективної моделі соціальної роботи, спрямованої на профілактику інтернет-залежності. Основною метою є дослідження наявних методів профілактики, ідентифікування їхніх слабких та сильних сторін, а також пропонування нових підходів, які враховують сучасні тенденції.

Виклад основного матеріалу. Інтернет став невід'ємною частиною нашого суспільства, надаючи безліч можливостей для навчання, розваг, роботи та соціального спілкування. Однак із збільшенням його використання виникає серйозне соціальне питання – інтернет-залежність, яка набуває особливого значення серед молоді.

Соціальна робота, як професія, спрямована на підтримку та покращення благополуччя окремих осіб, сімей і спільнот. У контексті інтернет-залежності, це означає розробку та впровадження стратегій, які спрямовані на профілактику залежності, надання допомоги тим, хто вже страждає від цієї проблеми, а також роботу з ширшою спільнотою для підвищення свідомості та забезпечення підтримки.

Таким чином, можна виокремити основні проблеми, пов'язані з соціальною роботою щодо запобігання інтернет-залежності:

1. Недостатня інформованість: багато людей не розуміють наслідків інтернет-залежності та не визнають її як серйозного соціального виклику.
2. Відсутність єдиної стратегії: немає універсальної, ефективної моделі соціальної роботи, що б спрямовувалася на профілактику інтернет-залежності.
3. Брак ресурсів: більшість установ та організацій не мають достатніх ресурсів (часу, персоналу, фінансів) для здійснення систематичної профілактичної роботи.
4. Неадекватне розуміння проблеми: Інтернет-залежність часто сприймається як проблема індивіда, а не як соціальне явище, що вимагає комплексного підходу.

Аналізуючи вищезазначені проблеми можна запропонувати методи їх вирішення:

1. Освіта та просвітництво: соціальні працівники повинні навчати молодь, їхні сім'ї та спільноту зрозуміти ризики та наслідки інтернет-залежності. Це може включати в себе проведення семінарів, тренінгів та інформаційних сесій.
2. Індивідуальна робота та консультування: соціальні працівники можуть працювати індивідуально з молоддю, яка страждає від інтернет-залежності, надаючи їм підтримку, навчаючи стратегій, що допоможуть впоратися з проблемою та розвивати плани для зміни поведінки.
3. Групова робота: створення підтримуючих груп, які включають однолітків з подібними проблемами, може бути дуже корисним для молоді. Це дозволяє їм бачити, що вони не єдині, хто бореться з цією проблемою, та навчатися від чужого досвіду.
4. Робота з сім'ями: сім'ї можуть відігравати ключову роль у процесі відновлення. Соціальні працівники можуть працювати з сім'ями, навчаючи їх розуміти інтернет-залежність, а також надавати їм стратегії та ресурси для підтримки своїх дітей.
5. Співпраця зі школами та спільнотами: школи та місцеві спільноти можуть відіграти важливу роль у профілактиці та лікуванні інтернет-залежності. Співпраця з ними може включати в себе розробку і впровадження програм профілактики, проведення просвітницької роботи та підтримка залучення в різні соціальні діяльності, як альтернатива часові, проведеному в інтернеті.
6. Моніторинг та оцінка: соціальні працівники повинні вести систематичний моніторинг та оцінку своєї роботи, щоб визначити ефективність використаних методів та зробити необхідні корективи.

Висновки. У ході дослідження проблеми інтернет-залежності і ролі соціальної роботи у її профілактиці стає очевидним, що ця проблема вимагає глибокого та всебічного підходу. Внаслідок швидкого розвитку технологій та глобального зростання доступності інтернету, інтернет-залежність стала глобальною проблемою, яка має серйозний вплив на молодь, їхні сім'ї та спільноти.

Впровадження широкого спектру стратегій та втручань, які враховують унікальні потреби та обставини кожної особистості, сприятиме профілактиці інтернет-залежності, покращенню якості життя молоді та сприятливому впливу на суспільство в цілому.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Рева М. М. Особливості розвитку життєвої перспективи майбутніх психологів у процесі професійного навчання. *Психологія і особистість*. 2018. № 1 (13). С. 106-117.
2. Ржевський Г. М. Аналіз особистісних особливостей та причин інтернет-залежності у студентів вищих навчальних закладів. *WORLD SCIENCE*, 2018. № 1(29). С. 50-59.
3. Куліш О. Р. Особливості формування стресостійкості у студентів психологів. *Вісник Київського педагогічного університету ім. М. Драгоманова*. Київ, 2018. С. 56-71.
4. Асєєва Ю. О. Психологічні засади кіберадикцій в підлітковому та юнацькому віці : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.07. Одеса, 2021. 532 с. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/12144>
5. Веретенко Т. Соціально-педагогічна профілактика інтернет-залежності старшокласників. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвуз. зб. наук. пр. молодих вчен. Дрогоб. держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка*. Дрогобич, 2018. Вип. 19(1). С. 145–149.

УДК 372.4

Світлана Тройніна
(Кременчук, Україна)

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У даній статті розглядаються теоретичні засади використання інтерактивних технологій навчання в освітньому процесі початкової школи, їх роль в формуванні пізнавальної активності молодших школярів. Розкриваються особливості застосування інтерактивних технологій навчання при вивченні технологічної освітньої галузі.

Ключові слова: інтерактивність, інтерактивні технології, інтерактивне навчання, пізнавальна активність, технологічна освітня галузь,

The article examines the theoretical foundations of the use of interactive learning technologies in the educational process of primary school, their role in the formation of cognitive activity of younger schoolchildren, features of the use of interactive learning technologies in the study of the technological educational field.

Keywords: interactivity, interactive technologies, interactive learning, cognitive activity, technological education branch.

Сучасна початкова освіта перебуває на шляху модернізації змісту і форм навчання. Важливим кроком підвищення ефективності освітнього процесу в початковій школі є впровадження інтерактивних технологій навчання, які створюють ефективні умови для інтелектуального розвитку й самореалізації молодших школярів.

Концепція Нової української школи, Державний стандарту початкової освіти передбачають кардинальний перехід від традиційного інформаційно-пояснювального

навчання, зорієнтованого на передачу готових знань, до особистісно-орієнтованого, із використанням інтерактивних технологій, спрямованого не тільки на засвоєння знань, а й на способи освітньої діяльності, розвиток творчої, компетентної у всіх сферах життя особистості.

Аналіз літературних джерел свідчить про те, що проблема впровадження інтерактивних технологій навчання в освітній процес початкової школи розглядається в працях цілої низки науковців: Н. Бібік, Л. Зазнобіна, О. Красовська, В. Кремень, І. Мартинова, О. Савченко, О. Пометун, І. Харламова, Г. Щукіна, І. Яшук та ін. Питання класифікації та реалізації інтерактивних технологій було в центрі уваги таких науковців як І. Підласий, О. Пометун, В. Симоненко тощо. Особливості та специфіку впровадження інтерактивних технологій навчання на уроках технологічної освітньої галузі розглянуто Н. Бібік, О. Калініченко, Л. Масол, Л. Роговською, Р. Шияном та ін.

Поняття «інтерактивність», «інтерактив» запозичені із англійської мови («inter – взаємодіяти, «act» – діяти) та перекладається і тлумачиться як взаємодіяти, спілкуватися з будь-ким [2, с. 8].

Звідси, інтерактивність у процесі навчання можна тлумачити як здатність до взаємодії, бесіди, діалогу, дії. Тобто здобувачі освіти є безпосередньо учасниками освітнього процесу, які щось здійснюють, тобто не є лише слухачами, спостерігачами, а беруть активну участь у тому, що відбувається.

У педагогічному словнику С. Гончаренко зазначено, що інтерактивні технології – це особлива форма організації комунікативної та пізнавальної діяльності, в якій всі учасники охоплені спілкуванням (кожен вільно взаємодіє з кожним, бере участь у рівноправному обговоренні проблеми) [4, с. 134]. Отже, інтерактивне навчання – це перш за все діалогове навчання, у ході якого здійснюється взаємодія вчителя та учня, а також учнів між собою.

Л. Губенко у своїх дослідженнях зазначає, що інтерактивні технології – це організація засвоєння знань і формування певних вмінь та навичок через сукупність особливим способом організованих навчально-пізнавальних дій, що полягають у активній взаємодії учнів між собою та побудові міжособистісного спілкування з метою досягнення запланованого результату [5, с. 15]. Основним елементом інтерактивного заняття є діалог, коли діти активно спілкуються, сперечаються, можуть не погоджуватися із співрозмовником, доводять свою думку.

Т. Гільберг зазначає, що інтерактивні технології навчання – це форма реалізації пізнавальної діяльності, діалогове навчання, в ході якого здійснюється взаємодія вчителя і учня [3, с. 63].

Отже, можна стверджувати, що інтерактивне навчання – це навчання, яке побудоване на діалозі, зміст якого полягає не в передачі готової інформації з одного боку (вчителя) та пасивного її засвоєння з іншого боку (здобувачем освіти), а в отриманні учнями в процесі комунікації нових знань та умінь за допомогою розв’язування теоретичних та практичних проблем. Тобто, освітній процес відбувається шляхом постійної, активної взаємодії всіх учасників освітнього процесу. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де і учень, і вчитель рівноправні, рівнозначні суб’єкти навчання, розуміють, що вони роблять, рефлектують з приводу того, що вони знають, вміють і здійснюють. Учитель в інтерактивному навчанні виступає як організатор процесу навчання, консультант, фасилітатор, який ніколи не «замикає» освітній процес на собі. Головним у процесі навчання є зв’язки між учнями, їх взаємодія і співпраця. Звідси, результати навчання досягаються взаємними зусиллями учасників процесу навчання, учні беруть на себе взаємну відповідальність за результати навчання.

Варто відзначити, що характерними особливостями інтерактивних технологій навчання є:

- взаємодія педагогів та учнів у режимі рівноправного спілкування;
- постійна комунікація;
- взаємозалежність учнів один від одного;

- залучення та зацікавленість усіх учнів під час засвоєння нового матеріалу;
- сприятливі умови навчання, оволодіння інтелектуальними здібностями та критичним мисленням;

- проблемний спосіб подачі нового матеріалу, обробка інформації та пропозиції в колективі, який насичений толерантністю та високим рівнем культури спілкування.

О. Савченко зазначає, що інтерактивні технології навчання дають змогу учням:

- легше та в цікавішій формі засвоювати матеріал;
- аналізувати одержану нову інформацію та творчо підходити до засвоєння матеріалу;
- вчитись висловлювати власну думку, правильно оформлювати мовлення, доводити власну точку зору, аргументувати і дискутувати;
- збагачувати свій соціальний досвід через включення в проблемні ситуації;
- поважати чужу думку, прислухатися до однокласника, вчителя, прагнути до діалогу;
- навчатися будувати гарні взаємовідносини в класі, уникати конфлікти, шукати компроміси;
- вчитися знаходити колективне найраціональніше розв'язання проблеми;
- сформувати навички критичного мислення;
- набувати компетентності у саморозвитку і самоосвіти.

Таким чином, аналіз наукових джерел дозволяє стверджувати, що інтерактивні технології навчання – організація засвоєння знань та розвиток вмінь і навичок через сукупність організованих навчально-пізнавальних дій, сутність яких проявляється в активній взаємодії учнів між собою та побудові міжособистісного спілкування з метою досягнення результату. Основним та невід'ємним компонентом таких технологій є діалог, коли учні активно спілкуються, сперечаються, можуть не погоджуватися із співрозмовником, доводять та аргументують свою думку тощо.

Інтерактивні технології навчання сприяють формуванню та стимулюванню пізнавальної активності учнів, формуванню комунікативної компетентності, розвитку критичного мислення, розкриттю творчих здібностей.

Пізнавальна активність є основою формування в учнів потреби в нових знаннях, забезпечення глибини і міцності знань, оволодіння вміннями самостійної діяльності. Завдячуючи своїй пізнавальній активності дитина вступає у практичні, дієві відносини з оточуючим світом, що сприяє її соціалізації.

Особливості формування та розвитку пізнавальної активності залежать від фізіологічних та психологічних особливостей молодших школярів, їх природної допитливості, готовності сприймати все, що пропонує вчитель. Тобто, пізнавальна активність є двостороннім процесом: з одного боку, це форма самоорганізації і самореалізації учня, з другого – результат цілеспрямованих дій вчителя в організації пізнавальної діяльності учня.

Вагоме місце в формуванні пізнавальної активності молодших школярів посідають інтерактивні технології навчання, зокрема і при вивченні технологічної освітньої галузі.

Зміст технологічної галузі початкової освіти реалізовується через предмет «Дизайн і технології» та окремі теми інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Мета курсу «Дизайн і технології» полягає у цілісному розвитку особистості молодшого школяра засобами предметно-перетворювальної діяльності, формуванні ключових і проєктно-технологічних компетентностей, важливих для вирішення життєвих проблем та національного самовираження дитини [6, с. 12].

Реалізація вищезазваної мети вимагає виконання таких завдань:

- формувати допитливість, цілісне уявлення про матеріальне і нематеріальне виробництво;
- сприяти розвитку естетично-ціннісного відношення до традицій нашого народу в праці, декоративно-ужитковому мистецтві;
- формувати досвід поетапного виготовлення корисних і естетичних виробів у партнерській взаємодії: від задуму до його втілення в різних матеріалах;

– виробляти навички раціонального використання матеріалів, безпечного використання традиційних та інноваційних технологій;

– формувати культуру праці, свідомість у дитини щодо прагнення удосконалювати процес і результат проєктно-технологічної діяльності, свій життєвий простір.

Інтерактивні методи і форми навчання на уроках дизайну і технологій є ефективними у реалізації вищезазначеної мети та завдань технологічної галузі початкової освіти.

Аналіз наукових джерел дозволяє стверджувати, що ефективними інтерактивними методами на уроках дизайну і технологій є:

– Інтерактивні прийоми кооперативного навчання: спільна робота учнів в парі («один-вдвох-всі разом», «обмін думками», «один проти одного», «в парі думаємо, в парі працюємо»); робота учнів в трійках (ротаційні трійки), метод «карусель», групові методи роботи («синтез думок», «акваріум», «коло ідей») тощо.

Зазначені технології інтерактивного навчання можна реалізовувати на уроках дизайну і технологій різним чином: запропонувати молодшим школярам підібрати потрібні матеріали та необхідні інструменти, які знадобляться для виготовлення певного виробу; поділитися правилами роботи на уроці; обговорення послідовності виконання завдань та складання плану дій; у парах, трійках, групах виготовити виріб тощо.

– Інтерактивні технології колективного навчання: «ажурна пилка», «мозаїка», «джиг-соу», «мозковий штурм», «мікрофон», «незакінчені речення», «дерево рішень», «кожен вчить кожного», аналіз проблемних ситуацій та інші [7, с. 111].

Такі види інтерактивних методів навчання на уроках дизайну і технологій сприятимуть формуванню у дітей командних навичок. Співпрацюючи один з одним, молодші школярі усвідомлюватимуть, що результат, який покаже творча група на пряму залежить від докладених зусиль кожного із її учасника.

– Технології ситуативного моделювання: імітаційні ігри, сюжетно-рольові ігри, розігрування ситуацій за ролями, драматизація та інсценізація, огляд та обговорення сюжетних картин або демонстрацій тощо. Беззаперечно такі види інтерактивних методів найкраще реалізуються у ігровій діяльності, яка є провідною у молодшому шкільному віці. Саме у грі дитина має найкращу можливість самовиражатися, найлегше засвоювати інформацію та отримувати нові знання. Саме гра допомагає дітям виплеснути свої емоції, бути активними, розкутими та проявляти ініціативу під час виготовлення виробу [8, с. 60].

– Інтерактивні технології опрацювання дискусійних питань: дискусія, дебати, дискусії в стилі телевізійних ток-шоу, метод «ПРЕС», «займи позицію», «неперервна шкала думок» тощо.

Вказані інтерактивні методи опрацювання дискусійних питань формують компетентності співпраці через дискусії. Мета цього методу – навчити дітей співпрацювати, поважати один одного, поводитись гідно, під час суперечок бути справедливими, щирими та толерантними.

Інтерактивні технології навчання доцільно використовувати на сучасних уроках дизайну і технологій, оскільки вони дають змогу як самостійно висловлюватися кожному учневі, так і працювати в парах, групах та перейти до спільного обговорення виконання виробу, або ж виїкання кожним учасником якоїсь частинки без якої не може обійтись виріб. Інтерактивні технології на уроках дизайну і технологій дозволяють забезпечити глибину вивчення матеріалу. Учні опановують усі рівні пізнання (знання, розуміння, застосування, аналіз, синтез, оцінка). На уроках дизайну і технологій, де використовуються ці технології, учні почувають себе впевнено, вільно висловлюють свої думки і спокійно сприймають зауваження та критику, адже вони є активними учасниками освітнього процесу [1, с. 16].

Інтерактивні технології навчання дозволяють значно збільшити відсоток засвоєння інформації, підвищити мотивацію та інтерес до навчального матеріалу з предмету, сприяють ефективній роботі дітей у колективі, дозволяють цілком засвоїти значний за обсягом навчальний матеріал, сприяють співпраці педагогів та школярів як рівноправних партнерів, у якій педагог виконує організаційні та консультативні функції.

Таким чином, інтерактивні технології навчання є вкрай ефективними у реалізації основної мети та завдань технологічної освітньої галузі початкової освіти, оскільки саме вони дають змогу створювати навчальне середовище, в якому теорія і практика засвоюються одночасно, а це надає змогу учням формувати характер, логічне та критичне мислення, зв'язне мовлення; стимулювати креативні та творчі задуми; виявляти і реалізувати індивідуальні можливості. При цьому освітній процес уроку організовується так, що учні шукають зв'язок між новими та вже отриманими знаннями, приймають альтернативні рішення, мають змогу зробити «відкриття», формують свої власні ідеї та думки за допомогою різноманітних засобів; генерують творчі підходи до виконання завдань та виробів; навчаються співробітництву.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Барабаш М. Г. Застосування інтерактивних методів на уроках трудового навчання як один із шляхів підвищення ефективності уроку. *Перспективні напрямки сучасної науки та освіти*. 2021. № 13. С. 16–20.
2. Вікторенко І. Л. Інноваційні технології навчання молодших школярів у контексті реформи початкової освіти. *Молодий вчений*. 2017. №9. С. 8–13.
3. Гільберг Т. Г. Технологічна освіта у початковій школі. Київ : Генеза, 2021. 160 с.
4. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь. 1997. 376 с.
5. Губенко Л. Д. Інтерактивні методи навчання в початковій школі. *Початкова школа*. 2016. №3. С. 15–16.
6. Концепція Нової української школи. URL: https://www.pedrada.com.ua/files/articles/301/Nova_ukrainska_shkola_Koncepcija_2016_Pedrada.pdf (Дата звернення: 21.05.2023).
7. Мачача Т. Особливості змісту та методики інтегрованого курсу «Дизайн і технології» технологічної освітньої галузі початкової освіти. *Початкова освіта*. № 1. С. 111–118.
8. Огієнко Д. П. Використання інтерактивних технологій навчання в курсі «Дизайн і технології» в початковій школі. *Інноваційна педагогіка*. 2020. № 2. С. 60–64.

УДК 364.636:373.5.013.42

Інна Трубник, Олександр Приходько
(Слов'янськ, Україна)

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ПРОФІЛАКТИКИ БУЛІНГУ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У статті розглядається явище булінгу в контексті середньої освіти та роль соціальної роботи у запобіганні цьому явищу. Стаття містить огляд сучасних досліджень булінгу, аналіз етапів соціальної роботи та рекомендації щодо ефективного використання соціальної роботи в профілактиці булінгу. Також авторами окреслюється роль закладів середньої освіти, педагогів, батьків та учнів у профілактиці булінгу. Матеріали дослідження можуть бути корисними для соціальних працівників, практичних психологів, педагогів, адміністраторів закладів середньої освіти, а також для батьків.

Ключові слова: булінг, соціальна робота, профілактика булінгу, заклади середньої освіти, соціальні працівники.

The article extensively examines the phenomenon of bullying in the context of secondary education and the role of social work in preventing this phenomenon. The work includes a review of current bullying research, analysis of social work methods and techniques, and the development of recommendations for the effective use of social work in bullying prevention. The role of school institutions, teachers, parents, and students in bullying prevention has also been investigated. The

research results can be valuable for practicing social workers, psychologists, teachers, school administrators, as well as parents.

Key words: *bullying, social work, bullying prevention, school institutions, social workers.*

Постановка проблеми. Булінг у закладах середньої освіти є глобальною проблемою, що призводить до серйозних наслідків для жертв, включаючи психологічні травми, зниження академічних досягнень та навіть до самогубства. Сучасні дослідження стану проблеми свідчать, що булінг має місце в більшості закладів середньої освіти, але заходи щодо його профілактики часто недостатні або неефективні.

Саме соціальна робота має потенціал щодо профілактики булінгу, проте не існує належного вивчення цього питання в українському контексті. Тому є важливим дослідити, як соціальну роботу можна ефективно використовувати з метою профілактики булінгу в умовах закладів середньої освіти, які інструменти, методи і техніки можуть бути застосовані та які складнощі можуть виникнути у практиці роботи.

Аналіз сучасних досліджень. Проблема булінгу є предметом активних наукових досліджень. Ученими вивчаються різні аспекти: сутність понять «булінг», «наси́льство» (Л. Турищева, І. Дорожко, О. Малихіна [2]), профілактика та протидія булінгу у закладах освіти (В. Андрєєнкова, В. Байдик, Т. Войцях, В. Мельничук [1, 3]), профілактика деструктивної поведінки підлітків (Т. Журавель, Ю. Удовенко [4]), кібербулінг (Н. Строева, В. Янковець [5]) та ін. Дослідження ефективності соціальної роботи щодо профілактики булінгу в умовах закладів середньої освіти залишається актуальним і потребує подальшого дослідження.

Мета статті – схарактеризувати основні етапи соціальної роботи з профілактики булінгу в умовах закладів середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. Булінг (цькування) – це діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого (Закон України №8584 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо протидії булінгу» від 18.12.2018 р.).

Соціальна робота є одним із засобів щодо профілактики булінгу в умовах закладу середньої освіти. Соціальна робота з цього напрямку стикається з низкою проблем, які впливають на її ефективність і викликають певні складнощі в її організації:

1. Недостатня свідомість. Багато вихованців, педагогів та батьків не розуміють, що таке булінг, як він проявляється та які він має наслідки. Це може ускладнювати виявлення і профілактику булінгу.

2. Відсутність адекватних політик і процедур. Заклади освіти можуть не мати відповідних політик та процедур для реагування на випадки булінгу, що також ускладнює роботу соціальних працівників.

3. Соціокультурні бар'єри. Культура та ставлення до булінгу в українському суспільстві можуть перешкоджати ефективному вирішенню проблеми. Наприклад, деякі люди можуть вважати булінг «нормальною» частиною життя у закладі середньої освіти.

Ураховуючи зазначені вище проблеми було розроблено орієнтовний план організації соціальної роботи з профілактики булінгу у закладі середньої освіти. Метою цієї роботи було зниження кількості випадків булінгу серед учнів.

Соціальна робота з профілактики булінгу у закладі середньої освіти планувалася поетапно, а саме:

1. Надання інформації та підвищення свідомості. Одним із провідних завдань соціальної роботи є надання інформації учням, педагогам та батькам про булінг і його наслідки. Це може включати проведення тренінгів, семінарів або воркшопів, створення інформаційних буклетів або використання онлайн-ресурсів.

2. Упровадження політик та процедур. Соціальні працівники можуть співпрацювати з закладами середньої освіти для впровадження адекватних політик та процедур для виявлення та реагування на випадки булінгу.

3. Надання психологічної підтримки. Соціальні працівники можуть надавати психологічну підтримку жертвам булінгу, допомагаючи їм впоратися з наслідками цього явища.

4. Робота з агресорами. Соціальні працівники також можуть працювати з дітьми, які здійснюють булінг, навчаючи їх емпатії та соціальних навичок, які можуть допомогти уникнути агресивної поведінки.

5. Співпраця з батьками та спільнотою. Ефективна соціальна робота з профілактики булінгу містить роботу не лише з дітьми та закладами середньої освіти, але і з батьками та ширшою спільнотою, щоб створити безпечне та підтримуюче середовище для всіх дітей.

6. Проведення досліджень та моніторингу. Важливим аспектом соціальної роботи є також виконання досліджень та моніторингу з метою вивчення ефективності заходів профілактики булінгу. Цей напрям містить збір та аналіз даних про випадки булінгу, оцінку відгуків дітей на різні профілактичні програми та активності, а також оновлення політик та практик на основі отриманих результатів.

7. Упровадження інноваційних підходів. Враховуючи характер суспільства, який швидко змінюється, особливо в контексті технологій та медіа, соціальні працівники повинні постійно здійснювати пошук та впроваджувати нові підходи до профілактики булінгу. Це може містити використання соціальних медіа, програм розвитку навичок життєвого успіху, використання технологій віртуальної реальності для стимуляції та розвитку емпатії та ін.

8. Професійна підготовка та розвиток. Булінг – складна проблема, що вимагає від фахівців глибокого розуміння, теоретичних знань та практичних навичок для ефективного втручання. А отже, соціальні працівники повинні постійно навчатися та розвиватися. Це може бути участь у професійних тренінгах, семінарах, конференціях, а також самостійне вивчення актуальних досліджень та публікацій.

Висновки. Одним із засобів профілактики булінгу у закладах середньої освіти є соціальна робота. Ефективність її організації можна значно підвищити за допомогою комплексного підходу та впровадження таких етапів, як: надання інформації і підвищення свідомості, впровадження політик та процедур реагування, надання психологічної підтримки, робота з агресорами, співпраця з батьками та спільнотою, проведення досліджень та моніторингу, упровадження інноваційних підходів, професійної підготовки фахівців соціальної сфери.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти. Навч.-метод. посібник / Андрєєнкова В. Л., Байдик В. В., Войцях Т. В. та ін. Київ: ФОП Нічога С.О. 2020. 196 с.

2. Насильство. Булінг. Проблема в запитаннях та відповідях / Л. Турищева, І. Дорожко, О. Малихіна. Київ. Вид-во «Основа», 2019. 144 с.

3. Протидія булінгу у закладах освіти: системний підхід. Методичний посібник / Андрєєнкова В. Л., Мельничук В. О. Київ: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 132 с. URL: https://rada.info/upload/users_files/41765931/b990b25a7ad8f4521f50623a0d7e50c4.pdf

4. Профілактика деструктивної поведінки підлітків / Т. Журавель, Ю. Удовенко. Київ: Ред. Видавництво ФОП Буря О. Д., 2022. 144 с.

5. Про кібербулінг для дітей / Н. Строева, В. Янковець. URL: <http://surl.li/aqjtn> 4. Протидія та попередження булінгу (цькуванню) в закладах освіти. URL: https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:MON+AB101+2019_T2/about

Марія Шаповал, Наталія Протасюк
(Кам'янське, Україна)

ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ЗМІЦНЕННЯ ЗДОРОВ'Я УЧНІВ – ОДНЕ З ГОЛОВНИХ ЗАВДАНЬ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ

Здоров'я людини є одним із найважливіших показників економічного, соціального та духовного благополуччя суспільства. Одночасно нинішні соціально-економічні та екологічні загострення в нашій країні зумовили неабияке погіршення здоров'я населення, особливо підростаючого покоління, що спричиняє необхідність посилення уваги до збереження та зміцнення здоров'я учнів школи, а також формування в них умінь та навичок здорового способу життя. Тому основним завданням сучасної школи є виховання компетентної особистості, яка уміє застосовувати їх у своєму житті, а також діяти адекватно на різні ситуації, пристосовуватися до складних соціальних пропозицій, долаючи життєві проблеми, підтримуючи своє здоров'я на належному рівні, надаючи протидію негативним впливам.

Ключові слова: здоровий спосіб життя, людські чинники, фізична культура і спорт, культура здоров'я.

Аспекти формування здорового способу життя людини досліджувалися з погляду медицини, психології (Г. Апанасенко, І. Муравов, Є. Булич, С. Болтівець, С. Максименко та інші). Вчені з погляду педагогіки теоретично та практично висвітлювали проблему формування здорового способу життя учнівської та студентської молоді, становлення світогляду й ціннісних орієнтацій (В. Бобрицька, Т. Бойченко, О. Дубогай та інші) [2, 3].

Метою статті є пропагувати та формувати здоровий спосіб життя школярів та молоді. Здоров'я є основною потребою кожної людини, яка визначає його здібність до праці та забезпечує гармонійний розвиток особистості. Тому ми вважаємо, що здоров'я є найважливішим початком до пізнання навколишнього середовища та щастя людини. Енергійне життя – це ціннісна складова людського чиннику. Типовим для міжнародного спілкування за визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я в 1948 р. (ВООЗ), якою було визнано, що «здоров'я – це стан повного фізичного, духовного та соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороби або до фізичних вад» (Резолюція ООН № 38/54, 1997) [3, с. 126].

Особливі тривогу викликає здоров'я дітей. Згідно медичних досліджень, тільки біля 20% дітей є практично здоровими. Інші мають функціональні відхилення та хронічні захворювання. Ми вважаємо, що спосіб життя найсуттєвіше впливає на здоров'я підростаючого покоління. Змінити його відповідно до принципів здорового способу життя складно, але можливо, бо це залежить від самої людини. Здоровий спосіб життя – це спосіб життєдіяльності людини, метою якого є формування, збереження та зміцнення здоров'я. Люди, які підтримують здоровий спосіб життя, дотримуються правил безпеки навчання та праці, яким властива висока духовність, залишаються здоровими. Як зазначає видатний український вчений Микола Амосов: «У більшості хвороб винна не природа, не суспільство, а сама людина. Найчастіше вона хворіє через лінощі та жадобу, а інколи – й від нерозумності» [1, с. 12]. Останніми роками в нашій державі спостерігається стійка тенденція погіршення здоров'я підростаючого покоління. Особливі тривогу викликає здоров'я дітей.

Згідно медичних досліджень, тільки біля 20% дітей є практично здоровими. Інші мають функціональні відхилення та хронічні захворювання. За даними Міністерства охорони здоров'я, 90 % учнів загальноосвітніх шкіл мають відхилення у стані здоров'я [2, с. 148]. Причинами такого стану є економічні проблеми, екологічні обставини в державі, несприятливе соціокультурне середовище, що руйнують стан духовного, психічного, соціального й фізичного розвитку підростаючого покоління, війна. Медицина зауважує, що погіршення здоров'я спостерігається ще з раннього віку. Але практика доводить, те, що розв'язати цю проблему лише потрібно педагогічними правилами. Отже, основні проблеми

лягають на школу, адже саме тут формується світогляд підростаючого покоління. Від ставлення особистості до свого власного здоров'я багато залежить його збереження та зміцнення.

Дослідження різноманітних наукових, методичних джерел періодичні видання показали, що навчальні заклади ще недостатньо впроваджуються системи ознайомлення дітей з проблемами формування, збереження та зміцнення здоров'я. У зв'язку з цим є закономірним, що виріс інтерес до проблем здоров'я дітей не тільки з боку медичних працівників, а й усього населення. Пріоритет здоров'я людини повинен стати основним принципом політики держави. Вищезазначене дозволяє стверджувати, що проблема формування здорового способу життя є найважливішою проблемою сучасності.

Мета дослідження – формування здорового способу життя школярів через педагогічно-психологічний супровід.

Об'єкт дослідження – цілеспрямований процес формування здорового способу життя школярів в загальноосвітніх закладах

Розглянемо спочатку, що включає поняття «здоровий спосіб життя». Для того щоб мати правильне уявлення про це, необхідно розглянути всі складові: раціональне харчування, фізична активність, загальна гігієна організму, загартування, повна відмова від ваших шкідливих звичок. Навчити учнів зберегти та зміцнити своє здоров'я є найважливішою проблемою сучасної школи.

Фізичне здоров'я – це природний стан організму, яке базується на нормальному функціонуванні всіх його органів та систем. Одним із компонентів фізичного здоров'я є раціональне харчування. І тут є 2 закони, які не можна порушувати: баланс між отриманою та використаною енергією. Якщо ми отримуємо більше енергії, ніж використовуємо це може призвести до ожиріння. Майже третина дітей мають надлишкову вагу. І тому важливим є така організація життя дитини та школяра, де фізичним вправам, рухливому способу життя приділятиметься значна увага.

В цьому випадку зусилля школи та батьків повинні бути об'єднані. Завдання викладачів фізичної культури в школі донести до дітей важливість занять спортом: ранкова гімнастика, відвідування секцій та гуртків, рухливі ігри на перервах та в позаурочний час, спортивні заходи і т.д. Але, все ж таки, одним із найважливіших аспектів здорового способу життя, на нашу думку, є фізичний розвиток дитини та підлітка. Оптимальна моторика ґрунтується на фізичній активності та спорті, розвитку фізичних здібностей, здоров'я та рухових навичок. А також фізична культура і спорт є важливим засобом освіти. Наприклад: по слова м американських вчених дуже корисно підніматися сходами без допомоги ліфта: кожен крок продовжує життя на 4 секунди, 70 кроків спалюють 28 калорій. Крім того експериментально доведено, що регулярні заняття спортом сприяють не тільки зміцненню здоров'я, а й підвищують продуктивність діяльності. Було встановлено, що школярі, які займаються спортом, фізично більш розвинуті, мають більшу життєву ємність легень та м'язову силу. Фізична культура і спорт тренують серцево-судинну систему, збільшують фізичну активність, сприяють розвитку опорно-рухового апарату.

Як наслідок, формування здорового способу життя є культура здоров'я як якість особистості та є показником вихованості, який задовольняє певний рівень компетентності, формування та зміцнення здоров'я та має високий рівень культури поведінки щодо свого здоров'я так і до здоров'я тих людей, які нас можуть оточувати. На нашу думку, формування культури здоров'я ціннісного ставлення до власного здоров'я, навичок здорового способу життя повинно починатися зі школи [3, с. 46]. Збереження здоров'я пов'язане із особливими умовами, також сюди можемо віднести й широке використання інформаційного навантаження та ін.

Питання здоров'я учнів багато в чому залежить від навчально-виховного процесу. Однак, щоб зберегти та покращити здоров'я, навчальний заклад має створити середовище, яке буде сприятливе для розвитку та навчання підростаючого покоління. Саме тому питання здоров'я школяра потребує насамперед уваги, бо від стану здоров'я учня багато чого

залежить: фізичний розвиток та психічний стан, успіх у навчанні, положення у класному колективі, стосунки з товаришами. Тому, здоровий спосіб життя – це спосіб життя, заснований на принципах моральності, раціональної організованості, активності, працьовитості, що загрожує і, в той же час, захищає від неблагодіючих дій оточуючого середовища, що дозволяє зберігати здоров'я. Ми вважаємо, що становлення здорового способу життя є тривалою в часі, систематичною, усвідомленою діяльністю у напрямі поліпшення успадкованих резервів фізичного, психічного здоров'я як основи виконання біологічних і соціальних функцій, духовного розвитку, досягнення життєвого та професійного довголіття. Системою компонентів такої діяльності є формування мотивації на здоровий спосіб життя.

Висновки. Кожна людина хоче бути фізично здоровою, сильною, рухливою, мати гармонійно розвинене тіло. Хороший фізичний стан є запорукою успішного навчання та праці. Нажаль, не всі люди від природи наділені цими якостями. Але вони можуть бути придбаними, якщо ви дружите з фізичною культурою з дитинства. Тому важливо дати зрозуміти школярам важливість занять спортом. І у великій мірі це завдання покладено на школи. Тому, що з дитинства закладаються основи фізичного розвитку та здоров'я. необхідно пояснювати школярам необхідність регулярного відвідування занять з фізичної культури. Там вчать гімнастиці, легкій атлетиці, грі в баскетбол та волейбол, катанню на лижах, плаванню і т.д. Фізична культура і спорт набувають особливої важливості у наш час, так як все більше та більше молоді веде малорухомий спосіб життя, що призводить до різних захворювань. Фізична культура і спорт також впливає на виховання високих моральних якостей молоді. Вона культивує волю, мужність, наполегливість у досягненні мети, почуття відповідальності та товариства. Фізичне виховання молоді є пріоритетним питанням на державному рівні.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Амосов Н.М. Раздумья о здоровье. Москва: ФиС, 1987. 364 с.
2. Бабич В.І., Зайцев В.О. Актуальні питання підготовки майбутніх учителів основ здоров'я до позакласної роботи з учнями основної школи. *Вісник ЛНУ імені Т. Шевченка*. 2010. № 8(195). С. 113-197.
3. Бобрицька В.І. Формування здорового способу життя у майбутніх учителів : монографія. Полтава: ТОВ «Поліграфічний центр «Скайтек», 2006. 432 с., С.46-92.
4. Образование и здравоохранение. Сборник научных статей / под ред. В.И. Загвязинского, В.М. Чимарова. Т.: Вектор Бук, 2004. С. 136-174.

УДК 616-083:37.091.3

*Ігор Шарун, Світлана Нудьга, Галина Самойленко
(Дніпро, Україна)*

ЗАСТОСУВАННЯ ПАЦІЄНТ-ОРІЄНТОВАНОЇ МОДЕЛІ НАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ НА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ З МЕДСЕСТРИНСТВА У ВНУТРІШНІЙ МЕДИЦИНІ

Розглянуто втілення пацієнт-орієнтованої моделі надання медичної допомоги на практичних заняттях з медсестринства у внутрішній медицині у Дніпровському базовому медичному коледжі. Впровадження пацієнт орієнтованого підходу при викладанні дисциплін терапевтичного профілю відбувається з урахуванням загальних та фахових компетенцій здобувачів освіти.

Ключові слова: *пацієнт-орієнтовна модель, медична допомога, медична просвіта, педагогічні технології, медсестринський процес.*

The implementation of the patient-oriented model of providing medical care in practical nursing classes in internal medicine at the Dnipro Basic Medical College was considered. The implementation of a patient-oriented approach in the teaching of disciplines of a therapeutic profile takes into account the general and professional competencies of students.

Key words: *patient-reference model, medical care, medical education, pedagogical technologies, nursing process.*

В умовах реформування медичної галузі безумовною вимогою сьогодення є перехід від традиційної моделі, за якої медичні працівники несуть повну відповідальність за здоров'я пацієнта, на пацієнт-орієнтовані технології, основною ідеєю яких є залучення пацієнта до співпраці, усвідомлення ним відповідальності за своє здоров'я. При цьому в процесі лікування відводиться ключова роль відкритій комунікації, взаємній повазі та емоційній взаємодії між медичним працівником і пацієнтом.

Пацієнт-орієнтована модель полягає в особливому підході до організації надання медичної допомоги, зміні парадигми взаємодії між пацієнтами, медичним персоналом та іншими сторонами, залученими до процесу лікування та одужання. Пацієнт-орієнтована модель включає вісім принципів: повагу до цінностей, переконань, озвучених потреб пацієнта; координацію та інтеграцію догляду; інформацію, комунікацію, навчання; фізичний комфорт та зменшення болю; емоційну підтримку та зменшення страху, залучення сім'ї та друзів; безперервність та наступність медичної допомоги; своєчасний і безбар'єрний доступ [1].

Ключовим у сучасній медичній освіті є формування особистості майбутнього фахівця з новим світоглядом та мисленням, що дозволяє йому гнучко, оперативно реагувати на різноманітні запити суспільства. Підготовка сучасного фахівця з медсестринства в умовах переходу на пацієнт-центровану модель надання допомоги має особливу специфіку. Усе більшого значення набуває медична просвіта, виховання у пацієнтів відповідальності за своє здоров'я. Важлива роль у використанні сучасних технологій профілактики та санітарної просвіти населення відводиться сестринському персоналу. Медичні сестри беруть активну участь у навчанні населення прийомам надання невідкладної допомоги, догляду за хворими та недієздатними особами, у реалізації програм навчання пацієнтів із захворюваннями на цукровий діабет, бронхіальну астму, серцево-судинні захворювання, коронавірусну хворобу, а також відповідають на запитання щодо щеплень від неї.

Такий підхід абсолютно новий для українських реалій. Зрозуміло, що зміна цінностей вимагатиме певного часу, швидких і гнучких дій у системі фахової передвищої освіти.

На жаль, навчальні плани та навчальні програми клінічних дисциплін не встигають за змінами, які відбуваються в практичній медицині. Теоретичні заняття дають змогу мати чіткі уявлення про етіологію, клініку, методи діагностики, принципи лікування захворювань. На практичних заняттях з дисциплін терапевтичного профілю, зокрема «Медсестринство у внутрішній медицині», «Медсестринство в геронтології, геріатрії та паліативній медицині», «Медсестринство в сімейній медицині», «Громадське здоров'я і громадське медсестринство» необхідно навчати принципам пацієнторієнтованої моделі надання медичної допомоги на всіх етапах медсестринського процесу. Під час практичних занять студенти вирішують типові і нетипові ситуаційні задачі, проблемні завдання, проводяться симуляційні тренінги. Найбільш ефективним є моніторинг виконання в певній послідовності етапів медсестринського процесу «біля ліжка» хворого. Під час практичних занять з дисциплін терапевтичного профілю здобувачам освіти надається можливість набувати навичок з комунікації з пацієнтами, бути навігаторами та маршрутизаторами з виконання призначень лікаря, забезпечувати догляд за пацієнтами з урахуванням їх актуальних та потенційних проблем, враховуючи методики традиційного та дистанційного навчання.

Впровадження пацієнт орієнтованого підходу в медичних коледжах при викладанні дисциплін терапевтичного профілю з використанням сучасних педагогічних технологій веде до створення умов для розвитку у здобувачів освіти мотивації до професійної майстерності,

підвищення рівня професійної готовності, забезпечує ефективну підготовку майбутніх фахівців.

Для підготовки майбутнього фахівця на компетентнісних засадах найважливішим є уміння впровадження набутих теоретичних знань у практичну діяльність, використання пацієнт-центрованого підходу на всіх етапах медсестринського процесу.

Під час першого етапу медсестринського процесу необхідно навчити студента комунікації з пацієнтом: як з'ясувати інформацію про пацієнта щодо його способу життя, звичок, уподобань, інформованості, соціальних умов та ін.; залучитися підтримкою пацієнта, визначити, які життєво важливі потреби в нього порушені. Студенти повинні ставитися до пацієнтів з повагою, враховувати їхні культурні традиції та право автономії. Найважливіше – це вміння слухати та чути, співчувати, емоційно підтримувати людину, яка отримує медичну допомогу.

Другий етап медсестринського процесу – це визначення проблем пацієнта (фізичних, психологічних, соціальних, духовних). На цьому етапі важливо використовувати принцип пацієнторієнтованого підходу, тобто емоційну підтримку та зменшення страху. Страх і тривожність, пов'язані з хворобою, можуть бути так само виснажливими, як і фізичні наслідки. Медичним працівникам слід звертати особливу увагу на тривогу пацієнта щодо власного фізичного стану, лікування та прогнозу, впливу хвороби на родину, занепокоєння пацієнта фінансовими наслідками хвороби [2].

Зусилля медичної сестри направлені на підтримку пацієнта та зменшення рівня його тривоги.

Третій етап медсестринського процесу – визначення цілей та планування сестринських втручань. Цілі повинні бути конкретні, реальні, відповідати проблемі, сформульовані в рамках сестринської компетенції. Медсестра розробляє індивідуальний план навчання для кожного пацієнта, обов'язково складає його разом з пацієнтом, дає поради та тісно співпрацює з пацієнтами та їх родичами.

Використовуємо пацієнт-центрований підхід: інформуємо, комунікуємо, навчаємо. Пацієнти відчувають занепокоєння за відсутності інформації про свій стан або прогноз. Для зменшення цього страху необхідно зосередитися на інформації про клінічний стан, динаміку і прогноз, про процеси лікування та надання допомоги, а також інформації, яка потрібна для збільшення самостійності пацієнта, самодопомоги та зміцнення здоров'я.

Четвертий етап медсестринського процесу – реалізація сестринських втручань. Основним принципом є фізичний комфорт, зменшення болю. Рівень фізичного комфорту для пацієнтів має велике значення. Найважливішими для пацієнтів визначено три аспекти: управління болем; допомога в повсякденній діяльності та забезпеченні щоденних життєвих потреб; медичний заклад і його атмосфера. [2] Студенти допомагають забезпечити своєчасний та безбар'єрний доступ до всіх методів діагностики та лікування, як маршрутизатори та навігатори для пацієнтів. Майбутні фахівці виконують сестринські втручання згідно з листками призначень.

П'ятий етап медсестринського процесу – оцінка та корекція догляду. Використовується принцип залучення сім'ї та друзів. Необхідно враховувати потребу пацієнта залучити рідних до прийняття рішення стосовно лікування. Без залучення сім'ї неможливо також організувати надання якісної медичної допомоги пацієнтам із хронічними захворюваннями, які часто пов'язані зі способом життя. При госпіталізації пацієнта потрібно враховувати можливість перебування його близьких поруч протягом лікування.

Свої корективи в підготовку медичних сестер вніс COVID-19 та нинішній військовий стан в Україні. Щоб зберегти пацієнторієнтоване навчання, студентам пропонується зняти виконання практичних навичок на відео. В ролі пацієнтів на цей раз були батьки, сестри, брати, інші родичі або знайомі, сусіди. Відеоролики обговорювались на конференціях в ZOOM, аналізувалось вміння спілкуватися з пацієнтом, дотримання протоколів виконання навичок. Обговорювались також і відгуки «пацієнтів» про їх відчуття під час маніпуляцій.

Таке «занурення» в професійне середовище дозволяє формувати професійну компетентність, особистісні якості студентів, впевненість в своїх силах, психологічну готовність до майбутньої практичної діяльності.

Реалізація нового пацієнт-орієнтованого підходу в підготовці медичних сестер є актуальним напрямком удосконалення фахової передвищої освіти в Дніпровському базовому медичному коледжі. Педагогічні працівники коледжу готують фахівців, здатних до активної діяльності в рамках своїх компетенцій, самостійного здійснення медсестринської допомоги, орієнтованої на потреби пацієнта; фахівців, які володіють вміннями навчати пацієнтів і їх родичів правилам догляду, збереження здоров'я та вміють адаптувати пацієнта до нових умов життя в умовах пандемій, воєнного стану.

Таким чином, застосування пацієнт-орієнтованого підходу в освітньому процесі Дніпровського базового медичного коледжу сприяє розвитку у студентів професійної майстерності, підвищенню рівня професійної готовності, забезпечує ефективну підготовку майбутніх фахівців, які готові проявити милосердя і співчуття.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. URL: <https://www.facebook.com/nszu.ukr/posts/>
2. Онлайн-курс «Практика пацієнт-центрованого підходу: участь пацієнтів у наданні медичних послуг». Школа спроможних громад Програми ООН із відновлення та розбудови миру.

УДК 371

Оксана Шишко
(Володимир, Україна)

ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Стаття висвітлює важливість формування мовленнєвої компетенції сучасного вчителя англійської мови. В ній пропонуються різноманітні види діяльності для розвитку умінь усного продукування та усної взаємодії студентів, які оволодівають англійською мовою на професійному рівні.

Ключові слова: комунікативна компетенція, вміння усного продукування та взаємодії, іноземна мова, принципи комунікативного підходу до навчання, навчання, види діяльності.

The article deals with importance of developing communicative competence of modern teacher of English language. It offers various activities and technologies for training spoken interaction and spoken production skills of students who are mastering English for future career of teacher..

Key words: communicative competence, spoken interaction and spoken production skills, foreign language, principles of communicative approach, learning, activities.

XXI століття орієнтоване на комунікацію як мету навчання іноземних мов дітей та дорослих, тобто увага наголошується на комунікативному підході до вивчення іноземної мови

Основою цього підходу є переорієнтація на комунікативну компетенцію як провідну, на спонтанність та природність комунікації, які використовуються для певної мети.

Розглядаючи питання про професійну компетентність учителя іноземних мов правомірно сказати про те, що відрізняє саме цього вчителя – це сформована іншомовна комунікативна компетенція.

Сьогодні освіті потрібен учитель не тільки добре обізнаний у своєму предметі, але й здатний створити умови, що сприятимуть розвитку та саморозвитку особистості дитини. Це

веде до пошуку та засвоєння нових методів діяльності вчителя, який повинен будувати свою педагогічну діяльність, спираючись на науково обґрунтовані процеси управління. Навчання усного продукування та усної взаємодії є основою формування комунікативної компетенції майбутніх учителів іноземної мови початкової ланки школи. Треба відмітити, що мовленнєва діяльність постає одночасно метою, змістом, формою і засобом навчання. Мовленнєво-мисленнєва активність студентів – серцевина комунікативного процесу навчання. Визначальними принципами комунікативного підходу є:

- мовленнєва спрямованість навчального процесу, яка полягає в тому, що шляхом до поставленої практичної мети є правильне користування іноземною мовою;
- індивідуалізація з точки зору особистісного її аспекту як головного засобу мотивації та активності студентів;
- функціональність, яка забезпечує відбір іншомовного матеріалу адекватного процесу комунікації;
- ситуативність;
- новизна.

Перший принцип – мовленнєво-мисленнєвої активності – передбачає мовленнєву спрямованість навчання й означає використання для формування мовленнєвих умінь і навичок умовно мовленнєвих, а отже, забезпечує оволодіння мовленням як засобом спілкування.

Другий принцип – індивідуалізації – означає врахування всіх особливостей учня як індивідуальності. Своє ставлення до оточення людина виражає в мовленні.

Третій принцип комунікативного підходу – принцип функціональності. Він означає, що будь-яка мовна одиниця виконує в процесі комунікації певні мовленнєві функції.

Обов'язковим для комунікативного підходу є ситуативність навчання. Якщо не дотримуватися принципу ситуативності у навчанні іноземної мови, то ситуативний характер дії навички не буде зафіксований у мозку і перенесення не відбудеться. Саме з цієї причини безліч вивчених слів і заавтоматизованих граматичних структур залишається невживаною, коли студенти намагаються підтримати розмову іноземною мовою. Ситуативність здатна відтворювати комунікативну реальність і таким чином збуджувати інтерес учнів реальністю спілкування.

Процес спілкування характеризується, як відомо, постійною зміною предмета розмови, обставин, умов, задач тощо. Щоб бути адекватним тій або іншій ситуації, той, хто говорить, повинен це враховувати. Не підлягає сумніву, що підготувати студента до евристичності спілкування можливо тільки через розвиток у нього здібності до адекватного реагування. Ось чому п'ятий принцип навчання мови як засобу спілкування – принцип новизни. Новизна забезпечує розвиток мовленнєвого уміння, зокрема його динамічності, здібності перефразувати, механізму комбінування, ініціативності висловлювання, темпу мови й особливо розвиток стратегіки і тактики комуніканта. Дуже ефективними прийомами роботи, які реалізують всі ці принципи є «Шеренги, що рухаються», «Карусель», «Натовп», внутрішні (зовнішні) кола (inside/outside circles); мозковий шторм (brain storm), обмін думками (think-pair-share); парні інтерв'ю (pair-interviews), адже вони забезпечують і багаторазове використання того мовленнєвого зразка, який вивчається, і постійну зміну партнерів, а отже новизну та ситуативність спілкування в умовах, максимально наближених до реальної комунікації. Дані прийоми є дієвими як для формування мовленнєвої компетенції студентів, так і їхніх майбутніх вихованців – школярів молодших класів. [4, с. 20]

Викладач має можливість за допомогою цілої низки спеціально підібраних вправ перебудувати мотиваційну сферу студентів, розвинути їх здібності та активізувати резервні можливості особистості. Максимальну увагу на кожному занятті приділяю розвитку умінь непідготовленого мовлення на початку заняття, щоб зацікавити студентів і стимулювати їх до мовлення англійською мовою. Під час мовленнєвих зарядок студенти дізнаються про дати

народження видатних людей, обмінюються інформацією, якою вони володіють про них, обговорюють проблеми, які цікавлять студентів.

Individual tasks:

- Add some more names to every group of famous people
- Collect the information about one of famous persons of Ukraine whom you admire and make the presentation.
- Write an essay about representatives of modern Ukrainian music for the English-speaking magazine.
- Find information about famous people who lived, worked and created in our town and district
- Think of any famous person who played an important role in the history of our state. Make a detailed report about this person. Provide your report with pictures and photos. Don't forget to mention:
 - Date of birth
 - Place of birth
 - Why this person is famous and respected by people
 - Any interesting facts about childhood years and life of this person.

Робота проводиться в швидкому темпі, інтенсивно. Форми роботи і матеріал урізноманітнюються від заняття до заняття.

Процес реального спілкування завжди проходить в різноманітних ситуаціях, і тому для формування навичок говоріння варто використовувати навчально-комунікативні ситуації. Комунікативні ситуації стимулюють студентів до комунікативно-вмотивованого виконання мовленнєвих дій, а спілкування в таких ситуаціях дає студентам змогу засвоїти свідомо іншомовний матеріал. Можна запропонувати слідуєчі зразки комунікативних ситуацій

1. Speak about your image of the ideal family.
2. Each family has its favourite stories about something good or bad which happened to its members. Speak about one of them in English.
3. Describe the kind of people you don't like to spend time with, and some of the things they do which you don't like.
4. Tell your friend about your family.
5. Get acquainted with your friend's family.
6. You show a friend your family album and answer all his (her) questions.
7. You talk to a distant relative trying to find out in what way you are related.
8. Your father talks to you about his brother (sister) whom you have never seen.
9. A man whom you see for the first time stops you in the street taking you for your elder brother. In the course of the talk that follows he finds who is who (his mistake).

При оцінюванні ситуативного мовлення необхідно виходити з того, наскільки глибоко реалізований комунікативний намір, чи відповідає висловлювання комунікативній ситуації, наскільки вірно використані мовні і мовленнєві засоби.

Іншомовному спілкуванню неможливо навчитися одноосібно, а тому обов'язково на заняттях використовую інтерактивні прийоми роботи. Організація одночасної роботи студентів у процесі виконання усномовленнєвих продуктивних вправ суттєво збільшує час активного мовлення кожного з них на занятті. Для ефективного виконання мовленнєвих вправ доцільно використовувати різноманітні форми одночасної роботи в парах (без зміни та із зміною мовленнєвих партнерів), в малих групах/командах з наступним підведенням підсумків роботи кожної пари/групи, в ротаційних трійках, фронтальні, індивідуально-групові форми роботи, інтерактивні та інноваційні технології навчання [3, с. 19].

Ці форми роботи передбачають переміщення учасників спілкування, а отже зміну мовленнєвих партнерів, що забезпечує розвиток умінь усної взаємодії:

Group-work

Task for Group 1: compare geographical position of Ukraine and the USA

Task for Group2: compare geographical position of Ukraine and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland

Task for Group 3: compare the surface of Ukraine and the USA and the UK

Model:

Both Ukraine and Great Britain lie in Europe, but Ukraine is situated on the European continent and Great Britain is separated from the continent by the English channel.

Great Britain is a sea country. It is washed by seas and ocean from all sides. Ukraine is a landlocked country. It is washed by seas only in the south.

In both countries there are a lot of mountains.

Project work

- Collect the information about places of historical interest of Kyiv and make the presentation.
- Collect the information about monuments of Kyiv and make presentation
- Collect the information about higher educational establishments of Kyiv and make presentation.

У майбутнього педагога важливо сформувати вміння швидко знаходити вірне рішення в будь-якій педагогічній ситуації, адаптувати прийоми роботи на уроці до наявних умов. Важливо, щоб усі етапи заняття з студентами мали комунікативне спрямування; комплексний характер реалізації освітніх цілей ; мотиваційне забезпечення іншомовної мовленнєвої діяльності здобувачів освіти ; були динамічними, з частою зміною видів і режимів роботи, що дає змогу досягти високої активності розумово-мовленнєвої діяльності; емоційність.

Отже, комунікативність майбутнього вчителя є важливим критерієм професійної підготовки, що полягає в оволодінні технологією спілкування в сумісній пізнавальній діяльності, тобто такою системою впливу на здобувача освіти, врахування його індивідуальних та вікових особливостей, розуміння його зосереджень і цінностей, що дозволяє створити атмосферу спільності, рівноправного співробітництва під час рішення пізнавально-освітніх завдань. Пройшовши поетапно опануванням комунікативними вміннями від простого до складного, від продукції до творчості, покладаючись на принципи індивідуалізації, ситуативності й новизни, студент отримує потужний імпульс для розкриття своїх особистісних якостей і творчого потенціалу.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко М.І. Розвиток ключових надпредметних компетентностей засобами англійської мови. *Англійська мова та література*. 2018. №1-3. С.5-7.
2. Буренко В. Основні аспекти формування ключових компетентностей учнів на уроках іноземної мови. *Іноземні мови в школах України*. 2018. №1. С.2-12.
3. Гаврілова С.В. Використання інтерактивних технологій для розвитку навичок говоріння. *Англійська мова та література*. 2018. №19-21. С.19-29.
4. Ільчук А. Class activities for developing speaking skills. *Англійська мова та література*. 2017. №10-11. С.20.
5. Харченко Ю.Ю. Формування ключових життєвих компетентностей в умовах сучасної модернізації освіти засобами ІКТ. *Англійська мова та література*. 2018. №1-3. С.24-26.

ПСИХОЛОГІЯ / ПСИХОЛОГИЯ

УДК 159.96

Мар'яна Бісик
(Дрогобич, Україна)

ТЕХНІКИ ПСИХОТЕРАПІЇ ТРИВОЖНИХ РОЗЛАДІВ У КПТ

Стаття зосереджується на вивченні ефективності когнітивно-поведінкової терапії (КПТ) в лікуванні тривожних розладів. У статті описуються основні підходи КПТ, включаючи когнітивну реструктуризацію, поведінкові техніки та розвиток навичок подолання тривоги, майндфулнес.

Ключові слова: когнітивно-поведінкова терапія, тривога, тривожний розлад, психотерапія.

The article focuses on studying the effectiveness of cognitive-behavioral therapy (CBT) in the treatment of anxiety disorders. The article describes the main approaches of CBT, including cognitive restructuring, behavioral techniques, and the development of anxiety coping skills, mindfulness.

Keywords: cognitive-behavioral therapy, anxiety, anxiety disorder, psychotherapy.

Модель психотерапії тривожних розладів у Когнітивно-поведінковій терапії (КПТ) базується на припущенні, що тривога виникає внаслідок нереалістичних думок та перекручень, які можуть бути змінені за допомогою психологічних методів. КПТ включає ряд стратегій, таких як ідентифікація та зміна нереалістичних думок, експонування на ситуації, що викликають тривогу, та розвиток нових поведінкових навичок. Ця модель складається з трьох основних компонентів: когнітивних переконань, фізичних симптомів та поведінки.

В КПТ використовується модель трьох компонентів, що складаються з когнітивного, фізіологічного та поведінкового компонентів. Когнітивний компонент включає ідентифікацію нереалістичних думок та перекручень, що спричиняють тривогу, та заміну їх на більш об'єктивні та реалістичні. Фізіологічний компонент включає розуміння та контроль неприємних фізичних симптомів, пов'язаних з тривогою. Поведінковий компонент включає розвиток нових поведінкових навичок та використання стратегій управління тривогою. [3]

Модель КПТ для тривожних розладів може включати когнітивну переробку і перебудовування негативних думок. Когнітивна переробка включає в себе ідентифікацію негативних думок та способів, якими вони впливають на емоційний стан, а також пошук доказів, які спростовують ці думки. Експозиційна терапія передбачає поступове введення пацієнта в ситуації, які викликають тривогу, з метою зменшення симптомів тривожності.

У КПТ основна стратегія полягає в тому, щоб змінити ці компоненти в контексті конкретної проблеми, з якою звернувся пацієнт. Психотерапевт допомагає пацієнту розпізнати його негативні когнітивні переконання та переосмислити їх. При цьому пацієнт учиться розвивати більш адекватні та корисні переконання, які можуть допомогти йому подолати тривогу. Крім того, психотерапевт може навчити пацієнта технікам релаксації та медитації, які допомагають знизити фізичні симптоми тривоги.

Когнітивна реструктуризація є ключовим елементом когнітивно-поведінкової терапії (КПТ) для лікування тривожних розладів. [2] Це процес, який дозволяє пацієнтам змінити спосіб, яким вони сприймають і реагують на події, що спричиняють їхню тривогу. У рамках когнітивної реструктуризації пацієнти навчаються розпізнавати свої деструктивні думки та переконання, що викликають тривогу, і змінювати їх на більш реалістичні та збалансовані. Пацієнти також вчать розуміти взаємозв'язок між своїми думками, почуттями та поведінкою, що дозволяє їм здійснювати більш обґрунтовані та продуктивні вибори у своєму

житті. Основна ідея когнітивної реструктуризації полягає у тому, що наші переконання та спосіб мислення можуть бути джерелом нашої тривоги. Наприклад, людина може мати переконання, що ніхто не полюбить її, і це може викликати в неї тривогу та відчуття безнадії. Застосування когнітивної реструктуризації дозволяє людині розглянути це переконання з іншого боку, наприклад, підвести докази про те, що інші люди насправді цінують її як людину. [1]

Когнітивна реструктуризація є ефективним методом лікування тривожних розладів, таких як генералізований тривожний розлад, соціальний тривожний розлад та панічний розлад. Дослідження показують, що когнітивна реструктуризація може покращувати настрій. [9] Прикладом когнітивної реструктуризації може бути перегляд пацієнтом своїх думок та переоцінка їхньої точності та адекватності. Наприклад, якщо пацієнт має думку: "Я повинен бути ідеальним у всьому, щоб бути успішним", то ця думка може призводити до тривоги та стресу. У процесі когнітивної реструктуризації пацієнт може переоцінити цю думку та замінити її на більш адекватну: "Я можу робити помилки та невдачі, але це не зменшує моєї цінності як особи". Цей процес може вимагати тренування та підтримки від терапевта, але може допомогти пацієнту зменшити тривогу та покращити якість життя.

Фізичні симптоми тривожності включають підвищений пульс, потовиділення, дихальні проблеми та інші ознаки стресу. У людей з тривожними розладами ці симптоми можуть бути особливо вираженими та досвідчуватись ними як дуже неприємними. [10]

Поведінка включає дії, які людина робить в реакції на свої когнітивні переконання та фізичні симптоми. Наприклад, людина з тривожним розладом може уникати ситуацій, які викликають тривогу, чим знижуються її можливості розвиватися та прогресувати.

Техніка експозиції є однією з ключових компонентів Когнітивно-поведінкової терапії (КПТ) для лікування тривожних розладів. Її суть полягає у тому, що клієнт зі страхом поступово піддається ситуації, яка викликає страх, з метою зменшення страху та адаптації до подібних ситуацій у майбутньому. Експозиція може проводитися на певну ситуацію, об'єкт або ідею, що викликає тривогу. [7] Експозиція [5] може бути прямою або непрямою. У прямій експозиції клієнт знаходиться в присутності стимулу, що викликає тривогу. У непрямій експозиції клієнт має можливість уявити ситуацію, яка викликає тривогу, через фантазію, медитацію або інші техніки.

Існує кілька видів експозиції. Одним з них є поступова експозиція. Клієнт поступово піддається ситуації, яка викликає тривогу, починаючи з менш інтенсивної ситуації, і поступово переходить до більш інтенсивної ситуації, коли він готовий. Іншим видом експозиції є експозиція до страху, при якій клієнт піддається ситуації, яка викликає максимальний ступінь тривоги, з метою зменшення страху в майбутньому.

Техніка експозиції є ефективною у лікуванні тривожних розладів, включаючи соціальний тривожний розлад, посттравматичний стресовий розлад та панічний розлад. Для проведення експозиції можна використовувати різні методики. Однією з них є градуальна експозиція, коли пацієнт поступово зазнає все більш і більш інтенсивних стимулів, що викликають тривогу. Наприклад, якщо основною проблемою є соціальний тривожний розлад, то на початку експозиції можна почати з простих ситуацій, наприклад, з прогулянки в одиночку, а потім переходити до більш складних, наприклад, до спілкування з незнайомими людьми. [6, 15] Психотерапевт також працює з поведінкою пацієнта, допомагаючи йому розробити стратегії для того, щоб діяти, незважаючи на тривогу. Наприклад, пацієнт може поступово звикати до тих ситуацій, які викликають тривогу, вирішувати конкретні завдання та діяти відповідно до своїх цінностей та мет.

Поведінкові експерименти є ще однією ключовою технікою у когнітивно-поведінковій терапії (КПТ) при лікуванні тривожних розладів. Ця техніка допомагає пацієнтам змінити свої переконання та поведінкові звички, що викликають тривогу та стрес. Під час поведінкового експерименту пацієнт змінює своє поведінкове реагування на ситуацію, що викликає тривогу, та спостерігає за тим, як це впливає на його почуття та переконання. Це дозволяє пацієнту дізнатися, що страхи та переконання, які він має, не є реальними, а тільки

уявними. Наприклад, якщо людина має соціальний тривожний розлад та боїться спілкуватися з незнайомими людьми, то під час поведінкового експерименту йому можна запропонувати піти на вулицю та спробувати поспілкуватися зі сторонніми людьми. Після цього пацієнт зможе оцінити свої почуття та переконання, що стосуються цієї ситуації. Це може допомогти зменшити страх та переконання, які викликають тривогу, та збільшити позитивні переконання та звички. [11]

Робота з самооцінкою грає важливу роль в лікуванні тривожних розладів у Когнітивно-поведінковій терапії (КПТ). [12] Так як негативна самооцінка може підтримувати тривожність, то в КПТ ставиться завдання перегляду та переоцінки негативних відчуттів і переконань. Клієнт навчається розуміти, що не всі думки, які виникають у нього, є правдивими, і що їх можна переоцінити. Також, в КПТ навчають клієнта замінювати негативні, шкідливі думки позитивними та об'єктивними, що допомагає зменшити тривогу та впливає на загальний стан клієнта.

Наприклад, клієнт з тривожним розладом може мати переконання, що він не може справитися зі складною ситуацією. У КПТ може бути запропоновано експеримент, в ході якого клієнт буде виконувати завдання, яке здається йому складним. Результати такого експерименту можуть допомогти клієнту переглянути своє переконання і переконатися у своїй здатності справлятися зі складними ситуаціями. [14] Таким чином, робота з самооцінкою є важливим елементом КПТ при лікуванні тривожних розладів [4], що допомагає клієнту знизити рівень тривоги і покращити загальний психічний стан.

Нам варто також розглянути роль майндфулнес у роботі з надмірною тривогою. Майндфулнес (англ. mindfulness) – це практика уважності та свідомості на теперішній момент без суджень і реакцій. У Когнітивно-поведінковій терапії (КПТ), майндфулнес використовується як один з компонентів в лікуванні тривожних розладів. [8]

Майндфулнес може допомогти пацієнтам з тривожними розладами стати більш свідомими своїх думок, почуттів та тілесних відчуттів, які часто є підґрунтям для тривоги. Окрім того, майндфулнес може допомогти у зниженні рівня стресу, який може бути підґрунтям для тривожних розладів. Практика майндфулнесу може також допомогти пацієнтам розвивати більш гнучкість у своїх мисленнях та підходах до життя, що може зменшити ризик повторного виникнення тривожних розладів. [13]

Отже, модель КПТ є важливим інструментом у психотерапії тривожних розладів. Вона дозволяє психотерапевту працювати з різними компонентами тривожності та змінювати їх, що веде до зменшення тривоги та покращення якості життя пацієнта.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Beck J. S. (2011). *Cognitive behavior therapy: Basics and beyond*. Guilford Press.
2. Beck A.T., Clark D.A., Stewart A.J. (1990). *Cognitive therapy of anxiety disorders: A practice manual and conceptual guide*. Guilford Press
3. Clark D. M. (1999). Anxiety disorders: why they persist and how to treat them. *Behaviour research and therapy*, 37 Suppl 1, S5–S27. doi:10.1016/s0005-7967(99)00048-0
4. Clark D. M., Wells A. (1995). A cognitive model of social phobia. In R. Heimberg, M. Liebowitz, D. A. Hope, F. R. Schneier (Eds.), *Social phobia: Diagnosis, assessment, and treatment* (pp. 69-93). Guilford Press.
5. Craske M. G., Waters A. M. (2005). Panic disorder, phobias, and generalized anxiety disorder. *Annual review of clinical psychology*, 1, 197-225
6. Hofmann S. G. (2008). Cognitive processes during fear acquisition and extinction in animals and humans: implications for exposure therapy of anxiety disorders. *Clinical psychology review*, 28(2), 199-210.
7. Foa E. B., Hembree E. A., Rothbaum B. O. (2007). *Prolonged exposure therapy for PTSD: Emotional processing of traumatic experiences therapist guide*. Oxford University Press.
8. Kabat-Zinn J. (2003). Mindfulness-based interventions in context: Past, present, and future. *Clinical psychology: Science and practice*, 10(2), 144-156.

9. Leahy R. L. (2003). Cognitive therapy techniques: A practitioner's guide. Guilford Press.
10. Leichsenring F., Leibling E. (2003). The effectiveness of psychodynamic therapy and cognitive behavior therapy in the treatment of personality disorders: A meta-analysis. The American journal of psychiatry, 160(7), 1223–1232. doi:10.1176/appi.ajp.160.7.1223
11. Rapee R. M., Heimberg R. G. (1997). A cognitive-behavioral model of anxiety in social phobia. Behaviour Research and Therapy, 35(8), 741-756.
12. Richards J. C., Suckling R. (2011). Improving access to psychological therapies: Phase IV prospective cohort study. British Journal of Clinical Psychology, 50(2), 184-199.
13. Segal Z. V., Williams J. M. G., Teasdale J. D. (2002). Mindfulness-based cognitive therapy for depression: A new approach to preventing relapse. Guilford Press.
14. Wells A. (2000). Emotional disorders and metacognition: Innovative cognitive therapy. Wiley.
15. Wolitzky-Taylor K., Zimmermann M., Arch J., De Guzman E. (2015). The use of exposure therapy in the treatment of anxiety disorders: A review of the evidence. Journal of anxiety disorders, 34, 1-24.

УДК 159.923.2:378.012.4-051

Леся Василенко, Роман Гобрей
(Дрогобич, Україна)

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті аналізуються особливості розвитку комунікативної компетентності майбутнього вчителя.

Ключові слова: компетентність, комунікативна компетентність, комунікативна компетентність майбутнього вчителя, спілкування, педагогічна взаємодія.

The article analyzes the peculiarities of the development of communicative competence of the future teacher.

Key words: competence, communicative competence, communicative competence of the future teacher, communication, pedagogical interaction.

Постановка проблеми. Комунікативна компетентність є дуже важливою, особливо для майбутнього педагога. Адже йому необхідно знаходити спільну мову з учнями різного віку та враховувати їх індивідуальні особливості (властивості нервової системи, особливості характеру, активності, уваги, пам'яті, емоцій, захоплення та інтереси). Це завдання стає ще більш важливим для майбутнього вчителя, який працюватиме із дітьми, які були свідками воєнних дій та пережили травматичні події.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема компетентностей майбутнього вчителя розглядається у роботах І.Когута, І.Барабаша, О.Кравченко-Дзондзи, С.Мартиненка. Дослідники О.Максимова, Ю.Рись, С.Козак, В.Ступницький розглядають це поняття як уміння правильно контактувати з іншими людьми та підтримувати цей контакт.

Мета статті: охарактеризувати особливості комунікативної компетентності майбутнього вчителя.

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі існує дуже багато тлумачень поняття «комунікативна компетентність», які з різних сторін підкреслюють важливі аспекти цього явища. Поняття «комунікативна компетентність» розглядається як: володіння колективною професійною діяльністю та прийомами професійного спілкування; як сформованість соціальної відповідальності за результати своєї діяльності; вміння вступати у комунікацію, невимушено спілкуватися; інтегральне, відносно стабільне, цілісне психічне утворення, яке включає систему комунікативних властивостей, комунікативного потенціалу

та комунікативного ядра особистості; досвід та готовність до спілкування у різних комунікативних ситуаціях; вміння розпочинати, спрямовувати, контролювати комунікативний процес [1; 3; 4; 5]. Таким чином, комунікативна компетентність є метакомпетентністю, це цілісне, інтегративне, багатокомпонентне психічне утворення, що визначає ефективність спілкування. Вона входить у соціальну, професійну, міжособистісну компетентність і є об'єднуючою ланкою цих утворень [2; 5].

Стосовно нашого дослідження, комунікативна компетентність педагога розглядається як здатність до успішної та ефективної педагогічної взаємодії з усіма учасниками освітнього простору та із соціальним оточенням для вирішення широкого кола педагогічних завдань. Високий рівень комунікативної компетентності дозволяє оптимізувати навчання, моделювати безпечні ситуації спілкування, транслювати адекватні, гнучкі та варіативні моделі комунікативної поведінки.

Від педагога вимагається володіння техніками вербального і невербального спілкування, вміння створювати соціально-педагогічні ситуації, у яких практикуються у встановленні контактів з оточуючими, у зверненні до них за допомогою, порадою, вибудовуючи правильну комунікацію. Вчитель має володіти технікою «екологічної комунікації», тобто організувати спілкування з дітьми на доступному для них рівні, враховуючи їх інтелектуальні, мовні та інші можливості відповідно до їхніх інтересів та життєвих потреб. Також, вчитель має бути здатним реалізовувати особистісно-орієнтовані освітні та комунікативні технології та гнучко керувати навчально-виховним процесом. Від комунікативної компетентності вчителя залежить демократизм та гуманізм спілкування, ефективність спілкування з погляду результативності встановлення контактів, задоволеності вчителя та школярів своєю працею.

Одним із пріоритетних напрямів роботи школи є пошук шляхів до зацікавлення і заохочення дітей до навчання, до прояву творчих здібностей, самостійного прийняття рішень у різних життєвих ситуаціях, розвиток особистості, становлення людини, «Я-концепція». Саме тут на допомогу власне і приходить комунікативна компетентність. Комунікативну компетентність можна вважати структурним феноменом, який включає в себе навички налагодження контакту з оточуючими, мовні уміння, соціально-психологічний вплив. Розглянемо вимоги до комунікативної компетентності вчителя, які зумовлені різними функціями: комунікативною, психологічною, пізнавальною.

Встановлювати міцні взаємовідносини між вчителем і учнем: вчитель має розуміти учня, вміти входити в його положення. Він також був колись учнем, не варто йому про це забувати, що учень стоїть лише на початку свого шляху до дорослості. Тому завдання вчителя допомогти йому пройти цей шлях гідно, залишаючи багаж знань за плечима і приємні спогади зі шкільної лави. Цікавим є такий факт, що майбутній вчитель, який ріс у сім'ї, де були діти, тобто мав молодших братиків чи сестричок, може краще контактувати із дітьми в класі, адже уже певний досвід присутній. Однак це можна вважати лише невеличким поштовхом, насправді знаходити спільну мову з дітьми можна навіть без досвіду, головне мати до цього покликання і не боятися. Вчитель, якого розуміють навіть з пів слова, який буде поважати учнів і допомагати їм – матиме авторитет серед них. Спілкуватись з учнями необхідно на рівних, не робити ніякої різниці між дітьми, поважати кожного, вміти вислухати до кінця, не перебивати, старатись давати підказки для того, щоб учень, який збився, розказуючи вірш чи якесь визначення, міг продовжити розповідь. Педагогічне спілкування має бути щирим, доброзичливим, уважним. Вчитель має бути серйозним у вирішенні питань, і водночас мати почуття гумору, щоб підняти настрій.

Найважливішим засобом комунікації між педагогом та школярами є саме мова – цінний інструмент праці вчителя, який має безпосередній вплив на оточуючих. Мовна культура педагога має мати такі ознаки: логічність, ясність, яскравість, образність, емоційна виразність, правильна літературна вимова, вільне, чітка дикція, правильне використання пауз; взаємовідповідність між змістом і тоном, між словами, жестами та мімікою [2].

Для успішної професійної діяльності майбутнього вчителя необхідною є психологічна підготовка. Важливо орієнтуватись на дитину, щоб створювати умови для розвитку її особистості. Дитина не має боятися висловлювати свою думку, вона має себе комфортно почувати на уроках. Вчитель має заспокоїти, розрадити, створити максимально сприятливу атмосферу для висловлювання думок, поглядів учнів (наприклад, перед контрольною чи якимось виступом перед публікою). Також при спілкуванні з дітьми слід висловлювати і вчителю власні почуття та ідеї. Слід зазначити, що не буде зайвим зізнаватись у тому, якщо чогось вчитель не знає. Це не є негативом, не дискредитує вчителя, як фахівця. Навпаки, школа – це місце, де вчать як діти, так і вчителі, і з психологічної точки зору, на підсвідомому рівні виробиться впевненість у школяра, не буде страху допускати помилок.

Зараз, перебуваючи в умовах повномасштабної війни на території нашої країни, дуже важко як дітям, так і дорослим зберігати психологічну стійкість. Стрес, тривога, паніка, невизначеність у завтрашньому дні і ряд інших проблем унеможлиблює працювати так, як до війни. Найбільше потребують психологічної підтримки ті учні, які стали свідками тих жахливих подій на окупованих територіях, вони не відчувають себе у безпеці, втратили близьких людей. Тому завдання вчителів надавати моральну підтримку.

Не кожен дорослий може чітко передавати думку мовленнєвими засобами, а якщо ми маємо на увазі вчителя, то на нього покладена ще більша відповідальність, як доступно донести матеріал до учня, які слова підібрати, щоб вирішити конфліктну ситуацію, згладжуючи гострі кути чи навіть просто відповідати на питання, які цікавлять дитину. Відповідати слід чітко, лаконічно, відповідь на питання не має породжувати нових питань.

Вміння донести інформацію – це складова структури педагогічних здібностей. Крім цього необхідно розуміти дитину, уявляти себе на її місці (так буде простіше зрозуміти мотиви вчинків школяра), бачити в учневі рівноправну особистість, вміти знайти підхід до кожної дитини, і постійно розвивати себе, зокрема, і в комунікативній сфері.

Висновки. Комунікативна компетентність – основна ланка професійної компетентності майбутнього педагога, її основна складова. Педагог – це представник професії, де мовний етикет і культура мовлення та спілкування відіграє найбільш важливу роль. Педагоги, у яких ця культура перебуває на досить високому рівні та вирізняється з поміж інших людей, мають більше перспектив та сприятливих умов для професійного успіху. Якщо ми говоримо про вчителя, особливо про того, хто готується провести свій перший урок, то звісно, він має володіти здатністю взаємодіяти із учнями, батьками, колегами по роботі, вміти чітко і доступно пояснювати матеріал, зацікавити школярів до виконання різного роду завдань. Від того, наскільки компетентно побудовано спілкування вчителя з учнями залежить результативність його педагогічної діяльності в цілому: ступінь взаємовідносин учасників комунікації, задоволеність вчителя та учнів своєю працею, морально-психологічний клімат в учнівському колективі.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Когут І.В. Формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя: дис... на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04. Полтава, 2015. 250 с.
2. Кравченко-Дзондза О. Формування комунікативної компетентності студентів у процесі вивчення дисциплін філологічного циклу. *Молодь і ринок*. 2014. № 7. С. 98-102.
3. Максимова О.О. Комунікативна компетентність вчителя початкової школи. *Молодь і ринок: щомісячний науково-педагогічний журнал*. Дрогобич, 2016. № 5 (136). С.59-63.
4. Мартиненко С. М. Діагностична діяльність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика: [монографія]. Київ: КМПУ імені Б. Д. Грінченка, 2008. 434 с.
5. Мимренко О. Розвиток комунікативної компетентності як складової професійного зростання педагогічних працівників закладів професійної освіти. *Професійна педагогіка*. 2020. №1(21). С.107-115.

МЕНТАЛЬНИЙ РЕСУРС ФАХІВЦЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ ВІЙНИ

У статті обґрунтовано потребу у вивченні та дослідженні проблеми ментального здоров'я фахівців соціальної сфери; диференційовано основні причини професійного вигорання соціономіста в роботі з уразливими верствами населення в умовах війни. Описано найактуальніші способи профілактики професійного вигорання.

Ключові слова: професійне вигорання, уразливі категорії населення, ментальне здоров'я, емоційний ресурс, соціономіст (соціальний працівник/педагог) / фахівець соціальної сфери, супервізія.

The article substantiates the need to study and research the problem of mental health of social workers; differentiates the main causes of professional burnout of a social scientist working with vulnerable groups of the population in the conditions of war. The most relevant ways of preventing professional burnout are described.

Key words: professional burnout, vulnerable populations, mental health, emotional resource, socionomist (social worker/educator) / social worker, supervision.

Постановка проблеми. У часи російсько-української війни до уразливих категорій населення, що потребують термінової допомоги й ресурсного втручання, додано ще одну: внутрішньо переміщені особи, які втратили рідних, вимушено покинули домівки, зазнали жорстоких поневірянь унаслідок дій агресора. Це зумовлює нові виклики в роботі соціального працівника, що своєю чергою спонукає до збереження, більше з тим – оперативного збагачення фахової компетентності та вдосконалення так званих «hard skills». У ситуації оперативних змін, коли обсяг робіт, компетентнісні «прогалини» й недостатність часу для їх заповнення з об'єктивних причин, не узгоджуються, на соціального працівника спіткає швидке, аніж за будь-яких інших обставин, професійне вигорання. Через вигорання бракує часу на особисті справи, з'являються проблеми у всіх сферах життя, збільшується вірогідність розвитку хвороб, стресу, депресії, апатії тощо. Тому постає питання збереження ментального здоров'я, відновлення емоційного ресурсу.

Україн важливого значення набувають такі характеристики фахової компетентності, як: самоменеджмент та моральна стійкість до проблем клієнта.

Виклад основного матеріалу. Із кінця ХХ століття в Україні відбувається стрімкий та постійний розвиток соціальної роботи. Відтоді й дотепер законодавство країни перманентно зазнає змін. Потужний та вагомий досвід фахівців цієї галузі накопичується та трансформується у значну кількість наукових праць та спеціальної фахової літератури. Завжди були актуальними й широко досліджуваними технології, методики, методи й прийоми у соціальній роботі з клієнтом. Натомість проблема формування / вдосконалення soft skills & hard skills соціономіста, зокрема для запобігання емоційному вигоранню, збереженню ментального ресурсу, оптимізації соціальної комунікації, дотепер у такому поєднанні не розглядалася. А втім, саме особистісне зростання фахівця соціальної роботи має стати дієвим інструментом профілактики професійного вигорання.

В умовах війни, робота соціальних працівників, соціальних педагогів, психологів стала невід'ємною і авангардною частиною життя суспільства. Як будь-які ліки від хвороби, професійна допомога фахівця соціальної сфери, у певному сенсі й сам фахівець стають «пігулкою» для клієнтів. У підсумку – стрес, тривоги, панічні атаки, нервові зриви, емоційна нестабільність – всі ці виклики соціономіст приймає на себе. Здавалося б, майбутніх фахівців одразу вчать як боротися з вигоранням, як не працювати на шкоду собі, почасти – як діагностувати небезпеку. Але в методичному арсеналі соціального працівника бракує механізмів гнучкого використання цих знань у кризових ситуаціях.

Власний досвід соціальної роботи авторки статті під час воєнного стану дозволив сформулювати три ключові питання, обґрунтована відповідь на які допоможе запобігти професійному вигоранню. Основний зміст питань є традиційним і часто відтворюваним на сторінках фахової літератури. Однак, на наш погляд, отримавши адресну акцентуацію у відповіді, можна отримати дієві механізми в індивідуальній профілактиці професійного вигорання. Нижче у таблиці наведено трійку найактуальніших запитань і першочергових відповідей на них у контексті аналізованої проблеми.

Табл. 1

Актуальні запитання та відповіді у контексті професійного вигорання

Запитання	Відповіді
Чому відбувається професійне/емоційне вигорання соціономіста?	Особистісно-емоційні чинники, що є первинними симптомами емоційного вигорання
Як впоратися з емоційним вигоранням?	Перший крок у боротьбі з емоційним вигоранням – прийняття дійсності та усвідомлення того, що це норма.
Що допоможе зберегти ментальний ресурс фахівця соціальної сфери?	Професійні поради фахівців, які впоралися з емоційним вигоранням.

Чітке розуміння причин професійного вигорання, зокрема особистісно зумовлених, дозволить побудувати індивідуальну траєкторію запобігання цьому явищу.

Проаналізувавши низку джерел фахової літератури, особистий досвід та практику інших фахівців соціальної роботи, можемо окреслити найпоширеніші причини емоційного вигорання:

- відчуття надмірної відповідальності, через це – надмірне прагнення допомогти клієнту;
- невідповідність між очікуваннями від роботи та реальними її результатами;
- надзвичайні умови життя (повітряні тривоги, вимкнення світла);
- допомога так званим «складним категоріям» (наприклад, важкохворим людям; самотнім матерям, зокрема тим, які піклуються про дитину з обмеженими можливостями; пораненим військовослужбовцям; багатодітним сім'ям, що опинилися в складних життєвих обставинах; людям похилого віку, які залишились на самоті). Йдеться не тільки про ВПО, але й про більшість громадян України, адже внаслідок війни більшість із них стали уразливими перед життєвими викликами.
- поєднання 2-х і більше видів діяльності. Знову ж таки, причини є різними: прагнення допомогти країні, тобто волонтерська діяльність та робота в соціальній сфері вимагає подвійного ресурсу, адже відбувається постійний, безперервний потік спілкування з людьми;
- низька заробітна плата; втрата стабільного доходу на попередньому місці роботи;
- гіпертрофована відповідальність, унаслідок якої відбувається систематичне перекладання обов'язків інших людей на себе;
- перфекціонізм – комплекс «відмінника/відмінниці» («я повинна все встигнути», «я маю допомогти по максимуму», «тільки я можу розв'язати ці проблеми» та ін.), що призводить до виснаження.

Окреслимо симптоми емоційного виснаження.

1. Легкий стресовий стан (який ми ще контролюємо і можемо швидко заспокоїтись); 2. З'являються негативні думки, песимізм, агресія на певні ситуації; 3. Відбувається поступовий перехід в стан пригнічення, апатії, підключаються психосоматичні розлади: безсоння або навпаки – сонливість, переїдання чи відсутність апетиту, висипання на шкірі/свербіж, невідповідна реакція на дії оточуючих: плаксивість чи надмірна радість. 4. Зневіра у власних силах, у підсумку фахівець почуває себе нещасним. 4. Врешті-решт – відчуття байдужості [1].

Парадокс полягає в тому, що всі наведені симптоми часто сприймаються фахівцем як аномальні, що унеможливує подальшу продуктивну професійну діяльність. Натомість у

колі професійних міркувань це є абсолютно **нормальним**. Прискорення чи гальмування процесу емоційного вигорання значною мірою залежить від особистісно-емоційних чинників, як-от: емоції, характер, темперамент.

Наведені особистісні чинники впливають на професійну емоційно-вольову стійкість фахівця. Для кращого розуміння семантичного значення слова «вигорання» в таблиці коротко окреслено психотипи особистостей, які найчастіше стають вразливими до емоційного, а згодом і професійного вигорання [2].

Табл. 2.

Психотипи особистостей

Психотип	Характерна поведінка
«Милосердний емпат»	Намагається всім допомогти, навіть на шкоду собі. Більшість часу витрачає на роздуми про проблеми інших. «Ефект сірника». Швидко втрачається емоційний, фізичний ресурси; зростає тривога, відчуває психосоматичні розлади та постійне сумління совісті
«Людина без кордонів»	Фахівець на якого перекладають обов'язки та роботу колег, керівництва або ж клієнт починає маніпулювати фахівцем. Така особистість дуже «гнучка», наприклад, працює в неробочий час, адже не може відмовити, сказати «ні». Згодом у порушуються всі допустимі особисті кордони фахівця
«Агресор в дії»	Роздратованість та імпульсивність завжди заважають такій людині конструктивно вести діалог з клієнтом, колегами. Виникає швидке емоційне виснаження та відчуття недостатнього самоствердження. З такою особистістю дуже складно знайти спільну мову
«Супергерой/ка»	Соціоміст надмірно переймається про те, що він занадто мало докладає зусиль для покращення ситуації. Намагається взяти на себе багато завдань, не дозволяє іншим колегам допомогти, адже вважає, що ця «місія» під силу тільки йому/їй
«Волонтер»	Через постійні переживання, може виникати панічне відчуття провини. Хочє постійно опікуватись іншими, для того, щоб всі вразливі верстви населення отримали допомогу. Збільшується рівень стресу, може бути депресія

У кожної людини є свій запас ментального здоров'я/ресурсу. І це лише питання часу: скільки в умовах війни й насиченого темпу життя витримає фахівець.

За результатами аналізу фахової літератури й досвіду соціальної роботи в умовах воєнного часу авторці вдалося виокремити швидкі та дієві способи профілактики професійного вигорання. Для цього, можна спробувати техніку оперативного реагування, використовуючи, як інструмент два запитання, які потрібно ставити собі в момент виснаження:

1. Чи можете Ви розв'язувати проблеми / питання / завдання за людину, яка не хоче допомагати собі?

2. Чи можете Ви своїми стражданнями покращити його (клієнта) ситуацію?

Відповідь на ці запитання, на наш погляд, убезпечить плекання почуття провини, а згодом значною мірою – професійне вигорання.

Наступним дієвим інструментом вважаємо саморефлексію та самоаналіз. Для того, щоб ефективно протидіяти емоційному вигоранню потрібно не боротися з цим відчуттям, а сприйняти і прийняти виклик та прожити (пропрацювати) свої емоції. При цьому не варто

закриватися в собі, мовчати, радше – замовчувати власну потребу у професійній допомозі. Доцільно взяти «тайм-аут» – дати собі час «перехворіти», відпустити ситуацію.

У виробничих умовах частіше, ніж зазвичай, потрібно проводити супервізії з психологом, зокрема напрацьовувати навички самоменеджменту.

Для збереження ментального ресурсу соціальному працівнику/педагогу корисно дотримуватися правил тайм менеджменту для продуктивної праці:

- 1) нормально харчуватися (не забувати про прийоми їжі);
- 2) лягати не пізніше 12-ї години, спати не менше 6 годин на добу;
- 3) знаходити час на відпочинок (вимкнути телефон, не читати новини, не вислуховувати негатив від інших) чи знайти для себе хобі, яке відволікає від роботи [3].

Загалом навички ефективного планування свого робочого часу важливо розвивати у майбутніх фахівців соціальної роботи ще під час навчання у закладах освіти. Для розподілу обов'язків та роботи, під час допомоги клієнту, фахівець має використовувати «легкі навички» такі як: саморефлексія, тайм-менеджмент, пропрацювання власної прокрастинації, вибудовування особистих кордонів.

Від ментального ресурсу, на наш погляд, значною мірою залежить фахова компетентність соціономіста. Тому постійна, безперервна освіта фахівця допоможе покращити особистісні якості. Значну роль відіграє неформальна освіта: тренінги, онлайн-форуми, школи з розвитку навичок. Студенти факультету психології і соціальної роботи, зокрема майбутні фахівці соціальної роботи, постійно проходять спеціальне, профільне, неформальне навчання, що в подальшому допоможе їм запобігти професійному вигоранню.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. URL: <https://suspilne.media/54640-profesijne-vigoranna-so-ce-take-ta-ak-ne-stati-jogozertvou/> suspilne.media (дата звернення: 20.05.2023 року)
2. URL: <https://healthcenter.od.ua/psychichne-zdorovya/emocijne-vygorannya/> Одеський обласний центр Громадського здоров'я (дата звернення: 21.05.2023 року).
3. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/efektivni-poradi-vid-emocijnogo-vigorannya-pid-chas-vijni/> Міністерство освіти та науки України (дата звернення: 21.05.2023 року).

УДК 159.9

*Максим Зілюк, Наталія Зілюк
(Володимир, Україна)*

ВЕРБАЛЬНІ І НЕВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ КОМУНІКАЦІЇ

Статтю присвячено дослідженню основних вербальних та невербальних засобів спілкування в роботі секретаря.

Ключові слова: вербальне спілкування, діалогічне мовлення, монологічне мовлення.

The article is devoted to the study of the main verbal and non-verbal means of communication in the secretary's work.

Keywords: verbal communication, dialogic speech, monologic speech.

Ділове спілкування у процесі управлінської діяльності виконує комунікативну (обмін інформацією), інтерактивну (обмін діями), перцептивну (взаємсприйняття і встановлення взаєморозуміння між партнерами під час спілкування) функції. Їх реалізація є передумовою ефективності ділового спілкування. Для цього необхідно, щоб секретар знав і вмів використовувати усі його види, типи і форми.

Основою поділу ділового спілкування на види є ступінь участі або неучасті у ньому мови (мовного коду). За цією ознакою виокремлюють вербальне та невербальне ділове спілкування.

Вербальне спілкування (лат. *verbum*- слово) - усне, словесне спілкування, учасники якого обмінюються висловлюваннями щодо предмета спілкування, воно відбувається завдяки використанню усної і писемної мови, що забезпечує формування і відтворення думок, почуттів мовця [4].

Залежно від комунікативної ситуації використовують розмовну мову (у повсякденному спілкуванні), літературну мову (опрацьована майстрами слова природна мова, яка є мовним еталоном народу), письмову мову (фіксування на певних носіях – папері тощо – інформації і прочитання написаного), усну мову (артикуляційне відтворення інформації та сприйняття її на слух). Мова може бути і штучною, необхідність якої зумовлена неможливістю використання природної. Такими мовами є азбука Морзе, есперанто, Брайля та ін.

Залежно від позицій учасників комунікативного процесу вербальне спілкування поділяють на пряме і непряме [4].

Пряме вербальне спілкування здійснюється шляхом безпосереднього усного контакту між учасниками спілкування (спілкування «обличчям до обличчя»). Під час прямого вербального спілкування інформація передається за допомогою мовних знаків та інтонаційних засобів (підвищення або пониження тону, манера вимови, що виражає почуття, ставлення до предмета висловлювання). Крім того, пряме вербальне спілкування охоплює елементи невербального (жести, міміку, пози тощо).

Розрізняють такі форми прямого вербального спілкування: індивідуальне монологічне, індивідуальне діалогічне, групове діалогічне, групове монологічне.

Особливістю *індивідуального монологічного* спілкування є передавання відправником усної інформації реципієнту без зворотного зв'язку. За такої ситуації працівник вислуховує керівника, не висловлюючи своєї реакції. Це аж ніяк не означає відсутність реакції підлеглого, оскільки вона може виявитися у невербальній формі [3].

Індивідуальне діалогічне спілкування відбувається між двома людьми і передбачає зворотний зв'язок між відправником і реципієнтом. Як правило, це поетапне передавання інформації: відправник передає інформацію реципієнту, який осмислює її і доводить до відома відправника власну думку, тобто первинний відправник і реципієнт міняються ролями. Потім процес повторюється.

Під час *групового монологічного* спілкування учасниками комунікацій є троє і більше осіб. В управлінні цю форму найчастіше застосовують при проведенні так званих авторитарних нарад («оперативок», «п'ятихвилин» тощо), коли керівник дає завдання підлеглим на певний період.

Групове діалогічне спілкування є формою колективного обговорення проблем, ситуацій, пропозицій тощо на ділових нарадах, засіданнях колегіальних органів управління тощо. Як правило, таке спілкування розпочинається в монологічній формі. Керівник знайомить присутніх з предметом наради, вислуховує думки учасників і підбиває підсумки, формулює спільне рішення щодо слушності пропозицій [3].

Особливістю непрямого вербального спілкування є відсутність безпосереднього контакту між учасниками, отже, інформація, що передається, більш «стерильна» порівняно з прямим вербальним спілкуванням, тобто позбавлена емоційного (інтонаційного) забарвлення і не супроводжується невербальними засобами спілкування. Основні недоліки такої форми спілкування – обмеженість інформації, яку можна подати письмово, затримання в часі між відправленням інформації і отриманням зворотного зв'язку від реципієнта, ймовірність виникнення помилок при розшифруванні повідомлення [2].

Невербальне спілкування – обмін інформацією між людьми за допомогою немовних комунікативних елементів (жестів, міміки, виразу очей, постави та ін.), які разом зі засобами мови забезпечують створення, передавання і сприйняття повідомлень.

Формами невербального спілкування є міміка, постава, жести, умовні сигнали.

Міміка – вирази обличчя, спричинені рухами його м'язів, які виражають різні емоції.

Постава – звичне положення тіла під час сидіння, ходіння тощо.

Жести – рухи, виконувані переважно руками, іноді й ногами.

Умовні сигнали – побудовані на основі усного мовлення системи передавання повідомлень за допомогою жестів, зрозумілих лише для певного кола осіб [2].

Висновки. За допомогою вербальних засобів співрозмовник передає достовірність інформації іншому співрозмовнику. Мовлення є основним, але не єдиним типом спілкування. Обмін інформацією між людьми, в тому числі і діловому житті, здійснюється за допомогою засобів невербального спілкування.

Невербальне спілкування дає змогу зробити певні висновки про особистісні якості співрозмовника, про стосунки учасників взаємодії, ставлення до розмови. Уміння розшифровувати такі сигнали під час спілкування допомагає оцінити ступінь достовірності інформації, поданої у словесній формі.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Гах Й.М. Етика ділового спілкування: навч. посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005.
2. Зусін В.Я. Етика та етикет ділового спілкування: навч. посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005.
3. Палеха Ю.І. Ділова етика: навч. посібник. Київ: В-во Європ. ун-ту, 2002.
4. Хміль Ф.І. Ділове спілкування: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.]. Київ: Академвидав, 2004.

УДК 159.922.8:159.923.2

*Надія Труш, Марія Заміщак
(Дрогобич, Україна)*

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ ЯК УСПІШНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ

У статті представлено роль ціннісних орієнтацій в юнацькому віці як успішність професійної самореалізації. Зазначено, що ціннісні орієнтації молодих людей є динамічним процесом, який змінюється через вибір діяльності, особистісним розвитком, набуття професійного досвіду та розвиток самосвідомості на більш високому рівні.

Ключові слова: ціннісні орієнтації, юнацький вік, професійна самореалізація, професійне самовизначення, особистісна зрілість.

The article presents the role of value orientations in youth as a success of professional self-realization. It is appointed that the value of the orientation of young people is a dynamic process, which changes through the choice of activity, special development, the development of professional certification and the development of self-confidence on a higher level.

Key words: value orientation, youthful age, professional self-realization, professional self-development, special maturity.

Молодь є особливою соціальною групою, яка перебуває на стадії формування особистості і знаходиться в процесі активного відкриття та розуміння світу. У цьому процесі ціннісні орієнтації відіграють важливу роль, оскільки вони визначають основні цілі, потреби, мотиви які молодь в юнацькому віці прагне досягти та визначають її поведінку в різних життєвих ситуаціях.

Ціннісні орієнтації важливі, зокрема, для молоді, оскільки саме на цьому етапі формується особистість та визначається майбутнє життя молодої людини. Молодь постійно знаходиться в пошуку свого сенсу, місця в житті, своєї майбутньої професії, своїх ідей, норм та цінностей. Тому ціннісні орієнтації можуть впливати на їх ставлення до суспільства, взаємостосунки з іншими людьми, на формування Я-професіонал та багато іншого.

М. Савчин, Л. Василенко зазначають, що в юнацькому віці (приблизно від 18 до 20 років) формується зрілість, яка наділяє юнаків та дівчат здатністю самостійно приймати й реалізовувати рішення, розробляти життєві плани, бути активним учасником суспільного життя, усвідомлювати особисту громадянську відповідальність за певні життєві вибори й особистісні цінності, бути повноправним суб'єктом свого життя, реалізуючи конкретні його стратегії [6]. Зокрема, можемо зазначити, що важливу роль у формуванні зрілості та самостійності молоді відіграють ціннісні орієнтації. Оскільки, якщо у людини є ясні та здорові ціннісні орієнтації, то вона має більш визначену мету в житті, більш чітко сформульовані життєві плани, більш відповідальне ставлення до свого життя та свого місця у суспільстві.

Л. Іванцев вказує на основні чинники життєздійснення особистості у студентському віці, а саме: усвідомлення та виявлення життєвих цілей, цінностей, життєвого призначення; виховання у собі здатності реагувати на можливі проблеми, правильно оцінюючи їх і корегуючи згідно із системою прийнятих цінностей [3].

Уміння визначати напрями й будувати життєві особистісні плани, знаходити власне місце у світі – важливий показник особистісної зрілості. І саме переосмислення цінностей та переоцінка смислів – закономірний процес розвитку особистості в юнацькому віці в цьому аспекті. Активізація ціннісної сфери лежить у площині діалогічного підходу, адже лише в діалозі створюються унікальні можливості становлення особистості в юнацькому віці як професіонала, схильної до самоактуалізації, самореалізації, співтворчості, взаємодії з іншими. Г. Радчук пропонує таку ієрархію цінностей юнаків та дівчат, які навчаються у закладі вищої освіти: 1) «безпека» і «зрілість», 2) «самовизначення», 3) «досягнення», 4) «соціальність», 5) «стимулювання» і «підтримка традицій», 6) «насолада» та «духовність», 7) «соціальна влада», 8) «конформізм», 9) «соціальна культура» [5]. Професіоналізація – це неперервний процес розвитку майбутнього фахівця, за допомогою якого він оволодіває необхідними професійними знаннями, вміннями та компетенціями для ефективної професійної діяльності та адаптації до змін в освітньому просторі. Професіоналізація пов'язана з професійною діяльністю і передбачає входження особистості в професійно-освітній простір, засвоєння досвіду, стандартів та цінностей професійної спільноти, а також розвиток особистісних здатностей та якостей.

Науковці розглядають професіоналізацію як одну із складових соціалізації особистості в юнацькому віці. Її можна вважати процесом підходу до об'єктивних характеристик професійної діяльності, встановлених суспільством, та до еталону професійної моделі.

Професіоналізація у закладі вищої освіти є процесом самовизначення, самоактуалізації, самореалізації особистості в умовах навчально-професійної діяльності, взаємодії та спілкування, який спрямований на максимальну реалізацію особистісних можливостей та особистісно-професійних, здатностей, особливостей, компетентностей. Погоджуючись з думкою багатьох науковців можна виокремити головні структурні компоненти професіоналізації: 1) функціональні та смислові аспекти; 2) «професійний освітній простір»; 3) «образ Я – професіонал». Для розуміння особливостей професіоналізації у юнацькому віці важливими є такі положення: 1) професійна ідентичність аналізується через єдність функціонального Я (діяльність, спілкування, вчинки, дії) та екзистенційного Я (сенси, цінності діяльності, відповідальність, вибір, вирішення складних життєвих ситуацій, внутрішні конфлікти); 2) вплив професійного освітнього середовища є значущим у процесі формування ідентичності; 3) у процесі самовизначення, самоактуалізації та самореалізації молодь формує уявлення про себе як Я-професіонала.

Ш. Шварц згрупував цінності у 10 типів, які визначають спрямованість життєвої активності людини: 1) влада: цінність, пов'язана з бажанням контролювати і впливати на оточуючих людей і події; 2) досягнення: цінність, пов'язана з бажанням успіху, досягнень і високої результативності; 3) гедонізм: цінність, пов'язана з бажанням приємних інтенсивних вражень, насолоди і задоволення; 4) стимуляція: цінність, пов'язана з бажанням нових вражень, ризику, збудження і змін; 5) самостійність: цінність, пов'язана з бажанням незалежності, автономії і свободи в прийнятті рішень; 6) універсалізм: цінність, пов'язана з

бажанням рівності, справедливості, збереження природи і благополуччя всього людства; 7) доброта: цінність, пов'язана з бажанням благополуччя і добробуту інших людей; 8) традиції: цінність, пов'язана з бажанням поваги до культурних і релігійних традицій, підтримання порядку і гармонії; 9) конформність: цінність, пов'язана з бажанням відповідати соціальним нормам, правилам і очікуванням; 10) безпечність: цінність, пов'язана з бажанням безпеки, стабільності і відсутності загрози [2]. Аналізуючи ці типи цінностей, можна зробити висновок, що кожна людина має свої пріоритети і пріоритетні цінності, які визначають його спрямованість у житті та вибір дій.

Л. Коберник, узагальнюючи результати діагностики ціннісних орієнтацій у юнаків та дівчат, виділяє такі їх групи: 1) цінності особистого життя (здоров'я, любов, хороші та вірні друзі, щасливе сімейне життя тощо); 2) індивідуальні цінності (матеріальне забезпечення, самостійність, краса, високі домагання, сміливість, тверда воля, сила волі, нестерпність до недоліків, життєрадісність тощо); 3) етичні цінності (вихованість, чуйність, чесність, милосердя, справедливість тощо); 4) цінності професійної спрямованості (цікава робота, суспільне визнання, впевненість у собі, освіченість, раціоналізм тощо); 5) цінності розвитку і пізнання (розвиток, творчість, активне життя тощо) [3]. Серед компонентів сформованості ціннісних орієнтацій в юнацькому віці, науковці виокремлюють ціннісно-смысловий, оцінно-пізнавальний та емоційно-вольовий, оцінка яких реалізується за наступними критеріями: потреба у пізнанні, інтелект, мислення, знання, рефлексія, самоорганізація [2].

І. Бех підкреслює, що головною метою освітнього процесу у закладі вищої освіти є розвиток морально-духовної складової майбутнього фахівця. Науковець зазначає, що цей процес передбачає усвідомлене та осмислене самовиховання й саморозвиток за найвищою мірою смисло-ціннісного буття людини [1]. Мета освіти у підході І. Беха відповідає загальнолюдським цінностям, таким як моральність, справедливість та гуманізм. Він вважає, що цінності та моральні якості повинні бути розвинуті у процесі навчання, які дозволять майбутнім фахівцям стати не лише компетентними, але й морально-духовно розвиненими людьми.

Після огляду та аналізу теоретичних концепцій можна зробити висновок, що ціннісні орієнтації молодих людей є динамічним процесом, який змінюється через вибір діяльності, особистісним розвитком, набуття професійного досвіду та розвиток самосвідомості на більш високому рівні. На верхньому рівні ієрархії системи цінностей наведено такі цінності, як свобода, здоров'я, матеріальні та етичні цінності, цінності сім'ї, любові та близьких друзів.

Отже, вивчення процесу формування ціннісних орієнтацій у юнацькому віці допомагає зрозуміти закономірності формування системи цінностей, ціннісних орієнтацій, моральних норм та особистісних смислів у сучасної молодішої генерації, а також вирішити проблеми, пов'язані з її професійним самовизначенням та самореалізацією.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Виховання особистості: сходження до духовності. Київ : Либідь, 2006. 272 с.
2. Вірна Ж. П. Професійна ідентифікація: побудова і валідація тесту кольорових відношень для діагностики усвідомлення професійного образу. *Практична психологія та соціальна робота*. 2002. № 3. С. 21–25.
3. Коберник Л. О. Ціннісні орієнтації як чинник виникнення та подолання конфліктних форм поведінки в юнацькому віці : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07. Київ, 2010. 21 с.
4. Пророк Н. В. Місце особистісних цінностей в процесі професійної Соціалізації. Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Т. VI. Вип. 3 / за ред. С. Д. Максименка. Київ : ГНОЗІС, 2004. С. 180-185.
5. Радчук Г. К. Аксіопсихологія вищої школи: монографія. Тернопіль, 2014. 380 с.
6. Савчин М. В., Василенко Л. П. Психологічні засади організації особистісно-професійного зростання майбутнього педагога: навч. посібник. Дрогобич: РВВДДПУ ім. І. Франка, 2012. 24 с.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ / ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ

УДК 004.932.2:519.688

Євгеній Вербенко, Ольга Мацуга
(Дніпро, Україна)

ПРОГРАМНА РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕТЕКТОРІВ ТА ДЕСКРИПТОРІВ КЛЮЧОВИХ ТОЧОК

У роботі розглянуто особливості програмної реалізації детекторів ключових точок Harris, Shi-Tomasi, SIFT, SURF, FAST, ORB та дескрипторів SIFT, SURF, BRIEF, ORB. Розроблено програмне забезпечення на мові Python, в якому їх реалізовано.

Ключові слова: ключові точки зображення, детектори, дескриптори, програмне забезпечення.

The paper considers the software implementation peculiarity of Harris, Shi-Tomasi, SIFT, SURF, FAST, ORB key point detectors and SIFT, SURF, BRIEF, ORB descriptors. Python software has been developed in which they are implemented.

Key words: image key points, detectors, descriptors, software.

Вступ. Ключові точки – це точки на зображенні, які мають унікальні характеристики, на основі яких можна ідентифікувати та порівняти зображення. Ключові точки використовуються в багатьох задачах комп'ютерного зору, таких як розпізнавання об'єктів, зшивання зображень, 3D-реконструкція, відстеження руху та доповнена реальність. У розпізнаванні об'єктів ключові точки дозволяють виявляти та описувати особливості об'єктів, зіставляти об'єкти на різних зображеннях і класифікувати об'єкти. Під час зшивання зображень ключові точки використовуються, щоб вирівняти одне зображення відносно іншого. У 3D-реконструкції ключові точки дозволяють оцінити 3D-положення та орієнтацію об'єкта або камери.

Постановка задачі. Необхідно проаналізувати існуючі детектори та дескриптори ключових точок, особливості їх програмної реалізації і розробити програмне забезпечення, в якому їх реалізувати.

Основний матеріал. У процесі роботи було розроблено програмне забезпечення на мові Python у середовищі PyCharm. Програмне забезпечення складається з двох модулів: у першому реалізовано детектори, у другому – дескриптори ключових точок у вигляді окремих функцій. Кожна функція приймає на вхід зображення у градаціях сірого, фактично одну матрицю з елементами від 0 до 255. Використання зображень в градаціях сірого, а не кольорових, в усіх детекторах і дескрипторах пояснюється декількома причинами. По-перше, такі зображення не містять кольорову інформацію, але містять інформацію про представлені на них об'єкти, якої достатньо для знаходження і описання ключових точок. По-друге, витрати часу на обробку однієї матриці пікселів, якою описуються зображення у градаціях сірого, набагато менші, ніж трьох матриць, які мають місце для кольорових зображень. По-третє, одна матриця займає менше місця в пам'яті комп'ютера.

У програмному забезпеченні реалізовано:

- детектори кутів Harris, Shi-Tomasi, FAST;
- дескриптор BRIEF;
- детектори і дескриптори SIFT, SURF, ORB.

Нижче описано особливості реалізації зазначених детекторів і дескрипторів:

1. Детектор Harris [1] дозволяє шукати ключові точки у вигляді кутів. Для кожної точки зображення (x, y) на основі її околу W розраховується матриця

$$M = \sum_{(u,v) \in W} w(u,v) \begin{bmatrix} I_x^2 & I_x I_y \\ I_x I_y & I_y^2 \end{bmatrix},$$

де I_x, I_y – похідні по x та y , які обчислюються за допомогою оператора Собеля шляхом згортки зображення з ядрами K_x та K_y відповідно

$$K_x = \begin{bmatrix} -1 & 0 & 1 \\ -2 & 0 & 2 \\ -1 & 0 & 1 \end{bmatrix}, \quad K_y = \begin{bmatrix} 1 & 2 & 1 \\ 0 & 0 & 0 \\ -1 & -2 & -1 \end{bmatrix}.$$

Власні значення матриці M мають важливу властивість: якщо обидва власні значення достатньо великі, то точка є кутом. Але розрахунок власних значень витратний за часом, тому Харріс та Стефенс запропонували таку міру відгуку:

$$R = \det M - k(\text{trace } M)^2.$$

Вона має наступну властивість: якщо $R > 0$, то це кут, і чим більше це значення, тим «сильніший» кут.

2. Детектор Shi-Tomasi [2] є модифікацією детектора Harris. В ньому значення відгуку розраховується як $R = \min(\gamma_1, \gamma_2)$, де γ_1, γ_2 – власні значення матриці M . Автори пишуть, що пошук кутів за такою формулою проходить стабільніше, але розрахунок власних значень сповільнює роботу алгоритму.

3. Детектор SIFT [3] знаходить інваріантні до масштабу ключові точки. Для знаходження таких точок використовується піраміда зображень. Вона формується з октав та рівнів в кожній октаві. У кожній наступній октаві початкове зображення зменшено вдвічі відносно попередньої. На кожному рівні октави зображення розмивається фільтром Гауса з наростаючою силою розмиття. Далі в кожній октаві на основі розмитих зображень I_i та I_{i+1} формується зображення з різниць гаусіанів (Difference of Gaussians, DoG) $\text{DoG} = I_{i+1} - I_i$.

В кожній октаві беруться одразу три рівні, що йдуть підряд. Для кожного пікселя центрального рівня перевіряється, чи є його інтенсивність найменшою або найбільшою серед сусідів на всіх трьох рівнях. Всього таких сусідів 26 (8 на поточному зображенні, 9 на зображенні рівнем вище та нижче). Точки, які є локальними мінімумами чи максимумами, вважаються ключовими. Далі подавляються слабкі ключові точки, інтенсивність яких менше заданого порогу.

Знайдені точки можуть бути уточнені шляхом субпіксельного уточнення. В процесі роботи розраховуються значення градієнтів та матриці Гессе, та за допомогою методу найменших квадратів знаходяться значення зсуву пікселя у трьох вимірах (ширина, висота та рівень). Цей ітеративний процес закінчується, коли точка стабілізувалась, вийшла за межі зображення або не змогла стабілізуватись.

4. Дескриптор SIFT [3]. Для кожної особливої точки знаходиться її орієнтація. Для цього береться окіл точки і в кожній точці околу знаходиться напрямок градієнту. На основі напрямків будується гістограма з 36 класами (кожен клас по 10 градусів). В кожному класі напрямків підсумовуються абсолютні значення градієнтів, які попередньо згладжуються фільтром Гауса. Щоб забезпечити кращу стійкість до шумів, гістограма додатково згладжується. Далі визначаються домінантні напрямки. Для цього знаходяться локальні максимуми гістограми, і серед них вибирається глобальний максимум та всі локальні максимуми, значення яких не менше 80% від глобального. В якості напрямків беруться центральні значення знайдених класів. До вихідного списку додається точка з кожним домінантним напрямком.

Після визначення домінантного напрямку береться окіл точки радіусом $3 \cdot \text{scale}$ (scale – значення параметра σ , яке використовується в фільтрі Гауса при розмитті зображення). З метою забезпечити інваріантність детектору до поворотів цей окіл треба повернути на домінантний напрямок. Повернутий окіл поділяється на блоки 4×4 . В кожному блоці будується своя гістограма градієнтів з 8 класами (кожен клас по 45 градусів). В кінці всі ці 16 гістограм зливаються в одну, тобто формується одновимірний вектор довжиною 128. Це і є дескриптор.

5. Детектор SURF [4]. Детектор для ефективності розрахунків використовує інтегральні зображення, в яких значення кожного пікселя дорівнює сумі значень всіх пікселів до лівого верхнього кута. В цілому, процедура відбору ключових точок та їх субпіксельного уточнення

така, як у детекторі SIFT, за виключенням того, що у SIFT ключові точки знаходяться як локальні оптимуми значень інтенсивностей, а в SURF – як пікселі з високим значенням детермінанту матриці Гессе. Елементами цієї матриці є похідні другого порядку згортки зображення з фільтром Гауса. Щоб забезпечити високу швидкість роботи, вони обчислюються наближено за результатами згортки інтегрального зображення з box фільтром. Замість того, щоб розмивати зображення фільтром Гауса на різних рівнях (як у SIFT), тут змінюється розмір box фільтра (9x9, 15x15, 21x21, 27x27 і т. д.), а за рахунок використання інтегральних зображень операція згортки з box фільтром є досить швидкою і займає однаковий час для зображень усіх рівнів та октав.

6. Детектор SURF [4]. Як і в дескрипторів SIFT, спочатку знаходиться орієнтації ключової точки. Для цього розраховуються відгуки вейвлету Хаара по напрямкам x та y в околі ключової точки радіусом $6*s$ ($s = \text{current_filter_size} * \frac{2}{15}$, де $\text{current_filter_size}$ – це значення розміру фільтра, за якого була знайдена ключова точка). Кожному відгуку ставиться у відповідність кут, рівний $\arctan\left(\frac{x_{i,j}}{y_{i,j}}\right)$ ($x_{i,j}$, $y_{i,j}$ – значення відгуків Хаара). Для визначення домінантного напрямку береться вікно розміром $\frac{\pi}{3}$, розраховується сума відгуків відповідно до їх напрямків, вікно зсувається на 0.15 радіан (або 8.59 градусів) і процес повторюється до досягнення 360 градусів. Домінантним є напрямок, в якому сума відгуків виявилась найбільшою.

Окіл розміром $20*s$ повертається на домінантний напрямок. Повернутий окіл ділиться на блоки 4x4 (як і в SIFT). В кожному блоці підраховується сума значень та модулів відгуків вейвлету Хаара по x та y , тобто 4 значення. Отже, дескриптор буде мати розмірність 4x16 (64 замість 128 для SIFT).

7. Детектор FAST [5]. Для визначення того, чи є точка кутом, підраховується скільки точок в околі радіусом 3 мають більшу або меншу інтенсивність у порівнянні з поточною точкою. Якщо нараховується 9 і більше таких точок, то поточна точка вважається ключовою.

8. Детектор BRIEF [6] являє собою бінарний дескриптор розмірністю $n = 256$. Формується n пар псевдовипадкових точок в околі ключової точки розміром 9x9. В кожній парі порівнюється значення інтенсивності двох точок. Якщо для j -ї пари інтенсивність в першій точці менше, ніж в другій, то j -те значення дескриптора встановлюється в 1, інакше в 0.

9. Детектор ORB [7]. ORB (або Oriented FAST and Rotated BRIEF) представляє собою комбінацію детектору FAST та дескриптора BRIEF з певними модифікаціями для підвищення ефективності. Відмінність в детекторі в тому, що спочатку будується піраміда зображень, зменшених вдвічі, а потім на цих зменшених зображеннях застосовуються звичайний детектор FAST.

10. Детектор ORB [7] відрізняється від дескриптору BRIEF лише тим, що окіл, з якого формується дескриптор, повертається на деякий кут. Щоб знайти кут, визначається центроїд інтенсивності в околі ключової точки. Тоді напрямок вектору від центру кута до центроїда визначає орієнтацію околу.

В кінці роботи кожного реалізованого детектора застосовується процедура придушення не-максимумів (non-maximum suppression), у процесі якої залишаються лише точки, у яких значення певного параметра (інтенсивності пікселя, градієнта, кутового відгуку Харріса) більше заданого порогу.

Нижче приведено результати роботи реалізованих детекторів Harris та Shi-Tomasi на одному і тому самому зображенні (рис. 1). Час роботи детектору Harris склав 0.08 секунд, а детектору Shi-Tomasi – 5.54 секунди. При цьому лише невелика кількість знайдених ключових точок відрізняється. Очевидно, що у задачах, де необхідна швидкість роботи, такою різницею можна знехтувати.

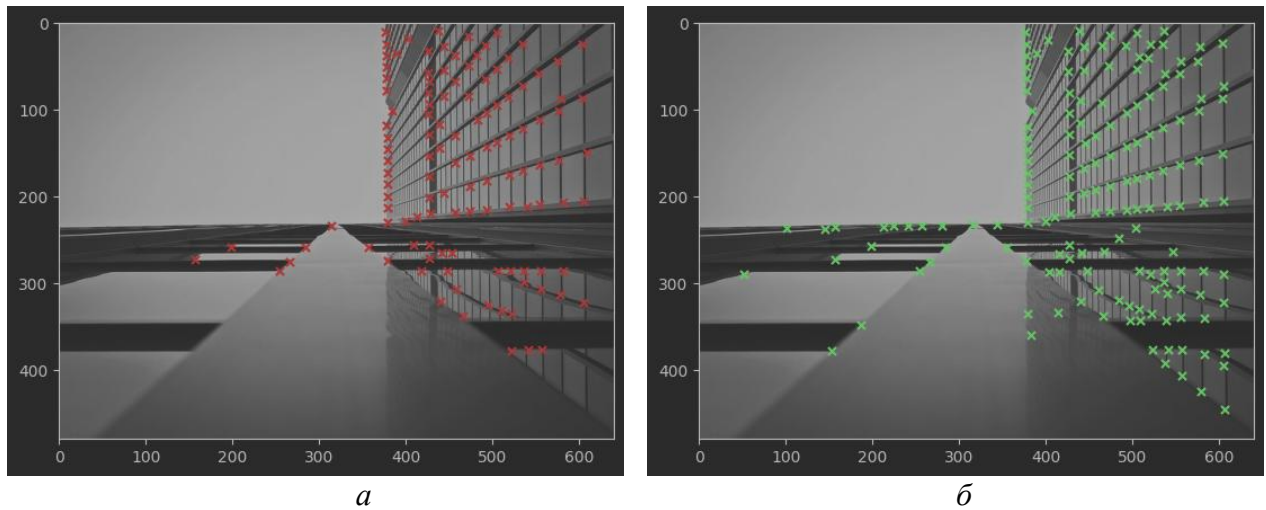

Рис. 1. Результат роботи детектору: *a* – Harris; *б* – Shi-Tomasi

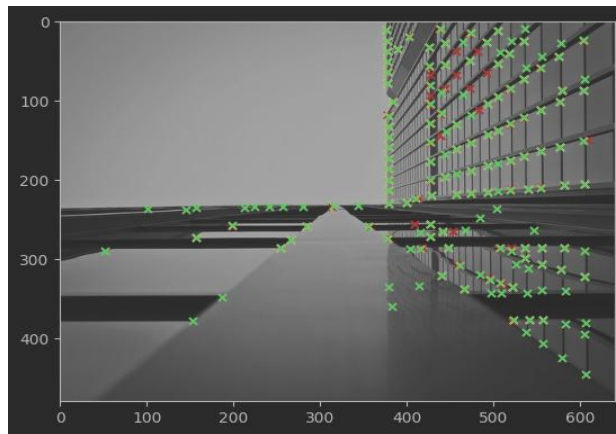

Рис. 2. Зведені результати роботи детекторів Harris та Shi-Tomasi

У разі використання алгоритмів SIFT та SURF обробка зображення розміром 720x720 (рис. 3) зайняла разом з побудовою дескриптору: 215.1114 секунд для SIFT та 87.4734 секунд для SURF.

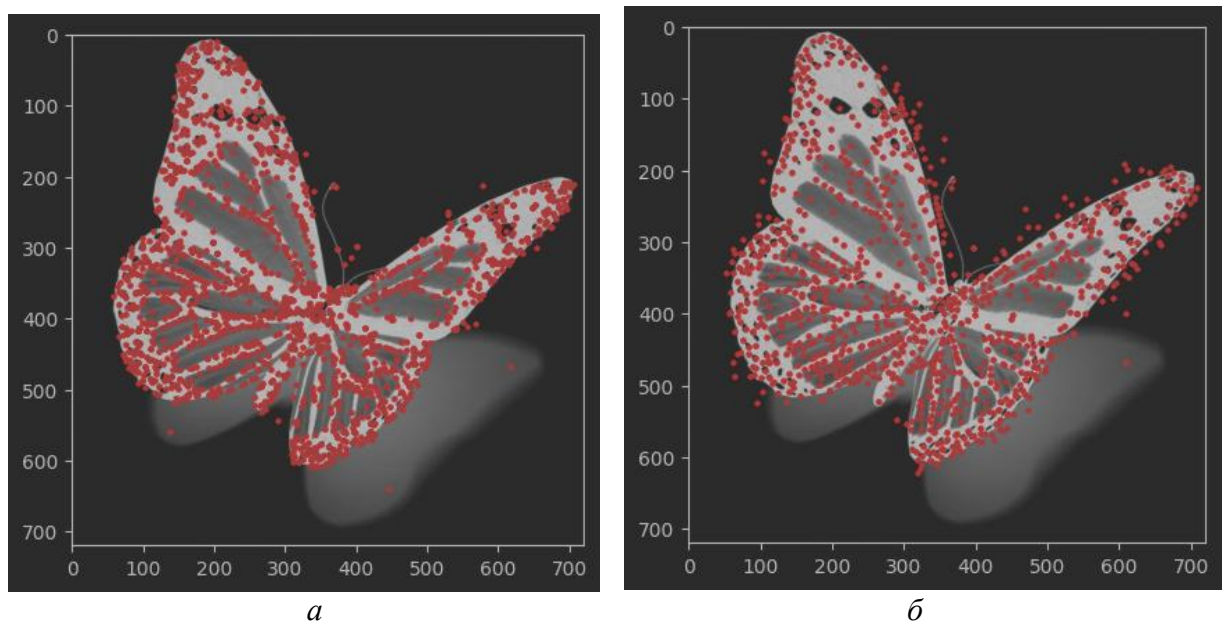

Рис. 3. Результат роботи детектору: *a* – SIFT; *б* – SURF

Висновки. У роботі розроблено програмне забезпечення, в якому реалізовано детектори особливих точок Harris, Shi-Tomasi, SIFT, SURF, FAST, ORB та дескриптори SIFT, SURF, BRIEF, ORB. Вибір алгоритму залежить від задачі, яку треба вирішувати. У задачах, в яких потрібна висока швидкість роботи, краще віддавати перевагу таким алгоритмам як Harris, FAST або ORB. А наприклад під час опрацювання космічних знімків, де важливіша точність та стійкість до змін масштабу, повороту, краще використовувати SIFT або SURF.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Harris C., Stephens C. A Combined Corner and Edge Detector. *Proceedings of the Alvey Vision Conference*. 1988. P. 23.1–23.6. DOI: <http://doi.org/10.5244/C.2.23>
2. Shi J., Tomasi C. Good features to track. *Proceedings of IEEE Conference on Computer Vision and Pattern Recognition*. 1994. P. 593–600. DOI: <https://doi.org/10.1109/CVPR.1994.323794>
3. Lowe D. G. Distinctive Image Features from Scale-Invariant Keypoints. *International Journal of Computer Vision*. 2004. Vol 60. P. 91–110. DOI: <http://doi.org/10.1023/B:VISI.0000029664.99615.94>
4. Bay H., Tuytelaars T., Gool L. Van. SURF: Speeded Up Robust Features. *European Conference on Computer Vision*. 2006. P. 404–417. DOI: http://doi.org/10.1007/11744023_32
5. Rosten E. Drummond T. Fusing points and lines for high performance tracking. *Tenth IEEE International Conference on Computer Vision*. 2005. Vol. 2. P. 1508–1511. DOI: <https://doi.org/10.1109/ICCV.2005.104>
6. Calonder M., Lepetit V., Strecha C., Fua P. BRIEF: Binary Robust Independent Elementary Features. *European Conference on Computer Vision*. 2010. P. 778–792. DOI: http://doi.org/10.1007/978-3-642-15561-1_56
7. Rublee E., Rabaud V., Konolige V., Bradski G. ORB: An efficient alternative to SIFT or SURF. *International Conference on Computer Vision*. 2011. P. 2564–2571. DOI: <https://doi.org/10.1109/ICCV.2011.6126544>

УДК 378.02

Олена Зінченко, Анастасія Гавриш
(Київ, Україна)

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ ТА ТЕХНОЛОГІЙ, ЇХ МІСЦЕ ТА РОЛЬ В УПРАВЛІННІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

В даній статті досліджено основні тенденції у світі інформаційних технологій і перспективи використання сучасних інформаційних технологій для управління бізнесом. Глобальна мережа Інтернет, глобалізація економічного простору призвели до стрімкого зростання комунікацій між державами та континентами в різних сферах життєдіяльності людини, необхідності створення бізнес-серверів для надання різних видів інформації компанії на ринках.

Ключові слова: інформаційні системи, інформаційні технології, управління, завдання звітності, економічна інформація.

This article examines the main trends in the world of information technologies and the prospects for the use of modern information technologies for business management. The global Internet, the globalization of the economic space have led to the rapid growth of communications between states and continents in various spheres of human life, the need to create business servers to provide various types of company information in the markets.

Key words: information systems, information technologies, management, reporting tasks, economic information.

За сучасних умов господарювання актуальною є життєздатність і бурхливий розвиток інформаційних систем та технологій, оскільки сучасний бізнес чуттєвий до помилок в управлінні, і для прийняття грамотного управлінського рішення слід тримати під контролем різні аспекти фінансово-господарської діяльності та становище в ринковому середовищі, що має тенденцію до швидких змін. Тому, можна обґрунтовано стверджувати, що сучасні інформаційні технології та системи суб'єкта господарювання, які використовують в управлінні в умовах жорстокої конкуренції, можуть перемогти [1].

В Україні впровадження автоматизованих інформаційних систем та новітніх технологій мають збільшити швидкість і якість обробки економічної, бухгалтерської, облікової та управлінської інформації при мінімальних витратах людських ресурсів. Дані про інформацію та знання, розміщені на виробленні мислення та здатності до використання процесного підходу при вирішенні обліков-фінансових завдань суб'єкта господарювання, що дає змогу досягти високого рівня гнучкості виробників, здатності миттєво реагувати на його потреби в умовах економічної нестабільності ринку.

Важливі аспекти формування та розвитку інформаційних систем та інформаційних технологій суб'єктів господарювання в процесі управління висвітлюються українськими ученими, а саме, Т. Бова, К. Харіна, Н. Бусленко, В. Глушков, О. Івахненко, О. Черняк. Однак, визначення ролі процесів інформатизації при переході до інформаційного суспільства та інформаційної економіки, не систематизовані і розроблені в повному обсязі [5].

Інформаційна система має відповідний налаштований об'єкт. На практиці в управлінні бізнесом виділяють різні чинники, що впливають на самі інформаційні системи і стратегію розвитку суб'єкта господарювання, які наділяють їх певними якостями. Ролі та функції, які виконують інформаційні системи суб'єкта господарювання, мають бути адаптовані до використовуваних методів і стилів. Максимально зручно забезпечити інформаційну незалежність керівників різних рівнів суб'єкта господарювання, зменшити практику підготовки багатоаспектних довідок і неправдивої інформації, забезпечити повне інформаційне забезпечення. Найбільш ефективними будуть системи, які забезпечують безперервну інформаційну підтримку виробничого циклу – від розробки нового продукту до випуску готового продукту [2, с. 13].

ІТ-мережі та комп'ютерні системи скорочують час, необхідний бухгалтерам для підготовки та представлення фінансової інформації керівництву та зацікавленим сторонам. Це скорочує час виконання замовлення, необхідний для представлення фінансової інформації, підвищує загальну ефективність і точність інформації.

Управління відбувається на оперативному і тактичному рівнях за допомогою інформаційних систем суб'єкта господарювання. На тактичному рівні це включає процедури середньострокового планування, аналізу та організації роботи, тобто на тактичному рівні розгляд таких об'єктів, як складання наказів для формування виробничих планів. На відміну від тактичного рівня інформації, управління системами на операційному рівні, управління обробкою індивідуальних замовлень і транзакцій супроводжують їх виконання.

Підвищення ефективності бізнесу значною мірою залежить від економічної інформації, яка є одним із основних ресурсів, оскільки дає змогу встановлювати стратегічні цілі та завдання бізнесу та одночасно використовувати їх, координувати дії різних відділів і спрямовувати їх зусилля на досягнення поставлених цілей і прийняття своєчасних і обґрунтованих управлінських рішень.

Нині в Україні під інформаційною системою в контексті розуміють автоматизовані інформаційні системи, насамперед, це системи класів MRP, ERP, CRM, SRM [3, с. 27].

Результати свідчать про такі тенденції їх розвитку АІС і комп'ютерних технологій, а саме:

- розподілена в віртуальній мережі, інтегрована з системою Інтернет-системи, що функціонує на основі стандартних інтерфейсів, яка об'єднує як програмні продукти для бізнесу, так і їх окремі компоненти, що призначаються для автономної роботи без зв'язку з глобальною мережею;

– системи управління середніми суб'єктами господарювання базуються на можливості гнучкого управління замовленнями, підтримкою повного життєвого циклу товарів та послуг, що виробляються, та на можливості інтеграції в якості віртуальних компонентів у більшій частині суб'єкта господарювання, які все більше стають найпершими споживачами персональних комп'ютерів та автоматизованих систем і технологій, в тому числі й система автоматизації бухгалтерського обліку.

Таким чином, АІС призначений для автоматизованого збирання, реєстрації, збереження, пошуку, оформлення та видачі інформації за запитами користувачів (управлінського персоналу), методів і алгоритмів обробки у вигляді відповідного програмного забезпечення, масивів (наборів, баз) даних на різних носіях, персоналу і користувачів, об'єднаних за організаційно-структурними, тематичними, технологічними чи іншими ознаками для виконання автоматизованих обробок даних з задоволення задоволення інформаційних потреб споживачів інформації. При цьому визначальним є принцип орієнтації розробленого технічного, програмного, інформаційного забезпечення на потреби конкретних користувачів – управлінського персоналу, який є учасником управлінського процесу.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Івахненко С.В. Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку та аудиту: На вч. посіб., 4-те вид., випр. і доп. Київ: Знання, 2017. 432 с. URL: https://www.ivakhnenkovaudit.info/IT_in_control&auditing.pdf
2. Плєскач В.Л., Затонацька Т.Г. Інформаційні системи технологій підприємств: підручник. Київ: Знання, 2021. 718 с. URL: <https://pidru4niki.com/1059110247701/informatika/>
3. Пономаренко В. С., Журавльова І. В., Латишева І. Л. Інформаційні системи управління персоналом. Навч. посібник. Харків: Вид. ХНЕУ, 2008. С.38.
4. Бенько М.М. Інформаційні системи і технології в бухгалтерському обліку: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. С. 26.
5. Ушакова І. О. Інформаційні системи та технології на підприємствах: конспект лекцій. Харків: Вид. ХНЕУ, 2009. 128 с. URL: <http://www.repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/3112/1/>
6. Лазор Я. О. Поняття та види інформаційних систем. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки.* 2016. № 837. С. 80-86. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_837_14

УДК 378.02

Олена Зінченко, Марта Смоляр
(Київ, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ В ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННІ

Взаємозв'язок між обліком фінансової інформації та оподаткуванням досліджує різні аспекти. Використання інформаційних систем у обліку: досліджується роль комп'ютерних програм і систем у процесі збору, обробки, аналізу та звітування. Розглядаються різні методи обліку, включаючи електронний облік, системи управління ресурсами підприємства (ERP) і системи управління фінансами (FMS). Досліджується автоматизація обліку і звітування, ризики зв'язані з цифровими технологіями в оподаткуванні, вплив електронного урядування на податкову систему тощо.

Ключові слова: облік, оподаткування, інформаційні системи, системи обліку.

The relationship between financial accounting and taxation investigates various aspects. The use of information systems in accounting: the role of computer programs and systems in the process of data collection, processing, analysis, and reporting is examined. Various accounting methods are considered, including electronic accounting, EnterpriseResourcePlanning (ERP) systems, and Financial Management Systems (FMS). Automation of accounting and reporting, risks related to digital technologies in taxation, and the influence of eGovernance on the tax system are explored, among other topics.

Keywords: accounting, taxation, information systems, accounting systems.

Розвиток суб'єкта господарювання, як самостійного економічного суб'єкта відбувається постійній зміні реального оточення. Існує багато різних чинників, що впливають на такі суб'єкти господарювання і мають різне значення для їхнього подальшого розвитку. Це пояснює постійну важливість моделювання загального стану суб'єкта господарювання та прогнозування потенційних напрямків його розвитку у майбутньому. Проте, цей процес можливий при наявності сформованих наборів інформації про історію розвитку суб'єкта господарювання, фінансовий стан та його зміни впродовж попередніх періодів. Відсутність такої інформації ускладнює сценарне моделювання подальшого розвитку суб'єкта господарювання і велике значення для ефективного управління ним.

Розглядаючи категорію «інформаційна система обліку», суттєво застосовувати метод синтезу для визначення її сутності, який полягає у поєднанні трактувань таких понять, як «інформаційна система» і «облік». Дослідження свідчать, що існують значно використовувані визначення таких термінів у науковій літературі. Вчені розглядають інформаційну систему як сукупність процесів збирання, обробки та створення інформаційних ресурсів у рамках конкретних об'єктів. Зокрема, Коваленко О.О. пропонує таке визначення: інформаційна система – це комунікаційна система для збирання, передачі, обробки інформації [1].

Згідно з пропозицією Оляднічук Н.В., інформаційна система може бути визначена, як комплекс організаційних і технічних засобів, призначених для зберігання та обробки інформації з метою задоволення інформаційних потреб користувачів. Інформаційні системи, як системи управління, мають тісні зв'язки з системами зберігання і надання інформації та забезпечують обмін інформацією в процесі управління. Вони включають в себе комплекс засобів і методів, що дає змогу користувачу збирати, зберігати, передавати та обробляти обрану інформацію [2].

Таким чином, таку систему слід розглядати, як комплекс технічних засобів та регламентацій щодо роботи з даними, які забезпечать виконання процесів виробництва (отримання), обробки, зберігання, використання, передачі та обміну інформацією.

Доцільним є розгляд сутності категорії «облік». В різних джерелах облік переважно розглядається в контексті функціонування системи бухгалтерського обліку. Слід розглядати цю категорію глибше, що відповідає її змісту та природі.

Облік визначається, як процес встановлення фактичної наявності та кількості активів шляхом систематичних підрахунків та реєстрації відповідних даних. Це охоплює широкий спектр діяльності, включаючи визначення запасів, фінансових операцій, витрат, прибутку, ресурсів та інші аспекти, які потрібні для ефективного управління суб'єктом господарювання.

Такий погляд на облік дає змогу розглядати його як систему, що забезпечує отримання та обробку інформації про різні аспекти діяльності суб'єкта господарювання. Це включає в себе використання технологій, методів та процедур для збору, класифікації, аналізу та представлення даних, що стосуються економічних операцій та ресурсів [3]. Бухгалтерський облік, охоплює спостереження, вимірювання та реєстрацію фактів, процесів та подій, які стосуються природних і суспільних аспектів життя [4].

Слід зазначити, що в межах окремих наук поняття «інформаційна система обліку» розглядається з урахуванням їх специфічного об'єкта дослідження та методологічної бази існування науки.

Основними підходами є:

1. Макроекономічний підхід, в рамках якого інформаційна система обліку розглядається як спосіб побудови системи отримання інформації про складні економічні об'єкти. Ці об'єкти включають окремі галузі національної економіки, сектори, національне господарство в цілому тощо.

2. Мікроекономічний підхід, в рамках якого інформаційна система обліку розглядається як спосіб побудови системи отримання інформації про діяльність конкретного суб'єкта господарювання.

Доцільно розглянути сутність мікроекономічного підходу щодо використання поняття «інформаційна система обліку». За словами Коваленка Л.В., сучасна система управління суб'єктом господарювання характеризується складною інформаційною системою, яка включає обмін зовнішніми та внутрішніми інформаційними потоками, різноманітністю видів інформації, що циркулює в системі управління. При цьому бухгалтерська інформаційна система посідає пріоритетну роль, оскільки забезпечує достовірну і повну інформацію як для потреб обліку, так і для аудиторів, аналітиків, економістів та менеджерів усіх рівнів. Лучик Г.М. підтримує схожий підхід, зазначаючи, що важливими складовими системи управління суб'єктом господарювання є системи бухгалтерського обліку та аналізу. Ці системи є інформаційними підсистемами, які відіграють ключову роль у процесі управління. [5]. Розробка інформаційної бази для бухгалтерського обліку є необхідною складовою утворення суб'єкта господарювання у всіх сферах соціально-економічного життя. Нині жоден суб'єкт господарювання, не може обійтися без комп'ютерної техніки та спеціалізованого програмного забезпечення.

Одним із найважливіших завдань керівника суб'єкта господарювання є досягнення провідних позицій на ринку, підвищення ефективності роботи персоналу та створення оптимальної структури управління. Це особливо актуально в сфері бухгалтерської діяльності, де мають широке використання бухгалтерські програмні пакети. Впровадження таких програм сприяє покращенню швидкості обробки даних, забезпечує достовірність бізнес-інформації та прийняття об'єктивних фінансових і управлінських рішень.

Інформаційна система обліку є сучасним явищем, яке за своєю природою застосовується у багатьох науках для опрацювання якісно-кількісної інформації щодо функціонування різних явищ, процесів та об'єктів.

Інформаційна система обліку розглядається як єдине цілісне явище, що об'єднує процеси роботи зі специфічною системою даних та засоби їх реалізації. Це означає, що облік розглядається з використанням процесного підходу, а інформаційна система – як сукупність явищ, що забезпечують процес обліку.

Організація таких систем не обмежується простим автоматизованим веденням бухгалтерського обліку за допомогою інформаційних технологій [6].

Автоматизація обліку є важливим напрямом розвитку інформаційних технологій суб'єктів господарювання. Сучасні інформаційні технології дають змогу автоматизувати збір, реєстрацію і обробку облікової інформації про виробничі операції. Це дозволяє знизити трудомісткість процесу обробки інформації, підвищити оперативність і доступність даних, а також забезпечити точніший і надійніший облік.

Одним із пріоритетних завдань є переорієнтація обліку з часткової на повну автоматизацію. Це означає, що удосконалення обліку полягає у мінімізації або повному виключенні безпосередньої участі людини в процесі виконання виробничих та управлінських процедур. Інформаційні технології дають змогу автоматизувати велику кількість рутинних операцій і процесів, що раніше вимагали значної кількості людських ресурсів.

Однак, з урахуванням швидкого науково-технічного розвитку, дослідники мають вивчати нові аспекти впливу інформаційних технологій на систему обліку. Зокрема,

розглядати можливості застосування штучного інтелекту, аналітики даних, хмарних технологій та інших інноваційних рішень у сфері обліку.

Комп'ютерні системи впроваджують безліч процедур внутрішнього контролю, які раніше виконували різні фахівці в неавтоматизованих системах. Проте, це створює потенційні проблеми, оскільки фахівці, які мають доступ до комп'ютерних систем, можуть втручатися в інші функції. Тому, суттєво вживати додаткових заходів для забезпечення контролю на необхідному рівні, який у неавтоматизованих системах досягається простим розподілом функцій. Один з прикладів таких заходів є система паролів, яка унеможливорює несанкціонований доступ до інформації про активи та облікові документи через термінал у режимі взаємодії.

Електронне документування та документообіг є ключовими для сучасного управління даними. Традиційно багато програмних продуктів для автоматизації обліку створювалися з метою спростити первинний облік, поліпшити процес документування господарських фактів та забезпечити електронний документообіг. Але нині переважна кількість інновацій, пов'язані зі заміною паперових документів електронними.

У теорії бухгалтерського обліку поняття збору та реєстрації інформації часто є одним і тим же. Проте, в інформаційних системах існує велика різниця між збором та реєстрацією. Збір первинних даних – це фізичний процес виявлення інформаційних фактів у вигляді унікальних параметрів, які ще не піддалися обробці. Отримані дані не придатні для використання людиною, оскільки є в машинному коді. Збір даних здійснюється за допомогою сучасних технологічних пристроїв і часто відбувається віддалено від місця подальшої комп'ютерної обробки інформації.

Автоматизована форма бухгалтерського обліку, що базується на використанні електронно-обчислювальної техніки, представляє собою комплексну систему для автоматизації облікового процесу, починаючи зі збору первинних даних і до отримання бухгалтерської звітності. В цій формі використовується ключовий елемент бухгалтерського обліку – документація, але групування та узагальнення облікової інформації здійснюється за допомогою обчислювальних машин. Нормативно-довідкова інформація вводиться в комп'ютер перед початком роботи у вигляді довідників, а поточна інформація отримується з первинних документів або спеціальних реєстраторів облікових даних (наприклад, касових апаратів). Обробка облікових даних здійснюється за допомогою спеціальних програм, які дають змогу зберігати, обробляти, відображати на екрані або друкувати будь-який запит, надаючи систематичний або хронологічний запис [7, с. 12-16].

Таким чином, використання інформаційних систем для обліку сприяє автоматизації процесів збору, обробки, аналізу та звітування інформації. Це дозволяє суб'єктам господарювання здійснювати швидкий та ефективний облік операцій, а також генерувати звіти, необхідні для виконання різних зобов'язань. Одним із ключових аспектів є відповідність облікової звітності вимогам оподаткування. Суб'єкти господарювання повинні дотримуватись правил і норм, які регулюють подання фінансових звітів для оподаткування. Використання інформаційних систем у цьому процесі забезпечує точність і зрозумілість звітності перед податковими органами.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Коваленко О. О. Сучасні інформаційні системи – інвестиції в розвиток підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2009. №2. С. 10–13.
2. Оляднічук Н. В. Інформаційні системи в бухгалтерському обліку. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. 2016. Вип. 88(2). С. 198-206.
3. Максимова В. Ф. Бухгалтерський облік : підруч. Одеса: ОНЕУ, 2012. 670 с.
4. Гудзь Н. В., Денчук П.Н., Романів Р.В. Бухгалтерський облік : навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2016. 424 с.
5. Лучик Г. М. Облік як система у формуванні інформаційної бази для управління. *Молодий вчений*. 2014. №10(13). С. 91-95.

6. Пілевич Д. С. Ідентифікація сутності інформаційної системи обліку та її основні характерні риси. *Економічний вісник. Серія: Фінанси, облік, оподаткування*. 2018. Вип. 2. С. 153–161.

7. Назарова І.Я., Муравський В.В. Інформаційні системи та автоматизоване робоче місце бухгалтера: навч. посібник. Тернопіль: «Крок», 2016. 301 с.

УДК 657:681

Олена Зінченко, Дарина Чучкевич
(Київ, Україна)

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СИСТЕМІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Розв'язання завдання із забезпечення ефективності управління в контексті продуктивності, вартості, сервісу та швидкості обробки інформації передусім диктує потребу оптимізації основної інформаційної підсистеми управління – бухгалтерського обліку. Найважливішою ознакою автоматизованої системи суб'єкта господарювання, включаючи інформаційні системи бухгалтерського обліку, стає їх здатність зростати та змінюватися разом з бізнесом, який вони підтримують та описують.

Ключові слова: інформаційна система, інформаційна технологія, автоматизація, бухгалтерський облік.

Solving the task of ensuring management efficiency in the context of productivity, cost, service and speed of information processing primarily dictates the need to optimize the main information management subsystem – accounting. The most important feature of an enterprise's automated systems, including accounting information systems, is their ability to grow and change with the business they support and describe.

Key words: information system, information technology, automation, accounting.

Суттєву роль в інформаційній системі суб'єкта господарювання відіграє бухгалтерський облік, який забезпечує оперативне відтворення кожної господарської операції. Бухгалтерська підсистема є однією з найвагоміших складових економічної інформаційної підсистеми, оскільки надає основну інформацію щодо стану суб'єкта господарювання та його діяльності.

Тенденція щодо впровадження інформаційних систем бухгалтерського обліку посилюється з кожним роком та має тенденцію вдосконалюватись надалі. Аналізуючи сферу цифровізації бухгалтерського обліку нині можна виокремити декілька головних трендів.

Насамперед, це побудова системи бухгалтерського обліку в хмарному середовищі. Хмарні бухгалтерські системи стають популярнішими, оскільки пропонують значну кількість переваг перед традиційним локальним програмним забезпеченням. Доступ до хмарних систем можна отримати з будь-якого місця, через мережу Інтернет, і вони, як правило, безпечніші та «легші» для оновлення, ніж локальне програмне забезпечення.

Вдруге, автоматизація рутинних бухгалтерських завдань за допомогою технологій машинного навчання та штучного інтелекту. Сюди належать такі завдання, як введення даних, перевірка інформації та формування звітності. Така форма автоматизації сприяє зменшенню кількості помилок, скорочує час на роботу з інформацією, що дозволяє звільнити бухгалтерів-практиків для роботи над важливішими завданнями.

За даними Міжнародної федерації з обробки інформації (IFIP), різні країни знаходяться на різних стадіях розвитку використання інформаційних технологій:

автоматизації	вважається, що важливі інфраструктури знаходяться в стані розвитку. За конверсією існуючих систем і конструкцією інформаційних рішень несе відповідальність тільки технічний персонал;
---------------	--

Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації

інформатизації	передбачає сильний вплив користувача на конструкцію автоматизованих систем і його прагнення до особистого володіння або використання інструментів комп'ютеризації;
комунікації	інформатика стає частиною існуючої інфраструктури. Найсучасніша стадія передбачає використання електронних мереж, що дозволяє реалізувати інтерактивну співпрацю користувачів [6].

На використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів в бухгалтерському обліку та управлінні впливають певні чинники, які класифікують за такими ознаками:

- ступінь централізації технологічного процесу діяльності;
- тип предметної області застосування інформаційних технологій (торгівельна, виробнича, облікова, аналітична);
- ступінь охоплення завдань бухгалтерського обліку і управління (повна автоматизація чи часткова);
- клас технологічних операцій, які реалізуються (системи управління технологічними процесами, базами даних);
- тип інтерфейсу користувача (переважно залежить від типу операційної системи);
- спосіб побудови мережі (локальна, глобальна);
- інструментарій (ручні, механічні, електричні, електронні);
- тип носія інформації (паперові, непаяперові технології);
- тип операції (поопераційні, попередметні технології) [2].

Інформаційна система бухгалтерського обліку базується на вирішенні комплексів задач обліку з чітким економічним змістом, веденням синтетичних рахунків, первинними, вторинними, а також нормативними документами, методичними матеріалами.

Багато компаній почали використовувати технології машинного навчання та штучного інтелекту для автоматизації своїх бухгалтерських завдань. До таких прикладів слід віднести:

1	Xero	це хмарне бухгалтерське програмне забезпечення, яке використовує машинне навчання для автоматизації таких завдань, як звірка банківських рахунків, категоризація витрат і обробка рахунків-фактур.
2	Sage	це ще одне хмарне бухгалтерське програмне забезпечення, яке використовує інструменти на основі штучного інтелекту для автоматизації таких завдань, як введення даних, звірка та виявлення шахрайства.
3	QuickBooks	це популярне бухгалтерське програмне забезпечення, яке використовує інструменти на основі штучного інтелекту для автоматизації таких завдань, як керування витратами, обробка платежів і фінансова звітність.
4	BlackLine	це платформа фінансової автоматизації, яка використовує інструменти на основі штучного інтелекту для автоматизації таких завдань, як звірка рахунків, ведення журналу та внутрішній облік суб'єкта господарювання.
5	Workday	це хмарна фінансова та кадрова система, яка використовує машинне навчання для автоматизації таких завдань, як звітність про витрати, обробка рахунків-фактур і фінансова звітність [3].

Програмні продукти для введення даних на основі штучного інтелекту можуть отримувати відповідну інформацію зі сканованих рахунків-фактур, квитанцій і банківських виписок і вводити дані безпосередньо в бухгалтерське програмне забезпечення. Це економить час і знижує ризик помилок, які можуть виникнути при ручному введенні даних [7].

Загалом, ці приклади демонструють потенціал машинного навчання та штучного інтелекту для автоматизації рутинних бухгалтерських завдань і підвищення ефективності та результативності процесів фінансового управління. Автоматизуючи ці завдання, суб'єкти

господарювання зможуть заощадити час, зменшити кількість помилок і зосередитися на своїй діяльності.

Для класифікації сучасного програмного забезпечення з бухгалтерського обліку виокремлюють такі групи програм:

Міні-бухгалтерія – призначена для здійснення бухгалтерського обліку на малих суб'єктах господарювання, дає можливість здійснити синтетичний та нескладний аналітичний облік. У програмі формуються бухгалтерські записи, головну книгу, оборотну та первинні документи;
Інтегровані системи бухгалтерського обліку побудовані на основі записів, які відображають інформацію різних розділів, які потім інтегрують в усі розділи обліку. Ці програмні забезпечення призначені в основному для невеликих підприємств, проте характеризуються більшою глибиною аналітичного обліку та розвиненою реалізацією функцій натурально-вартісного і інвентарного обліку на відміну від програмних засобів міні-бухгалтерії;
Програмні інструментальні системи дають змогу самостійно конструювати систему оброблення даних обліку, макетувати введення і висновки первинної та вихідної інформації спеціалізованою формальною мовою, описувати потрібні розрахункові алгоритми;
Виготовлені на замовлення системи – це комплекс програмних засобів, які створені відповідно до вимог та умов конкретного замовника;
Корпоративні інформаційні системи забезпечують комплексну автоматизацію завдань обліку, контролю, аналізу та аудиту з використанням інших систем управління, що діють на підприємствах [1].

Будь-які процеси з цифровізації бухгалтерського обліку потребують забезпечення безпеки даних. Зокрема, програмне забезпечення для ведення бухгалтерського обліку в хмарі має зберігати конфіденційні фінансові дані на віддалених серверах. Також, суттєвим є забезпечення безпеки даних і захист від несанкціонованого доступу.

З метою забезпечення якісної роботи бухгалтерії за сучасних умов суттєвим є навчання персоналу з даного питання. Оскільки, належне навчання є ключовим чинником у створенні комфортної в користуванні для працівників новітніх систем. До такого навчання слід віднести навчання функціям програмного забезпечення, яке використовується, особливо в частині обробки даних та представлення інформації в звітності. Організація навчання та підвищення цифрових навичок сприяє зменшенню кількості помилок і забезпеченню якісної роботи з даними [5].

Впровадження інформаційних систем бухгалтерського обліку сприятиме суттєвому підвищенню ефективності і якості його ведення суб'єктом господарювання незалежно від обсягу і галузі діяльності, а комп'ютерна обробка забезпечить можливість повністю автоматизувати процеси, формувати бухгалтерські записи господарських операцій і допоможе закінчити розв'язання завдань на кожній ділянці обліку. Вибір інформаційної системи бухгалтерського обліку має відбуватися, виходячи із завдань управління і можливостей конкретного суб'єкта господарювання. Сучасне програмне забезпечення дозволяє обробляти дані обліку, використовуючи класи програм, кожна з яких дає суцільну автоматизацію обліку, тобто забезпечує більшу оперативність та достовірність управлінських рішень [4].

Однак, слід пам'ятати про захист даних у комп'ютерних мережах. Якщо ігнорувати цей аспект, то можуть виникати такі проблеми, зокрема, збої роботи обладнання, втрата інформації, некоректна робота користувачів та персоналу.

Таким чином, щойно зазначені порушення потребують створення різних видів захисту, а саме, антивірусних програми, систем розмежування повноважень, програмних засобів контролю доступу. Ці заходи сприятимуть забезпеченню безпеки даних в інформаційно-обчислювальних системах.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Адамик О.В. Інформаційні системи і технології в обліку й аудиті: Опорний конспект лекцій. Тернопіль. ТНЕУ, 2017. 52 с.
2. Бенько М. М. Інформаційні системи і технології в бухгалтерському обліку: монографія. Київ, нац. торг.-екон. ун-т, 2010. 336 с.
3. Даньків Й.Я., Попович М.С. Штучний інтелект у бухгалтерському обліку. URL: <http://eprints.kname.edu.ua/53521/1/%D0%86%D0%B2%D0%BE%D0%B0%D0%B7%D1%82%D1%83%D1%84%D0%B5%D0%B1%D0%B4%D1%80%D1%81%D0%B3-%D0%BC%D0%BF2018-102-103.pdf>
4. Івахненко С.В. Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку: наукове видання. Житомир, 2009. 416 с.
5. Козицька Н.О. Інтеграція штучного інтелекту в систему бухгалтерського обліку. Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні управлінські та соціально-економічні аспекти розвитку держави, регіонів та суб'єктів господарювання в умовах трансформації публічного управління – 2022».
6. Мельниченко С.В. Інформаційні технології в туризмі: теорія, методологія, практика : Монографія. Київ : Київ. Нац. Торг.-екон. ун-т, 2017. 493 с.
7. Сусіденко В.Т. Інформаційні системи і технології в обліку: навч. посібник. Київ, 2016. 224 с.

УДК 004:005.8:005.94

Тетяна Климова
(Дніпро, Україна)

НЕОБХІДНІСТЬ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМНОГО МИСЛЕННЯ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ У ЗАКЛАДАХ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

Різноманітність знань, що формується при підготовці спеціалістів у закладах передвищої та вищої освіти, починаючи зі школи, потребує систематизації та об'єднання у єдину цілісну картину світу. Використання інформаційних технологій є одним з провідних засобів у цьому процесі. На тлі формування архітектури майбутньої системи освіти це досить актуально і має стати вихідною метою під час формування спеціаліста, людини, особистості, з яких має складатися сучасний соціум.

Ключові слова: дистанційна освіта, інформаційні технології, системне мислення, цілісна картина світу, система освіти, логічний зв'язок.

The variety of knowledge that is formed during the training of specialists in pre-higher and higher education institutions, starting from school, needs to be systematized and combined into a single coherent picture of the world. The use of information technologies is one of the leading tools in this process. Against the background of the formation of the architecture of the future education system, this is quite relevant and should become the initial goal during the formation of a specialist, a person, and a personality, which modern society should consist of.

Key words: distance education, information technologies, systems thinking, a holistic picture of the world, education system, logical connection.

В останні декілька років система освіти в Україні переживає диманічні зміни, як з точки зору засобів та методів подання матеріалу, так і з точки зору архітектури загальної системи освіти. Так, дистанційна освіта в останні три роки пережила свій розквіт: весь без виключення педагогічний склад активно працював над ознайомленням, освоєнням та інтенсивним впровадженням у свої навчальні матеріали різних візуальних та технічних засобів подачі матеріалу, методів контролю. Разом з тим, в епоху бурхливого розвитку

дистанційної освіти, ми повинні враховувати, що для створення інтегрованої інформаційної технології підтримки навчального процесу передбачається інтегрувати технології програмного забезпечення, електронні бази даних та знань, які вже існують, поєднуючи їх зі специфічними знаннями щодо конкретної спеціальності, вибудовуючи інструменти супроводу навчального процесу у руслі спеціальності, що набуває студент. Формуючи програми спеціальностей у коледжах, слід враховувати сучасну специфіку напряму підготовки. До проблем та переваг дистанційної освіти зверталися та звертаються багато колег з вищої школи. Але значущість його сьогодні для України винятково висока.

«Одним із ключових напрямків програми реформування та модернізації системи вищої освіти в Україні є дистанційне навчання. У сучасних умовах виникає потреба у здобутті вищої освіти дистанційно, що дозволяє навчатися без відриву від виробництва, а також здобувати вищу освіту людям з обмеженими можливостями. Саме дистанційне навчання, яке здійснюється із застосуванням новітніх інформаційно-освітніх технологій, надає... Застосування технологій дистанційного навчання підвищує та вдосконалює ефективність освітнього процесу» [2, с. 91].

Таким чином, основними перевагами дистанційного навчання є основні його дидактичні принципи, які наводить у своїй роботі О.В.Шупта:

«1. Принцип інтерактивності Суть принципу – студент має бути залучений до заняття.

2. Принцип стартових знань. Суть принципу – необхідність хоч би мінімального рівня підготовки студентів.

3. Принцип індивідуалізації. Суть принципу – забезпечення студентів персональним розкладом, що враховує його можливості та потреби.

4. Принцип ідентифікації. Суть принципу – підтвердження особистості студента для оцінки якості знань та забезпечення академічної чесноти.

5. Принцип регламентації навчання. Суть принципу – чіткий регламент часу освоєння дисциплін через запровадження графіка самостійних робіт оптимізації всього навчального процесу» [4, с. 184-194].

Сучасні інформаційні технології підтримки навчального процесу повинні мати набір функцій, які забезпечують як чітке структурування дисциплінарного курсу, так і детальний аналіз подачі матеріалу. Наявність повної інформаційної бази та ефективної комп'ютерної системи підтримки подачі матеріалу курсу дозволить ефективно та якісно вести навчальний процес, маючи інформаційну підтримку на всіх етапах навчання.

Вже зараз, поряд з інформаційними системами, що забезпечують дистанційне навчання, необхідно знаходити можливість прищепити студентам компетенції щодо роботи з формалізованими даними, які формують основу будь-якої офіційної бази даних. Досвід показує, що з подібних баз даних надалі формується національна база даних, що в епоху загальної цифровізації вкрай актуально і тому студенти повинні розуміти всю відповідальність роботи з тією інформацією, творцями якої вони є. Вводячи вихідні дані в будь-яку з первинних систем обліку, необхідно вкрай точно відображати ці дані в комп'ютері, розуміючи, що ця інформація є вихідною і в подальшому, у міру звернення користувачів, на цю інформацію нашаровуватимуться всі наступні її шари.

Разом з тим, не слід забувати, що кінцевим результатом будь-якої дисципліни – не просто надати знання з окремої галузі знань, але й сформувати єдину картину миру, тобто вибудувати загальну систему знань, яка б на підсвідомості відклалася у студента як особистості, через призму якої майбутня доросла людина могла б оцінювати й сприймати світ навколо себе та, в кінцевому сенсі, формувати соціум. Тут стає у пригоді багаторівневість освіти, яка забезпечує можливість досягнення на кожному етапі освіти того рівня освіченості, який відповідає можливостям й інтересам людини.

Безумовно, рівень знань середньої школи ми зобов'язані забезпечити, але необхідно враховувати рівень сприйняття матеріалу в технічних коледжах (наприклад, радіоприладобудівний або інформаційних технологій) та коледжах з гуманітарним ухилом, таких як медичний. Не для кого сьогодні не секрет, що ступінь сприйняття формалізованої

інформації у різних людей різний. Цілком природно, що й підхід до підготовки фахівців медичних спеціальностей має відрізнятися від рівня підготовки студентів технічних спеціальностей та, тим більше, ІТ-спеціальностей. Існуючі програми з інформатики та інформаційних технологій часом не зовсім відповідають тим вимогам, на які ми очікуємо. Протягом усього курсу ми маємо мотивувати студентів з інтересом ставитись до своєї майбутньої спеціальності через призму сприйняття сучасних інформаційних технологій. Наприклад, побудова єдиної інформаційної системи у мережі всіх медичних коледжів дозволить отримати єдиний підхід та єдине бачення структури дисципліни у рамках сучасної спеціальності.

Так, «в деяких освітніх галузях при формуванні мети засвоєння змісту галузі фігурує поняття «особистість» («Природознавство», «Суспільствознавство», «Мови і літератури»), але про те, що освіченість, як найважливіша інтегративна якість особистості, визначається за наявністю у неї цілісності знань про дійсність – «образ світу» [1, с. 7] не згадується».

Це великий недолік нашої системи освіти, над яким потрібно працювати усі педагогам, приділяючи особливу увагу не лише міждисциплінарній інтеграції знань, але й поясненню та обґрунтуванню необхідності та доцільності логічних зв'язків між поняттями та системами понять у будь яких дисциплінах. Тому фундаменталізація освіти набула зараз особливого значення: посилення взаємозв'язку теоретичної й практичної підготовки молодшої людини до сучасної життєдіяльності.

«Освіта – процес розвитку і саморозвитку людини, що залежить від оволодіння соціально вагомим досвідом людства і втілений у знаннях, уміннях, творчій діяльності та емоційно-ціннісному ставленні до світу» [3, с. 36].

На протязі багатьох десятиріч років освітні програми формувалися з дисциплін, які були ретельно замкнуті у своєму колі сприйняття спеціальних знань. Вища школа не дуже відрізнялась від цієї архітектури знань. Але сьогодні світ суттєво змінився. Ми маємо швидко адаптуватися до сьогодення для формування нового, сучасного соціуму. Ми маємо постійно актуалізувати алгоритми як надання освіти, так і методи її організації та здійснення. Лише за цим майбутнє освіти в Україні, бо інакше ми втратимо майбутнє покоління.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Гуз К. Ж. Теоретичні та методичні основи формування в учнів цілісності знань про природу. Полтава : Довкілля-К, 2004. 472 с.
2. Ткаченко Л.В., Хмельницька О.С. Особливості впровадження дистанційного навчання в освітній процес закладу освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій та загальноосвітній школах*. 2021. №75, Т. 3. С.91-96.
3. Шабанова Ю.О. Системний підхід у вищій школі: підруч. для студ. магістратури; М-во освіти і науки України; Нац. гірн. ун-т. Донецьк: НГУ, 2014. 120 с.
4. Шупта О.В. Дидактичні принципи дистанційного навчання. *Науковий вісник Чернігівського університету. Педагогіка та психологія: зб. наук. праць*. 2011. Вип. 582. С. 184-194.

**ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ /
ФИЗИКО-МАТЕМАТИЧЕСКИЕ НАУКИ**

УДК 539.3

*Любомира Терлецька
(Львів, Україна)*

РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ ФІЗИКИ

У роботі розглядаються основні етапи розвитку фізики як науки та її практичне застосування суспільством в сучасних умовах.

Ключові слова: *фізика, розвиток, прилади, механіка, робототехніка, прогрес.*

This article deals with the main stages of development of physics as a science and its practical application by society in modern conditions.

Keywords: *physics, development, devices, mechanics, robotics, progress.*

У сучасному світі значення фізики надзвичайно велике. Усе те, чим відрізняється сучасне суспільство від суспільства минулих віків, з'явилося в результаті застосування на практиці фізичних відкриттів.

Розвиток фізики приніс не лише фундаментальні зміни в уявленні про матеріальний світ. Відбуваються прогресивні зміни в суспільстві.

Коли дивитися на розвиток сучасної фізики, його не можна відривати від світового поширення природознавства, техніки, медицини, інакше кажучи, всім сучасним досягненням цивілізації. Сучасна фізика є лише ланка довгому ланцюгу розвитку, що розпочалася роботами Галілея і Ньютона і практичне застосування природознавства XVII і XVIII століттях. З початку виникла взаємодопомога природознавства і техніки. Успіхи техніки, вдосконалення інструментів, і приладів, створення нової апаратури для вимірювання, і спостереження створювали основу ще повнішого та точнішого емпіричного знання про природу. Прогрес у розумінні природи й, нарешті, математичне формулювання законів природи відкривали шлях до нового застосування цих знань у техніці. Приміром, відкриття телескопа дозволило астрономам точніше вимірювати рух зірок. Завдяки цьому було досягнуто успіхів у астрономії й у небесній механіці.

З іншого боку, знання механічних законів мало велике значення для вдосконалення механічних приладів, до створення машин, що перетворюють енергію.

Сучасна фізика належить до новітнього етапу розвитку зв'язку природознавства і техніки, і його, на жаль, найочевидніший результат – атомна бомба. І цей зв'язок не можна розглядати, тільки під оптимістичним кутом зору, тому що досягнення фізики можна використовувати також для створення нових видів зброї. Одночасно ставлення людини до природи перетворювалося з споглядального до практичного. Сьогодні вже людина цікавилася не природою, як вона, а передусім цікавилася, що із нею можна зробити. Природознавство тому перетворилося на техніку. Кожен успіх знання пов'язувався із питанням, яка практична користь може бути отримана від цього знання. Це знайшло місце у фізиці; й у хімії, й у біології переважно була та ж сама тенденція.

Загальна тенденція людського мислення XIX століття призводила до зростання віри в науковий метод й у точні раціональні поняття. Можна сказати, що у певному сенсі людська спроможність до пізнання безмежна. Проте існуючі наукові поняття підходять лише у одній дуже обмеженої області реальності, тоді як інша область, котра ще не пізнана, залишається безкінечною. У кожному разі, куди ми переходимо від пізнаного до непізнаного, ми щось зрозуміти, але водночас, мабуть, необхідно у своїй підкреслити нового значення слова "розуміти". Можливо, в такий спосіб сучасна фізика розчинила двері нового і дедалі ширшому погляду на відносини між людським духом і реальністю.

Відкриття радіоактивності, електромагнітних хвиль, ультразвуку, реактивного руху і т. д. призвело до того, що людина, використовуючи ці знання пішла далеко в перед розвитку техніки. Людина навчилася передавати на відстані не тільки звук, але і зображення. Тепер ні кого не здивуєш ні телевізором, ні відеомагнітофоном, але ж кілька сторіч назад тільки за думки про таке могли спалити на багатті інквізиції. Людина вийшла в космос, висадила на Місяць, побачила його зворотну сторону. За допомогою унікальних оптичних приладів люди можуть довідатися з якої речовини складаються далекі від нас планети. Отримані нові дані коли-небудь дозволять людині зробити нові неймовірні для нас відкриття, які приведуть до нових досягнень у науки і техніки.

В усьому світі спостерігаються глибокі якісні зміни в основних галузях техніки. Докорінно змінилася роль науки в житті суспільства. Наука стала безпосередньою продуктивною силою. Прикладна електроніка колишня донедавна частина загальної фізики стала незалежною областю науки, так само як і фізична хімія, геофізика й астрофізика відокремилися від загальної фізики. Основні досягнення в останні роки були отримані на стику різних наук – у біофізику, фізику твердих тіл і астрофізику. Розшифровка структур ДНК, синтез складних протеїнових молекул і досягнення генної інженерії були здійснені завдяки досягненням спектроскопії, рентгенівській кристалографії й електронному мікроскопу. Усе більшого значення набуває ультразвук у наукових вишукуваннях і практичних застосуваннях. Формується новий напрямок хімії – ультразвукова хімія. Виникли нові області застосування ультразвуку: мікроскопія, голографія, квантова акустика. Ультразвук допомагає військовим морським виявляти підводні човни, медикам будувати діагностику різних захворювань, рибалкам знаходити косяки риб. Ультразвук будує і руйнує, ріже і свердлить, штампує і паяє, очищає, сортує, стерилізує, розвідує. Його взяли на озброєння геологорозвідники і нафтовики. І це ще не всі, перелік застосування ультразвуку можна продовжити.

Сучасні персональні комп'ютери мають величезну швидкість обробки інформації, великі обсяги пам'яті, що дозволяють здійснювати практично будь-які розрахунки. За допомогою периферійних пристроїв комп'ютер бачить, чує, малює, креслить, друкує, говорить, показує, грає в ігри, навчає, керує технологічними процесами на виробництві, стежить за космічним польотом. Важко уявити собі сьогоднішній день без комп'ютера. За допомогою комп'ютера в наші дні здійснюється зв'язок по комп'ютерній мережі з будь-якої крапки земної кулі. У такий спосіб йде обмін відео, аудіо і текстової інформації між людьми в різних країнах. Це дозволяє людям зрозуміти один одного краще, довідатися багато новий друг про друга, одержати цікаву науково технічну інформацію. Електронна пошта в лічені секунди доставить ваше повідомлення величезного обсягу в будь-який куточок землі. З розвитком і поширенням комп'ютерної техніки напевно незабаром ні хто не буде користатися звичайною поштою. Розвиток комп'ютерної техніки, розробка новіших мов програмування дають можливість ученим фізикам робити складні розрахунки, аналізувати складні ймовірнісні ситуації, будувати математичні моделі різних процесів. Точно такі ж приклади можна навести практично до будь-якого розділу фізики. Будь-яке відкриття нових фізичних законів негайно приводить до використання їх у розвитку інших наук і техніки. А це у свою чергу приводить до нових відкриттів у фундаментальній фізики. Нанотехнологія сьогодні вже дозволила створити нові фізичні матеріали – наприклад, квантові точки, які є революційними електронними пристроями. З'являються більш ефективні комп'ютери й телевізори з високою роздільною здатністю екрана. А матеріал «графен» можна використовувати для створення різноманітних речей – від найлегших протезів до надпровідного дроту. Сучасна робототехніка – це не тільки роботи, що акуратно пилососять підлогу в квартирі. Це безпілотники й наземні роботи, що є незамінними у військовій галузі та мирному житті (наприклад, безпілотні кур'єри). Сьогодні запровадження новітніх технологій у військовій сфері неможливо уявити без використання комп'ютерної та іншої телекомунікаційної техніки, технологій штучного інтелекту, військової та медичної робототехніки, квантових та космічних технологій, 3D-друку та біотехнологій. І хоча всі вони вже використовуються у

військових галузях та у сферах безпеки, але потребують подальшого вивчення та вдосконалення. Основними прогнозованими напрямками науково-технологічних досліджень в області озброєння і військової техніки є:

- штучний інтелект, блокчейн;
- Інтернет речей та його безпека;
- безпілотні транспортні засоби та робототехніка, дрони та рої дронів;
- підводний транспорт, зокрема підводні човни;
- нові матеріали, зокрема з ефектом невидимості, броньовані, біоматеріали;
- електрифікація військового транспорту та альтернативні джерела енергії;
- безпека літальних апаратів;
- мережі зв'язку, зокрема бездротового, мобільна адаптивна мережа, їхня безпека.

У такий спосіб науково-технічний прогрес не можливо зупинити. Розвиток фізики приніс не тільки фундаментальні зміни в уявленні про матеріальний світ, але також через засоби технологій, які засновуються на лабораторних відкриттях, зміни в суспільстві.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Булаєнко О. Фізика ХХІ століття: основні напрями розвитку та сучасні досягнення. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2019. Серія: Фізика, №24. С.10-21.
2. Козачук В. Стан та перспективи розвитку фізики в Україні. *Вісник Національної академії наук України*, 2018. № 7. С. 13-18.
3. Кравець В. Сучасна фізика: досягнення та перспективи розвитку. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Фізика, 2020. № 4. С. 15-22.
4. Литвин Ю. Фізика на порозі нових відкриттів. *Фізика і космос*. 2019. №1. С.10-15.
6. Петренко О. Стан та перспективи розвитку фізики в Україні на сучасному етапі. *Фізика та астрономія в школі*. 2018. № 4. С.22-26.
7. Титов І. Фізика у ХХІ столітті: сучасні досягнення та перспективи розвитку. *Фізико-математичні науки в освіті*. 2020. № 2. С. 12-19.
8. Шевченко І. Фізика у новому тисячолітті: проблеми та перспективи розвитку. *Фізика і астрономія в Україні*. 2019. № 5. С. 20-26.
9. Яковенко С. Роль фізики у сучасному світі. *Міжнародний науковий журнал «Інновації в науці»*. № 4. С. 10-16.

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ / ФИЗИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА И СПОРТ

УДК 796.011.3-057.875:378.018.43

Леон Брага
(Дніпро, Україна)

РОЛЬ САМОСТІЙНИХ ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНИМИ ВПРАВАМИ СЕРЕД ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті проаналізовано анкетні дані студентів стосовно їх ставлення до самостійних занять фізичними вправами. Також визначено можливий шлях формування мотивації здобувачів вищої освіти.

Ключові слова: *молодь, самостійні заняття, статистичні дані, студенти, фізичне виховання, фізична культура та спорт.*

In the article, the questionnaire data of students were analyzed with regard to their ability to take independent physical rights. Possible ways of forming motivation among students of higher educational institutions are also determined.

Keywords: *youth, self-study, statistical data, students, physical education, physical culture and sports.*

Актуальність. Постановка проблеми. Безумовно, студентська молодь інколи недооцінює важливість самостійних занять фізичними вправами. Проте, для здобувачів, зокрема перших курсів, самостійні заняття є чи не найважливішими, бо допомагають звикнути до підвищених навантажень, наприклад, нових умов навчання. Це ще не згадуючи про те, що самостійні заняття допомагають розвивати "самодисципліну", яка підкреслює важливу роль саме цих – самостійних занять фізичними вправами. У тексті статті детально розглянемо статистичні дані, які свідчать про роль таких занять для студентської молоді. Загалом, визначена проблема широко освітлюється багатьма науковцями. Тому, розглянемо це питання більш детально та різносторонньо.

Мета даної роботи – проаналізувати науково-методичну літературу відносно порушеної теми, з'ясувати роль самостійних занять фізичними вправами серед здобувачів вищої освіти Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, опрацювати анкетних даних.

Аналіз досліджень та публікацій. Поставлену проблему досліджують науковці, психологи, педагоги та фахівці суміжних галузей. Цю важливу тему розглядали Круцевич Т. Ю. [8, 9], Андрійчук О., Шевчук А., Самчук О., Хомич А. [1], Мартинова Н.П. [10] та ін. Найбільш поглиблено поставлене питання розглянули Коледа В.А., Дворак В.М., детально означивши важливість самостійних занять для здобувачів вищої освіти [7].

Виклад основного матеріалу. Для здобувача роль самостійних занять, безперечно, є чи не найважливішою. Розглянемо це на перевагах такого виду занять. Слід зазначити, що самостійні заняття аж ніяк не додаткове навантаження, а навпаки – розвантаження. Найголовніша перевага самостійних занять фізичною культурою – гнучкість розкладу, тобто ці заняття дозволяють здобувачам самим обирати час й тривалість вправ, які підходять їм найкраще. Така "гнучкість" забезпечує можливість займатися фізичними навантаженнями без усіляких перешкод для навчання чи роботи. Особливо це буде корисно тим, хто має обмеження за медичними показаннями, оскільки здобувач зможе самостійно за вказівками викладача або лікаря, виконувати певні комплекси (на відміну від основної кількості присутніх на заняттях). Для здобувачів вищої освіти самостійні заняття зручні за ще однією причиною – воно не потребують витрат (не потрібно наймати особисто тренера чи ходити у спортзал чи платні секції, бо достатньо ознайомитися зі спеціалізованою літературою та порадами викладача).

Однозначно, самостійні заняття впливають на покращення здоров'я та фізичної форми загалом, тому що студент сам обирає рівень навантаження, і вправи, які йому потрібні. Тобто, такий вид виконання фізичних вправ допомагає підтримувати та покращувати м'язову масу та сили. Не кажучи про покращення пам'яті та когнітивних функцій. Отже, регулярна фізична активність для здобувачів вищої освіти може покращувати їх мозкові функції, як пам'ять та увага, а це, у свою чергу, особливо корисно для здобувачів, які прагнуть досягнень та успіхів під час навчання. Також завдяки самостійним заняттям фізичної культурою підвищується точність рухів, знову ж таки, тому що студент може виділяти завданням більше часу, відповідно – й більше навантажень і тренувань. Варто зауважити, що самостійні заняття закріплюють знання з навчального курсу.

Як вже зазначалось, самостійні заняття фізичною культурою підтримують психологічне здоров'я здобувачів вищої освіти. По-перше, це зниження стресу та тривоги [6]. Досить часто студенти відволікаються одне на одного під час університетських занять, присутні навіть сором'язливість чи страх не виконати певну вправу, проте завдяки самостійним заняттям здобувач не буде нервувати, і спокійно зосередиться на поставлених завданнях. Іншими словами, шляхом самостійного виконання цих навантажень здобувачі можуть підвищувати власну самооцінку. Тим паче, виконання фізичних вправ покращує настрій та емоційний стан (оскільки фізична активність сприяє виділенню ендорфінів – гормонів щастя, які зменшують відчуття тривоги).

Особливо ці переваги будуть корисними за умови регулярної фізичної активності. Як зазначають фахівці [7], самостійні заняття привчають здобувачів вищої освіти до самоосвіти, самоконтролю, дисципліни, комплексності фізичної культури, “розуміння власного тіла і можливостей”, що допоможе як у навчанні, так і у подальшому житті.

Дослідженнями фахівців доведено позитивний вплив занять фізичною культурою на аудіальну увагу здобувачів. Загартування когнітивної сфери через посередництво фізичних вправ зменшує відволікання, а отже і втомлюваність студентів під час проведення занять, сприяючи підвищенню їх академічної успішності [11].

Проте, поряд з самостійними заняттями постає проблема, що значна кількість здобувачів їх недооцінюють або просто не розуміють їх мету. Тому було проведено невелике опитування здобувачів 1-го курсу історичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара. Було опитано групу осіб (60 осіб). На питання “Чи займаєтесь ви самостійно фізичними вправами?” відповіли “так, систематично” – 40%, “нерегулярно” – 10%, “зовсім ні” – 50%. Це свідчить, передусім, що опитувана здобувачі освіти здебільшого не зважають на згадані раніше численні переваги, про це свідчить наведена далі діаграма (рис. 1).

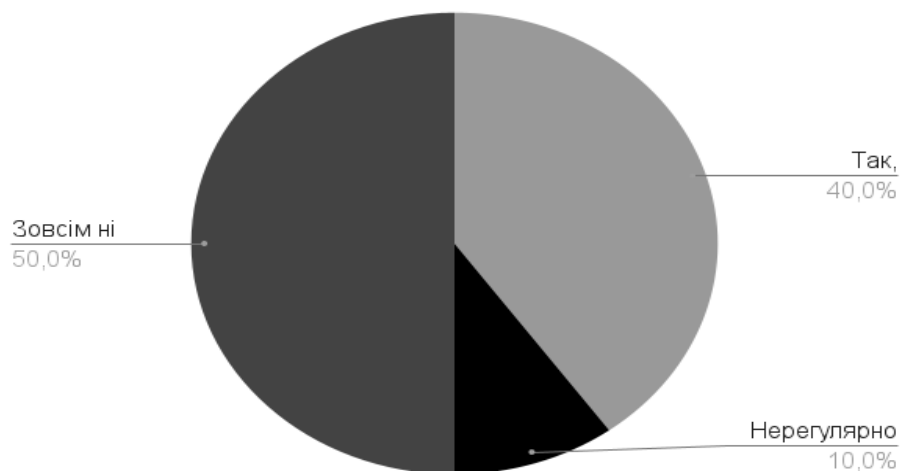

Рис. 1. Результати відповідей до питання “Чи займаєтесь ви самостійно фізичними вправами?”

Розглянемо шляхи формування мотивації у здобувачів освіти для самостійного заняття фізичними вправами. Безсумнівно, що процес формування мотивації аж ніяк не швидкий, він є довготривалим. Можливий такий процес лише за наявності повного обсягу інформації про засоби та методи фізичного виховання. Тобто, мотивація здобувача цілком залежить від його розуміння та знань, щодо самостійних занять фізичними вправами [4, 5].

Фахівці вважають, що багато аспектів щодо мотивації здобувачів освіти до занять з фізичної культури закладаються ще у школі [2]; університетам треба покращити матеріально-технічну базу, вдосконалити режим занять, проводячи їх у зручний для студентів час, збільшити фінансування спортивного сектору [3].

Висновки. Отже, з аналізу науково-методичної літератури та статистичних даних, розуміємо, що самостійні заняття фізичними вправами відіграють важливу роль для здобувачів вищої освіти. Проте, питання ставлення здобувачів до такого виду занять ще недостатньо досліджене. Фактично, вагома частка здобувачів вищої освіти не розуміють важливість самостійних занять фізичними вправами, відповідно ігноруючи їх значиму роль у психологічному та фізичному здоров'ї. Тому варто надавати методичні рекомендації (відповідну літературу, джерела) та практичні поради здобувачам. І, безумовно, треба досліджувати вплив педагогічного складу на формування мотивації здобувачів вищої освіти до самостійних занять фізичною культурою.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Андрійчук О., Шевчук А., Самчук О., Хомич А. Особливості фізичного й психологічного компонентів здоров'я студентів залежно від їхніх навчальних досягнень. *Фізичне виховання, спорт і здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. пр. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України. Луцьк, 2015. С. 101-103.*
2. Буренко М. С. Ставлення учнів до процесу фізичного виховання у школі. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка*. Вип. 129. Т. І / Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка; гол. ред. Носко М.О. Чернігів: ЧНПУ, 2015. 44 с.
3. Вихляєв Ю. М. Шляхи вдосконалення неформальної фізкультурної освіти студентів. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер.: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт*. 2014. Вип. 118(2). С. 76–79.
4. Горобей М.П. Головні причини недостатньої рухової активності студентів. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. 2014. 92 с.
5. Городинський С.І. Роль рухової активності серед студентської молоді у процесі формування фахівців. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: збір. наук. пр. Буковинського державного медичного університету*. Чернівці, 2021. 492 с.
6. Едер В.Д., Іванов І.В. Роль самостійних занять фізичною культурою студентів. *Вісник Тернопільського національного університету*. 2017. 121 с.
7. Коледа В.А., Дворак В.М. Основи фізичної культури: навч. посібник. Мінськ: БДУ, 2016. 191 с.
8. Круцевич Т.Ю. Теорія і методика фізичного виховання: підручник для студентів вищих навч. закладів фіз. виховання і спорту. Т.1. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання. Київ, 2008. 392 с.
9. Круцевич Т.Ю. Теорія і методика фізичного виховання: підручник для студентів вищих навч. закладів фіз. виховання і спорту. Т.2. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання. Київ, 2008. 368 с.
10. Мартинова Н. П. Самостійні заняття в системі фізичного виховання студентів ЗВО. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка : зб. наук. праць. Педагогічні науки: № 4 (327) травень: у 2-х ч. Старобільськ : ЛНУ, 2019. Ч. І. С. 64–72.*
11. Покладова Т., Гусейнлі Г., Баяндіна О. Вплив заняття фізичною культурою на когнітивну сферу студентів. *Сучасна медицина, фармація та психологічне здоров'я*. 2022. №2(7). С. 45-54. <https://doi.org/10.32689/2663-0672-2021-2-6>.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент Мартинова Н. П.

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ / ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

УДК 37.015.3:005.32:811.111

Олена Ковальова
(Бердичів, Україна)

СТИМУЛЮВАННЯ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНОГО КОЛЕДЖУ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Під час воєнного стану більшість навчальних закладів змушені були обрати не традиційні способи навчання, а онлайн-освіту, щоб захистити своїх співробітників та студентів. Тож професійні медичні навчальні заклади перейшли на змішаний або онлайн формат здійснення навчальної діяльності. Це створило нову проблему не лише для викладачів, але й для студентів, оскільки вони мали швидко адаптуватися до нового способу навчання. Найзначущим, найдієвішим і найефективнішим внутрішнім стимулом в умовах дистанційного навчання є прагнення до пізнання нового, що ґрунтується винятково на інтересі до предмета пізнання.

Ключові слова: активізація, англійська мова, студент, майбутній медичний працівник, онлайн-освіта, дистанційна освіта.

During a state of war, the majority of educational institutions were forced to adopt non-traditional methods of teaching and embrace online education to safeguard their staff and students. As a result, professional medical educational institutions transitioned to blended or online formats of instructional delivery. This created a new challenge not only for educators but also for students, as they had to quickly adapt to this new mode of learning. The most significant, effective, and efficient internal motivator in the context of distance learning is the desire for knowledge acquisition, which is solely rooted in an interest in the subject matter.

Keywords: activation, English language, student, future medical practitioner, online education, distance education.

Вивчення іноземної мови має велику важливість для студентів-медиків у сучасному світі. Зараз медична наука стає все більш глобальною, де спілкування, обмін інформацією та співпраця між медиками з різних країн стають невід'ємною частиною. Знання іноземної мови, такої як англійська, дозволяє медикам ефективно спілкуватися з колегами з усього світу, отримувати доступ до новітніх досліджень та медичної літератури. Багато студентів-медиків мають можливість брати участь у міжнародних програмах обміну та стажування в інших країнах. Знання іноземної мови допомагає зрозуміти та спілкуватися з пацієнтами, колегами та медичним персоналом в іншій країні, а також виконувати свої обов'язки ефективно та безпечно.

Вивчення іноземної мови додає студентам-медикам конкурентну перевагу на ринку праці. Багато медичних організацій та клінік шукають медиків, які можуть спілкуватися з пацієнтами з різних країн та виконувати свої обов'язки в багатомовному середовищі. Знання іноземної мови може відкрити двері до кращих можливостей працевлаштування та розвитку кар'єри.

Також здатність спілкуватися з пацієнтами з різних країн може допомогти медикам зрозуміти їх потреби, проблеми та симптоми. Це дозволяє проводити більш точний діагноз, забезпечувати ефективну лікувальну та доглядову практику та підвищувати загальну якість медичних послуг.

Отже, вивчення іноземної мови є необхідним для студентів-медиків, оскільки це допомагає їм стати більш успішними фахівцями, сприяє глобальному спілкуванню та співпраці, покращує комунікацію з пацієнтами та відкриває нові можливості для розвитку кар'єри в медицині.

З часів пандемії COVID-19 та введенням воєнного стану на території нашої держави багато вищих навчальних закладів нашої країні перейшли на дистанційне навчання. Це нове навчальне середовище вимагає від студентів більшої самодисципліни та самоконтролю, оскільки вони повинні навчатися віддалено та забезпечувати своє власне навчання. Це може бути особливо важким для студентів медичних коледжів, які повинні вивчати іноземну мову для спілкування з пацієнтами та міжнародними колегами.

Однак, існують деякі способи активізації навчальної діяльності студентів медичного коледжу в процесі вивчення іноземної мови під час дистанційного навчання, які можуть допомогти їм досягти успіху та ефективно вивчати іноземну мову.

Першим способом є використання онлайн-ресурсів, таких як аудіо- та відео-уроки, електронні підручники та інші інтерактивні матеріали. Ці ресурси можуть допомогти студентам вивчати мову віддалено, а також дозволяють їм вчитися у своєму власному темпі та забезпечувати більше самостійної роботи. Крім того, використання інтерактивних матеріалів може зробити навчання цікавішим та більш привабливим для студентів.

Другим способом є використання спеціальних навчальних платформ, таких як Duolingo, Quizlet та Memrise. Ці платформи можуть допомогти студентам вивчати мову віддалено та забезпечувати більше інтерактивних завдань та вправ для практики. Крім того, вони можуть допомогти студентам відстежувати свій прогрес та прогресує в навчанні.

Третій спосіб – створення віртуальної спільноти, де студенти можуть спілкуватися між собою та з викладачами. Це може допомогти студентам почуватися більш зв'язаними зі своїми однокурсниками та викладачами, а також забезпечити їм підтримку та мотивацію в навчанні. Така спільнота може бути створена на платформах, таких як Facebook, WhatsApp або Slack, або в рамках навчальної платформи.

Четвертий спосіб – проведення віртуальних класів та семінарів. Це дозволяє студентам взаємодіяти з викладачами та іншими студентами, задавати запитання та отримувати негайну відповідь. Віртуальні класи можуть бути проведені за допомогою відеоконференційних платформ, таких як Zoom, Microsoft Teams або Skype.

Останнім способом є використання інтерактивних вправ та завдань, які допоможуть студентам зосередитися на навчанні та зберегти мотивацію в навчанні. Такі завдання можуть включати розмовну практику, читання та аудіювання, використання техніки мозкового штурмування та інші інтерактивні завдання.

У висновку, активізація навчальної діяльності студентів медичного коледжу в процесі вивчення іноземної мови під час дистанційного навчання може бути складною, але не неможливою. Використання онлайн-ресурсів, спеціальних навчальних платформ, віртуальних спільнот, віртуальних класів та інтерактивних вправ може допомогти студентам досягти успіху та ефективно вивчати іноземну мову. Зважаючи на це, важливо також забезпечити студентам підтримку та мотивацію з боку викладачів та інших студентів, що може бути досягнуто за допомогою віртуальних спільнот та віртуальних класів.

Необхідно також зазначити, що важливою складовою активізації навчальної діяльності студентів є їхнє власне бажання вчитися та досягати успіху. Тому викладачам варто надавати студентам можливість вибору тем для вивчення та виконання завдань, що може сприяти їхній зацікавленості в навчанні.

У зв'язку з вищезазначеним, викладачам медичного коледжу необхідно бути готовими до проведення дистанційного навчання та використовувати ефективні методи та засоби, щоб забезпечити ефективність навчального процесу та мотивувати студентів до досягнення успіху.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Ахмедова Д. В. Активізація навчальної діяльності студентів на заняттях з іноземної мови. *Вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2015. Вип. 4.

2. Іванова В. В. Використання інтерактивних методів на заняттях з іноземної мови для студентів медичного коледжу. *Медична освіта*. 2017. Вип. 2.
3. Кучеренко А. І. Методика використання комп'ютерних технологій у навчальному процесі студентів медичного коледжу. *Інформаційні технології в освіті та науці*. 2019. Вип. 3.
4. Савченко К. Є. Використання інформаційних технологій у навчальному процесі медичного коледжу. *Інформаційні технології в освіті та науці*. 2018. Вип. 2.
5. Сидоренко Д. І. Особливості використання дистанційного навчання в системі підготовки майбутніх фахівців з іноземних мов. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. 2016. Вип. 3.

УДК 811.111'36-116:164.223.4:070

Олеся Татаровська
(Львів, Україна)

INAUTHENTICITY AND INTERTEXTUALITY IN ZADIE SMITH'S NW

This article examines the role of intertextuality in Zadie Smith's NW (2012) and the novel's questioning of authorship, authenticity and identity. Relying on intertextual and postcolonial theories, the article lays bare how Smith's novel questions the fixity and stability of selves and how she situates herself as an inherently intertextual author disrupted by others and potentially disruptive of (post)colonial ways of being and one that plays with notions of (in)authenticity and originality. For this purpose, the article pays attention to the novel's intertextual links with the historical case of the Tichborne claimant and Jorge Luis Borges's fictionalisation of it in the short story "Tom Castro, the Implausible Impostor," included in the collection A Universal History of Infamy (1933). Moreover, the article focuses on the theorisation of infamy, understood as the disruption of hegemonic narratives brought about by marginal characters and discourses.

Keywords: intertextuality, authenticity, authorship, postcolonialism, Zadie Smith.

У цій статті досліджується роль інтертекстуальності в «NW» Зейді Сміт (2012) і питання авторства, автентичності та ідентичності роману. Спираючись на інтертекстуальні та постколоніальні теорії, стаття розкриває, як роман Сміт ставить під сумнів фіксованість і стабільність особистостей і як вона позиціонує себе як внутрішньотекстуального автора, якого порушують інші та потенційно руйнують (пост)колоніальні способи буття та автора, який грає з поняття (не)автентичності та оригінальності. З цією метою в статті приділяється увага інтертекстуальним зв'язкам роману з історичною справою заявника Тічборна та її белетризацією Хорхе Луїсом Борхесом у оповіданні «Том Кастро, неправдоподібний самозванець», включеному до збірки «Універсальна історія ганьби». (1933). Крім того, стаття зосереджена на теорії ганьби, що розуміється як порушення гегемоністських наративів, викликане маргінальними персонажами та дискурсами.

Ключові слова: інтертекстуальність, автентичність, авторство, постколоніалізм, Зейді Сміт.

Intertextuality, for Julia Kristeva [28] and Mikhail Bakhtin [6], brings to the fore the situatedness of texts within specific historical and social contexts, establishes varying degrees of interdependence and opens up a space for dialogue. In addition, intertextuality is often attributed with the potential to bring to the foreground the existence of multiple truths and ways of understanding selves. Linda Hutcheon, for example, examines the connection between intertextuality and the questioning of origins, authenticity and originality, which could ultimately undermine "humanist notions of singularity and originality" and even "universality" [22, p. 172 –

192]. Fredric Jameson, for his part, argues that postmodernism and intertextuality help towards the rejection of “the existential model of authenticity and inauthenticity whose heroic or tragic thematics are closely related to that other great opposition between alienation and disalienation” [24, p. 12]. An inherently postmodern trait that foregrounds questions of interdependence and connectedness and has a wilful potential for democratisation, intertextuality has remained a prominent feature of post-postmodernism, metamodernism and the various other labels that account for experimental contemporary fiction.

In postcolonial fiction, intertextuality seems to convey a very conscious interrogation of the sociocultural and political contexts in which texts are produced. The study of intertextuality in postcolonial narratives attests to the aesthetic and political possibilities not only of “writing back” in response to canonical and colonial fictions, but also of dismantling the boundaries between high and low culture as well as between different cultures in global contexts. The rewriting of and allusions to canonical texts allow for a necessary exploration and critique of complex political and sociocultural scenarios and open up a discussion on how we relate to other traditions and other people. Susanne Reichl sees intertextuality, and more particularly a form of “transcultural intertextuality,” as a common trait of Black British writing that aims to move “intercultural fiction” from margin to centre. For Zol Wicomb, intertextuality in postcolonial texts has a “transformative” power since it responds to colonial texts and, more importantly, “asks the reader to reflect on indeterminate meanings produced by citations, meanings that destabilize received views”.

Zadie Smith’s fictions interrogate through often ambiguous and sometimes obscure intertexts and references the nature of postcolonial, Black British subjectivities and texts. From the outset of her career, Smith has included in her novels references to both post-postmodernism and metamodernism are understood as reactions to both the modernist and postmodernist periods and to the cultural logic of capitalism in our current global context. Although sometimes used indistinctively, post-postmodernism is generally understood as a surpassing of postmodernism and a moving away from “high postmodernism” towards “hopeful visions of community within global capitalism and moral relativism” [8, p. 259]. Metamodernism, on the other hand, is understood as a return to modernism that also “emerges from, and reacts to, the postmodern” [2], but is “characterized by an oscillation between a typically modern commitment and a markedly postmodern detachment” [2]. High and popular culture and played with intertextual allusions to Western and non-Western forms of literary, cinematic, musical, artistic and philosophical expression. *White Teeth* (2000) contains references to popular films and music as well as to academic, philosophical and scientific questions – *Star Wars* (Lucas 1977-1983), *GoodFellas* (Scorsese 1990), Public Enemy’s *Fear of a Black Planet* (1990), Plato’s *Phaedrus* (2005), Zeno’s paradoxes and Freudian psychoanalysis. *The Autograph Man* (2002) is teeming with references to classical and contemporary films, Hollywood actors and culture, popular music and comedians – *Battleship Potemkin* (Eisenstein 1925), *Citizen Kane* (Welles 1941), *Taxi Driver* (Scorsese 1976), *Ghostbusters* (Reitman 1984), Marlon Brando, Lenny Bruce, Ava Gardner, Buster Keaton and Madonna, as well as references to Zen Buddhism. *On Beauty* (2005) is conceived as a homage to E. M. Forster’s *Howards End* (2012), in which popular and diasporic culture are connected to the academic environment of the novel. Smith’s rewriting of Forster has been the focus of most studies of intertextuality in her work, while some others have paid further attention to this novel’s subtext of Elaine Scarry’s *On Beauty and Being Just* (1999) – see, for example, Gen’ichiro Itakura (2011), Dorothy J. Hale (2012) and Alexander Dick and Christina Lupton (2013). Several publications focus on *On Beauty*’s emphasis on the possibilities of connection with regard to form and the plot’s weaving of personal relations – see, for example, Kanika Batra (2010), Ann Marie Adams (2011), Christian Moraru (2011) and Fiona Tolan (2013). Catherine Lanone (2007) and Alberto Fernández-Carbajal (2016) have also studied Smith’s incorporation of musical, pictorial and media intertexts, which are seen as modernising her hypotexts and as attempts at forging bonds of solidarity between classes, communities and cultural traditions.

NW (2012), Smith’s fourth novel, follows the lives of four main characters: Leah Hanwell, Keisha Blake – who eventually renames herself Natalie—Felix and Nathan Bogle. These characters

are connected by their place of origin – North West London and the council estate of Caldwell – and develop very different views about the fixed adscription to preconceived ideas about place, class, race and gender, as well as different strategies to resist the insidiousness and pervasiveness of neocolonial discourses [15]. The novel is divided into five sections: “Visitation,” “Guest,” “Host,” “Crossing” and, again, “Visitation.” In the opening “Visitation,” the narrative is focalised through Leah Hanwell, a white woman in her thirties who is struggling with the decision of whether to become a mother, and through whom readers get their first picture of the rest of the characters and the changing face of Caldwell, the estate where she herself and the other protagonists grew up. “Guest” narrates a short time in the life of Felix, a recovering addict trying to get back on his feet, who is tragically stabbed to death. “Host” focuses on Keisha and moves, as a sort of bildungsroman, from her lower-class childhood in Caldwell to her upper-middle-class adulthood, and from her identification as Keisha to her metamorphosis into Natalie. “Crossing” narrates Natalie’s return to Caldwell and reveals the most conflicting aspects of her plural sense of self, in particular through her encounter with Nathan, a former neighbour and classmate. The final and brief return to “Visitation” provides some resolution to the narratives of both Leah and Natalie [13].

Through the five sections, Smith lays out a labyrinthine North West London in which the characters must constantly define and redefine themselves. And the construction of characters and the text itself is shaped through and through by Smith’s use of intertextuality and multiple, unstable, inauthentic identities. From the time of its publication, *NW* has been praised for its experimentation with form, with some parts being soon compared to James Joyce’s *Ulysses* and to Virginia Woolf’s use of stream of consciousness, as well as to other postmodernist playful narratives. *NW* also juxtaposes intertexts from both high and popular culture and from different cultural and social traditions. Integrated at different narrative levels – as narratorial comments, dialogue, interior monologue and paratextual elements – intertextuality turns *NW* into a complex narrative that requires a demanding act of reading. Numerous studies tackle Smith’s use of intertextuality in *NW*. James Wood highlights Smith’s “restless [...] relation with the novelistic tradition” and describes *NW* as a “decentered” novel that depicts individuals on the margins with no fixed sense of self. Vanessa Guignery refers to Smith’s combination of modernist and postmodernist styles and regards intertextuality in the novel as a “joyful *mélange*”. In a later article, Guignery alludes to the “playful dimension” of *NW* and signals several of its high and popular culture references, such as Kazuo Ishiguro, John Updike, Beyonce and Jay-Z. Nick Bentley explores the frictions between modernism, postmodernism and metamodernism and concludes that *NW* is an example of “trailing postmodernism”, which within the debate around post-postmodernism and metamodernism alludes to fictions that are experimental but not so much as to distance themselves from postmodernism. In his study, Bentley compares David Mitchell’s *Cloud Atlas* (2004) with Smith’s *NW* in terms of their use of postmodernist strategies such as “fragmentation, intertextual complexity and metafictional playfulness”. Many authors also refer to *NW*’s metamodernist strategies, namely “psychological accuracy, affective detachment from totalizing ideologies and stylistic experimentation,” calls attention to the narrator’s playfulness and analyses the novel in light of Woolf’s *Mrs. Dalloway*.

These previous studies shed some light on the complex narrative of *NW*, but I contend that an interrogation of Smith’s use of intertextuality in connection to her narration of origins and inauthenticity and an exploration of Smith’s own role as an author among the myriad intertexts present in the novel can provide further insight into the labyrinthine conceptualisations of selves and texts put forward in *NW*. For this purpose, this article focuses on the transformation of Keisha into Natalie and explores how the use of intertextuality reproduces and reframes the ambivalences and contradictions of her metamorphosis [10]. More specifically, this transformation will be read in light of one particular intertext, the historical case of the Tichborne claimant and Borges’s account of this case in the short story “Tom Castro, the Implausible Impostor,” part of his collection *A Universal History of Infamy* (1933). Both the case and the story bring to the fore the desire to become someone else in order to advance in society and the creation of fictionalised, inauthentic selves that adapt to different contexts and to the varying desires of audiences. Even though this is a rather obscure intertext, it is one that may reconfigure the meaning of (in)authenticity in its

connection to Borges's idea of infamy and the disruption of dominant narratives brought about by infamous characters.

The intertextual crossings of *NW* with other novels in general, and with Borges's story "Tom Castro, the Implausible Impostor" in particular, help to reconfigure Natalie and Nathan's physical and psychic crossings. *NW* makes evident the many barriers that more often than not make such crossings impossible, but it also nevertheless leaves some space for them to be transgressed. If intertextuality may at times provide some connectedness, in *NW* there is a clash between the idea of connective intertextuality and the characters' struggle to make such connections and the impossibility of actually attaining them. By conceiving of Natalie as an impostor and Nathan as infamous, *NW* brings to the fore the disruptive potential of infamy. Albeit in a rather ambiguous form, by the end of the novel Natalie is able to simultaneously inhabit the centre and the margins of British society, thus dismantling essentialist views of identity. The structure of the final "Visitation" section and the novel's questioning of (in)authenticity and identity make of Natalie a collection of fragments that do away with the idea of the self as singular and coherent. The novel, however, does not offer a hopeful future for Nathan, who becomes a haunting presence that denounces the political abandonment of those at the margins and, in his role as an infamous character, emphasises their under- and misrepresentation. Intertextuality and infamy complement each other since both are conceived as an irruption of the past and otherness into the different layers of the story. In this regard, the use of intertextuality has a mnemonic function since it not only forces us to remember, sometimes through arduous archaeological paths, but also helps to configure the characters' relationship to their pasts and origins and the (in)authenticity of their postcolonial identities in the global context of North West London. *NW* portrays identities as fictions that can be constructed and deconstructed, and Smith similarly signals that she conceives of fiction as inherently inauthentic by intertextually connecting her writing with that of others and establishing herself as an author who embraces and promotes the use of inauthenticity as a mode of resistance.

Reading, for Smith, is a "creative act" in which author and reader intertwine in "a quest for meaning," a meaning that can never be fixed and determinant. *NW* is an inauthentic novel that forces readers to confront instability, fluidity and ambiguity and is thus an infamous text, full of fragmentation, irruptions and disruptions that move beyond the text, question the limitations of hegemonic, colonial ways of being and open up a space to inhabit the multiplicity and ambiguity of the margins and challenge the legitimacy of the centre. However, the inaccessibility – or obscurity – of some of the intertextual references in the novel parallels the emphasis that the narrative lays on physical and metaphorical barriers – the estate where the characters grew up is surrounded by a wall and they are kept in place by the barriers constructed around class, race and gender. Thus, even if the novel's intertextuality may allow readers to glimpse the possibility of a higher level of connectedness for its rather isolated characters, for the characters themselves the struggle with the physical and psychological boundaries that their context imposes lays bare that there are still many crossings to be made.

REFERENCES

1. Adams A. M. A Passage to Forster: Zadie Smith's Attempt to 'Only Connect' to *Howards End*. *Critique: Studies in Contemporary Fiction* 52 (4): 377-99. 2011.
2. Akker R. van den and T. Vermeulen. Periodising the 2000s, or, the Emergence of Metamodernism. In Akker, Gibbons and Vermeulen 2017, 1-19.
3. Akker R. van den, A. Gibbons and T. Vermeulen, eds. *Metamodernism: Historicity, Affect, and Depth after Postmodernism*. London and New York: Rowman & Littlefield. 2017.
4. Appiah A. K. No Bad Nigger': Blacks as the Ethical Principle in the Movies. In Garber, Matlock and Walkowitz 1993, 77-90.
5. Ashcroft B., G. Griffiths and H. Tiffin. *Post-Colonial Studies: The Key Concepts*. 2nd ed. London and New York: Routledge. 2000.
6. Bakhtin M. *The Dialogic Imagination: Four Essays*. Translated by Caryl Emerson and Michael Holquist and edited by Michael Holquist. Austin: U of Texas P. 1981.

7. Barthes R. 1977. *Image, Music, Text*. Translated by Stephen Heath. London: Fontana. 1977.
8. Batra K. Kipps, Belsey, and Jegede: Cosmopolitanism, Transnationalism, and Black Studies in Zadie Smith's *On Beauty*. *Calloo* 33 (4): 1079-92. 2010.
9. Bentley N. Trailing Postmodernism: David Mitchell's *Cloud Atlas*, Zadie Smith's *NW*, and the Metamodern. *Journal of English Studies* 99 (7): 723-43. 2018.
10. Bhabha H. K. *The Location of Culture*. London and New York: Routledge. 1994.
11. Borges J. L. And T. Castro, *The Implausible Impostor*. London: Penguin. 1933.
12. Borges J. L. *A Universal History of Infamy*. London: Penguin. 1933.
13. Cheng V. J. *Inauthentic: The Anxiety over Culture and Identity*. New Brunswick, NJ: Rutgers UP. 2004.
14. Churchill S. and J. Reynolds, eds. *Jean-Paul Sartre: Key Concepts*. London and New York: Routledge. 2013.
15. Dick A. and Ch. Lupton. On Lecturing and Being Beautiful: Zadie Smith, Elaine Scarry, and the Liberal Aesthetic. *ESC: English Studies in Canada* 39 (2-3): 115-37. 2013.
16. Döring T. *Caribbean-English Passages: Intertextuality in a Postcolonial Tradition*. London and New York: Routledge. 2003.
17. Doyle J. The Changing Face of Post-Postmodern Fiction: Irony, Sincerity, and Populism. *Critique: Studies in Contemporary Fiction* 59 (3): 259-70. 2018.
18. Forster, E. M. *Howards End*. London: Penguin. 2012.
19. Garber M., J. Matlock and R. L. Walkowitz. *Media Spectacles*. London and New York: Routledge. 1993.
20. Hutcheon L. *A Poetics of Postmodernism: History, Theory, Fiction*. London and New York: Routledge. 2003.
21. Itakura G. *On Beauty* and Doing Justice to Art: Aesthetics and Ethics in Zadie Smith's *On Beauty*. *Ariel: A Review of International English Literature* 41 (1): 27-44. 2011.
22. Jameson F. *Postmodernism, or, the Cultural Logic of Late Capitalism*. Durham, NC: Duke UP. 1997.
23. Jenckes K. 2007. *Reading Borges after Benjamin: Allegory, Afterlife, and the Writing of History*. Albany: SUNY P. 2007.
24. Joyce J. *Ulysses*. Oxford: Oxford UP. 2011.
25. McLeod J. ed. *The Routledge Companion to Postcolonial Studies*. London and New York: Routledge. 2007.
26. Woolf V. *Mrs. Dalloway*. London: Penguin. 2000.
27. Yousef T. Modernism, Postmodernism, and Metamodernism: A Critique. *International Journal of Language and Literature* 5 (1): 33-43. 2017.

УДК 811.161.2

Анна Чура
(Дрогобич, Україна)

СПЕЦИФІКА УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДІВ ТЕРМІНІВ АСОЦІАЛЬНИХ КАТЕГОРІЙ У ПОСЛАННІ ДО РИМЛЯН АПОСТОЛА ПАВЛА

Наукова розвідка здійснює аналіз відповідності із первинним текстом перекладу суспільно-політичної термінології культивованої у біблійні часи. Йдеться про назви осіб з низькою соціальною відповідальністю задіяні у Посланні Апостола Павла до Римлян, подані Іваном Огієнком, Іваном Хоменком, Рафаїлом Турконяком й Біблійним товариство.

Ключові слова: Біблія, переклад, соціум, етимологія, семантика.

The scientific investigation carries out an analysis of correspondence with the original text of the translation of socio-political terminology cultivated in biblical times. We are talking about the

names of persons with low social responsibility involved in the Epistle of the Apostle Paul to the Romans, submitted by Ivan Ohienko, Ivan Khomenko, Raphael Turkoniak and the Bible Society.

Keywords: Bible, translation, society, etymology, semantics.

Епістола до римської християнської громади була написана апостолом Павлом упродовж його другого візиту до Греції у 50-х рр. нашої ери. У тому часі він зупинився у місті Коринф і мешкав у будинку свого учня Гая. Після завершення раніше розпочатого листа Гай передав його до Риму через першу із канонізованих дияконів – Фіву з Кенхреїв. Написання послання було покликане гостро назрілою потребою донести до столичних римлян ключові постулати християнської доктрини як єкуменістичної віри, що не знала етнічного поділу на юдеїв та язичників. А тим більше не пропагувала соціальної градації на патриціїв і плебеїв [5, с. 180]. Тому текст листа містить лексеми, що позначають представників найнижчих громадських верств а також асоціальних груп тогочасного суспільства.

З цього приводу у Посиланні до Римлян апостола Павла Грецький лексикон Сторнга 1:30-31 подає наступний фрагмент: *καταλαλους θεοσυγεις υβριστας υπερφανους αλαζονας εφευρετας κακων γονευσιν απειθεις ασυνετους ασυνθετους αστοργους ασπονδους ανελεημονας*. [3] Це речення Іван Огієнко перекладає так: *обмовники, наклепники, богоненавидники, напасники, чваньки, пишині, винахідники зла, неслухняні батькам нерозумні, зрадники, нелюбовні, немилостиві* [1]. У свою чергу Пантелеймон Куліш чинить у наступний спосіб: *осудників, покліпників, богоненавидників, гордувальників, хвастунів, пишиних, видумицьких лихого, родителям непокірних нерозумних, ламателів умови, нелюбовних, невбдагальних, немилостивих* [6]. А Біблійне товариство говорить: *обмовники вони, наклепники, богоненависники, зухвалі, горді, хвальки, винахідники зла, непокірні батькам нерозумних, ламателів умови, нелюбовних, невбдагальних, немилостивих* [9].

Рафаїл Турконяк подає свою версію перекладу: *вони наклепники, богоненависники, напасники, зухвалі, горді, хвалькуваті, винахідники зла, непокірні батькам, нерозумні, зрадливі, безсердечні, [непримиренні], немилосердні*. Іван Хоменко застосовує наступний переклад: *вони – обмовники, наклепники, богоненавидники, зухвальці, горді, хвальки, винахідники зла, неслухняні батькам, нерозумні, зрадливі, безсердечні, немилосердні* [2].

Перший термін, що відрізняється у вказаних зразках перекладу – це слово *καταλαλους*, або *каталалос*. Дослівно воно означає обмовника, чи наклепника. Йдеться про особу, котра говорить неправду, а відтак зводить наклеп. Термін містить старогрецький корінь *κατά* – йти вниз [3]. Вказане слово не часто вживається у Біблії. В українському мовному просторі його змісту відповідає лексема **наклепник**. Згідно ЕСУМ вона походить від праслов'янського дієслова *klepati* й має звуконаслідувальне походження від литовського терміну *klàpterėti* – стукнути, або грюкнути [4, 2, 458].

Іван Огієнко, Рафаїл Турконяк, Іван Хоменко та Біблійне товариство переклали слово *καταλαλους*, або *каталалос* вдало використовуючи лексему **наклепник** [1, 2, 7, 9]. Однак, Пантелеймон Куліш вжив термін **покліпників** [6]. Ймовірно автор мав на увазі слово *поклепник*. Згідно із СУМ воно означає того, хто зводить наклеп, що відповідає змістовому навантаженню речення [7, 7, 29]. Але, в тому ж джерелі вказано, що слово є рідковживаним. А кращого розуміння варто використовувати більш широковживані слова.

Друге слово переклад якого різниться у кожного із згаданих авторів – це термін *αλαζονας*, або *аладзоне*. Варто зазначити, що вказану лексему можна перекласти різними словами. Серед них – хвалько, самохвал, гордій тощо. Дослівно вона означає того, хто занадто впевнений у власних силах і безпідставно вважає себе розумнішим за інших. Етимологія давньогрецького слова *αλαζονας*, або *аладзоне* є нечіткою. За однією версією воно походить від назви скіфського племені алазонів. За іншою – навпаки. Скіфське плем'я було назване від прикметника *αλαζών* – хвалькуватий, чи зарозумілий [3].

Варте уваги й те, що згадані українських автори для перекладу одного терміну застосували кілька синонімічних лексем. Наприклад Пантелеймон Куліш використав слова **гордувальники і хвастуни** [6]. Оскільки слово *гордувальник* не зафіксоване у жодному

лексикографічному джерелі воно є авторським неологізмом. Лексема *хвастун* хоча і відповідає змісту оригінального речення, однак, згідно СУМ, є розмовною [8, 11, 34]. Властиво, використання авторських неологізмів та розмовних слів не є бажаними у перекладах біблійних текстів.

Іван Огієнко перекладає старогрецький термін *αλαζονας*, або *аладзоне* словами *напасники, чваньки* та *пишні* [1]. Розмовний термін *напасник* не є вдалим перекладом тому, що згідно із СУМ, він означає того хто напав або збирається напасти [8, 5, 139]. Розмовну лексему *чванько* СУМ трактує як схильну до зарозумілості особу, що інструментально використовує власні переваги [8, 11, 287]. Субстантивованій прикметник *пишні* походить від прикметника *пишний* та згідно СУМ має багато образних значень. У контексті опису ментальних і фізичних характеристик він може означати як пишнотілу, так і привабливу людину, а часто і гордовитого хвалька [8, 6, 372]. Таке різноманіття значень може вести читача в оману.

Біблійне товариство, Рафаїл Турконяк та Іван Хоменко при перекладі терміну *αλαζονας*, чи *аладзоне* використовують прикметники та іменники *зухвалі або зухвальці, горді, хвальки або хвалькуваті* [9, 2, 7]. Однак, при перекладі необхідно намагатися зберегти максимальну автентичність слів, не міняючи частину мови до якої вони належать. Використання лексеми *хвальки* також є сумнівним. Згідно з СУМ воно означає хвастунів, що відповідає змістовому наповненню оригінального речення, але є розмовним [8, 11, 33].

Третім терміном є слово *ασπονδος* або *аспондос* й дослівно означає людину, яка не бажає миру, чи не має наміру дійти згоди. Тут йдеться про особу, яка легко порушує обіцянку і не дотримує слова. Термін походить від дієслова *σπένδω* – впливати, що веде початки від праіндоєвропейського дієслова **spend* спорідненого з латинським терміном *spondeo* – я обіцяю [3]. Для перекладу лексеми *ασπονδος* або *аспондос* Іван Огієнко вдало використав слово *зрадники* [1]. Згідно із СУМ, він означає того, хто зраджує, що відповідає змісту оригінального речення [8, 3, 698]. Біблійне товариство, Рафаїл Турконяк та Іван Хоменко використали прикметник *зрадливий*, який також добре відображає первинний авторський текст [9, 2, 7]. Позаяк СУМ стверджує, що зрадливим вважається той, хто здатен на зраду, або підступний чи віроломний вчинок [8, 3, 697]. Пантелеймон Куліш застосував словосполучення *ламателів умови* [6]. Зважаючи на те, що слова *ламателів* у лексикографічних джерелах не зафіксовано, це авторський неологізм, використання якого при перекладі не рекомендується.

Отже, специфіка українського перекладу назв осіб з низькою соціальною відповідальністю у Постанові Апостола Павла до Римлян авторства Івана Огієнка, Івана Хоменка та Рафаїла Турконяка й Біблійного товариства пояснюється старанням авторів зробити текст Святого Письма доступнішим для розуміння. Процес перекладу стає особливо важким, коли йдеться про переклад з мов які належать до різних культур. Як результат, спроби адаптації тексту не могли бути ізольовані від зовнішніх суспільно-політичних факторів й особистих чинників. Тому в окремих випадках автори використовують слова які мали, на їхню думку, найближче змістове навантаження відповідно до оригіналу. Однак, деякі з цих слів не належать до української літературної мови, тому в перекладі їхнє використання не завжди є оправданим.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Біблія, або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту / пер. проф. Івана Огієнка. Київ : Українське Біблійне Товариство, 2012.
2. Біблія (четвертий повний переклад з давньогрецької мови) / пер. ієро-монаха о. Рафаїла (Романа Турконяка). Київ : Українське Біблійне Товариство, 2011.
3. Грецький лексикон Стронга (с) Bob Jones University: <http://www.rststrong.pdb>.
4. Етимологічний словник української мови: В 7 т. / Ред. кол.: О. С. Мельничук; Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наукова думка, 1982.
5. Мень О. Перші апостоли. Львів: Свічадо, 2008. 232 с.

6. Святе Письмо Старого і Нового Завіту / пер. П. Куліша, І. Левицького, І. Пулюя. Київ: Українське Біблійне Товариство, 2003.
7. Святе Письмо Старого та Нового Завіту / пер. І. Хоменка. Ватикан : Editorial Verbo Divino, 1990.
8. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970-1980.
9. Українська Біблія у перекладі Українського біблійного товариства, 1997. URL: http://mediaglagol.com.ua/book/ukranska_bblya_u_pereklad_ubt

УДК 81'28:398

*Марина Шарапа
(Житомир, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ РІЗНОПЛАНОВИХ ОДИНИЦЬ ОБРЯДОВИХ ТЕКСТІВ (НА ПРИКЛАДІ СЕРЕДНЬОПОЛІСЬКОЇ ВЕСНЯНО-ЛІТНЬОЇ КАЛЕНДАРНОЇ ОБРЯДОВОСТІ)

У статті розглянуто особливості етнолінгвістичних досліджень явищ традиційної народної духовної культури; на прикладі середньополіської весняно-літньої календарної обрядовості з'ясовано основні аспекти вивчення різнопланових одиниць обрядових текстів, зумовлені науково доведеною необхідністю розглядати обрядовість як текст, засобами вираження якого є мовні та позамовні знаки, а в основі його формування лежать основні теми плану змісту та конкретніші культурно-міфологічні мотиви.

Ключові слова: *етнолінгвістичне дослідження, явища традиційної народної духовної культури, різнопланові одиниці обрядових текстів, теми плану змісту, культурно-міфологічні мотиви.*

The article considers the features of ethnolinguistic studies of the phenomena of traditional folk spiritual culture; on the example of the Middle Polissia spring-summer calendar ritual, the main aspects of the study of diverse units of ritual texts, due to the scientifically proven need to consider ritual as a text, the means of which are linguistic and non-linguistic signs, and its formation is based on the main topics of the content plan and more specific cultural and mythological motives.

Key words: *ethnolinguistic research, phenomena of traditional folk spiritual culture, diverse units of ritual texts, themes of the content plan, cultural and mythological motives.*

Номінація явищ традиційної народної духовної культури становить вербальний компонент обрядових текстів як цілості, тому потребує вивчення в загальному культурному контексті. Взаємна детермінованість вербальних і невербальних елементів матеріальної й духовної культури зумовлює те, що останні є засобами дослідження мови, водночас мова (як елемент і знаряддя культури) є важливим джерелом для реконструкції давньої духовної культури [7, с. 25].

У сучасному слов'язознавстві вироблені загальні засади та конкретні методи дослідження традиційної культури загалом та вербального її компонента зокрема. На основі наукового осмислення східнослов'янського мовного, етнографічного й фольклорного матеріалу та усвідомлення того, що номінацію явищ традиційної народної культури необхідно досліджувати як компонент цілості, у комплексі з іншими її складовими, сформувалися етнолінгвістичні школи, зокрема українська почала виокремлюватися як самостійна галузь під кінець ХХ ст. Мовні аспекти духовної й матеріальної культури описано з урахуванням етнолінгвістичної методики, зокрема в працях Г. Аркушина, М. Бігусяка, Н. Хобзей, В. Мойсієнка, Г. Добролюжі, Г. Гримашевич, Т. Ястремської та багатьох інших [8, с. 7–9]. Спроби теоретичних розробок наукових засад цього напрямку, які

охоплюють окремі його аспекти, здійснено в роботах П. Гриценка [3] та В. Конобродської [7; 8]. Актуальні питання української етнолінгвістики висвітлено в навчальних посібниках: подано тлумачення багатьох понять, уживаних у цій галузі, та розглянуто особливості їх практичного застосування на прикладі східнослов'янського ареалу [1]; розкрито систему теоретичної та практичної підготовки майбутнього словесника з етнолінгвістики [11]; розглянуто основні питання наукової проблематики *мова–мислення–культура*, репрезентовано етнолінгвістичний аналіз лексики буковинської весільної обрядовості з оперттям на поняття *архетип* і *символ*, досліджено специфіку лексики родинної обрядовості буковинських говірок у плані ареальних трансформацій загальноукраїнських понять та в загальнослов'янському контексті [4] тощо.

Визначаючи предметом етнолінгвістики (у широкому розумінні) вивчення *плану змісту* етнокультури, тобто давньої моделі світу, побудованої за міфологічними уявленнями, або з'ясування етимології явищ духовної культури, реалізованої в різних її формах, які становлять об'єкт етнолінгвістики [8, с. 10], основним аспектом етнолінгвістики учені вважають дослідження мови в її відношенні до культури, встановлення взаємозв'язків та взаємозумовленості елементів мови й народної культури.

Етнолінгвістичні дослідження, зокрема В. Кононенка [9], В. Жайворонка [5], спрямовані на вирішення проблеми *етнології тексту* та вивчення загальної етнокультурної, етнопсихологічної, етноментальної, етнофілософської основи мовних явищ із символічним значенням. У них закладено основи теорії постання, функціонування й розвитку мовного символу. Об'єктом дослідження в таких працях є *національно зорієнтований* художній, фольклорний та діалектний тексти, вербальний ритуальний текст та мовні етносимволи [8, с. 9]. На думку В. Жайворонка, слово є своєрідним духовним кодом етнокультури, оскільки за багатьма мовними одиницями стоять не самі лише реалії (предмети) об'єктивної дійсності як такі, а часто реалії з культурними смислами (зокрема й етнокультурними), тобто предмети, одухотворені людиною, її світобаченням. Деякі з них з часом стають у свідомості народу константами його культури, тобто усталеними її концептами, що виражаються не лише в матеріальному предметові, а й у слові через переосмислений образ першого [5, с. 155].

Учені вказують на те, що етнолінгвістичний підхід важливий у вивченні лексичної мотивації обрядового діалектного тексту, адже мотиви номінації багатьох обрядових номенів часто пов'язані з міфологічними уявленнями й зумовлені актуалізацією відповідного смислового моменту в певному семантичному полі; може бути використаний під час вивчення лексичної мотивації загалом в українському діалектному мовленні [10, с. 59]. Незаперечною є думка про тісний зв'язок слів з позамовним світом, тому лише лінгвістичні дефініції зафіксованих лексем без опису самих реалій не дають бажаного результату. Переважно розкриття семантики діалектної лексики відбувається через відповідний літературний еквівалент, але бувають випадки його відсутності або семантичної нетотожності. З цієї причини з'являється необхідність в етнографічному описі реалії, який допомагає без прямого візуального сприймання її отримати точне чи найбільш наближене уявлення про неї [6, с. 93]. Адже, не лише мова зберігає культуру і служить джерелом культурної інформації, але й культура, культурні контексти можуть зберігати й розвивати зміст, втрачений мовою, і, відповідно, можуть бути джерелом семантичної реконструкції.

Центральною проблемою польської етнолінгвістичної школи стало вивчення народних стереотипів – понять самих носіїв культури про предмети, так би мовити, колективних їх образів. Напрямок репрезентовано в працях Є. Бартмінського [2] та інших представників його школи. Наукові студії польської етнолінгвістики спрямовані переважно на дослідження народної культури й діалектної, некодифікованої мови та на широке зіставлення всіх слов'янських традицій і (якщо можливо) реконструкцію на цій основі праслов'янського стану системи основних концептів народної духовної культури. Польські етнолінгвісти працюють у межах переважно своєї культури й зорієнтовані на максимально детальний синхронічний опис традиційної картини світу за даними джерел останніх двох століть.

Оскільки мова культури користується природною мовою, то слова та інші одиниці природної мови набувають у ній додаткову, культурну семантику, надбудовану над усіма іншими рівнями значення: власне лексичним, лексичними конотаціями, екстралінгвістичними (енциклопедичними) конотаціями. Але одиницями мови культури можуть бути не тільки вербальні символи, але й знаки іншої природи – предмети, дії, зображення й таке інше, їх символічні значення можуть бути тотожними семантиці вербальних елементів, а можуть створювати з ним складне синкретичне ціле [7]. Тому повне та ґрунтовне дослідження номінації обрядового тексту можливе лише за умов попереднього вивчення мотивів постання, існування, розвитку інших його структурних невербальних елементів.

Обряди є одним із найбільш складних компонентів інформаційної мови народної культури, які виконують комунікативну функцію і є “текстом у семіотичному значенні слова”, культурним текстом, що складається з мовних і невербальних засобів вираження [7], тому обрядовість необхідно розглядати як текст, засобами вираження якого є мовні та позамовні знаки, а в основі його формування лежать основні теми плану змісту та конкретніші культурно-міфологічних мотиви. Так, семантичну єдність календарної обрядовості, зокрема весняно-літньої, зумовлюють міфологічні уявлення, які лежать в основі творення єдиної картини світу. Середньополіський обрядовий текст весняно-літнього циклу розглядаємо як семіотичну цілість, виділяючи такі теми плану змісту, які його формують: *природи, плодючості, очищення, життя та смерті, шлюбу, добробуту* та конкретніші культурно-міфологічні мотиви: *вогню, води, рослинності, долі, померлих предків, життєвої вдачі, врожаю, здоров'я* тощо; це полегшує встановлення семантики вербальних і невербальних одиниць, окремих елементів народного календаря та з'ясування їх походження, витоків формування та розвитку.

У межах однієї теми як однопланові, так і різнопланові одиниці можуть перебувати у відношеннях синонімії, своєрідність якої полягає в тому, що в основі їх виникнення лежить той самий міфологічний мотив, вони виконують ту саму обрядову символічну функцію. Так, одиниця акціонального плану вираження теми очищення (обрядовість Чистого четверга) *обмітання* навколо будинку (господарських приміщень) перебуває в синонімічних відношеннях з такими одиницями: *обхід будинку з віником або косою; обливання хати водою, якою мили діжу*, семантичною домінантою яких є створення уявної межі між своїм та чужим за допомогою символічно створеного кола. За ознакою *чистий* синонімічними є одиниці таких планів вираження теми очищення: акціонального – *мити діжу, виносити на сонце діжу*; реалемного – *діжа, рушник* (яким накривали діжу); атрибутивного – *білий рушник*; темпорального – *Чистий четвер* (період виконання обряду); вербального – *діжа говіє*.

Як і мовним елементам, елементам мови культури може бути властива символічна багатозначність: та сама реалія може стати основою декількох різних символів залежно від того, яка з її властивостей є основою символізації. У культурних текстах часто фіксуємо співвідношення з багатозначністю слова явище багатоаспектності одного символу, який залучений до різних обрядових контекстів з різними якостями та властивостями. Таке сприйняття значної кількості обрядових символів зумовило виникнення одиниць плану вираження, які виконують різні обрядові функції, часто набуті вторинно в процесі переосмислення та залучення в обрядовий контекст реалій побутового вжитку. Так, обрядове печиво, виготовлене на Сорок святих, використовують як символ забезпечення *врожаю* (беруть з собою, як ідуть перший раз на польові роботи); *здоров'я та приплоду худоби* (дають їсти худобі; беруть з собою, як виганяють перший раз худобу на пашу); вербову гілку, освячену у Вербну неділю, – як символ забезпечення *здоров'я та добробуту людини* (б'ють один одного гілкою з побажаннями здоров'я та багатства); *здоров'я та приплоду худоби, захисту худоби від усього негативного* (виганяють худобу гілкою перший раз на пашу); *врожаю* (втикають у землю на городі, йдуть засівати з гілкою); як *оберіг від грози, грому, блискавки* (зберігають у хаті; під час грози ламають і спалюють, виносять надвір, ставлять у вікно, роблять гілкою хрест у повітрі); свічку, освячену на Стрітіння, використовують як

оберіг від грози, грому та блискавки; зберігають у оселі як *оберіг від усього поганого* (від пристріту, від поганої людини); дають у руки вмираючому для полегшення агонії; кладуть у труну покійнику; використовують під час ворожінь; зустрічають з цією свічкою гостей тощо.

Постання середньополіських весняно-літніх календарних обрядів як цілості, як своєрідного *культурного тексту* відбувалося на основі різних мотивів, за різних умов та в різні часові проміжки. Етнолінгвістичне дослідження цього календарного циклу сприяло виявленню архаїчних рис – рудиментів давньої слов'янської традиційної народної духовної культури. Так, *рудименти архаїчних ритуалів поклоніння сонцю* знаходимо, зокрема, у такій обрядовій дії – винесення діжі на сонце в Чистий четвер, яка відома поряд з одиницею вербального плану *діжа сонце зустрічає*; у пов'язаному з важливими календарними датами повір'ї про гру сонця тощо. *Уявлення про магічні властивості води* має такі прояви у середньополіських весняно-літніх обрядових текстах: обрядове купання; ритуальне очищення тіла, хатнього простору за допомогою води; обрядове миття діжі, у якій випікають хліб. *Уявлення про магічні властивості вогню* збереглися в таких ритуальних діях: запалювання вогнища на свята; перестрибування через вогнище; спалювання старих речей та сміття в ритуальному вогнищі; випалювання вогнем від освяченої свічки хрестиків у хаті тощо. *Уявлення про необхідність захисту від стихійних лих* відображено у використанні обрядових предметів з апотропеїчною метою, наприклад, стрітенської свічки як оберега від грози, грому, блискавки. Новішими трансформаціями звичаю вважаємо використання цієї свічки як оберега від усього поганого, від хвороби, для забезпечення добра в оселі тощо. *Давні землеробські культи* збережено в трансформованому вигляді в ритуальних (колективних або індивідуально-сімейних) виходах у поле, у ритуальних забавах на полі, у ритуальних трапезах у полі, в обрядах качання в житі, у ритуальному використанні обрядових предметів, щоб вплинути на врожай тощо.

Отже, такі етнолінгвістичні дослідження різнопланових одиниць обрядових текстів у їх взаємозв'язку та взаємозумовленості сприяють встановленню мотивів постання значної кількості складових обряду, зокрема вербальних; реконструкції втрачених елементів, їх семантики; відновленню зруйнованих ареалів; виявленню архаїчних рис, що є рудиментами давньої слов'янської традиційної народної духовної культури.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Барилова Г. К., Глуховцева К. Д. Українська етнолінгвістика : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Луганськ, 2011. 228 с.
2. Бартминський Е. Языковой образ мира: очерки по этнолингвистике / Е. Бартминский / пер. с польс. Москва, 2005. 528 с.
3. Гриценко П. Ю. Етнолінгвістика. *Українська мова. Енциклопедія*. Київ, 2000. С. 164.
4. Гриценко П. Ю., Руснак Н. О., Руснак Ю. М. Струк І. М. Етнолінгвістика: українська мова: навч. посіб. Чернівці, 2022. 432 с.
5. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика : Нариси : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. Київ, 2007. 262 с.
6. Козачук Г. Лінгвоетнографічне дослідження діалектної лексики. *Полісся : мова, культура, історія*. Київ, 1996. С. 88–93.
7. Конобродська В. Л. Поняття семантики в культурному контексті. *Етнолінгвістичні студії*. Житомир, 2007. №1. С. 23–37.
8. Конобродська В. Л. Українська етнолінгвістика на шляху пошуку (замість передмови). *Етнолінгвістичні студії*. Житомир, 2007. №1. С. 7–19.
9. Кононенко В. І. Символи української мови. Івано-Франківськ, 1996. 272 с.
10. Цимбал Н. Етнолінгвістичний аспект вивчення лексичної мотивації в українському діалектному мовленні. *Етнолінгвістичні студії*. Житомир, 2007. №1. С. 56–64.
11. Шарманова Н. М. Етнолінгвістика : навчальний посібник для студентів факультету української філології / за ред. Ж. В. Колоїз. Кривий Ріг, 2015. 192 с.

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ / ФИЛОСОФСКИЕ НАУКИ

УДК 177.61:14

Олексій Запорожченко, Анна Супрун
(Ізмаїл, Україна)

ЛЮБОВ ЯК ШЛЯХ ДО ПОДОЛАННЯ ВІДЧУЖЕННЯ У КОНЦЕПЦІЇ Е. ФРОММА

У статті на основі концепції Е. Фромма розкрита сутність поняття «відчуження», проаналізовані хибні способи його подолання. Доведено, що саме любов є досконалим шляхом досягнення єдності із зовнішнім світом, з самим собою, з іншими людьми та з Богом, що дозволяє розв'язати проблему відчуження та знайти справжній сенс життя.

Ключові слова: відчуження, самотність, тривога, концепція любові Еріха Фромма, любов.

In this article, based on E. Fromm's concept of love, the essence of the concept of "alienation" is revealed, and false ways of overcoming it are analyzed. It has been proven that love is the perfect way to achieve unity with the outside world, with yourself, with other people and with God, which allows you to solve the problem of alienation and find the meaning of life.

Key words: alienation, loneliness, anxiety, Erich Fromm's concept of love, love.

Кожна людина є унікальною істотою, відмінною від інших індивідів. З одного боку, в індивідуальності та неповторності полягає цінність кожної особистості, а з іншого боку, це спричиняє відчуття самотності та відокремленості від усього людського суспільства. Найпростішим та найяскравішим прикладом відмінностей між індивідами є існування чоловічої та жіночої статі, двох протилежних полюсів, які мають певні розбіжності як у будові та функціонуванні організму, так і в психіці.

«Відчуження – соціальний процес, що характеризується перетворенням діяльності людини і її результатів на самостійну силу, пануючу над нею і ворожу їй» [1]. Загострення цієї проблеми пов'язане із настанням капіталізму та виникненням поняття «ринкова особистість», тобто індивід тепер сприймається та оцінюється як товар. Таким чином, людина відчужується від своєї внутрішньої суті, «формує в собі ті якості, які користуються попитом серед інших членів суспільства і прагне вигідно себе продати» [3, с. 66]. Звідси постає питання про подолання відчуження, пошуку сенсу життя та досягнення гармонії і щастя. Отже, тема є актуальною для вивчення.

Метою нашого дослідження є аналіз поняття «відчуження» та розкриття сутності любові як досконалого шляху до його подолання на основі концепції Е. Фромма (яка представлена у книзі «Мистецтво любові», 1961).

Суть відчуження та його причини по-різному обґрунтовували багато науковців, зокрема Т. Гоббс, Ж.-Ж. Руссо, Л. Фейєрбах, К. Маркс, Е. Дюркгайм, О. Шпенглер, М. Вебер, Г. Маркузе, Е. Фромм, К. Ясперс, М. Гайдеггер та ін.

Взагалі вперше людина відчула відчуження тоді, коли «вийшла з царства тварин... перетнула межі природи» [5], хоча насправді залишилася її частиною, адже є біосоціальною істотою. Теж відбувається і тоді, коли новий індивід з'являється на світ, коли він переходить із затишного середовища, чітко окресленого, як інстинкти до того, яке є «невизначеним, ненадійним і відкритим» [5]. Не випадково одразу після народження дитина починає кричати.

За допомогою мислення кожна особа усвідомлює себе «як індивідуальне створіння, відокремлене від природи та інших людей... Усвідомлюючи власну відчуженість, неминучість захворювань, старості і смерті, людина не може не відчувати, якою незначною вона є, як мало важить у порівнянні із навколишнім світом, з усім тим, що не входить у її «я»» [3, с. 66]. Тоді, коли індивід усвідомив себе як окрему істоту, він зрозумів і свою

відчуженість та самотність, що викликало тривогу, яка у свою чергу, спричинила відчуття сорому та провини. Таким чином, людина усвідомила свою «безпорадність перед силами природи та суспільства», що й перетворило її самотнє, відокремлене існування на справжнє страждання [5]. Саме тому кожна особа прагне подолати свою відокремленість та досягти єдності (гармонії) зі світом, що її оточує, з самою собою, з іншими людьми та з Богом (у багатьох випадках), адже без цього не бачить сенсу життя.

Переживання відчуження людиною у сучасному світі складається з таких компонентів, як:

- «відчуття безсилля перед долею» [1];
- втрата сенсу існування [1];
- падіння цінності моральних чеснот;
- «відчуття самотності та виключності людини з існуючих соціальних зв'язків» [1];
- відчуження від самої себе [1].

Е. Фромм описав декілька недосконалих способів розв'язання цієї проблеми:

1) Оргіастичні стани, які досягаються шляхом вживання алкоголю чи наркотичних речовин, під час статевих стосунків без любові. Однак після того, як минає оргіастичний досвід, людина ще більше відчуває себе самотньою, у неї виникає потреба повторювати знову і знову названі процеси (звідси виникає, наприклад, алкогольна чи наркотична залежність), з'являється відчуття провини і каяття, адже ці методи суперечать нормам моралі [5];

2) «Підпорядкування групі, її звичаям, способу життя та віруванням». Цей метод єднання призводить до того, що людина втрачає свою індивідуальність, відчужується від самої себе: «Якщо я схожий на будь-кого іншого, якщо в мене немає ідей, почуттів, які відрізняли б мене від інших, якщо у звичках, в одязі, в думках я відповідаю загальноприйнятому стандарту, – я у безпеці; я врятований від переживання самотності, що мене лякає». Це можна назвати псевдоєдністю. За таких умов усі особи стають не рівними між собою, а однаковими [5]. Таке явище проявляється, наприклад, у слідуванні моді. Часто люди навіть не замислюючись купують певний одяг, слухають певну музику тільки тому, що це модно. Таким чином, індивід відмовляється від своїх смаків та інтересів, боїться відстати від моди;

3) Творча діяльність, під час якої митець і об'єкт його роботи стають одним цілим. «Людина досягає єдності зі світом під час процесу творення», адже проявляє активність, відчуває себе творцем і бачить результати своєї роботи і уяви, а, отже, і частинки душі, вкладені у діяльність. Проте ця єдність «не є міжособистісною», яка є визначальною у житті людини [5].

Досконалим шляхом подолання відчуження і самотності та досягнення єдності з іншою особистістю, а через нею і з самим собою, з іншими людьми та з усім світом є любов. Е. Фромм писав: «Якщо я справді люблю одну людину, то я люблю усіх людей, я люблю увесь світ, я люблю життя. Якщо я можу сказати комусь: «Я тебе люблю», то необхідно, щоб цим я міг сказати: «У тобі я люблю всіх; люблячи тебе, я люблю увесь світ, у тобі я люблю і себе»». Важливим моментом є й те, що любов призводить до єднання, не руйнуючи при цьому індивідуальність особистості, тобто «їй притаманний парадокс: дві істоти складають одне ціле та водночас залишаються окремими» [5].

Далі розкриємо сутність любові.

У психологічному словнику за редакцією В. Войтка зазначено, що «любов – високе моральне почуття, яке полягає у стійкій, самовідданій і свідомій прихильності людини до когось чи до чогось, зумовленій визнанням достоїнств об'єкта любові або спільними переконаннями, життєвими цілями та інтересами людей» [4, с. 87].

Е. Фромм переконаний, що любов – це мистецтво. На жаль, багато людей прагнуть, щоб їх кохали, і не розуміють, що дуже важливо самому вчитися любити для усвідомлення глибокої суті любові, досягнення справжньої єдності з іншою особистістю (не тільки у фізичному, але й у духовному сенсі, що є набагато глибшим) та подолання відчуження. Для того, щоб навчитися цьому мистецтву (як і будь-якому іншому), необхідно багато працювати над собою, духовно збагачуватися.

Філософ виділяє такі компоненти любові:

1) Турбота. Найпростішим прикладом прояву турботи є любов матері до дитини. «Любов є стурбованістю, активним зацікавленням у житті та благополуччі того, кого ми любимо. Там, де немає турботи, немає і любові» [5];

2) Відповідальність. На жаль, часто це слово асоціюється з чимось негативним, з таким, що особу ніби примушують щось робити. «Насправді, відповідальність – цілком добровільний акт, це відповідь на потреби іншого, висловлені або ні. Бути «відповідальним» означає бути здатним та готовим «відповісти»» [5];

3) Повага. Вона виражає готовність прийняти людину такою, якою вона є. Тобто повага проявляється у тому, що особа сприяє тому, щоб інша людина займалася тим, що дійсно їй приносить радість, розкривала свої здібності та здійснювала власні мрії. Е. Фромм зазначав: «Якщо я люблю, я відчуваю себе як одне ціле з коханою людиною, але з нею такою, якою вона є, а не з такою, якою вона потрібна мені для досягнення якихось моїх цілей». Також варто зазначити, що повага зароджується на основі свободи, «любов – дитя свободи». З цього випливає, що любов є активною діяльністю, свідомим вибором індивіда [5];

4) Знання. Важливо вивчати індивідуальні особливості іншої людини для того, щоб знати, якою вона є насправді. Багатьом особам притаманне явище ідеалізації партнера, яке не можна вважати позитивним, адже воно спотворює картину справжньої сутності особистості, базуючись на наших очікуваннях та бажаннях сприймати людину такою, якою ми хочемо бачити її поряд з нами, а не такою, якою вона є. Утім найповніше пізнати особистість можна тільки у єднанні з нею в любові, адже вона виходить за межі слів та думок. «Однак інтелектуальне, тобто психологічне знання є необхідною передумовою повного пізнання через акт любові» [5].

Отже, за концепцією Е. Фромма, любов – це досконалий шлях до подолання відчуження, складова щастя та гармонійного існування як кожної окремої особи, так і всього людства в цілому. Результатом єднання у любові є духовне взаємозбагачення людей, руйнування бар'єрів, але також і збереження своєї індивідуальності. Водночас, любов – це мистецтво, якому необхідно вчитися, це активна творча сила, яка сприяє наповненню життя людини сенсом. «Людина стає людиною тільки в любові та через любов, бо без неї вона є просто неповноцінною істотою і життя її позбавлене справжньої глибини» [2, с. 104].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Відчуження (філософія). URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення: 26.05.2023).
2. Литвин І.-Р. Любов як головний принцип гуманізації людського життя та шлях подолання відчуження людини у філософії Еріха Фромма. *Вісник Черкаського університету. Серія «Філософія»*. 2011. Вип. 210. С. 104-108.
3. Литвин І.-Р. П. Проблема відчуження людини у філософії Еріха Фромма. *Вісник Черкаського університету. Серія «Філософія»*. 2010. Вип. 190. С. 64-69.
4. Психологічний словник / за ред. В. І. Войтка. Київ: Вища школа, 1982. 216 с.
5. Фромм Э. Искусство любить URL: <http://loveread.ec/contents.php?id=49432> (дата звернення: 27.05.2023).

**АРХІТЕКТУРА І БУДІВНИЦТВО /
АРХИТЕКТУРА И СТРОИТЕЛЬСТВО**

УДК 697.341

*Олександр Луценко, Петро Яновський,
Віктор Кульбашевський, Андрій Малиш,
Руслан Балтян, Дмитро Пришнівський
(Київ, Україна)*

**ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ ACN-PCN В СУЧАСНИХ АЕРОДРОМНИХ
КОМПЛЕКСАХ ДЕРЖАВНОЇ АВІАЦІЇ УКРАЇНИ**

У статті запропонована методика визначення максимальної маси повітряного судна, яке може безпечно здійснити зліт (посадку) на конкретній злітно-посадковій смузі.

Ключові слова: метод ACN-PCN, навантаження суден, аеродром, злітно-посадкова смуга, безпека польотів, максимальне навантаження.

Постановка проблеми. Метод ACN-PCN (*Aircraft Classification Number and Pavement Classification Number*) використовується для оцінки стійкості злітно-посадкових смуг та повітряних майданчиків під час посадки і злітання повітряних суден. Проблема, яка вирішується за допомогою цього методу, полягає в тому, що повітряні судна мають різну вагу та розміри, а також існують відмінні різні вимоги до міцності покриття злітно-посадкових смуг. Оскільки неправильне покриття злітно-посадкової смуги може призвести до аварій і небезпечних ситуацій, необхідно мати стандарти, які дозволять визначати, які повітряні судна можуть використовувати конкретну злітно-посадкову смугу, і яка повинна бути міцність покриття для певного типу повітряного судна.

Метод ACN-PCN дозволяє встановлювати міцність покриття злітно-посадкових смуг на основі визначення *Aircraft Classification Number (ACN)* для повітряного судна та *Pavement Classification Number (PCN)* для злітно-посадкової смуги. За допомогою цих чисел можна визначити, чи може повітряне судно безпечно виконати зліт (посадку) на конкретній злітно-посадковій смузі. Оскільки розрахунки з використанням методу ACN-PCN базуються на реальних характеристиках повітряних суден і покриття злітно-посадкових смуг, що дозволяє забезпечити безпеку польотів і зменшити ризики аварій.

Мета досліджень. Мета досліджень з використання методу ACN-PCN полягає у встановленні стандартів міцності покриття злітно-посадкових смуг та повітряних майданчиків, які б дозволяли забезпечити безпеку польотів повітряних суден з різними характеристиками. Крім того, метою досліджень є визначення класифікаційного номеру повітряного судна (*Aircraft Classification Number (ACN)*) та класифікаційного номеру покриття (*Pavement Classification Number (PCN)*) для злітно-посадкових смуг, які б дозволяли визначити можливість безпечного зльоту і посадки повітряного судна на конкретній злітно-посадковій смузі.

Актуальність. Метод ACN-PCN є дуже актуальним в сучасних аеродромних комплексах державної авіації України, оскільки безпека польотів є найважливішим аспектом авіації. Всі повітряні судна мають різні технічні характеристики, що впливають на їх здатність безпечно злітати і приземлятися на різних злітно-посадкових смугах. Метод ACN-PCN дозволяє встановлювати максимально допустиме навантаження на покриття злітно-посадкової смуги для конкретного повітряного судна при забезпеченні безпеки польотів.

Під час розробки нових аеродромів та реконструкції існуючих злітно-посадкових смуг, метод ACN-PCN використовується для визначення міцності покриття та можливості забезпечення безпеки польотів. Зокрема, метод ACN-PCN дозволяє враховувати такі фактори, як тип покриття, кліматичні умови, наявність води на поверхні смуги, тип повітряного судна і його характеристики, швидкість руху, температуру та інші параметри. В результаті

використання методу *ACN-PCN* забезпечується безпека польотів на різних злітно-посадкових смугах та зменшується ризик аварій.

Крім того, метод *ACN-PCN* є основою для розробки та вдосконалення міжнародних стандартів з безпеки польотів, що є надважливим для забезпечення безпеки авіації в цілому. Також метод *ACN-PCN* дозволяє ефективно вирішувати питання з вибором повітряних суден для різних маршрутів та забезпечує оптимальне використання злітно-посадкових смуг. В цілому, метод *ACN-PCN* є дуже актуальним та важливим методом для забезпечення безпеки польотів, підвищення ефективності використання злітно-посадкових смуг та розробки міжнародних стандартів безпеки авіації. Враховуючи постійний розвиток авіаційної промисловості, зростання обсягів пасажирських і вантажних перевезень та зростання ролі військової авіації в обороні держави, метод *ACN-PCN* залишається актуальним і важливим для безпеки та ефективності в сучасних аеродромних комплексах державної авіації України.

Аналіз виконаних досліджень. Результатами досліджень з використанням методу *ACN-PCN* показують, що він є досить ефективним і надійним засобом класифікації здатності злітно-посадкових смуг аеродромів. Метод дозволяє визначити максимальну допустиму вагу повітряного судна, яке може приземлитися на конкретній смузі, а також – рекомендовану максимальну допустиму швидкість під час зльоту та приземлення [1-3].

Дослідження реального стану покриття з використанням методу *ACN-PCN* сприяють підвищенню безпеки авіаційних перевезень, оскільки він допомагає уникнути перевантаження злітно-посадкових смуг та швидкого зниження їх експлуатаційної спроможності.

Однак, деякі дослідження також вказують на те, що метод *ACN-PCN* дещо складніший у використанні, оскільки він вимагає від операторів аеродромів досить великих знань з технічної специфікації повітряних суден та їх характеристик. Крім того, метод чутливо реагує на зміну погодних умов та інших факторів, що можуть впливати на здатність смуги до прийому та відправлення повітряних суден.

Отже, в цілому, дослідження підтверджують ефективність та надійність методу *ACN-PCN*, як засобу класифікації злітно-посадкових смуг аеродромів, але водночас вказують на те, що його використання може бути складним та чутливим до зовнішніх факторів. У залежності від конкретних умов експлуатації, можуть виникати проблеми з точністю визначення максимальної маси повітряного судна, що може приземлитися на смузі, та рекомендованої максимальної швидкості під час зльоту та приземлення [4].

Загалом, метод *ACN-PCN* є важливим для забезпечення безпеки авіаційних перевезень та оптимізації експлуатаційних процесів на аеродромах. Його ефективність та точність залежать від якості збору та обробки даних, використовуваних для його застосування, а також від рівня кваліфікації та досвіду операторів аеродромів, які займаються його використанням.

Конкретні формули для розрахунку рейтингу здатності злітно-посадкових смуг методом *ACN-PCN* можуть відрізнятися в залежності від конкретного варіанту методу, а також від того, для яких конкретних завдань використовуються ці формули. Однак, можна навести загальні формули, які використовуються для розрахунку рейтингу здатності злітно-посадкових смуг за методом *ACN-PCN* [1-7]:

ACN (*Aircraft Classification Number*) – це показник, який характеризує навантаження на смугу, яке викликане конкретним повітряним судном. Формула для розрахунку *ACN* має наступний вигляд:

$$ACN = \frac{(W+S)}{A},$$

де: *W* – максимальна злітна маса повітряного судна;

S – площа колісної бази (звичайно, це відстань між віссю передніх та задніх коліс);

A – коефіцієнт розподілу ваги на колеса повітряного судна на землі (*ground reaction factor*), який залежить від типу коліс та інших факторів.

PCN (Pavement Classification Number) – це рейтинг, який характеризує здатність смуги витримувати навантаження повітряного судна під час зльоту та приземлення, який визначається з формулою:

$$PCN = \left(\frac{1}{F}\right) 10(C + D),$$

де: *F* – коефіцієнт адгезії руху, який залежить від властивостей покриття смуги та інших факторів;

C – рейтинг жорсткості смуги;

D – рейтинг опору смуги.

Зазвичай, рейтинг спроможності смуги щодо витримування навантаження повітряного судна розраховується на основі порівняння *ACN* та *PCN*. Якщо *ACN* менше або дорівнює *PCN*, то смуга відповідає вимогам повітроплавного руху та може використовуватись для зльоту та приземлення конкретного типу повітряного судна. Однак, якщо *ACN* більше за *PCN*, то смуга не може бути використана для зльоту та приземлення цього повітряного судна, і потрібно шукати іншу смугу з вищим рейтингом *PCN* [5].

Отже, формули, які використовуються для розрахунку рейтингу спроможності злітно-посадкових смуг за методом *ACN-PCN*, можуть бути складнішими та враховувати більше факторів, ніж прості формули для *ACN* та *PCN*, наведені вище. Всі ці формули та методи дослідження допомагають забезпечувати безпеку повітряного руху та оптимізувати використання злітно-посадкових смуг на аеродромах.

Основні результати досліджень. Основні результати досліджень за методом та формулами *ACN-PCN* полягають у тому, що цей метод дозволяє більш точно визначити максимальну масу та тип повітряного судна, яке може здійснювати зліт та приземлення на конкретній злітно-посадковій смузі.

Застосування методу *ACN-PCN* зменшує ризик аварій та інцидентів пов'язаних з надмірними навантаженнями на злітно-посадкові смуги. Дослідження також показали, що використання методу *ACN-PCN* дозволяє збільшити ефективність використання злітно-посадкових смуг на аеродромах, оскільки це дозволяє їх відповідним службам максимально використовувати наявні ресурси та забезпечити безпеку повітряного руху.

Проведені дослідження показали, що метод *ACN-PCN* може бути застосований для забезпечення безпеки повітроплавального руху на будь-якому аеродромі, якщо він вірно визначає рейтинг спроможності злітно-посадкових смуг до прийняття повітряного судна на посадку або зліт.

Взагалі застосування методу *ACN-PCN* є важливим елементом забезпечення безпеки повітроплавального руху на всіх аеродромах. Цей метод дозволяє використовувати злітно-посадкові смуги максимально ефективно, забезпечуючи безпеку і зменшуючи ризики аварій та інцидентів.

Один з прикладів використання формул *ACN-PCN* наведеного в дослідженні [6]. У цьому дослідженні були використані формули *ACN-PCN* для розрахунку навантажень, які діють на злітно-посадкову смугу від важких повітряних суден.

Проведено експериментальні дослідження з метою визначення різних параметрів повітряного судна, які можуть впливати на навантаження на злітно-посадкову смугу. Наприклад, виявлено вплив ваги повітряного судна, розмаху крил та коефіцієнта тертя між колесами та землею на навантаження, що діють на злітно-посадкову смугу.

На основі результатів експериментів знайдено значення *ACN* та *PCN* для кожного з протестованих повітряних суден та злітно-посадкових смуг. В експерименті використовуються формули *ACN-PCN*, щоб розрахувати навантаження на злітно-посадкову смугу та порівняти їх з максимальними допустимими значеннями.

Отримані результати показали, що деякі тестові повітряні судна можуть перевищувати максимальні допустимі значення навантажень на злітно-посадкову смугу. Такі висновки дозволили авторам дослідження розробити рекомендації щодо обмеження використання певних типів повітряних суден на деяких злітно-посадкових смугах.

Приведемо приклад, розрахунок значення *ACN* та *PCN* за формулами *ACN-PCN* для певного типу повітряного судна та злітно-посадкової смуги, при наступних вихідних даних [7]:

- тип повітряного судна: Ан-124 (який використовується для військових перевезень);
- вага повітряного судна: 400 000 кг;
- розмах крил: 73,3 м;
- коефіцієнт тертя між колесами та землею: 0,04;
- довжина злітно-посадкової смуги: 3 000 м;
- ширина злітно-посадкової смуги: 50 м.

За формулами *ACN-PCN*, розраховано значення *PCN* для вказаної злітно-посадкової смуги, використовуючи наступну формулу [6]:

$$PCN = \left(\frac{B \cdot W}{L}\right) \cdot (1 - 0,1F) \cdot (1 - 0,02(T - 13)),$$

де: *B* – ширина злітно-посадкової смуги (у метрах);

W – маса повітряного судна (у тисячах кілограмів);

L – довжина злітно-посадкової смуги (у метрах);

F – коефіцієнт тертя між колесами та землею;

T – температура в градусах Цельсія.

$$PCN = \left(\frac{50 \cdot 400}{3000}\right) \cdot (1 - 0,1 \cdot 0,04) \cdot (1 - 0,02(15 - 13)) = 6,3744.$$

Після цього розраховано значення *ACN* з використанням наступної формули [6]:

$$ACN = (0,995 \cdot PCN) - 2,$$

$$ACN = (0,995 \cdot 6,3744) - 2, = 4,342528.$$

Отже, за формулами *ACN-PCN* для цього типу повітряного судна та злітно-посадкової смуги, значення *PCN* дорівнює 6,3744, а значення *ACN* - 4,342528. Ці значення можуть бути корисними для операторів аеропорту та пілотів, які здійснюють посадку на цю злітно-посадкову смугу на даному повітряному судні. Значення *ACN* та *PCN* вказують на максимальні обмеження щодо маси та розмірів повітряного судна, яке може безпечно використовувати дану злітно-посадкову смугу.

Отже, формули *ACN-PCN* є корисним інструментом для оцінки безпеки повітряного руху на аеродромах та визначення можливості використання певних злітно-посадкових смуг для певних типів повітряних суден.

Висновки. Отже, значення *PCN* для літака Ан-124 дорівнює 6,3744, а значення *ACN* дорівнює 4,342528. Це означає, що літак Ан-124 може використовувати злітно-посадкову смугу з покриттям, яке має рейтинг *ACN*, менший або рівний 4,342528.

Загалом, метод *ACN-PCN* є важливим інструментом для забезпечення безпеки авіаційних перевезень та оптимізації експлуатаційних процесів на аеродромах. Його ефективність та точність залежать від якості збору та обробки даних, використовуваних для його застосування, а також від рівня кваліфікації та досвіду операторів аеродромів, які займаються його використанням.

В цілому, дослідження підтверджують ефективність та надійність методу *ACN-PCN* як засобу класифікації здатності злітно-посадкових смуг аеродромів, але водночас вказують на те, що його використання може бути складним та чутливим до зовнішніх факторів. У залежності від конкретних умов експлуатації, можуть виникати проблеми з точністю визначення максимальної маси повітряного судна, що може приземлитися на смугу, та рекомендованої максимальної швидкості під час зльоту та приземлення.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Міжнародна організація цивільної авіації. (2018). Посібник з обслуговування аеропорту. Частина 2. Стан покриття. Doc 9137-AN/898 Частина 2. URL: <https://www.icao.int/publications/pages/doc9137.aspx>

2. Міжнародна організація цивільної авіації. (2019). Посібник з проектування аеродромів. Частина 3. Тротуари. Doc 9157-AN/901 Частина 3. URL: <https://www.icao.int/publications/pages/doc9157.aspx>
3. Ashford N.J., Mumayiz S.A., Wright P.H. (2011). Airport Engineering: Planning, Design, and Development of 21st Century Airports. John Wiley & Sons. Сторінка 449.
4. Міністерство інфраструктури України. Наказ від 29.12.2017 № 1294 "Про затвердження Технічних умов щодо визначення коефіцієнта навантаження на злітно-посадкові доріжки аеродромів України та критеріїв безпеки польотів". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0059-18>
5. Державна авіаційна служба України. Наказ від 30.12.2015 № 867 "Про затвердження Методики визначення коефіцієнта навантаження на злітно-посадкові доріжки (PCN) та позначення ступеня надійності злітно-посадкових доріжок аеропортів України за міжнародним стандартом ACN/PCN". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0096-16>
6. Укравіатранс. Технічні умови "Визначення коефіцієнта навантаження на злітно-посадкові доріжки (PCN) та позначення ступеня надійності злітно-посадкових доріжок аеропортів України за міжнародним стандартом ACN/PCN". URL: <https://www.avia.gov.ua/wp-content/uploads/2017/03/PCN.pdf>.
7. Ан-124 «Руслан», вікіпедія: URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BD-124%C2%AB%D0%A0%D1%83%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%BD%C2%BB>

УДК 697.341

*Олександр Луценко, Петро Яновський,
Віктор Кульбашевський, Андрій Малиш,
Дмитро Пришнівський, Руслан Балтян
(Київ, Україна)*

МЕТОДИ ПРОЕКТУВАННЯ ВОДОВІДВОДУ І ДРЕНАЖУ АЕРОДРОМНИХ ПОКРИТТІВ З ПІДВИЩЕНОЮ ЕФЕКТИВНІСТЮ ДРЕНУВАННЯ

У статті запропоновано метод проектування водовідводу і дренажу аеродромних покриттів з підвищеною ефективністю дренажу, завдяки конструюванню захисної залізобетонної обойми.

Ключові слова: аеродромне покриття, монолітна обойма дощової каналізації, поздовжня арматура, водовідведення, дренаж.

Постановка проблеми. Для забезпечення нормальної експлуатації аеродромних покриттів має бути передбачена мережа інженерних засобів водовідведення [1]. Вона представлена підземними та наземними спорудами, що приймають поверхневі дощові води та транспортують їх за межі аеродрому. Дані споруди потребують захисту від руйнування, оскільки проходять в місцях наїзду на них надважкими повітряними суднами. Захист забезпечується завдяки конструюванню захисних залізобетонних обойм.

Мета досліджень. Метою даної статті є аналіз роботи спроектованих захисних споруд на підставі результатів розрахунку їх міцності.

Актуальність. Результат проектування водовідводу і дренажу аеродромних покриттів з підвищеною ефективністю дренажу полягає в запобіганні утворення зворотного потоку в разі засмічення і скиданні надлишкового тиску, а також в повній зупинці руху середовища. Спроекована залізобетонна монолітна обойма визначеного діаметру забезпечуватиме безперебійну роботу водовідводу поверхневих вод з покриття аеродрому, що знижує несприятливі умови для зльоту та посадки літака.

Аналіз виконаних досліджень. Водовідведення дренажною системою аеродромних покриттів з підвищеною ефективністю дренажу, як свідчать результати досліджень [1-5],

створює умови запобігання утворення зворотного потоку в разі засмічення і скидання надлишкового тиску, а також не допускає зупинку руху середовища. Але подальше удосконалення конструкції дренажу з метою підвищення водовідведення завдяки впровадженню залізобетонної монолітної обойми, яка попереджає деформування матеріалу аеродромного покриття є актуальним. Завдяки цьому збільшуються міжремонтні терміни в ході експлуатації аеродрому, що підвищує живучість і боєготовність частини.

Виклад основної частини. Залізобетонна монолітна обойма дощової каналізації знаходиться в основі аеродромного покриття. Вона захищає підземні колекторні труби дощової каналізації від руйнування при наїзді на них повітряного судна. Труби мають знаходитися під ухилом 5 % для забезпечення безперервного руху води по них [7]. Але в деяких місцях вони знаходяться під товщею ґрунтів основи, а в інших – підходять під саме покриття, що погіршує умови їх експлуатації.

На рис. 1 зображено епюру розподілення стискуючих напружень σ_z , [7] згідно з якою видно, що напруження від літака зменшуються з глибиною розміщення труб і набувають максимального значення на поверхні. Тому розглянуто найскладніший випадок, коли залізобетонна обойма знаходиться безпосередньо під бетонним покриттям і зазнає максимальних навантажень.

Виходячи з аналізу схеми розташування монолітної залізобетонної обойми (МЗО) існуючої дощової каналізації видно, що саме ця ділянка підлягає максимальному впливу від колісних навантажень сучасних повітряних суден.

У якості розрахункової схеми прийнято балку на пружній основі, коли існує пропорційна залежність між реакцією і осадкою.

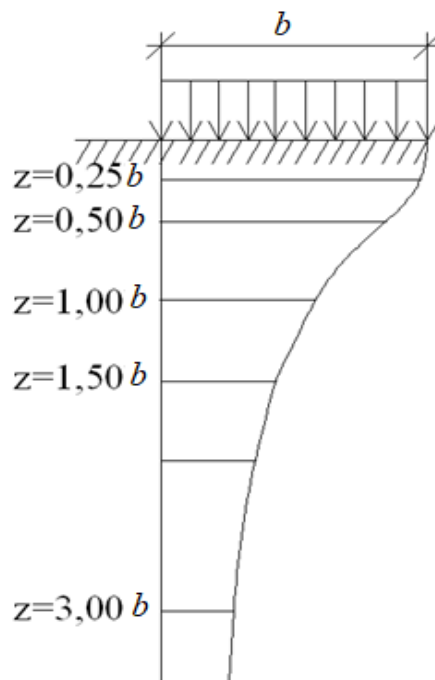

Рис. 1. Епюра розподілення стискуючих напружень σ_z по вертикальному перерізу масиву ґрунту глибиною z при рівномірно-розподіленому навантаженні шириною b

На рис. 2 представлено схему навантаження на залізобетонну обойму існуючої каналізації в момент наїзду повітряного судна.

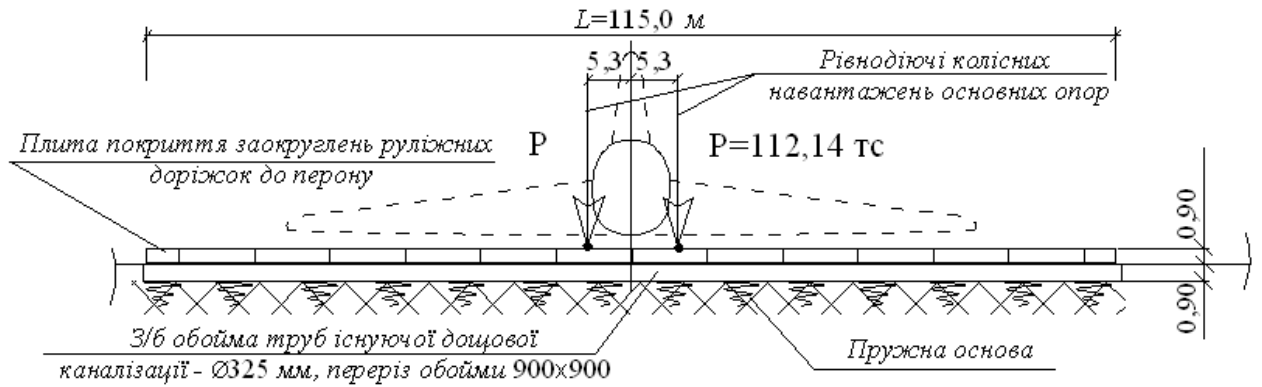

Рис. 2. Схема навантаження залізобетонної балки-обойми труб каналізації від колісного впливу основних опор

Рівнодіюча колісного навантаження від основної опори літака передається на балку-обойму через двошарове бетонне покриття, грунтоцементну основу.

У відповідності до схеми навантаження конструкція обойми працює як балка, що лежить на пружній основі при впливі двох зосереджених сил.

У якості вихідного для розрахунку конструкції обойми прийнято таке диференційне рівняння згину балки [8]:

$$\frac{d^4 \omega}{dx^4} + 4\beta^4 \omega = 0, \quad (1)$$

де вводиться значення β - коефіцієнт відносної жорсткості основи [8]:

$$\beta = \sqrt[4]{\frac{k}{4EI}}, \quad (2)$$

де $k = k_1 b$;

k_1 - коефіцієнт постелі основи;

b - ширина перерізу балки, $b = 90$ см;

E - модуль пружності бетону, в даному випадку для бетону В15, $E = 2,35 \cdot 10^5$ кгс/см²;

I - момент інерції перерізу:

$$I = \frac{bh^3}{12} = \frac{90,0 \cdot 90,0^3}{12} = 5,47 \cdot 10^6 \text{ см}^4, \quad (3)$$

де h - висота перерізу балки, $h = 90$ см.

Проведено обчислення еквівалентного коефіцієнта постелі для чого визначено коефіцієнт постелі для першого шару таким чином [6,8]:

$$K_{sI} = \frac{K_{s1}t_1 + K_{s2}t_2}{t_1 + t_2} = \frac{70 \cdot 1,2 + 30 \cdot 1,0}{2,2} = 51,82 \text{ МН/м}^3;$$

де K_{s1} - ущільнений піщаний ґрунт 1-го типу (70 МН/м³);

t_1 - товщина піщаного ґрунту 1-го типу (1,2 м);

K_{s2} - ущільнений піщаний ґрунт 2-го типу (30 МН/м³);

t_2 - товщина піщаного ґрунту 2-го типу (1,0 м);

Коефіцієнт постелі для другого шару становить: $K_{sII} = 30 \text{ МН/м}^3$.

Коефіцієнт постелі для третього шару визначається:

$$K_{sIII} = \frac{K_{s4}t_4 + K_{s5}t_5 + K_{s6}t_6}{t_4 + t_5 + t_6} = \frac{30 \cdot 1,0 + 60 \cdot 0,9 + 40 \cdot 0,4}{2,3} = 43,48 \text{ МН/м}^3.$$

де K_{s4} - ущільнений піщаний ґрунт 4-го типу;

t_4 - товщина піщаного ґрунту 4-го типу (1,1 м);

K_{s5} - ущільнений піщаний ґрунт 5-го типу (60 МН/м³);

t_5 - товщина піщаного ґрунту 5-го типу (2,0 м);

K_{s6} - ущільнений піщаний ґрунт 6-го типу (40 МН/м³);

t_6 – товщина піщаного ґрунту 6-го типу (0,4 м);

Еквівалентний коефіцієнт постелі визначається за формулою [8] :

$$K_{se} = \frac{K_{sI} + K_{sII}\alpha_2 + K_{sIII}\alpha_3}{1 + \alpha_2 + \alpha_3}; \quad (4)$$

$$\alpha_2 = \frac{t_{II}[1,6D_2 - (t_I + 0,5t_{II})]}{t_I(1,6D_2 - 0,5t_I)}; \quad (5)$$

$$\alpha_3 = \frac{0,5[1,6D_2 - (t_I + t_{II})]^2}{t_I(1,6D_2 - 0,5t_I)}; \quad (6)$$

де α_n – коефіцієнт, що приймається для тяжкого бетону 0,85;

$D_2 = 3,6$ м.

Величини переміщень обойми $\omega_{max} = 2,2$ мм знаходяться в межах переміщень покриття перону – $\omega_{max}^{покp} = 2 \div 3$ мм. Ці переміщення є допустимими і такими, що не потребують улаштування деформаційних швів в конструкціях залізобетонних обойм.

Підбір площі поздовжньої робочої арматури проводиться таким чином (рис. 3).

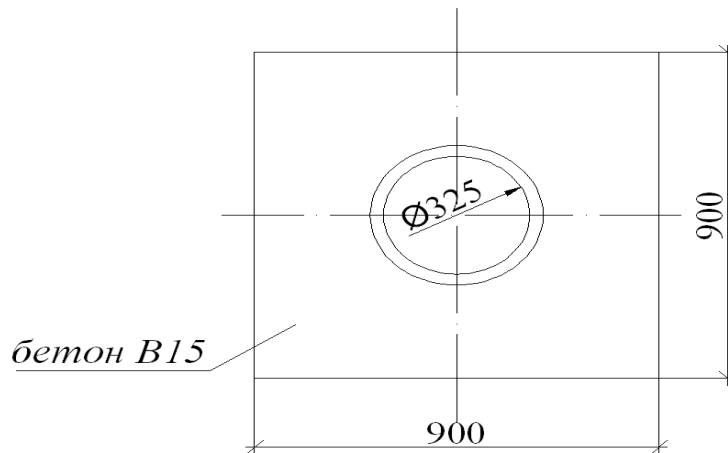

Рис. 3. Поперечний переріз обойми

Призначено $a = 3$ см, для визначення робочої висоти:

$$h_0 = h - a = 90 - 3 = 87 \text{ см.}$$

$$\xi_R = \frac{\omega}{1 + \frac{\sigma_{sR}}{\sigma_{sc,u}} \left(1 - \frac{\omega}{1,1}\right)}, \quad (7)$$

де σ_{sR} – напруження в арматурі, МПа, що приймається для арматури А400С;

$\sigma_{sc,u}$ – граничне напруження в арматурі стиснутої зони = 500 МПа; для бетону В15;

$R_b = 8,5 \text{ МПа} = 86,7 \text{ кгс/см}^2$;

R_s – розрахунковий опір розтягнутої арматури А400С;

$R_s = 3650 \text{ кгс/см}^2 = 355 \text{ МПа}$;

$\sigma_{sc,u} = 500 \text{ МПа}$.

ω – характеристика стиснутої зони бетону

Характеристика стиснутої зони бетону визначається за формулою [8]:

$$\omega = \alpha - 0,008R_b, \quad (8)$$

Вираховано значення ω і σ_{sR} згідно з формулою [8] :

$$\omega = \alpha_1 - 0,008 \square R_b = 0,85 - 0,008 \cdot 8,5 = 0,782;$$

$$\sigma_{sR} = R_s - \sigma_{sp} = 355 - 0 = 355 \text{ МПа.}$$

Підставивши в (7) маємо:

$$\xi_R = \frac{0,782}{1 + \frac{355}{500} \left(1 - \frac{0,782}{1,1}\right)} = 0,65;$$

$$A_R = \xi_R (1 - 0,5\xi_R) = 0,65(1 - 0,5 \cdot 0,65) = 0,44;$$

$$A_0 = \frac{M}{bh_0^2 R_b} = \frac{76,03 \cdot 10^5}{90 \cdot 87^2 \cdot 86,7} = 0,13 < A_R = 0,41;$$

Прийнято рішення, що арматура в стиснутій зоні не потрібна. З використанням [8] визначаємо $\xi = 0,14$.

Площа поперечного перерізу арматури визначається так:

$$A_s = \frac{\xi b h_0 R_b}{R_s} = \frac{0,14 \cdot 90 \cdot 87 \cdot 8,5}{355} = 26,25 \text{ см}^2.$$

Прийнято арматуру: 18Ø14A400C з площею поперечного перерізу $A_s = 27,72 \text{ см}^2$.

Коефіцієнт відхилення становить:

$$\Delta A = \frac{(27,72 - 26,25)100}{27,72} = 5,3 \text{ \%}.$$

В якості монтажної приймаємо арматуру 9Ø10A400C з площею поперечного перерізу $A_s = 7,065 \text{ см}^2$, а в якості поперечної приймаємо арматуру A400C діаметром 10 мм з кроком в 150 мм (рис. 4).

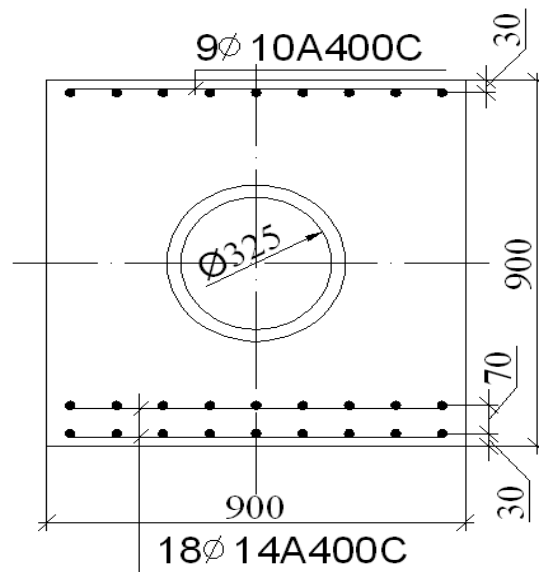

Рис. 4. Конструкція залізобетонної монолітної обойми

Перевірка конструкції за несучою спроможністю виконана як для прямокутного перерізу згинального елемента, нормального до його поздовжньої осі згідно з [9].

Має виконуватися умова:

$$M \leq R_b \cdot b \cdot x \cdot (h_0 - 0,5x). \quad (9)$$

При цьому висота стиснутої зони x визначається з формули:

$$R_s \cdot A_s = R_b \cdot b \cdot x \quad (10)$$

$$x = \frac{3650 \cdot 27,72}{86,7 \cdot 90} \approx 13 \text{ см};$$

$$86,7 \cdot 90 \cdot 13 \left(87 - \frac{13}{2} \right) = 81,66 \cdot 10^5 \text{ кгс} \cdot \text{см};$$

$$81,66 \text{ тс} \cdot \text{м} > M = 76,03 \text{ тс} \cdot \text{м}.$$

Умова (9) виконується.

$$\Delta M = \frac{(81,66 - 76,03) \cdot 100}{81,66} \approx 6,9 \text{ \%}.$$

Перевірка виконується, несуча спроможність перерізу забезпечена.

Висновки. Проведено розрахунок на міцність залізобетонної обойми дощової каналізації та здійснено аналіз її роботи з аеродромним покриттям. Виконано підбір площі робочої арматури для забезпечення достатньої міцності та пластичності аеродромного покриття

незалежно від впливу навантажень, корозійних чинників і знакозмінних перепадів температур, покращену адгезію поверхні і забезпечення надійного зчеплення з бетоном.

Проведено підбір площі робочої арматури щоб забезпечити сприятливі умови водовідводу, а також, зробивши перевірку конструкції за несучою спроможністю, визначено, що використання даної арматури 18Ø14A400C є доцільним, а в якості монтажної арматуру прийнято 9Ø10A400C.

Проведено перевірку запроектованої конструкції за несучою спроможністю та встановлено, що несуча спроможність перерізу забезпечується.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Баришпол А.І. Високоєфективні дренажні шари дорожніх та аеродромних покриттів. *Автошляховик України. Наук.-вироб. журн.* Київ: Мін. транс. Укр., Укравтодор, 1997. №3. С.47.
2. Баришпол А.І., Ципріанович І.В. Визначення часу осушення дренажного шару аеродромного покриття. *Вісник КМУЦА "КМУЦА"*. 1998. №1. С.381-384.
3. Баришпол А.І. Експериментальні дослідження дренавання поверхневих вод дренажними шарами аеродромних покриттів в умовах неусталеної фільтрації. *Вісник КМУЦА "КІЩА"*. 1998. №1. С. 385-389.
4. Баришпол А.І. Водопроникні аеродромні (дорожні) покриття. *Будівництво України: Вироб.-техн. загальногалузевий журн.* Київ: "Укрархбудінформ", 2000. №6. С.8-12.
5. Баришпол А.І., Ципріанович І.В. Гідравлічний розрахунок водовідвідної системи аеродромних покриттів з водопроникними швами. Деп. в ДНТБ України. 12.10.95, №225-Ук95. С.12.
6. Международные стандарты и рекомендуемая практика. Аэродромы. Приложение 14 к конвенции о международной гражданской авиации. Том 1. Проектирование и эксплуатация аэродромов. ИКАО. Монреаль, 2009. 360 с.
7. Наказ Міністерство оборони України від 13.04.2020 № 121 Про внесення змін до Правил визначення придатності до експлуатації аеродромів та злітно-посадкових майданчиків державної авіації України.
8. ДБН В.2.5-64:2012 «Внутрішній водопровід та каналізація». Київ: Мінрегіон України, 2013.
9. ДБН В.2.3-4 – 2000 АВТОМОБІЛЬНІ ДОРОГИ.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

Алдошина Марія Володимирівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри туризму Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

Бабенко Валерія Володимирівна – магістрант 2 курсу факультету фізичного виховання, спорту і здоров'я Українського державного університету імені М. П. Драгоманова

Балтян Руслан Русланович – курсант кафедри військової підготовки Національного авіаційного університету

Банул Ксенія Александровна – аспірант IV года обучения кафедри психопедагогіки и дошкольного образования Тираспольского государственного университета

Бівалькевич Єлизавета Богданівна – студентка 4 курсу факультету управління та бізнес-дизайну Київського національного університету технологій та дизайну

Білик Валентина Григорівна – доктор педагогічних наук, професор кафедри здоров'я, валеології та медико-біологічних дисциплін Українського державного університету імені М. П. Драгоманова

Бісик Мар'яна Орестівна – студентка 2 курсу магістратури факультету історії, педагогіки та психології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Брага Леон Артурович – студент 1 курсу історичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Василенко Леся Павлівна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Вербенко Євгеній Валерійович – студент 4 курсу факультету прикладної математики Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Вовк Олександр Павлович – кандидат геологічних наук, доцент кафедри фізичної географії Волинського національного університету імені Лесі Українки

Войтко Олександр Володимирович – аспірант I року навчання кафедри економіки підприємства та менеджменту Академії праці, соціальних відносин і туризму

Гавриш Анастасія Валентинівна – студентка 4 курсу факультету управління та бізнес-дизайну Київського національного університету технологій та дизайну

Гілевич Анна Сергіївна – студентка 2 курсу спеціальності 071 «Облік і оподаткування» ВСП «Ладизинський фаховий коледж Вінницького національного аграрного університету»

Гобрей Роман – студент 3 курсу факультету історії, педагогіки та психології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Горбик Катерина Василівна – студентка 3 курсу факультету психології і соціальної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Есім Токжан Молдахметқызы – магістрант I года обучения кафедри дизайна інститута искусств и спорта Казахского национального педагогического университета имени Абая

Зай Оксана Миколаївна – викладач циклової комісії дошкільної освіти Володимир-Волинського педагогічного фахового коледжу імені А. Ю. Кримського

Заміщак Марія Ігорівна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Запорожченко Олексій Володимирович – кандидат філософських наук, доцент кафедри права та соціальної роботи Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Зілюк Максим Анатолійович – студент 3 курсу спеціальності 013 Початкова освіта Володимир-Волинського педагогічного фахового коледжу імені А. Ю. Кримського

Зілюк Наталія Володимирівна – викладач Володимир-Волинського педагогічного фахового коледжу імені А. Ю. Кримського

Зінченко Олена Василівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів та бізнес-консалтингу Київського національного університету технологій та дизайну

Карпюк Зоя Костянтинівна – кандидат географічних наук, доцент кафедри фізичної географії Волинського національного університету імені Лесі Українки

Качаровський Роман Євгенович – магістр географії, старший лаборант кафедри економічної та соціальної географії Волинського національного університету імені Лесі Українки

Климова Тетяна Володимирівна – кандидат технічних наук, доцент, викладач кафедри загальноосвітніх дисциплін Дніпровського базового фахового медичного коледжу

Ковальова Олена Володимирівна – викладач Бердичівського медичного фахового коледжу

Ковальчук Сергій Ігорович – магістр географії, старший лаборант кафедри фізичної географії Волинського національного університету імені Лесі Українки

Корінчак Любов Миколаївна – кандидат біологічних наук, доцент кафедри медико-біологічних основ фізичної культури Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Кульбашевський Віктор Анатолійович – викладач кафедри військової підготовки Національного авіаційного університету

Кучуркэ Анжела Николаевна – доктор юридических наук, доцент отдела инжиниринга, права и оценки недвижимости факультета строительства, геодезии и кадастра Технического университета Молдовы

Ломницька Роксолана Ярославівна – викладач-методист циклової комісії фізико-математичних дисциплін та інформаційних технологій ВСП «Бережанський фаховий коледж НУБіП України»

Луценко Олександр Кіндратович – викладач кафедри військової підготовки Національного авіаційного університету

Малиш Андрій Григорович – викладач кафедри військової підготовки Національного авіаційного університету

Мацуга Ольга Миколаївна – кандидат технічних наук, доцент кафедри математичного забезпечення ЕОМ Дніпровського національного університету імені Олеса Гончара

Мельник Аліна Олександрівна – студентка 2 курсу економічного відділення спеціальності 071«Облік та оподаткування» ВСП «Ладизинський фаховий коледж Вінницького національного аграрного університету»

Мельник Олег Володимирович – кандидат географічних наук, асистент кафедри фізичної географії Волинського національного університету імені Лесі Українки

Мельничук Катерина Віталіївна – студентка 4 курсу факультету міжнародної економіки і підприємництва Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

Мотузюк Світлана Олександрівна – викладач Володимирського фахового педагогічного коледжу імені А. Ю. Кримського Волинської обласної ради

Мурдза Анна Павлівна – студентка 4 курсу факультету економіки та бізнес-дизайну Київського національного університету технологій та дизайну

Невмержицька Світлана Миколаївна – кандидат технічних наук, доцент кафедри управління та смарт-інновацій Київського національного університету технологій та дизайну

Нудьга Світлана Анатоліївна – викладач вищої кваліфікаційної категорії, методист Дніпровського базового медичного коледжу

Приходько Олександр Сергійович – здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності «Соціальна робота» педагогічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Пришнівський Дмитро Олександрович – курсант кафедри військової підготовки Національного авіаційного університету

Протасюк Наталія Володимирівна – викладач II кваліфікаційної категорії Кам'янського фахового коледжу фізичного виховання

Самойленко Галина Борисівна – викладач-методист, викладач вищої кваліфікаційної категорії Дніпровського базового медичного коледжу

Сич Наталія Олександрівна – студентка 4 курсу факультету управління та бізнес-дизайну Київського національного університету технологій та дизайну

Склярук Наталія Сергіївна – студентка 2 курсу спеціальності 071 «Облік і оподаткування» ВСП «Ладижинський фаховий коледж Вінницького національного аграрного університету»

Смоляр Марта Володимирівна – студентка 4 курсу факультету управління та бізнес-дизайну Київського національного університету технологій та дизайну

Соломіна Олександра Михайлівна – студентка 1 курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти педагогічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Сорока Анна Анатоліївна – студентка 1 курсу II (магістерського) рівня факультету управління та бізнес-дизайну Київського національного університету технологій та дизайну

Сорока Марія Анатоліївна – магістрант Київського національного університету технологій та дизайну

Стельмах Валентина Юріївна – кандидат географічних наук, старший викладач кафедри фізичної географії Волинського національного університету імені Лесі Українки

Стьопкіна Аліна Сергіївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Супрун Анна Миколаївна – студентка 2 курсу педагогічного факультету Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Татаровська Олеся Василівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології Львівського національного університету імені Івана Франка

Терлецька Любомира Орестівна – викладач фізики, спеціаліст вищої категорії ВСП «Фаховий коледж інформаційних технологій Національного університету «Львівська політехніка»

Тройніна Світлана Олександрівна – асистент кафедри початкової освіти, гуманітарних дисциплін та інформатики Обласного коледжу «Кременчуцька гуманітарно-технологічна академія імені А. С. Макаренка» Полтавської обласної ради

Трубник Інна Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Труш Надія Миколаївна – студентка 4 курсу першого (бакалаврського) рівня освіти факультету історії, педагогіки та психології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Чижевська Лариса Тарасівна – кандидат географічних наук, доцент кафедри фізичної географії Волинського національного університету імені Лесі Українки

Чура Анна Василівна – аспірант II року навчання кафедри української мови Дрогобицького педагогічного університету імені Івана Франка

Чучкевич Дарина Юріївна – студентка 4 курсу факультету управління та бізнес-дизайну Київського національного університету технологій та дизайну

Шаповал Марія Петрівна – викладач вищої кваліфікаційної категорії, викладач-методист, голова циклової комісії Кам'янського фахового коледжу фізичного виховання

Шарапа Марина Василівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та методики її навчання Житомирського державного університету імені Івана Франка

Шарун Ігор Едуардович – кандидат медичних наук, директор Дніпровського базового медичного коледжу

Шевчук Валерія Вікторівна – студентка 2 курсу спеціальності 071 «Облік і оподаткування» ВСП «Ладижинський фаховий коледж Вінницького національного аграрного університету»

Шишко Оксана Ананіївна – викладач практичного курсу англійської мови та методики навчання англійської мови в початкових класах Володимир-Волинського педагогічного фахового коледжу імені А. Ю. Кримського

Яновський Петро Олександрович – кандидат технічних наук, доктор філософії, професор кафедри військової підготовки Національного авіаційного університету; Почесний залізничник СРСР, Почесний працівник транспорту України, Заслужений працівник освіти України

ЗМІСТ / СОДЕРЖАНИЕ

БІОЛОГІЧНІ НАУКИ / БИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

Любов Корінчак

РОЛЬ ПЕДАГОГА У ФОРМУВАННІ ДБАЙЛИВОГО СТАВЛЕННЯ
ДО ВЛАСНОГО ЗДОРОВ'Я ЯК ДО НАЙВАЖЛИВІШОЇ ЛЮДСЬКОЇ ЦІННОСТІ 5

ЕКОЛОГІЯ / ЭКОЛОГИЯ

Анна Гілевич

ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ
В ПЕРІОД ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ 9

ТУРИЗМ І РЕКРЕАЦІЯ / ТУРИЗМ И РЕКРЕАЦИЯ

Катерина Мельничук, Марія Алдошина

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ У ГАЛУЗІ ТУРИЗМУ 11

Валентина Стельмах, Олександр Вовк, Зоя Карпюк, Олег Мельник,

Лариса Чижевська, Сергій Ковальчук, Роман Качаровський

ЗАГАЛЬНОГЕОЛОГІЧНИЙ ЗАКАЗНИК «ДЮНА» ЯК ВАЖЛИВИЙ
РЕКРЕАЦІЙНИЙ ОБ'ЄКТ СЕРЕХОВИЧІВСЬКОЇ ТГ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ 13

ЕКОНОМІКА / ЭКОНОМИКА

Олександр Войтко

ЗАОЩАДЖЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ІНВЕСТУВАННЯ
ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ 18

Олена Зінченко, Єлизавета Бівалькевич

РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ:
ПРАВОВИЙ АСПЕКТ 21

Олена Зінченко, Анна Мурдза

ВПЛИВ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК ГАЛУЗЕЙ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ 24

Олена Зінченко, Анна Сорока, Марія Сорока

МЕТОДИ ОЦІНКИ ВАРТОСТІ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ:
ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ 28

Наталія Склярчук

ФОРМУВАННЯ РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД 32

МЕНЕДЖМЕНТ І МАРКЕТИНГ / МЕНЕДЖМЕНТ И МАРКЕТИНГ

Аліна Мельник

РИНОК КОНСАЛТИНГОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ 35

Наталія Сич, Світлана Невмержицька

МОТИВАЦІЯ ПЕРСОНАЛУ ЯК ОДИН ІЗ ФАКТОРІВ УДОСКОНАЛЕННЯ
КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА 38

Валерія Шевчук

НАЙВПЛИВОВІШІ ТРЕНДИ ЦИФРОВОГО МАРКЕТИНГУ 40

ЮРИДИЧНІ НАУКИ / ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ

Angela Cuciurcă

TENDINȚELE HĂRȚUIRII MINORILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA:
PREVENIRE SI COMBATERE 43

МИСТЕЦТВО / ИСКУССТВО

Тоқжан Есім

КЕСКІНДЕМЕ ӨНЕРІНІҢ ШЕБЕРІ Н.ҚИЛЫБАЕВТЫҢ
ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ ЭЛЕМЕНТТЕРІНІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ 50

ПЕДАГОГІКА / ПЕДАГОГИКА

Ксения Банул

К ВОПРОСУ ОБ ОРГАНИЗАЦИИ ФОРМИРОВАНИЯ
ЭМПАТИЧЕСКОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ
БУДУЩЕГО МЕДИЦИНСКОГО РАБОТНИКА 56

Валентина Білик, Валерія Бабенко ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ОЗДОРОВЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ, ЯКІ ПЕРЕХВОРИЛИ НА COVID-19	58
Оксана Зай ВИКОРИСТАННЯ МНЕМОТЕХНІКИ У РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ	61
Роксолана Ломницька МЕТОДИ КОНТРОЛЮ ТА ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ З ДИСЦИПЛІНИ «ФІЗИКА»	64
Світлана Мотузюк МЕТОДИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ФОРМУВАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ	67
Олександра Соломіна, Аліна Стьопкіна СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ПРОФІЛАКТИКИ ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНОСТІ	70
Світлана Тройніна ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	72
Інна Трубник, Олександр Приходько СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ПРОФІЛАКТИКИ БУЛІНГУ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	76
Марія Шаповал, Наталія Протасюк ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ЗМІЦНЕННЯ ЗДОРОВ'Я УЧНІВ – ОДНЕ З ГОЛОВНИХ ЗАВДАНЬ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ	79
Ігор Шарун, Світлана Нудьга, Галина Самойленко ЗАСТОСУВАННЯ ПАЦІЄНТ-ОРІЄНТОВАНОЇ МОДЕЛІ НАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ НА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ З МЕДСЕСТРИНСТВА У ВНУТРІШНІЙ МЕДИЦИНІ	81
Оксана Шишко ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ АНЛІЙСЬКОЇ МОВИ	84
ПСИХОЛОГІЯ / ПСИХОЛОГИЯ	
Мар'яна Бісик ТЕХНІКИ ПСИХОТЕРАПІЇ ТРИВОЖНИХ РОЗЛАДІВ У КПТ	88
Леся Василенко, Роман Гобрей КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ	91
Катерина Горбик МЕНТАЛЬНИЙ РЕСУРС ФАХІВЦЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ ВІЙНИ	94
Максим Зілюк, Наталія Зілюк ВЕРБАЛЬНІ І НЕВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ КОМУНІКАЦІЇ	97
Надія Труш, Марія Заміщак ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ ЯК УСПІШНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ	99
ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ / ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ	
Євгеній Вербенко, Ольга Мацуга ПРОГРАМНА РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕТЕКТОРІВ ТА ДЕСКРИПТОРІВ КЛЮЧОВИХ ТОЧОК	102
Олена Зінченко, Анастасія Гавриш КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ ТА ТЕХНОЛОГІЙ, ЇХ МІСЦЕ ТА РОЛЬ В УПРАВЛІННІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ	106
Олена Зінченко, Марта Смоляр ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ В ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННІ	108

<i>Олена Зінченко, Дарина Чучкевич</i> ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СИСТЕМІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ	112
<i>Тетяна Климова</i> НЕОБХІДНІСТЬ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМНОГО МИСЛЕННЯ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ У ЗАКЛАДАХ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ	115
ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ / ФИЗИКО-МАТЕМАТИЧЕСКИЕ НАУКИ	
<i>Любимира Терлецька</i> РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ ФІЗИКИ	118
ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ / ФИЗИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА И СПОРТ	
<i>Леон Брага</i> РОЛЬ САМОСТІЙНИХ ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНИМИ ВПРАВАМИ СЕРЕД ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	121
ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ / ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ	
<i>Олена Ковальова</i> СТИМУЛЮВАННЯ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНОГО КОЛЕДЖУ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	124
<i>Олеся Татаровська</i> INAUTHENTICITY AND INTERTEXTUALITY IN ZADIE SMITH'S NW	126
<i>Анна Чура</i> СПЕЦИФІКА УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДІВ ТЕРМІНІВ АСОЦІАЛЬНИХ КАТЕГОРІЙ У ПОСЛАННІ ДО РИМЛЯН АПОСТОЛА ПАВЛА	130
<i>Марина Шарапа</i> ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ РІЗНОПЛАНОВИХ ОДИНИЦЬ ОБРЯДОВИХ ТЕКСТІВ (НА ПРИКЛАДІ СЕРЕДНЬОПОЛІСЬКОЇ ВЕСНЯНО-ЛІТНЬОЇ КАЛЕНДАРНОЇ ОБРЯДОВОСТІ)	133
ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ / ФИЛОСОФСКИЕ НАУКИ	
<i>Олексій Запорожченко, Анна Супрун</i> ЛЮБОВ ЯК ШЛЯХ ДО ПОДОЛАННЯ ВІДЧУЖЕННЯ У КОНЦЕПЦІЇ Е. ФРОММА	137
АРХІТЕКТУРА І БУДІВНИЦТВО / АРХИТЕКТУРА И СТРОИТЕЛЬСТВО	
<i>Олександр Луценко, Петро Яновський, Віктор Кульбашевський, Андрій Малиш, Руслан Балтян, Дмитро Пришнівський</i> ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ ACN-PCN В СУЧАСНИХ АЕРОДРОМНИХ КОМПЛЕКСАХ ДЕРЖАВНОЇ АВІАЦІЇ УКРАЇНИ	140
<i>Олександр Луценко, Петро Яновський, Віктор Кульбашевський, Андрій Малиш, Дмитро Пришнівський, Руслан Балтян</i> МЕТОДИ ПРОЕКТУВАННЯ ВОДОВІДВОДУ І ДРЕНАЖУ АЕРОДРОМНИХ ПОКРИТТІВ З ПІДВИЩЕНОЮ ЕФЕКТИВНІСТЮ ДРЕНУВАННЯ	144
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ	150

Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації»: Зб. наук. праць. Переяслав, 2023. Вип. 94. 157 с.

Відповідальність за грамотність, автентичність цитат, достовірність фактів і посилань несуть автори публікацій. Передрук і відтворення опублікованих у збірнику матеріалів будь-яким способом дозволяється тільки при посиланні на «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації».

Матеріали науково-практичної інтернет-конференції розміщені на сайті:
<http://confscientific.webnode.com.ua>

Укладачі: С. М. Кикоть, І. В. Гайдаєнко
Верстка та дизайн: І. В. Гайдаєнко

Адреса оргкомітету та редколегії:
08401, вул. Сухомлинського, 30 (к. 100),
м. Переяслав, Київська обл., Україна,
тел. +380930569496,
сайт: confscientific.webnode.com.ua

Материалы Международной научно-практической интернет-конференции «Тенденции и перспективы развития науки и образования в условиях глобализации»: Сб. науч. трудов. Переяслав, 2023. Вып. 94. 157 с.

Ответственность за грамотность, аутентичность цитат, правильность фактов и ссылок, достоверность материалов несут авторы публикаций. Перепечатка и воспроизведение опубликованных в сборнике материалов любым способом разрешается только при ссылке на «Тенденции и перспективы развития науки и образования в условиях глобализации».

Материалы научно-практической интернет-конференции размещены на сайте: <http://confscientific.webnode.com.ua>

Составители: С. Н. Кикоть, И. В. Гайдаенко
Верстка и дизайн: И. В. Гайдаенко

Адрес оргкомитета и редколлегии:
08401, ул. Сухомлинского, 30 (к. 100),
г. Переяслав, Киевская обл., Украина
тел. +380930569496,
сайт: confscientific.webnode.com.ua

